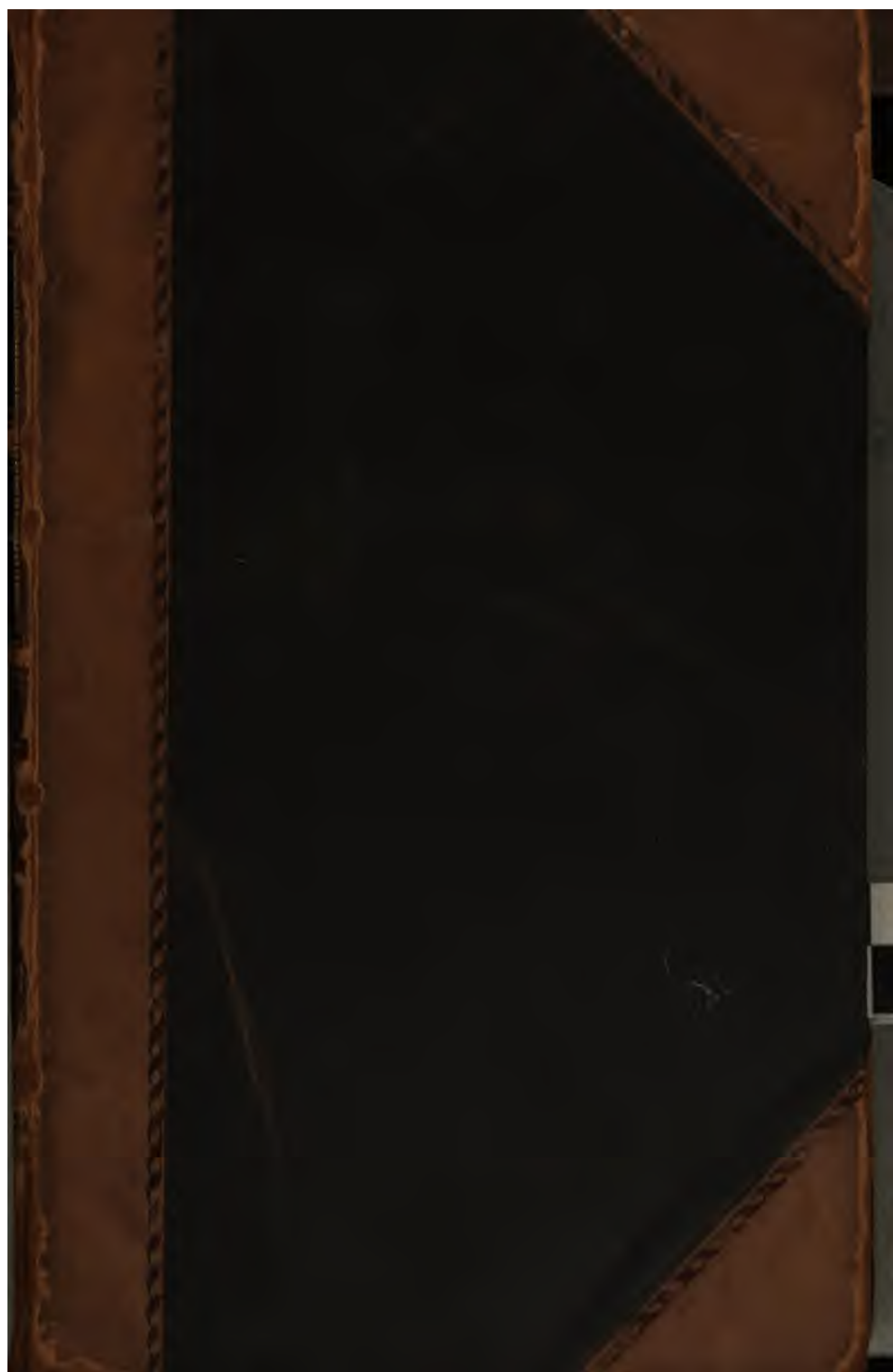

Nordisk Tidsskrift

for

Oldkyndighed,

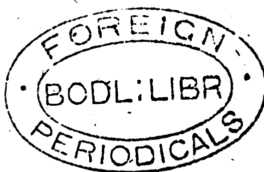
udgivet

af

det Kongelige

Nordiske Oldskrift-Selskab.

Tredie Bind.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. D. Qvist, Bog- og Nodetrykker.

1836.

Indhold af tredie Bind.

Side

Side

Biographiske Efterretninger om Arne Magnussen; ved Jon Olafsen fra Grunnavik. Med Indledning, Anmærkninger og Tillæg af E. C. Werlauff.

Skiøndt lidet bekiendt ved trykte Arbeider, havde dog Arne Magnussen paa hans egen Tid, baade i og udenfor Norden, en Navnkundighed, som i lige Grad kun Faae blandt vore ældre Lærde. Ingen erkiendtes for hans Overmand i den islandske Lingvistiks baade prosaiske og poetiske Deel; det ansaaes for afgiort, at han i sit Fødelands Literaturs Historie var i den Grad hiemme, som Ingen til den Tid var det, og, vi kunne tilføie, Ingen efter ham kunde blive det; man var overbeviist om, at han i Kundskab om Nordens ældre Historie og Jurisprudents, dets Chronologie og Diplomatik, stod over de fleste, om ikke alle Samtidige. Fattedes eller paaskiønnedes endog mindre den større Betydning, som denne Rigdom af dybe Indsigter, samlede ved Læsning, Grandskning og Reiser, erholdt ved den kritiske Aand der giennemtrængte dem, da var det vel nærmest, fordi egentlig historisk Kritik, paa den Tid, her endnu var i sin Barndom. Det kan altsaa ligesaameget ansees for Udtryk af den almindelige Stemme, som af en Mands Dom, der bedre end nogen Anden forstod at skatte den Hedenfarnes Værd, naar Gram, faae Maaneder efter Magnussens Død, i et Brev til en af dennes islandske Venner[1] yttrer sig om hans Minde med følgende Ord: „Jeg troer ganske vist, at „hans Fædernеland Island og hver en Mand deri skal tilstaae os,

[1]) Provsten Hialte Thorsteinson i Vatnsfiord, om hvem mere nedenfor. Grams Brev til ham, 19de Juni 1730, er trykt i Fortalen til Thorkelins *Analecta ad historiam Norvegiae.*

„ikke nu at have havt en større *Civem*, som ogsaa Vi her udi „Danmark, ja hele Norden, saavidt hans Navn var kiendt, „bekiender og tilstaaer, ikke at have havt hans Lige i de gamle „Historiers, Loves og Sprogenes etc. Kundskab, og ved hannem „er udslukt et Lys, som vore Tider neppelig, ja vel aldrig mere „faae at see igien optændt."[1]

At nu saa udmærkede Evner og Kundskaber ikke bare rigere Frugter, beklagedes baade af Samtid og Eftertid; og vist er det, at mangen nu mørk Egn i vor Historie og Oldsager maaskee vilde have erholdt et Lys, som i vore Dage ikke kan gives den, dersom Magnussen i en viss Henseende mere havde lignet sin berømte og fortiente Landsmand Thormod Torfesen. Dog — han var ikke den eneste Lærde, med hvem et stort Forraad af Kundskaber er gaaet i Graven, fordi Læsning og Grandskning tiltrak ham mere end Forfatterhæder og fordi han vanskeligen kunde tilfredsstille sine egne strænge Fordringer, naar han greeb Pennen for at meddele sine Resultater. „En liden Bog maatte man være længe „om at skrive; derfor sagde han, at han vilde ikke fylde Verden „op med unyttige Bøger, der vare nok ligevel." Hvad vilde han vel have sagt et Aarhundrede senere? — Tænker man sig dertil, at ti af hans kraftigste Aar henrandt under besværlige Forretninger ved den islandske Commission, deels i Island selv, deels i Kiøbenhavn; at den Tillid man havde til hans dybe Indsigter i alt hvad der vedkom hans Fødelands Tilstand og Anliggender, opfordrede ham til mange ikke egentlig literære Arbeider; at et dobbelt Embedes Pligter, dem han med megen Iver varetog, ei mindre end en udbredt og uundgaaelig Brevverling, optog meget af hans Tid; og endelig at selve den danske

---

[1]) *„Incomparabilis Antiquitatum promicondus, seculorum omnium, septentrionalium inprimis rerum notitia ad miraculum instructissimus"*, kaldte Gram ham i Indskriften paa hans Kiste. Jvfr. Nyerups Reiser til Stokholm S. 198. Mange flere competente Vidnesbyrd kunde endnu anføres, men Grams kan vel være *instar omnium*.

Boghandels Tilstand og de ydre Forhold paa den Tid kun havde lidet Opmuntrende til Forfatter-Virksomhed [1], da kan man letteligen baade forklare sig og undskylde Magnussens Tilbageholdenhed i denne Henseende. Frivilligen opgav han Tanken om en ved egne Skrifter erhvervet Celebritet, der ikke kunde have undgaaet ham, for den mindre glimrende, men ei ringere Fortieneste at have samlet Materialier for de kommende Slægter og anviist disse den Vei, der i Oldtids-Monumenternes Behandling og Studium burde følges.[2] Tillige bør det, til Ære for Magnussen bemærkes, at han, den sparsomme Forfatter, desuagtet var ophøiet over al literær Egoisme og intet mindre end paaholdende, naar det kom an paa, enten at gaae andre Lærde tilhaande med Hielpemidler af sine Samlinger, eller at meddele literariske Oplysninger; ligesom og han selv fandt en Fornøielse i, ved lærerige Samtaler at giøre yngre Videnskabsmænd, især hans Landsmænd, deelagtige i hans Hukommelses og Grandskningsrige Skatte[3]. Føies nu hertil de mange paalidelige Træk, der vise os ham som en kierlig og hielpsom Broder, som en trofast og oprigtig Ven, som en uegennyttig og virksom Patriot, da maae man i ham erkiende den Mand, der ligesom hans Ven og Samtidige Gram, med hvem han havde saa meget tilfælleds, fra Characterens Side var ikke mindre agtværdig, end fra Lærdommens.

[1]) Mine Efterr. om det store Kongl. Bibl. S. 63-66. — [2]) Med Føie siges derfor i Jon Therkelsens *Analecta: „Quæ inventa in bibliotheca A. M. ut ab ipsius ingenio profecta, adeo exigua, rara et dissipata sunt, ut vix pro rudimentis primisque sint habenda lineis eorum quæ meditatus fuisse videtur, & nescio quantilla parte ab ipso elaborandorum voluminum."* Det var ønskeligt, at Nogen vilde foretage sig at samle alle Arne Magnussens adspredte Udkast, Bemærkninger, Noticer og Udsagn under visse Rubriker, som *Anecdota Arnæ-Magnæana.* Nærværende Jon Olaffens efterladte haandskrevne Arbeider indeholde adskillige Bidrag dertil. — [3]) I denne Henseende var han ikke, som Gram udlod sig, „jalour over sit Studium"; Nyerups svenske Reise S. 198.

Men netop af en saa ualmindelig Virksomhed og en saa udbredt Lærdom, der ikke paa den sædvanlige Maade kom til Verdens Kundskab, torde det fortrinligen interessere Efterslægten, at see de adspredte Træk samlede til en nogenlunde sammenhængende Fremstilling. I det derfor Grandskeren af Nordens Historie med Føie beklager, at Døden hindrede vor forevigede Erichsen fra at fuldføre sin ypperlige Levnetsbeskrivelse af Thormod Torfesen, vil han heller ikke kunne tilbageholde det Ønske, at hiin Ædling — der blandt alle Islands Lærde, i fortroligt Bekiendtskab med Landets Literatur, Historie og øvrige Anliggender uden Tvivl kom Arne Magnussen nærmest — maatte have oplevet, efter hiins Fuldførelse, at berige vor Literatur med et Sidestykke dertil, i en lige saa troe og udførlig Skildring af sin anden store Landsmands videnskabelige og borgerlige Fortienester, hvortil mange Kilder uden Tvivl vilde have staaet ham tilrede, som ere ubekiendte eller utilgængelige for Nutiden. Forf. af nærværende Bidrag havde engang i Sinde selv at forsøge en Monographie over Arne Magnussen, efter hiint Mynster; men da forskiellige Omstændigheder have hindret Udførelsen af dette Forsæt, haaber han dog, at en Samling af Materialier dertil, ordnet efter en vis Plan, vil finde en passende Plads i et Tidsskrift, hvis Formaal er Oplysning af det Studium, hvilket hiin sieldne Mands Liv havde været helliget.

Grundlaget for denne Samling skyldes en Landsmand af Magnussen, der i dennes 4 sidste Leveaar havde som Amanuensis opholdt sig i hans Huus og siden blev den første Stipendiar ved det af ham stiftede Legat, Jon Olafsen fra Grunnavik. Til de faae Omstændigheder, der i Worms og Nyerups Forfatterlexicon forekomme om denne lærde og flittige, nu kun lidet kiendte, Mands stille og indskrænkede Liv, og til det han selv meddeler derom i Slutningen af hans her meddeelte Arbeide, kunne endnu føies nogle Smaatræk af hans Autobiographie, der opbevares med hans øvrige Haandskrifter paa Universitetsbibliotheket. Hans Fader Olaf Jonsen, fra 1703 Præst til Stad i

Grunnavik, døde 1707 af en dengang grasserende Koppe-Epidemie; hans Moder Thorun, Datter af Præsten Paul Jonsen paa Melstad i Midfiord, døde 1719. Fra 1712 var han i Huset hos den lærde islandske Philolog og Jurist Paul Vidalin, og frequenterede tillige i Vintrene 1720-22 Latinskolen paa Holum, hvorfra han blev dimitteret. Til Kiøbenhavn ankom han 1726, for at blive Amanuensis hos Magnussen; samme Aar deponerede han ved Kiøbenhavns Universitet og tog theologisk Examen 1731. Fra 1733-34 opholdt han sig i private Anliggender i Island. Da Broderen Erland Olafsen, som ogsaa havde nydt det Magnæanske Legat, i Aaret 1742 var bleven Sysselmand i Isefiords Syssel, giorde han Aaret efter en Reise til Island, hvorfra han i 1751 kom tilbage til Kiøbenhavn, hvor han uafbrudt forblev lige til sin Død d. 17de Juni 1779. Som, af Testator selv udnævnt, *Stipendiarius* erholdt han i de første Aar 120 Rdlr. aarlig i Kroner, siden 150 Rdlr. for Livstid. Men efter hans Tilbagekomst fra Island betalte Møllmann (som var en af Legatets Executorer) 7 Mark ugentligen for hans Kost og Kammer, der bleve afdragne hans Stipendium. I sine sidste Aar „lod han sig nøie med hvad han just behøvede." Saaledes betaledes for ham fra 20de Nov. 1778 til hans Dødsdag i Alt 121 Rdlr. 5 Mk. 8 Sk., iberegnet Omkostningerne ved hans Begravelse og hvad hans Vertinde havde udlagt. I det Forslag til et dansk Antiqvitets-Collegium, som Gram i A. 1742 indgav, anbefalede han blandt Andre, som derved kunde fortiene Ansættelse, Jon Olafsen, der — som han yttrer — „besidder en ugemeen Capacitet og Videnskab *in veteri lingva septentrionali* samt *historia tam fabulosa quam vera antiquissima*, haver og adskilligt under Hænder til at forfærdige, som meriterer at komme for Lyset."[1] Dengang var han just beskiæftiget med at conferere Codices af Heimskringla til en nye Udgave, og havde begyndt paa sit store islandske Lexicon. Mod Grams Vidnesbyrd om Olafsens dybe Lærdom i den islandske Philologie og de nordiske Oldsager lader

[1]) Sevel Blochs Trondhiemske Blandinger 2-3 Hefte.

sig intet med Føie indvende; men vist er det ogsaa, at han i temmelig Grad manglede baade Kritik og Smag[1]; ligesom han heller ikke maa have forstaaet den Kunst at giøre sig og sine Fortienester paa behørig Maade gieldende; derfor paaskiønnedes han selv vel ikke efter Fortieneste, og derfor kom de fleste Frugter af hans Lærdom og utrættelige Arbeidsomhed til at henstaae i Bibliothekerne, ukiendte eller kun lidet benyttede.

Blandt hans efterladte Haandskrifter paa Universitetsbibliotheket findes flere Udkast til hans Lærers og Velgiørers Arne Magnussens Levnet, forfattede paa Latin, Islandsk eller Dansk. Blandt disse er dog intet saa udført og fuldstændigt som nærværende A. 1738 paa Dansk forfattede, hvoraf for flere Aar siden en Afskrift blev mig meddeelt af afdøde Etatsraad A. Kall. Dette haver man troet — den uheldige Fremstilling uagtet — at burde give Plads, som et Hovedbidrag til Magnussens Biographie, deels for dets umiskiendelige indvortes Sandhed — deels ogsaa, for at kunne forøge den yderst indskrænkede Fortegnelse af Forf. trykte Arbeider i en tilkommende Fortsættelse af det Nyerupske Forfatter-Lexicon, med eet endnu[2]. For at give en Prøve paa de dengang i vort Sprog kun lidet bevandrede Islænderes danske Stiil meddeles det her ordlydende, paa den Tids Retskrivning nær, hvortil hører icke, fick, gick, Schole, met, mitt o. s. v.

Med dette Olafsenske Skrift haver Udg. sammenholdt et andet biographisk Arbeide over Arne Magnussen, ligeledes forfattet af en samtidig Landsmand, der havde kiendt ham personlig, nemlig den lærde og talentfulde, men ogsaa vrantne og mistænkelige Jon Therkelsen, Magnussens Privatdiscipel ved Universitetet,

---

1) Det var J. O. der havde skrevet det *Onomasticon biographico-literarium* til den islandske Literaturs Historie, som Jon Therkelsen just ikke omtaler meget fordeelagtigt i sin Tilgift til Andersons Efterretninger om Island S. 354. — 2) Blandt hans faae trykte Arbeider kan ogsaa regnes hans, efter Hukommelsen nedskrevne, Udtog af Vigaglyrssaga og Heidarvigasagas Begyndelse (**Ágrip Vígastýrssögu ok fyrra parts Heiðarvígasögu**) i **Íslendinga Sögur I. (1829) p. 309 sq.**

fra 1728-36 Rector i Skalholt, og især bekiendt som den der foranledigede Harboes islandske Kirkevisitation 1741, ved hvilken han fungerede som Secretair[1]. Af denne Mand, der ogsaa skrev et latinsk Æredigt over sin fordums Lærer, haves i Haandskrift *Analecta ad memoriam Arnæ Magnæi per Joh. Thorkillium Chr.* (ↄ: *Chrysorino* - d. e. fra Gullbringe-Sysfel) *Snælandum*, tilegnet Bisskop E. Pontoppidan i Bergen, uden Aarstal, men senere end Grams Død. Forfatterens bekiendte og af Flere dadlede Upaalidelighed uagtet, synes dette lidet Arbeide dog intet at indeholde, som jo fortiener Opmærksomhed; hvorfor det ogsaa i Bemærkningerne jevnligen er benyttet.

Foruden den Anledning personligt Bekiendtskab havde givet begge disse Magnussens Landsmænd til at blive bekiendte med de vigtigste Omstændigheder af hans Levnet, havde de tillige erholdt Oplysninger om enkelte Momenter deraf fra Broderen **Jon Magnusen**. Om denne, i flere Henseender mærkelige Mand, som aldeles ikke omtales i nærværende Biographie, torde derfor følgende Efterretninger her ikke være upassende.

Han var et Aar yngre end Arne Magnussen. Tidlig yttrede sig hos ham den løsagtige Natur, der maaskee var en Arv efter Faderen og siden saa meget bidrog til at forstyrre hans eget Liv og volde hans Broder Ubehageligheder. Allerede som Discipel i Skalholts-Skole begik han Leiermaal, hvoraf Frugten var en Søn. Desuagtet fik han 1687 Kgl. Benaadning, at maatte befordres til et geistligt Embede, ægtede derpaa Kirstine, en Søster af den ovennævnte Laugmand Paul Vidalin og erholdt 1689 Hiardarholts Kald i Dala-Sysfel. Men fra dette blev han, ikke længe efter, afsat formedelst Hoer, og blev nu omtrent 1700 Sysfelmand i Strandesysfel, samt tillige sin Svoger Paul Vidalins Fuldmægtig (lögsagnari) i Dalasysfel fra 1700-1707. Efter 10 Aars Forløb blev han dømt for anden Gang begaaet

[1]) *F. Johannæus* III. p. 546-47. cf. II. p. 294. M. Stephensens Island. p. 404.

Hoer til at miste sit Sysselmandsembede og Ombud (Isafiords-Jorderne) samt miste Huden; men en Kongl. Resolution af 10 Mai 1710 befriede ham fra Legemsstraffen, og bestemte i dens Sted at han skulde romme Skalholt Stift. Han begav sig nu til en, hans Kone tilhørende Gaard Asgeirsaae i Vididalen (Hunevatns-Syssel), i Nærheden af Paul Vidalins Bolig paa Vididalstunga. I Vinteren 1712-13 underviste han her fer Disciple, hvis Dannelse P. Vidalin havde paataget sig, og blandt disse var Jon Olaffen fra Grunnavik. Efter 6 Aars Ophold paa Asgeirsaae blev han Klosterholder paa Reinestadskloster; men da han, som det synes, ikke kunde komme ud af de oeconomiske Sysler, opgav han dette, og begav sig, omtrent 1720, til en anden, hans Kone tilhørende Gaard, Solheimar. Ogsaa af dette Ophold blev han kied, og 1728 flyttede han til sin Efterfølger i Reinestadklosters Forpagtning, Sysselmand Jens Spendrup i Skagafiords-Syssel. Her begik han tredie Gang Hoer og skulde nu efter den islandske Lov, Store-Dom kaldet, have mistet Livet, dersom ikke Kongen, af Agtelse for hans i samme Aar afdøde Broders Fortienester, havde benaadet ham. I den Anledning tilskrev han under 20de Sept. 1730 Th. Bartholin og Gram, der, som *Executores Testamenti* havde tilmeldt ham Broderens Død og Disposition af sin Formue, yttrede en grundet og uforstilt Bedrøvelse ved sit store Tab, lod sig i Henseende til Testamentet „alt vel behage, anseende at *publi-„cum bonum* langt overgaaer *privatum*, og at min Broder-„datter, som nogen Deel deraf bekommet haver, er endnu i „sin Ungdom", — og takkede for den „sære Ombu og runde-„lige Skienk, nemlig i en Klædes Klædning og „Perykker" „som de „paa deres egen Bekostning" havde sendt ham. Med naiv Sønderknuselse tilføier han: „Jeg kan ikke forbigaae at „melde her om noget, som jeg dog blues ved at skrive, som „er den begrædelige Ulykke, mig nu, for en kort Tid siden, er „vederfaret: At jeg nu tredie Gang i mit Ægteskab har forseet „mig i en Leyermaals-Sag med et ledigt Qvindfolk. Men vores

„islandske Lov, confirmeret af Frid. 2den, tilholder, at saa„danne Delinqventer skulde have sit Liv til Kongens Naade for„brudt." Han beder dem derfor, paa det Bedste at anbefale en af ham indgiven og med Sysselmanden Jens Spendrups anbefalende Erklæring forsynet, Ansøgning om Benaadning paa Livet. Som et Slags *Captatio benevolentiæ* fremsendte han endeel haandskrevne Sager, hvorom den Afdøde havde anmodet ham, f. Ex. Afskrifter af nogle Dokumenter, Registre over andre, hans egne juridiske Dissertationer m. m. med Forsikkring, at „Saa„fremt, formedelst Guds Villie og H. Kongl. Maj. høipriselige „Naade, ham kunde civil pardoneres, vilde han siden det bringe „mine velædle Herrer til Tieneste i al muelig Maade, dersom „han kunde have den Ære, enten ved deres Tienere eller nogen „anden ærlig Mand, at faae at vide, om hans Arbeid kunde „være dem behageligt." Tillige fulgte en kort Underretning om Broderens Levnet, med tilhørende Genealogie. „Dette — bemærker han — skrev jeg i islandske Sprog, at jeg „ikke kanskee skulde tage Feil i fremmed Sprog (som jeg er „en ringeste Idiot udi, saasom den der ikke haver havt den „Ære, at komme engang til Danmark); og min Uforfarenhed „havde saa kundet foraarsage en eller anden Forvirring. Men „derimod vidste vores Sprog mine velædle Herrer være velbe„kiendt." Endelig lover han med sit næste Brev at lade følge „to gamle Membraner, som mine høifornemme Herrer vilde ikke „forsmaae, som en allerringeste Tieneste." Med Kongelig Benaadning og Tilladelse at henleve sine øvrige Dage paa Vesterlandet, begav han sig nu til sin Søn Præsten paa Helgafell og Provst i Sneefieldsnæs-Syssel Snorre Jonsen, hos hvem endelig Døden den 7de October 1738 giorde Ende paa hans lange og urolige Liv. Han var upaatvivleligen en Mand af ikke ringe Talenter og fleersidige Kundskaber, næsten en Polyhistor for sin Tid. Han var en god latinsk og græsk Philolog, var velbevandret i de fornemste islandske Slægters Genealogie; forfattede adskillige vigtige Afhandlinger til sit Fødelands Lovkyndighed hen

hørende; gav sig af med Lægekunsten og udarbeidede en islandsk *medicina domestica;* skrev ogsaa en Arithmetik, og efterlod sig endelig en islandsk Grammatik paa Latin, der indtil A. 1811, da vor store, for tidlig tabte Sproggrandsker udgav sin „Veiledning til det islandske Sprog", med Grund blev anseet for den fortrinligste, men som ligesaalidet som hans øvrige her omtalte Arbeider nogensinde er bleven trykt[1]. Tillige skal han have besiddet forskiellige techniske Færdigheder; han kunde saaledes tilskiære og sye Klæder; opfandt en nye Maade at væve paa og forstod noget af Smedeprofessionen[2]. I et Land, der som Island er overladt til sine egne Kræfter og sin egen Virksomhed, ere Individer af denne Art blandt gode Hoveder ikke sieldne, og vare det maaskee endnu mindre paa den Tid.

Til Slutning maa Forf. bemærke, at nærværende Bidrag blot vedkommer Arne Magnussens personlige, videnskabelige og Embeds-Forhold. Ogsaa hans politiske Virksomhed, som Medlem af den islandske Commission, som Dommer, som Consulent i forskiellige hans Fødelands Anliggender fortiene upaatvivleligen at kiendes nøiere end hidtil; men dertil hørte Kilder, som vare utilgiengelige for Forf., og Sagkundskaber som aldeles manglede ham. Det skulde derfor være ham kiært, om nærværende Samling maatte opmuntre en eller anden taknemmelig Landsmand, til at sætte ogsaa hiin Side af Magnussens Virksomhed og derved tillige et Tidsrum af Statens Historie i et klarere Lys.

*　　*　　*

1) Om denne s. Fort. til Rasks isl. Grammatik paa Svensk. S. XXIII. — 2) Han omtales *F. Johannæi Hist. eccl. III. p.* 566. *H. Einari Sciagraphia hist. litt. Islandiæ p.* 15. 35. 196. *Espolins* Íslands Árbækur *VIII. p.* 21. 70. 117. 120. *IX. p.* 2. 33. 46. 58. 137. Forordninger for Island *III. p.* 278. 443. Foran de fleste Afskrifter af hans islandske Grammatik, findes foruden en Bedømmelse af denne, tillige en kort Biographie af Forf., begge Dele af Jon Olafsen fra Grunnavik.

Arnas Magnæus (**Árni Magnússon**) er alle lærde Folk vel bekiendt. Hr. Mag. Alb. Thura har sagt mig, at den *vitæ descriptio* som han haver indført i sin *Hist. Litt. Danor. p.* 177-78 er af hans eget *autographo*, men sig selv at have lagt sidste fire Linier til. Dog til at fornøie lærde Folk med, vil eg (jeg) lægge noget meer dertil, for Tydeligheds Skyld, som jeg har af visse Documenter og Relationer sandfærdigt forefundet.

Arne Magnussen er fød paa den Præstegaard Qvenna=brecka i Middaler, udi Dale Syssel vesten paa Island, den 13de Novembr. *st. vet.* Anno 1663.

Hans Fader var Magnus Jonsen, som efter erholdt Attestatz fra Akademiet først blev Præst paa bemeldte Kald Anno 1658 til 1666, da han mistede sit Kald og Kiol[1], men siden Sysselmand over bemeldte Syssel 1683; en lærd Mand og grundig Jurist, som hans *Dissertationer* udvise[2]; døde 1684, da han var nylig kommen fra Kiøbenhavn, hvor han var efter Kongl. Maj. Befalning reist hen med nogle andre Deputerede, at udrette den islandske Taxte. Hans Moder Gudrun, Hr. Ketill Jørundsens Datter, som var Præst i Hvamm udi Hvamms Sveit, og Provst over bemeldte Dalesyssel. Hendes Moder heed Gudløyg Paulsdotter, som var der sammesteds, og levede mange Aar siden, som her efter skal siges.

Arnes Forfædre, saavel paa fæderne som møderne Siden, have været mange store og ypperlige Mænd, og med de Fornemste der i Landet, geistlige og verdslige; hvoriblandt er den bekandte fornemme Familie, af Een som heed S v e i n b i ø r n, af hvilkes Descendenter nogle have været ophøiede til Adelstand af de norske og danske Konger, hvor i blandt er den navnkundige Biørn

---

[1]) Det var for Leiermaal at Arne Magnussens Fader var bleven afsat fra sit Kald; han efterlod sig adskillige Afhandlinger den islandske Jurisprudents vedkommende. *F. J o h a n n æ i Hist. eccl. Islandiæ, III. p.* 566. 573. — [2]) Disse findes blandt *Magnæana*. Nr. 244, *quarto*.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Hans *privati informatores* vare: først, hans Moderfader, Provsten Hr. Ketill Jørundsen[1], som den Tid var af de

---

heb, hyppige Uaar og Sygdomme m. m. efterhaanden have giort en Forandring heri, som allerede fandt Sted i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. I et Kongeligt Rescript af 30te April 1614 føres der nemlig Anke over at „i Skolerne fra Paaske til St. Mortensdag fast „aldeles ingen Skolebørn holdes, og Biskopperne dog alligevel beholde „den aarlige Rente og Indkomst, som dertil er lagt", hvorfor det paalægges disse at aflægge rigtigt Regnskab. *(F. Johann. III. p. 58.).* Men Regjeringen er ubentvivl bleven underrettet om, at Omstændighederne her ikke tillode nogen stadig Skolegang, det hele Aar igiennem; thi under 1ste April 1618 rescriberedes, at „eftersom .... „Skolen ikke kan det ganske Aar igiennem opholde Børnene, der „sammestebs freqventerer" — da tillades „at de paa en tre eller „fire Maaneders Tid maae om Høsten blive hiemme hos deres „Forældre" *(ib. p. 61.).* Men giennem den største Deel af dette Aarhundrede skal Skoleaaret dog ikke have varet længer end fra Mikkelsdag til Korsmisse om Vaaren (3die Mai); ligesom Stiftgodsernes maadelige Forfatning heller ikke tillod at give Lærere og Disciple Føde af anden Art, end den som Almuesmanden fik. Fra 1674 af, da Theod. Thorlacius blev Biskop i Skalholt (under hvis Tid — 1697, Magnussens Skolegang faldt) og henimod Midten af det 18de Aarh. indskrænkedes Skoletiden til de 26 Vinteruger, og Føden blev endnu mere afknappet; ja paa Nordlandet vare der endog i dette Tidsrum visse Aar, da Holums Skole ikke engang den halve Vinter formaaede at underholde Disciplene; *F. Johannæus III. p. 527.* Jvfr. J. Therkelsens Tilgift til Andersons Efterretninger om Island S. 352; Holbergs Danm. og N. Staat. S. 30. Endnu finder Underviisningen i Besseſtad-Skole kun Sted om Vinteren.

[1]) Magnussens Morfader Ketill Jørundsen, født 1603, havde været Hører ved Skalholts Skole fra 1620-22, inden han selv blev Student. Ved sin Hiemkomst fra Kiøbenhavns Universitet 1623 blev han Conrector og 1636 af Biskoppen bestikket til Rector ved samme Skole; hvilket Embede han dog kort efter maatte afstaae til en Landsmand, der havde Baccalaur-Graden forud for ham og kongeligt Løfte om Ansættelse; ligesom han selv igien nedsteeg til sin forrige Hørerpost. 1638 blev han Præst paa Hvamm i Hvammsveit; 1656 Provst i Dala-Syssel, men maatte, formedelst sin svagelige Helbred,

lærdeste der i Landet, meget berømt for sin Lærdom, og havde lang Tid tilforne været Hørere udi Skalholtes Trivial Skole; Men efter hans Afgang, den vellærde Mand Provsten Hr. Paul Ketelsen, som var Arnes Moderbroder. Denne Hr. Paul kom til Danmark 1663 til at fortsætte sine Studia. Da han var 17 Aar *ut supra*, om Høstet, gik han først i Domkirkens Skole i Skalholt, det var Anno 1680, og blev der tre samfulde Vintre, under daværende *Rectoris Scholæ* Olaf Jonsens[1] Institution (som siden blev Præst i Hiterdal, og Provst i Borgesfiords Sysels vestre Part) og erholdt saa sine *literas dimissionis Anno* 1683, *ætatis* 20. Hans *condiscipuli*, som de bedste *oculati testes*, vidne, at al denne Tid viste sig hans *acutum ingenium* i alt det han skulde lære, saa han blev altid holdt for, at være ligesaa god, som de bedste af hans Jevnaldringer.

Det samme Aar, om Sommeren, som han blev fra Trivial-Skolen dimitteret, reiste han til Kiøbenhavn med sin Fader, som en iblandt andre Landets Øvrighed var, efter Kong *Christiani Quinti* (hoilovlig Ihukommelse) Befaling eligeret at tractere om Taxten paa den islandske Vare[2]. Da han var ankommen til Akademiet 1683, blev han i September Maaned *inscriptus Albo Universitatis, Decano Philos. Facultatis Olao Borrichio, Rectore Magnifico Erasmo Bartholino*[3].

---

nedlægge Provsteembedet 1667. Han døde 1670; *F. Johannæus III. p.* 529. —

[1]) Denne Mand, fra 1667-87 Rector i Skalholt, roses for sin Lærdom og for den gode Tilstand, hvori han efterlod Skolen; *F. Johannæus III. p.* 536-37. — [2]) Ved Kongl. Brev af 25 April 1682 blev befalet, at 4 Sysselmænd eller andre gode forstandige Mænd skulde komme ned til Kiøbenhavn for at raadslaae med Kiøbmændene her om en ny islandsk Taxt; da de vare ankomne, fulgte et nærmere Rescript af 16de Febr. om Taxtens Indretning (Forordn. for Island III. S. 192-205). Resultatet blev Forordn. om den islandske Taxt og Handel, af 6te Mai 1684 (sammest. S. 209 sq.), som igien

Anno 1684 om Foraaret kom han først i Tieneste og Kiendskab med Sal. Professor og Justits-Secretair Thomas Bartholin, til at være hans Amanuensis i de Islandske Antiqviteter, som velbemeldte Professor var stor Liebhaber af. Den første Anledning der til var den, at en Student, ved Navn Frantz Ibsen, som var en Sælænder, men dog opdragen i Island af Biskop Thorder Thorlaksen (som havde taget ham en liden Dreng med sig, fra Vor Frue Skole i Kiøbenhavn, det Aar han var ordineret, og ført til Island, holdt der til Bogen, og efter erholden Dimission af Skalholts Skole, skikket ud til Akademiet) var paa Regentzen Arnes Contubernal. Ham brugte Bartholin til at interpretere islandske gamle Bøger, i den Mening at han monne kunde begge Sprogene Danskt og Islandskt. Dette Aar, da han havde alt faaet sin Attestatz, og vilde hiem til Island igien, bad Bartholin han vilde vise sig nogen, som kunde gaae sig tilhaande i hans Sted. Da gav Frantz Anviisning paa Arnas som den bedste, hvilket ikke heller slog Bartholin feil; thi naar han havde giort sine første Prøver, befandt Bartholin at han var meer fundat, end den forrige, og gav Raison for hvis han blev tilspurgt, saa Bartholin fattede saadan Gunst til ham, som varede til hans Død; ja og slig en Behag til dette Studium, at han ønskede tidt, at hvis han ikke havde andre Forretninger, vilde han være affsides fra Byen med ham, og alleeneste inddybe sig i vores nordiske Antiqviteter. Disse Omstændigheder fortalte Ass. Arnas mig selv[1].

Anno 1685 *ætatis* 22 mener jeg uden Tvivl at han har taget Attestats[2]. Samme Aar reiste han til Island med Bar-

blev ophævet 1702; Holbergs Danm. og Norges Staat 3die Oplag S. 378-79. — [3]) Allerede Aaret efter sin Ankomst her til Universitetet responderede A. M. d. 11te October 1684 ved Prof. Hans Steenbuchs Disputats: *Alektorophonia Æliano confirmata, Christi verbo fundata.*

[1]) Om den Kongelige Antiqvar-Post og om Magnussens Tieneste hos Th. Bartholin s. Tillæg 2. — [2]) Ved theologisk Examen skal han have faaet Characteren *Illum (scil. recipimus)*, det samme som

tholins godt Forlov, men maatte dog love ham for vist, at komme igien. Han havde spurgt Aaret tilforne, at hans Fader var alt ved Døden afgaaen, og maatte derfor komme at hente sin Arv, eller disponere derover. Han agtede med det samme at tage Afsked med Slægtninger og Venner, i den Tanke at han ikke kom tidere til sit Land igien. Men om Høsten, da han reiste til Skibs, som han agtede sig med (hvilket laae paa den Havn under Snæfiels Jokel, som kaldes Rif) og var hartad kommen til Havnen, forgik Skibet for hans Øine af en forfærdelig Storm. Til al Lykke havde han dog faaet Breve med andre Skibe til Bartholin og forsikkret ham om sin Tilbagekomst. — Med andre kunde han siden ikke komme der fra, maatte derfore vende tilbage, og var saa Vinteren over 1685-86 hos sin Moderbroder Provsten Hr. Paul Ketilsen i Hvamm, (som der blev Capellan 1665), og informerede hans Børn i Latin; og imidlertid sankede alt gammelt enten paa Papir eller Pergament, og skrev somt selv op, eller lod andre siden afskrive.

Om Sommeren 1686 reiste han til Kiøbenhavn, og blev da først for Alvor antagen i Bartholins Huus, hvor han forblev siden til 1690. Hvad han imidlertid arbeidede hos Bartholin var helst at interpretere gamle Historier, og excerpere af dem de nødvendige Stykker; han har og afcopieret heel mange Instrumenta og Documenter, og smaae Tractater, som hører til den gamle danske og norske Historie, som vare efterladte i Akademiets Bibliothek af Resen og andre, men brændte op siden i Ildebranden 1728. De Bøger ere mange Volumina, efterladte af Conferentsraad Caspar Bartholin, som døde forleden Vinter, og vare nu ikke til i Verden, hvis de inte (!) vare der. Han har og imidlertid excerperet og verteret de *loca* af islandske Historier, som ere indførte i *Th. Bartholini Antiquitates Danicas, De Causis contemtæ a Danis adhuc gentilibus mortis, Hafniæ* 1689. 4. saa vel som og corrigeret dem

admissus; maaskee svarende til vort *Haud illaudabilis.* Jvfr. J. Møllers Mnemosyne II. S. 310.

i Trykken, thi det er snart umuligt ellers; thi det gamle Sprog er der saa vel og fundat oversat med alle nødvendige Anmærkninger og Oplysninger, og Original Texten accurat trykt, som ikke skal let findes hos Fremmede (jeg mener af andre Nationer end Islændere). Men Bartholin synes at have knyttet disse Excerpta sammen, og confereret med adskillige fremmede Skribenter, ja og villet justificere dem til de Danskes Roes, med adskillige *philosophorum placitis*, som komme overens med de Danskes, end da i hedniske Tider, deres Meninger. Dette er efter mit Sentiment et lærdt *opus*, og vel indrettet til de Danskes Ære. Men det er at observere, at Danske blive her kaldet *in genere* de Nationer, som nu kaldes Danske, Norske, Islændere etc., som tilforne, saavel som nu vare adskilt, saa vel *lingvæ quam mbrum et ingenii diversitate*[1]. Men saasom de Nationers Navne mentioneres der gierne altid, saa vil jeg intet tale derom meer paa dette Sted (til de Danskes Nachdeel). Bogens Titul tilstod selv Arnas mig, at kunde have været anderledes bedre[2]. Men hans Vers der foran til Bartholin, vise blandt

---

[1]) Samme Bemærkning forekommer ogsaa i *Warmholz. bibl. hist. Sviogothica III. p.* 193. — [2]) Følgende er den fuldstændige Titel af det her omtalte Værk: *Thomæ Bartholini Th. f. Antiquitatum Danicarum de causis contemptæ a Danis adhuc gentilibus mortis libri tres ex vetustis codicibus & monumentis hactenus ineditis congesti. Hafniæ, literis J. P. Bochenhoffer* 1689. 4*to.* 702 SS. foruden Dedication til Obersecretairen M. Moth, Fortale, Æresvers, blandt andre Magnussens paa Islandsk *(prisco Danorum idiomate)*; ved Slutningen Capitlernes Indhold, med Fortegnelse saavel paa de trykte som utrykte Hielpemidler de sidste især islandske. Dette, ogsaa i typographisk Henseende, vel udstyrede og med enkelte Kobbere af Runestene, Bracteater m. m. forsynede Værk, er vel tilligemed O. Worms *Monumenta* og *Fasti Danici*, de eneste af vore ældre Antiqvarers Skrifter, som endnu kan tillægges en ikke ubetydelig Værd; hvilken, hvad dette Skrift angaaer, især foranlediges ved den Rigdom af Beviissteder, hentede fra islandske Kilder, fuldkomment sprogrigtigen meddeelte, vel corrigerede og oversatte, hvilket alt sielden er Tilfældet med O. Worms Arbeider, og overhoved ikke

andet, hvad for Belæsning og Habilitet han havde i det gamle Sprog. Jeg troer at det har været sandt, som han selv sagde mig, at den Tid havde han i sin *memoria*, ligesom *in numerato*, snart alle gamle Poeter. Det er godt at see af den Interpretation, som han selv haver giort, over bemeldte Vers, hvor heel mange gamle Ord og Talemaader ere citerede til de gamle Poeter (hvilken jeg veed ikke at andre har for uden mig). Han tilstod selv det *Carmen* var for dunkelt, men det havde han giort af visse Aarsager, jeg mener andre Islænderes Æmulation, eller *invidia* i de Tider, til at vise hvad han duede[1].

Anno 1689, midt om Sommeren, reiste Arnas til Noreg (!) alt norder til Thrundhiem, til at opsøge gamle Monumenter, og erkyndige sig om Stæderne og andet saadant, som tales om i gamle Historier; og paa Hiemreisen kom han til Thormoder (Torfesen) paa Stangerland, og blev hos ham om Vinter 1689-90 og tog hans *Orcades* og *Færöas* med sig. Han var Corrector til de fleste af Thormoders trykte Bøger, hvorom man kan see mange Brever og stor Correspondantze dem imellem. Kom saa af den Reise til Kiøbenhavn for Juul, om Vinteren 1690[2].

---

med nogetsomhelst antiqvarisk Skrift fra den Tid, eller længe efter. Mange af de her anførte Kilder vare ogsaa tilforn lidet eller intet kiendte; saaledes fik man vel allerførst herfra nogen nærmere Kundskab om Sæmunds Edda. Arne Magnussens Fortieneste i denne Henseende nævnes med Berømmelse i Fortalen (jvfr. S. 144), ligesom dennes Anskuelse uden Tvivl kan gienkiendes i de sammestedes forekommede Ytringer om de islandske Monumenters ulige Værd.

[1]) Hermed kan sammenholdes Torfesens Vidnesbyrd fra 1695 om Arne Magnussens sieldne Styrke i den gamle islandske Poesie; *Dal Specimen de Antiquariis Sveciæ fol. p.* 2. — [2]) Af Magnussens Breve til Torfesen sees, at hans norske Reise blev udsat saa længe mueligt, da Bartholin ugierne vilde savne ham. Den 17de August 1689 skal han have været i Throndhiem (*H. Einari Sciagr. hist. lit. Islandicæ p.* 117). Den paafølgende 21de Dec. tilskrev han Torfesen (som han dengang alt havde besøgt) fra Bergen. Den 15de Jan. 1690 reiste han fra Bergen giennem Sogn til Leerdalen, hvorfra haves et Brev til T., dateret Reikum d. 25de Januar. Efter to Dages Op-

A. 1690 (d. 1ste November) kaldte Gud den ypperlige Mand Th. Bartholin til sit ærefulde Rige. For sit Endeligt recommenderede han Arnas til andre høifornemme Folk, som voldte at han siden fik blivendes Sted i Danmark. Sammeledes blev han høit elsket af Arnas, hvilken jeg alletider hørte tale om ham med stor Veneration og Kierlighed som sin Fader, og var at mærke ligesom han besiderede ham frem for alle andre Folk.

A. 1690-91, det bageste af Vinteren, logerede han i Caspar Bartholins[1] Huus, og har derfore ikke kommet ind paa Borchens Collegium før end om Foraaret 1691, og var der 3 Aar. M. Thura siger (*Idea hist. lit. Danorum p.* 178) han har giort der den Tid trende Declamationer[2].

A. 1694 reiste han til Tydskland, og efter at han havde opholdt sig i to Aars Tid paa Universiteterne i Ober-Saxen, Leipzig og andre Stæder, kom han til Kiøbenhavn igien 1696. Paa de Steder oversaae han deres Bibliotheker og ved Kirkerne

hold i Christiania ankom han til Kiøbenhavn, giorde strax efter Hiemkomsten en kort Tour over til Skaane, og tilskrev derpaa T. d. 8de Marts fra Kiøbenhavn. Hans Reise varede da knap halv saa længe, som angives baade hos nærværende Forf. og hos Halfdan Einarsen anf. St. Af vigtige Følger for den norske Historie var det personlige Bekiendtskab han ved denne Leilighed kom til at giøre med sin berømte Landsmand, med hvem han hidtil kun havde vexlet enkelte Breve; men hvis stadige og uundværlige Correspondent han fra nu af blev, næsten hele dennes øvrige Levetid igiennem. (Torfesens Levnetsbeskrivelse, af Erichsen, S. 146.)

[1]) Denne Caspar (Thomsen) Bartholin, Stamfaderen for den adelige Bartholinslægt, var den afdøde Antiqvars ældre Broder; dengang Professor Philosophiæ og Dr. Medicinæ, senere Assessor i Høiesteret, Generalprocureur og Konferentsraad, død 1738. I hans Huus kom A. M. 3die Juledag 1690, efterat Broderen var død næstforegaaende 5te November. — [2]) Disse Declamationer, som saadanne Prøvearbeider i Collegiets første Tidsrum undertiden benævnedes, vare ifølge Titlerne hos Thura: *Quid opportune potuerit dicere Hannibal, amisso in Alpibus oculo?* 1691; og *de initiis Christianæ religionis in Norvegia*, 1692-93. Afskrifter af dem haves neppe meer.

ubi Sacristierne mange gamle Bøger, af hvilke han sagde mig, han havde seet mange skienne Bøger, som endnu vare uederede. Der perfectionerede han sig med det samme saa i det tydske Sprog, at mange tog ham siden an for en indfød Saxer. Han tilstod og selv for mig, at han næst sit Modersmaal kunde bedst exprimere sig i det høitydske Sprog (hvortil og mærkes en særdeles Inclination af Islænderne, men Raisonner dertil forbigaaer man her[1]).

A. 1696 kom han tilbage fra Tydskland. Han har vel skrevet om sig selv, hos Alb. Thura P. 178 saaledes: „*interea glor. mem. Rex Christianus Quintus eum, A.* **1694** *die* **14** *Julii Professorem Philosophiæ in Academia Havniensi designavit; quod Rex Fredericus Quartus, felicissime hodie regnans A.* **1701** *ratum esse jussit, addito titulo Professionis Antiquitatum Danicarum.*"[2] Er det saa, da synes som Arnas selv har ikkun lidet reflecteret paa denne designerede Professoratum; thi om jeg hugser[3] ret, har han fortalt mig Tingen saaledes: Da han kom igien fra Tydskland, logerede han om Vinteren hos Geheimeraad Moth, til hvilken sal. Th. Bartholin havde ham for sin Død recommenderet, og som høibemeldte Geheimeraad Moth var af godt Forstand og stor Humanitet, og elskede lærde Folk, tog han Arnas i sit Huus, og holdt ham Kost ved sit eget Bord. I den Tid faldt der ind mange Discurser (som man kan tænke) og iblandt andet spurgte (han) Arnas tidt, hvad han agtede for sig? Arnas svarede altid, han saae her ingen Avantage for sig, han maatte vel til Island, havde og virkelig i Tanke at tage hiem til Island om Foraaret. Geheimeraaden raadede ham altid derfra, og sagde han skulde heller søge at employere sig her i Danmark. Den anden svarede: ja, det vilde han gierne, hvis han saae der til nogen Apparence. Engang faldt saa ind en

---

[1]) Om Arne Magnussens Udenlandsreise see Tillæg 3. — [2]) Om Magnussens Stilling og Forhold til Universitetet s. Till. 4. — [3]) isl. hugsa ɔ: overveie, betænke.

Aftens Tid, at Geheimeraaden skikker Bud op til Arnas paa hans Kammer, at han vilde komme neder og spise Aftensmad. Naar Budet kom, ligger han paa sin Seng og læser i en Bog, kanske og var upasselig, og svarer at han har ikke Lyst til Mad dengang. Da Geheimeraaden fik det Svar, gaaer han ud, og var noget ude; men naar han kommer ind, skikker han et Brev paa en Tallerken op til Arnas, der han laae paa sin Seng, og lod sige ham: kanske smager dette (bedre) end Smør og Brød. Naar Arnas tager Brevet op, seer han (om jeg ret mindes) at Hs. Kongl. Maj. Christ. 5 allernaadigst giør ham der til sin Archiv-Secretaire. Da reiste han sig (som man kan tænke), gik neder og takkede. Denne Passage har han selv fortalt mig. Hertil hører det som staaer hos Alb. Thura: "*A. 1697 a glor. mem. Rege Christiano Quinto simul constitutus est Archivi Regii Secretarius, quo etiam munere adhuc fungitur.*"[1] Derefter slog han Island reent af sine Tanker, og begyndte at faae andre Tanker om hans Sagers Indrettelse; og især begyndte han da for Alvor at pønse paa sine Antiqviteter, som han da for nogen Tid havde fattet stor Kiærlighed til. Det var hans første at han om Foraaret kiøbte paa en stor Auction i Fiolstræde en Slump Bøger for næsten 100 Rigsdaler (dog han mest laante Penge dertil), som hørte til Antiqviteter, men separerte siden ved Leilighed[2]. Dette var hans første Begyndelse med hans Istandsættelse i Kiøbenhavn, og Antiqviteters Indrettelse, eftersom han selv har fortalt mig.

Fra 1697 til 1702 var han ved bemeldte Bestillinger i Kiøbenhavn; laae der paa sin egen Haand, og lagde sig alt efter sine Antiqviteter, og især havde han meget at bestille med Th.

---

[1]) Om Magnussens Ansættelse ved Geheime-Archivet og øvrige Stilling indtil 1701 s. Tillæg 5. — [2]) Pengene til dette Indkiøb af Bøger, hvorved han lagde den første Grund til sin Bogsamling, skal han have laant af en Borger her i Staden. Det var denne Mand, om hvem i det Følgende berettes, at han siden kom i Slutteriet for Gield, men af den taknemmelige Magnussen blev udløst.

Thorlefsen, en af de fornemste og mægtigste Mænd paa Island, som af Kong Christian I. blev beæret med Skiold og Hielm, var og udi nogle Aar Kongens Befalingsmand der udi Landet, hvor han døde 1467. Der er og i blandt andre Hr. Gisle Jonsen, den anden lutherske Biskop i Skalholt, og mange andre fornemme Mænd. Dette er alle slægtkyndige Mænd i Island endnu vitterligt, og findes noksom i Slægt-Register-Bøger optegnet, og synes derfore ikke fornøden her at anføre [1].

Efter Arne var nylig fød, kom han til sin Moderfader Provsten Hr. Ketill Jørundsen paa Hvamm, og blev af ham opdragen, saavel som (af) sin Modermoder Gudløvg (som levede længer end Hr. Ketill) og skiltes intet ganske ved hende før end han var 20 Aar. Da han var 6 Aar om Vinteren 1669-70 (efter at han først havde lært at læse Islandsk, og andet smaaligt der tilhørende), begyndte han først at lære Latin; enn (men) *rudimenta græcæ lingvæ* 1673, da han var 10 Aar gammel; og holdt saa ved i *privata institutione*, til Anno 1680. Imidlertid lærte han og *prima rudimenta arithmetica*; og andet saadant, som Børn pleiede den Tid at blive informeret udi. Men det maa Fremmede altid observere, at naar der tales om Informationen i Island, da skeer den aldrig uden om Vintertiden, enten det er i *privata* eller *publica institutione*, hvilket kommer af Landets Leilighed [2].

1) Om Arne Magnussens meest berømte Forfædre, see Tillæg 1. — 2) En saadan Indretning synes, hvad de to islandske Cathedral-skoler angaaer, ikke at have været tilsigtet ved disses Stiftelse, efter Reformationen, eller omtrent 1552. Det paalagdes nemlig dengang Bisperne, af Stifternes Gods at underholde saavel Lærerne som Disciplene, de Sidste med Føde, Klæder, Bøger og øvrige Fornødenheder; og der bestemtes tillige at „fornævnte Skolepilter ikke skulde „sendes bort eller forhindres fra Skolen og deres Lectier, enten med „Færd, Arbeide eller nogen anden Tøvelse, men de skulde alle der „blive ved Skolen Vinter og Sommer." (*F. Johann. III. p. 166-68.*). Men er denne Plan endog nogensinde bleven iværksat i sin fulde Udstrækning, da maa dog Landets eiendommelige Beskaffen-

Hans *privati informatores* vare: først, hans Moderfader, Provsten Hr. Ketill Jorundsen[1], som den Tid var af de

---

hed, hyppige Uaar og Sygdomme m. m. efterhaanden have giort en Forandring heri, som allerede fandt Sted i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede. I et Kongeligt Rescript af 30te April 1614 føres der nemlig Anke over at „i Skolerne fra Paaske til St. Mortensdag fast „aldeles ingen Skolebørn holdes, og Biskopperne dog alligevel beholde „den aarlige Rente og Indkomst, som dertil er lagt", hvorfor det paalægges disse at aflægge rigtigt Regnskab. (*F. Johann. III. p.* 58.). Men Regjeringen er ubentvivl bleven underrettet om, at Omstændighederne her ikke tillode nogen stadig Skolegang, det hele Aar igiennem; thi under 1ste April 1618 rescriberedes, at „eftersom .... „Skolen ikke kan det ganske Aar igiennem opholde Børnene, der „sammesteds freqventerer" — da tillades „at de paa en tre eller „fire Maaneders Tid maae om Høsten blive hiemme hos deres „Forældre" (*ib. p.* 61.). Men giennem den største Deel af dette Aarhundrede skal Skoleaaret dog ikke have varet længer end fra Mikkelsdag til Korsmisse om Vaaren (3die Mai); ligesom Stiftsgodsernes maadelige Forfatning heller ikke tillod at give Lærere og Disciple Føde af anden Art, end den som Almuesmanden fik. Fra 1674 af, da Thord. Thorlacius blev Biskop i Skalholt (under hvis Tid — 1697, Magnussens Skolegang faldt) og henimod Midten af det 18de Aarh. indskrænkedes Skoletiden til de 26 Vinteruger, og Føden blev endnu mere afknappet; ja paa Nordlandet vare der endog i dette Tidsrum visse Aar, da Holums Skole ikke engang den halve Vinter formaaede at underholde Disciplene; *F. Johannæus III. p.* 527. Jvfr. J. Therkelsens Tilgift til Andersons Efterretninger om Island S. 352; Holbergs Danm. og N. Staat. S. 30. Endnu finder Underviisningen i Besséstad-Skole kun Sted om Vinteren.

[1]) Magnussens Morfader Ketill Jorundsen, født 1603, havde været Hører ved Skalholts Skole fra 1620-22, inden han selv blev Student. Ved sin Hiemkomst fra Kiøbenhavns Universitet 1623 blev han Conrector og 1636 af Biskoppen beskikket til Rector ved samme Skole; hvilket Embede han dog kort efter maatte afstaae til en Landsmand, der havde Baccalaur-Graden forud for ham og kongeligt Løfte om Ansættelse; ligesom han selv igien nedsteeg til sin forrige Hørerpost. 1638 blev han Præst paa Hvamm i Hvammsveit; 1656 Provst i Dala-Syssel, men maatte, formedelst sin svagelige Helbred,

lærdeste der i Landet, meget berømt for sin Lærdom, og havde lang Tid tilforne været Hørere udi Skalholtes Trivial Skole; Men efter hans Afgang, den vellærde Mand Provsten Hr. Paul Ketelsen, som var Arnes Moderbroder. Denne Hr. Paul kom til Danmark 1663 til at fortsætte sine Studia. Da han var 17 Aar *ut supra*, om Høstet, gik han først i Domkirkens Skole i Skalholt, det var Anno 1680, og blev der tre samfulde Vintre, under daværende *Rectoris Scholæ* Olaf Jonsens[1] Institution (som siden blev Præst i Hiterdal, og Provst i Borgefiords Syssels vestre Part) og erholdt saa sine *literas dimissionis Anno* 1683, *ætatis* **20.** Hans *condiscipuli*, som de bedste *oculati testes*, vidne, at al denne Tid viste sig hans *acutum ingenium* i alt det han skulde lære, saa han blev altid holdt for, at være ligesaa god, som de bedste af hans Jevnaldringer.

Det samme Aar, om Sommeren, som han blev fra Trivial-Skolen dimitteret, reiste han til Kiøbenhavn med sin Fader, som en iblandt andre Landets Øvrighed var, efter Kong *Christiani Quinti* (høilovlig Ihukommelse) Befaling eligeret at tractere om Taxten paa den islandske Vare[2]. Da han var ankommen til Akademiet 1683, blev han i September Maaned *inscriptus Albo Universitatis, Decano Philos. Facultatis* ***Olao Borrichio, Rectore Magnifico Erasmo Bartholino***[3].

---

nedlægge Provsteembedet 1667. Han døde 1670; *F. Johannæus III. p.* **529.** —

[1]) Denne Mand, fra 1667-87 Rector i Skalholt, roses for sin Lærdom og for den gode Tilstand, hvori han efterlod Skolen; *F. Johannæus III. p.* **536-37.** — [2]) Ved Kongl. Brev af 25 April 1682 blev befalet, at 4 Syselmænd eller andre gode forstandige Mænd skulde komme ned til Kiøbenhavn for at raadslaae med Kiøbmændene her om en ny islandsk Taxt; da de vare ankomne, fulgte et nærmere Rescript af 16de Febr. om Taxtens Indretning (Forordn. for Island III. S. 192-205). Resultatet blev Forordn. om den islandske Taxt og Handel, af 6te Mai 1684 (sammest. S. 209 sq.), som igien

Anno 1684 om Foraaret kom han først i Tieneste og Kiendskab med Sal. Professor og Justits-Secretair Thomas Bartholin, til at være hans Amanuensis i de Islandske Antiqviteter, som velbemeldte Professor var stor Liebhaber af. Den første Anledning der til var den, at en Student, ved Navn Frantz Ibsen, som var en Sælænder, men dog opdragen i Island af Biskop Thorder Thorlaksen (som havde taget ham en liden Dreng med sig, fra Vor Frue Skole i Kiøbenhavn, det Aar han var ordineret, ogført til Island, holdt der til Bogen, og efter erholden Dimission af Skalholts Skole, skikket ud til Akademiet) var paa Regentzen Arnes Contubernal. Ham brugte Bartholin til at interpretere islandske gamle Bøger, i den Mening at han monne kunde begge Sprogene Dansk og Islandsk. Dette Aar, da han havde alt faaet sin Attestats, og vilde hiem til Island igien, bad Bartholin han vilde vise sig nogen, som kunde gaae sig tilhaande i hans Sted. Da gav Frantz Anviisning paa Arnas som den bedste, hvilket ikke heller slog Bartholin feil; thi naar han havde giort sine første Prøver, befandt Bartholin at han var meer fundat, end den forrige, og gav Raison for hvis han blev tilspurgt, saa Bartholin fattede saadan Gunst til ham, som varede til hans Død; ja og slig en Behag til dette Studium, at han ønskede tidt, at hvis han ikke havde andre Forretninger, vilde han være affsides fra Byen med ham, og alleeneste inddybe sig i vores nordiske Antiqviteter. Disse Omstændigheder fortalte Ass. Arnas mig selv[1].

Anno 1685 *ætatis* 22 mener jeg uden Tvivl at han har taget Attestats[2]. Samme Aar reiste han til Island med Bar-

---

blev ophævet 1702; Holbergs Danm. og Norges Staat 3die Oplag S. 378-79. — [3]) Allerede Aaret efter sin Ankomst her til Universitetet respónderede A. M. d. 11te October 1684 ved Prof. Hans Steenbuchs Disputats: *Alektorophonia Æliáno confirmata, Christi verbo fundata.*

[1]) Om den Kongelige Antiqvar-Post og om Magnussens Tieneste hos Th. Bartholin s. Tillæg 2. — [2]) Ved theologisk Examen skal han have faaet Characteren *Illum (scil. recipimus)*, det samme som

sag contra bemeldte Sigurd Sigurdsen, som var for Høiesteret 1709[1]. Da, skiøndt han og Paul Vidalin demonstrerede

Alle ansaae ham for skyldig, dømte nu Sigurd Biørnsen fra Embede og til at betale 15 Rdlr. i Salarium til Odd Sigurdsen; Jon derimod skulde udtage en ny Stevning i den mod ham anlagte Drabssag. For en anden ældre Dom af Sigurd Biørnsen, blev paa dette Althing hele dennes Boeslod tildømt Kongen. Disse Domme paaankedes siden af Laugmanden, som havde erhvervet sig et Kongeligt Rescript af 4de Mai 1709, at de ikke skulde volde ham Skade paa hans Ære, indtil Sagens Uddrag, og saavel denne selv som hans Søn Sigurd Sigurdsen Landstingsskriver, frifandt sig ved deres Eed paa Althinget 1710. Sagen indstævnedes nu for Høiesteret, i hvilken Anledning Sigurd Sigurdsen selv i Aaret 1712 reiste fra Island, paa samme Skib, som Arne Magnussen, der uforbeholdent meddeelte sin Contrapart adskillige Raad og Anviisninger, hvilke han, som Fremmed, under sit første Ophold i Kiøbenhavn kunde behøve. Høiesteret tilkiendte 1713 Sigurd Biørnsen alt det ham Fradømte og desuden 300 Rdlr. i Bøder og Omkostninger af Commissarierne; Espolin VII. p. 111-112. VIII. p. 14. 115. IX. p. 3. 11. 16. M. Stephensen S. 332.

[1]) Den her omtalte Paul Amundsen, siden 1689 Provst i Mulasyssel, giorde tilligemed Odd Jonsen, Forpagter paa Reinestadkloster, Fordring paa Arv efter deres Hustruers i A. 1700 afdøde Broder Torfe Gudmundsen paa Keldum. Han paaberaabte sig i den Anledning Kong Hakon Magnussens Forordning om Arvesager m. v. af 1313 (Möðruvalla Rèttarbót), hvorimod Vedkommende protesterede, hvorfor ogsaa Laugrettens Kiendelse 1703 faldt ugunstig ud for Provsten og hans Svoger. Men Amtmanden med 24 Mænd, der synes at have faaet Kongelig Befaling til at undersøge Gyldigheden af den omtalte Rettarbot, tildømte dem Arv efter Torfe; i Særdeleshed paa Grund af en Bekræftelse paa den omtalte Rettarbot af Christian IV, som Provsten havde fremlagt i Retten, i hvilken begge Commissarierne ved denne Leilighed havde taget Sæde; Espolin VIII. p. 83. 87. 88. Det kunde ellers være et Spørgsmaal, om ikke Christian IV hos Espolin p. 88 kan være en Skrivfeil for Christian II; da man netop af Denne, som Medregent i Norge, haver en Stadfæstelse paa Mødruvalla-Rettarbot af 1507, som igien er bekræftet ved en islandsk Landstingsdom af 1508; Forordn. og aabne Breve for Island I. S. 94. 103. Denne Rettarbot (trykt i Isl. Forord-

i et Indlæg, at de havde dømt ret, efter den islandske Lov (hvori og tydelig meldes om den gamle norske Lov, dens Oprindelse, og den Islandskes Emanation derudaf, og er thi [hvi ↄ: derfor] meget afholdet af alle Lovkyndige) gik Dommen dem i mod, eftersom Kongen, som er eneste Lovgiver, syntes det billigere efter den Danske[1]. Andre Sager som de meglede sig i der i Landet, vare mange, men som de kom ei for Høiesteret, er ei værdt at føre dem her an[2].

ninger I. S. 108), foranledigede mange Arveprocesser, da Nogle vilde have dens Gyldighed for Island erkiendt, medens Andre med Grund antoge, at den oprindelig var givet eene for Norge; Sammest. S. 134); derfor fastsatte tilsidst Forordningen af 15de Mai 1711 (maaskee endog nærmest foranlediget ved denne Proces), at i Arvesager og andre af lignende Natur, Jonsbogens, og ikke denne Rettarbots Bestemmelser, skulde følges. Blandt Magnussens utrykte Arbeider nævnes hos *F. Johannæus III. p.* 576 en Deduktion angaaende Mødruvalla-Rettarbot, formodentligen det samme som „Commissariernes Indlæg i Paul Amundsens Sag, hvoraf sees de islandske Loves Oprindelse fra de Norskes", blandt *Mss. Magnæana* Nr. 208 Fol. Om Sagens Indstævning for Høiesteret 1709 forekommer hos Espolin intet; derimod berettes at Paul Amundsen døde i dette Aar, *VIII. p.* 119

[1]) Rettere: Norske Lov af Christian V. — [2]) At det Commissariernes ved senere kongelige Befalinger overdragne Hverv, at kiende og dømme i Retssager (dog kun verdslige, ikke geistlige), af dem er blevet udstrakt alt for vidt, ja stundom endog misbrugt, især ved den procesyge Paul Vidalins Indflydelse, lader sig vel ikke nægte; denne Commissions-Periode var derfor, som M. Stephensen siger S. 333, „ikke Fredens i Island", ligesom ogsaa Udfaldet af mange blandt disse Sager ikke just var til Commissariernes Fordeel; jvfr. *F. Johannæi H. e. Isl. III. p.* 539. 575.; Espolin *IX. p.* 11. Disse gik endog stundom saa vidt, at de paastode at deres Domme ikkun af Høiesteret kunde paakiendes; Arnesens isl. Rettergang S. 522. Dog haver Jon Th. paa den anden Side vel heller ikke Uret, naar han antager at Commissionen (og navnligen Arne Magnussen) ogsaa haver raadet Bod paa megen Undertrykkelse, som Øvrigheden havde tilladt sig mod Almuen, og afværget overilet Fremfærd af Dommerne mod Anklagede. Han paastaaer ligeledes, at de afviiste alle ubeføiede Kla-

sag contra bemeldte Sigurd Sigurdsen, som var for Høiesteret 1709[1]. Da, skiøndt han og Paul Vidalin demonstrerede

Alle ansaae ham for skyldig, dømte nu Sigurd Biørnsen fra Embede og til at betale 15 Rdlr. i Salarium til Odd Sigurdsen; Jon derimod skulde udtage en ny Stevning i den mod ham anlagte Drabssag. For en anden ældre Dom af Sigurd Biørnsen, blev paa dette Althing hele dennes Boeslod tildømt Kongen. Disse Domme paaankedes siden af Laugmanden, som havde erhvervet sig et Kongeligt Rescript af 4de Mai 1709, at de ikke skulde volde ham Skade paa hans Ære, indtil Sagens Uddrag, og saavel denne selv som hans Søn Sigurd Sigurdsen Landstingsskriver, frifandt sig ved deres Eed paa Althinget 1710. Sagen indstævnedes nu for Høiesteret, i hvilken Anledning Sigurd Sigurdsen selv i Aaret 1712 reiste fra Island, paa samme Skib, som Arne Magnussen, der uforbeholdent meddeelte sin Contrapart adskillige Raad og Anviisninger, hvilke han, som Fremmed, under sit første Ophold i Kiøbenhavn kunde behøve. Høiesteret tilkiendte 1713 Sigurd Biørnsen alt det ham Fradømte og desuden 300 Rdlr. i Bøder og Omkostninger af Commissarierne; Espolin VII. p. 111-112. VIII. p. 14. 115. IX. p. 3. 11. 16. M. Stephensen S. 332.

[1]) Den her omtalte Paul Amundsen, siden 1689 Provst i Mulasyssel, giorde tilligemed Odd Jonsen, Forpagter paa Reinestadkloster, Fordring paa Arv efter deres Hustruers i A. 1700 afdøde Broder Torfe Gudmundsen paa Keldum. Han paaberaabte sig i den Anledning Kong Hakon Magnussens Forordning om Arvesager m. v. af 1313 (Möðruvalla Rèttarbót), hvorimod Vedkommende protesterede, hvorfor ogsaa Laugrettens Kiendelse 1703 faldt ugunstig ud for Provsten og hans Svoger. Men Amtmanden med 24 Mænd, der synes at have faaet Kongelig Befaling til at undersøge Gyldigheden af den omtalte Rettarbot, tildømte dem Arv efter Torfe; i Særdeleshed paa Grund af en Bekræftelse paa den omtalte Rettarbot af Christian IV, som Provsten havde fremlagt i Retten, i hvilken begge Commissarierne ved denne Leilighed havde taget Sæde; Espolin VIII. p. 83. 87. 88. Det kunde ellers være et Spørgsmaal, om ikke Christian IV hos Espolin p. 88 kan være en Skrivfeil for Christian II; da man netop af Denne, som Medregent i Norge, haver en Stadfæstelse paa Mødruvalla-Rettarbot af 1507, som igien er bekræftet ved en islandsk Landstingsdom af 1508; Forordn. og aabne Breve for Island I. S. 94. 103. Denne Rettarbot (trykt i Isl. Forord-

i et Indlæg, at de havde dømt ret, efter den islandske Lov (hvori og tydelig meldes om den gamle norske Lov, dens Oprindelse, og den Islandskes Emanation derudaf, og er thi [því ɔ: derfor] meget afholdet af alle Lovkyndige) gik Dommen dem i mod, eftersom Kongen, som er eneste Lovgiver, syntes det billigere efter den Danske [1]. Andre Sager som de meglede sig i der i Landet, vare mange, men som de kom ei for Høiesteret, er ei værdt at føre dem her an [2].

ninger I. S. 108), foranledigede mange Arveprocesser, da Nogle vilde have dens Gyldighed for Island erkiendt, medens Andre med Grund antoge, at den oprindelig var givet eene for Norge; Sammest. S. 134); derfor fastsatte tilsidst Forordningen af 15de Mai 1711 (maaskee endog nærmest foranlediget ved denne Proces), at i Arvesager og andre af lignende Natur, Jonsbogens, og ikke denne Rettarbots Bestemmelser, skulde følges. Blandt Magnussens utrykte Arbeider nævnes hos *F. Johannæus III. p.* 576 en Deduktion angaaende Mødruvålla-Rettarbot, formodentligen det samme som „Commissariernes Indlæg i Paul Amundsens Sag, hvoraf sees de islandske Loves Oprindelse fra de Norskes", blandt *Mss. Magnæana* Nr. 208 Fol. Om Sagens Indstævning for Høiesteret 1709 forekommer hos Espolin intet; derimod berettes at Paul Amundsen døde i dette Aar, *VIII. p.* 119

[1]) Rettere: Norske Lov af Christian V. — [2]) At det Commissarierne ved senere kongelige Befalinger overdragne Hverv, at kiende og dømme i Retssager (dog kun verdslige, ikke geistlige), af dem er blevet udstrakt alt for vidt, ja stundom endog misbrugt, især ved den procesſyge Paul Vidalins Indflydelse, lader sig vel ikke nægte; denne Commissions-Periode var derfor, som M. Stephensen siger S. 333, „ikke Fredens i Island", ligesom ogsaa Udfaldet af mange blandt disse Sager ikke just var til Commissariernes Fordeel; jvfr. *F. Johannæi H. e. Isl. III. p.* 539. 575.; Espolin *IX. p.* 11. Disse gik endog stundom saa vidt, at de paastode at deres Domme ikkun af Høiesteret kunde paakiendes; Arnesens isl. Rettergang S. 522. Dog haver Jon Th. paa den anden Side vel heller ikke Uret, naar han antager at Commissionen (og navnligen Arne Magnussen) ogsaa haver raadet Bod paa megen Undertrykkelse, som Øvrigheden havde tilladt sig mod Almuen, og afværget overilet Fremfærd af Dommerne mod Anklagede. Han paastaaer ligeledes, at de afviiste alle ubeføiede Kla-

Anno 1709 fik han til ægte den dydædle Matrone Mette Fischer, som var en Enke efter Kongens Remsnider[1]. A. 1710 blev han Assessor i Consistorial-Collegio; og A. 1721 Akademiets Bibliothecarius efter Conferentsraad Bartholins Forlangende.

Anno 1712 endte han Commissionen i Island; men det lidt, som fattedes, fuldbragte Paul Vidalin. Tog han saa derfra og først i Noreg, og var der om Vinteren, og kom ikke før ned til Kiøbenhavn end 2den Martii 1713 og siden blev han med alle det øvrige af sin Livstid i Kiøbenhavn. Imidlertid havde han dog alletider aarligen Correspondence med de fornemste Mænd i Island, og især meest angaaende *Antiquitates*, og samlede altid efterhaanden, saa meget som han kunde, og det holdte han indtil sin Dødedag. Det var alleslags Bøger eller Brever paa Pergament eller Papir. Ligeledes i Norge, og spurgte sig der for, og allevegne: blev og besøgt af mange udenlandske lærde Folk, og især Svenske og Tydske[2].

ger og forsvarer dem mod den Beskyldning, at have taget slette Individer i Beskyttelse. Mere om de Sager, hvori de dømte, s. **Espolin** *VIII. p.* 94. 105. 118. Nogle Kongelige Rescripter i saadanne Anledninger findes i **Forordninger og aabne Breve for Island** *III.* S. 347. 415. 417. 423. 431. 443. 446.

[1]) Den 14de Januar 1702 skrev Arne Magnussen til Torfesen, at han ikke saasnart tænkte paa Giftermaal, og heller ikke vidste, om et saabant Forhold vilde giøre ham lykkeligere, end han dengang var. Maaskee var det en Forudfølelse af hvad der i denne Stand ventede ham, thi ægteskabelig Lykke faldt ikke i hans Lod. Hans Kone, norsk af Fødsel, var meer end 10 Aar ældre end han selv; han havde været kiendt i Huset, medens den første Mand levede, og de boede paa den dengang bebyggede Slotsplads. Imidlertid vilde, uden de 6000 Rdl. han fik med dette sit „Huuskors", som hans Biograph nedenfor kalder hende, eller med en yngre Ægtefælle ved Siden, hans Samlinger tilsidst vel have deelt Samlingers almindelige Skiebne efter Eierens Død, og hans Navn aldrig være blevet foreviget ved det Magnæanske Legat. —
[2]) F. Ex. de svenske Lærde Salan 1699 og N. Dal 1721 (*Hickesii Thes. II. p.* 316; *Spec. de Antiquariis Sveciæ fol. q.* 3.); den hannoverske Gesandt ved Hoffet i Stokholm Bassewitz omtrent 1718;

Han var alletider den største Islants Patriot, ja sukkede og ærgrede sig over alt det som der gik galt til. At forbigaae de Sager, udi hvilke han hialp Folk til rette, mens bemeldte Commission varede, hialp han mange Islændere til Bestillinger her i Kiøbenhavn [1]. Især satte han sig alletider stærk imod, at der skulde være noget Compagnie, hvorom sig reiste nogen Disputer to Gange 1723 og 1726, om jeg ret hugser, som Papirene viser, som endnu ere til, med mangfoldige Projecter og Disputer *pro et contra*. Og var derfor ikke stor Ven med Stigtamtmand Rabe, og endeel af Kiøbmændene. Dette gik ham an i sin Tid, og skiøtte han ikke stort deres Misgunst. Ja hans Nidkiærhed for sit Lands gemeene Bedste udviiste sig i mange Stykker, som her er for langt at opregne; raisonnerede og snakkede der om idelig.

Mosheim, der var her 1722 (Universitetsjournalen 1797, S. 9). J J. Therkelsens utrykte Æredigt hebber det i denne Anledning:

„Quos (Svecos) tamen haud piguit Magnæi limina Magni
sæpe palæographis resonantia adire camænis,
queis etiam Teuto peregrinus in ædibus hospes
sæpe morabatur quæsitaque docta movebat,
multisciique viri tum multus ab ore pependit;
quid, quod et extrema solidam admiratus ab arcto
doctrinam fandique graves venisse lepores
nunc peregrinarum narrantem exordia rerum
nunc disceptantem germanica jura stupebat,
sicubi congestas fæcundo pectore dotes
explicuit svadela sciens, et cautus ubique
certa loquebatur, medio dubitata relinquens
Magnæus celebri doctrina nomine major."

[1]) Ogsaa i den følgende Tid. Saaledes udvirkede han ved sine Velyndere F. Rostgaard og D. Vibe efter den Skalholtske Biskop Jon Vidalins Død 1720, at Provst Thorleif Arefen, som i den Anledning var reist til Kiøbenhavn, men havde lagt sig ud med Magnussen, fik Afslag, og dennes Frænde Provst Jon Arnesen beskikkedes til Biskop. Dog — da denne viste sig baade som en lærd og duelig Biskop, kan Nepotismen ved denne Leilighed vel tilgives Magnussen; *F. Johannæus III. p.* **696. Espolins Arbækur IX. p. 62.**

Han døde Aar 1730, *anno ætatis* 67, Natten efter Hellig Trekongers, Klokken 5¾ eller henimod Klokken 6 om Morgenen, St. Knudsdag den 7de Januarii. Han blev hastig syg Juleaften Kl. 8 med en Sting i Ryggen; men Sygen var dog al indvendig, og som man meente af gammel indgroen Forkiølelse, han var in alles syg 13 Dage. Dette veed jeg, thi jeg var hos ham Nat og Dag de sidste Tider, indtil han døde. Den Sygdom døde mange af det samme Høst (haust n.), Raadmand Lassen[1] og andre. Han var ellers altid tilforn stærk af Helsen, han var oppe og i Sengen tilskiftes (til skiptis), alle Dage. Den sidste Aften vare hans gode Venner Professorerne Etatsraad Bartholin[2], Justitsraad Gram (som i hans Sygdom besøgte ham to Gange daglig) og andre hos ham, og vilde tage Afskeed med ham, omtrent Kl. 7 naar de vare hos ham den sidste Aften; da han saae dem kring (ikring, omkring) sig, vilde staae op efter Vane, men kunde ikke komme længer end paa Sengestokken. Da saae han op og saae dem staae omkring, og sagde til dem: „I seer at Jeg er halfdød". De toge Afskeed, men han svarede lidt. Derefter Hellig Tre Kongers Aften, annammede han den hellige Nadere af Sal. Mag. Martin Reenberg[3]. De var meget speciel gode Venner i Livet, og med det samme toge de Afskeed med hinanden. M. Reenberg sagde iblandt andet til Slutning, naar han vilde til at gaae bort: „Jeg kan flattere mig af at have kiendt den ærlige Arnas Magnussen."

Han gav sig aldrig noget i sin Sygdom eller klagede sig, og giorde sig særdeles stærk, og snakkede altid ligesaa frisk som ellers, baade med Hiemmefolk og Fremmede, talte selv, og gad gierne hørt talt om gudelige Sager, Døden, Siælens Udødelighed

[1]) Raadmand Jens Lasson, Handlende paa Island og Arne Magnussens Ven, døde d. 11 Dec. 1729, s. Jonges Kbhavns Beskrivelse S. 124. — [2]) Dengang endnu Justitsraad, Th. Bartholin, Søn af Antiqvaren. — [3]) Stiftsprovst og Sognepræst til Vor Frue Kirke, Broder til Digteren Tøger R. Han var en Mand af Forstand og Retskaffenhed, men en ivrig Zelot, som tog virksom Deel i de religiøse Bevægelser, der i Kiøbenhavn fandt Sted under Christian VI.

og den anden Verden, dog ikke uden med visse bekante Folk, og bad tidt for sig, men dog gierne i de franske og islandske Sproger, som hans Folk ikke forstod meget af. Jeg var saa lykkelig at tale meest om saadanne Ting med hannem. Det gik ham efter Ønske; han bad Gud, at lade sig ikke overleve sin Konge Friderich den fierde, det skeedte og, thi Kongen døde samme Aar d. 11te October. Saadan en stærk sønlig Kiærlighed bar han til den naadige Herre, og i Sandhed havde den høistbemeldte Herre ham meget kiær, og bar stor Naade for ham, som kan bevises med adskillige Passager, om Behov giordes[1]. Der efter da begyndte Siælen for Alvor at løses af Legemets Baand; thi *spiritus animales*, som ere *vinculum corporis et animæ*, begyndte at gaae bort. Han vilde være oppe, men da kunde han ikke staae paa Benene: Vi som vare tilstede, maatte lægge ham i Sengen igien siden; gav han saa sig til freds og Rolighed. Da begyndte den kolde Sveed for Alvor, og det nedenfra, og han der efter meer og meer at agonizere: han vilde ikke smage paa nogen Ting, som vi ofte bar ham. Dette Krig tog til, men han taalte det stille. Han talte faae Ord nogle Gange, og det meest paa Islandsk, de vare saa at de kunde tages op saa vel for Fantasie, som for en dybsindig Mening, og siden de vare paa Islandsk, saa dreiede jeg dem med mit Svar paa en aandelige Mening: iblandt andet raakte han sidst paa, at Kongen kom, han skulde med. Dette svarede jeg paa aandelig Viis, til dette var jeg villig, siden jeg saae at Tingen var saa beskaffen, og jeg alene maatte svare derpaa, eftersom hans Folk forstod det intet, og jeg var den allene som forstod det Sprog, og efter deres Begiering maatte snakke for ham allene. Det var dog mærkelig at hver Gang gav han Mine som han var fornøiet. Jeg havde bered mig dertil, jeg havde *Erasmum*

[1]) Efter Ildebranden skal Kongen have bevilget Magnussen en Forstrækning med Penge; og da han havde yttret sig uforsigtigen om de maadelige Anstalter under Ildebranden, undskyldte Kongen ham paa Grund af hans uopprettelige Tab.

i Hænder *de præparatione ad mortem*[1] og havde snakket om det tilforne tit med ham; men dog naar han var allene. Jeg brugte og de Legender, som ham vare meest bekandte, udsøgte Vers af Hallgrims Psalmer[2], tilligemed de ordentligste Bønner, Fader Vor, og Velsignelsen, men alt paa Islandsk og lidt Latin iblandt. Dette varede imellemstunder den hele Nat; men Dødestridet tog alt meer og meer til, indtil at det kom for Brystet, det lod sig ansee noget haardt (som Islændernes Helsot er gemeenlig haardere end de Danskes, hvilket kommer af Clima); men jeg vidste at Sandsernes Emfindtligkeit var meestendeels borte, og derved trøstede jeg mig. Siden sagtedes alting, og han trækkede Aande meget sagt, nær et Qvarteerstid, og imidlertid talte noget tre Gange, som jeg kunde ikke tilfulde forstaae, førend en af hans nærværende Folk, som over ti Aar havde tient hos ham, og (var) vant til hans Tale forklarede mig det; det var at han raabte paa Vor Herre, og bad for sig. Kort derefter var Aanden fra ham og Legemet fra Siælen. Vi lagde Ansigtet til, klædte ham strax af, førend han blev stiv. Jeg vagte (vakti, vaagede) over ham næsten allene, mens han laae Liig, og syntes dog jeg var blandt mange; men den sidste Nat (vaagede) alle Studenterne, hans Landsmænd, over ham[3]. Paa hans Liigkiste blev efter Sædvane lagt en Plade, som hans Livshistorie

[1]) Er et Skrift af Erasmus af Rotterdam. — [2]) Herved forstaaes den 1674 afdøde berømte islandske Digters Præsten Halgrim Petersens *Psalterium pastorale*, eller islandske Psalmer over Christi Lidelseshistorie, som haves i mange Udgaver. — [3]) Paa et andet Sted anmærker J. Olafsen, at det var 7 islandske Studenter, som vaagede over Liget den sidste Nat. Ifølge en ældgammel nordisk Skik, der tildeels skriver sig fra Hedenold, (Magnusens Eddalære IV. S. 291. 452), vaagede Slægtninge og Venner over Liget den sidste Nat det var i Huset, eller, som det kaldtes, holdt Liig=Vagt over det; ved hvilken Leilighed da baade Beværtning og anden Lystighed fandt Sted. At disse saakaldte Vaagestuer paa denne Tid vare temmelig almindelige her (ligesom senere endnu i Brug paa Landet), kan ogsaa sluttes af nogle blandt Holbergs Lystspil, f. Ex. „Melampe" og „Uden Hoved og Hale."

blev kortelig forfattet paa Latin. Han blev begraven i Vor Frue Kirke[1] paa Norderſiden i Choret, ved Siden af Profeſſor Juris Weghorſt, ind til Choret. Lintrup, Bartholin, Gram, Steenbuch[2] og alle Profeſſorerne fulgede. Mærkværdigt var det (om det kan høres uden Superſtitions Mistanke) at juſt den ſamme Tid han døde, ſtod hans Uhrverk paa Bordet ſtille, og ſtod paa ſamme Tid altid ſiden. Der fik en vis Mand i Island Anviisning om hans Død den ſamme Tid, ſaa vis for ham, at den blev antegnet, førend man ſpurgte hans Død. Der ſkede og Aaret efter, ſamme Time, ſamme Nat noget ſom man kunde anmerke. Dette gaaer jeg forbi, ſiden man kunde tænke, at lærde Folk, eller ſom vil ſynes at være lærde, tager alt ſaadan op for vanvittige Folks Superſtitioner. Rector i Skalholt Jon Thorkelſen gjorde et Vers over ham, og ſiden Elogium 1737[3]. Par Dage

¹) Dette er en Hukommelſesfeil af Forfatteren; Arne Magnusſen ligger begraven i Trinitatis-Kirke. Den her omtalte Indſkrivt paa Pladen, forfattet af den Afdødes Ven og Aandsbeſlægtede Gram, er trykt i **Pontoppidans** *Marmora Danica p.* 110, og derfra i **Thurahs** *Hafnia hodierna p.* 286, Jfr. Danſke Atlas II. S. 131. Som en Curioſitet kan anføres følgende haandſkrevne Anmærkning i en Affkrivt af **Sibberns** *Conamina hist. litt. Islandiæ:* „Copenh. 24 Januar 1730. Der neuliche in „der Marien-Kirche (!) begrabene Prof. Magnæus iſt in dem Grabe, „von gottesvergeſſenen Leuten dergeſtalt beraubt, daß ſie Grab und „Sarg geöffnet, den todten Corper gantz nackend ausgezogen und alles „ſo offen nach ſich liegen laſſen." — ²) **Bartholin** og **Gram** ere nævnte i det Foregaaende; daværende Kgl. Confeſſionarius og Prof. i Theologien **Søren Lintrup** (ſom under Magnusſens Fraværelſe i Island havde varetaget ſig adſkillige af hans Functioner ved Univerſitetet), død det følgende Aar; **H. Steenbuch** var ligeledes Prof. Theolog. og døde 1740. — ³) Denne ovenfor omtalte Mand, ſom var Arne Magnusſens Privat-Diſcipel, ſkrev et temmelig vidtløftigt Æredigt over ham paa Latin, og et mindre ſaakaldet Epitaphium paa ſamme Sprog, hvilket ſidſte er trykt i **Nye Tidender om lærde og curieuſe Sager** 1739. Nr. 41. Alb. **Thuras** latinſke Epigramma ved hans Død er trykt i ſamme Tidsſkrift 1738 Nr. 42.

forend han døde, blev hans Testament, efter hans Begjering, af salig Etatsraad Bartholin, som var hans særdeles gode Ven, forfattet, og den sidste Dag af ham selv underskrevet, da han dog neppe kunde skrive meer. Deri var meldt, hvad hans Kone skulde have efter hans Dag til Subsistance, men hun døde det samme Aar i September, saavelsom Gaver til hendes Slægtninger, og til hans Tjenestefolk[1]. Men den fornemste Post var, at han gav alle sine af Ildebranden 1728 overblevne Bøger til Akademiet, og med det samme indrettede af sine efterladte Midler et Stipendium, som to Islændere, som lagde sig efter Antiqviteterne, skulde stedse nyde. Hans Testamenti Executores udvalgte han Etatsraad Thom. Bartholin og Justitsraad Gram, begge hans synderlige gode Venner. Han havde for lang Tid siden før isinde, at indrette bemeldte Stipendium, og bringe sine Bøger paa Akademiets Boglade, og forfatte en Catalogus derover; blev dog aldrig af[2].

1) Hans Enke skulde have 400 Rdlr. aarlig foruden 4 Mark ugentlig i Maalepenge. I Island arvede Ingen ham, undtagen Astrid, Datter af hans Broder Magnus Magnussen, Præst i Hvam og Provst i Dala-Syssel († 1720), siden gift med Thorarin Jonsen, Præst paa Hiardarholt og Provst i Dalasyssel, hvem han testamenterede al sin faste og løse Eiendom, samt udestaaende Gield i Island; jfr. **Espolins Islands Arbækur IX. p. 101.** — 2) J. Terkelsen anmærker, med Føie, som en Besynderlighed, at Kjøbenhavns Universitet, med intet Pogram, med ingen offentlig Tale hædrede en af sine første Prydelser og ypperste Velgiørere. Han mener, at den beskedne Mand mueligen i levende Live selv kunde have frabedet sig denne Ære; men maaskee vidste han ogsaa, at en saadan, efter almindelig Skik, skulde betales og vilde ikke have Penge anvendte derpaa; thi man maae antage, at det har været for Penge, at der udstædtes Programmer og holdtes Taler over Folk af saa ringe Fortienester og Navnkundighed som f. Ex. en besigneret Prof. Theol. **J. J. Sevel**, der døde 1728 og Prof. *l. hebrææ* A. **Frølund**, der døde Aaret efter Magnussen, og af hvilke Ingen, som han, kunde regnes blandt saadanne „for deres Lærdom samt længe og troe Tieneste berømmelige Professorer", over hvilke, ifølge Rescr. til Consistorium af 23de Dec. 1698, Parentation maatte holdes uden speciel Kongelig Tilladelse.

I Ildebrandens Tid gik det meget fatal til med hans Sager. Han indbildte sig, at Øvrighedens Anstalter i Byen skulde afværge saa stor Ildens Fremgang, laante og sin Vogn til andre, tog ikke mod de Folk, ham blev skaffet, thi han var bange hans Sager skulde komme desto meer i Confusion. Naar det skulde da gjelde, blev han ligesom confunderet, og var der kun to af hans Landsmænd, som reddede med ham, foruden hans Folk den hele Dag den 31de October 1728, til om Aftenen Kl. ungefær 5[1].

[1]) Af de nærmere Omstændigheder ved den ulykkelige Begivenhed, som tilintetgiorde saa stor en Deel af Arne Magnussens Samling, fortæller Jon Olassen i sin Autobiographie følgende: „Jeg kom til ham, den 21de October (Brandens anden Dag) med nogle Landsmænd, Gudmund Sigurdsen (siden Syselmand i Snæfelsnessyssel, Jon Sigurdsen (siden formodentlig Syselmand i Dalasyssel) og en Skræddersvend Jon Axelsen, for at redde hans Sager. Kort tilforn vare komne i samme Ærinde Finn Johnsen (den siden berømte Biskop i Skalholt) som laae paa Ehlers's Collegium (ved Siden af Magnussens Professor=Residentz, nu beboet af Etatsraad Kolderup-Rosenvinge) og Magnus Gislesen (formodentlig den Samme, der i dette Aar blev beskikket til Laugtingsskriver og siden døde 1766, som den første der af indfødte Islændere beklædte en Amtmandspost). Vi raadte ham til strax at begynde Flytning; men han sagde, at der vare gode Anstalter i Byen og lod de Fleste gaae. Han begyndte først at tænke paa Redning, da Fruekirke var i Brand. Hvad der var ham til Hinder, var, at han først maatte have sin Kone og Frue Bartholin, som var i Besøg hos hende, i Sikkerhed. Sin Arbeidsvogn havde han udlaant til sin Ven og Gienboe Hr. Anchersen til Trinitatis Kirke; paa den gik et Hiul i Stykker. Da den endelig var sat i Stand, lod han den kiøre 4 à 5 Gange med hans Meubler og Haandskrifter til Hans Beckers Gaard paa Hallandsaas.“ (Denne Hr. Becker havde været i Tieneste hos ham paa Commissionsreisen i Island og var 1737=46 Laugmand paa Nord= og Vesterlandet (P. Vidalin om Islands Opkomst S. 48; M. Stephensen Island i 18de Aarh. S. 369). Finn Johnsen og jeg bar hans Sager ud paa Vognen (jfr. *F. Johannæus* IV. p. 576. IV. p. 11.) Først da (Prof. Philos. Christ.) Thestrups Gaard (paa den anden Side af Ehlers's Collegium) stod i Lue, tænkte han paa at redde sig selv; jeg fulgte da efter ham med en Pose fuld af hele Penge, hen til Viinhandler Abbestee i Helligkorsstræde".

Hans trykte Bøger brændte nær allesammen, som var et stort og anseeligt Bibliothek, og det som var det fornemste, at det var saa select, at den ene Bog hængte af den anden, de bedste og allerældste og af alle Editioner. Manuscripta gik og heel mange i Stikken. Jeg troer, det var sandt han sagde sidste Gang han gik ud af hans Studeer-Kammer. Han pegede til Hyllerne og sagde: „Der ere de Bøger, som ikke ere at faae nogetsteds meer i Verden[1].“ Bøgerne vare af adskillige Sprog, og adskillige Nationer angaaende. For Exempel: Jeg saae adskillige gamle italienske Love paa Pergament hos ham tilligemed andre rare Bøger. Det var ikke over Halvparten, som blev reddet af Manuscripterne; han sagde selv, at det var en Oceanus: havde og mange Exemplarer af hver Slags. Han kjøbte Bøger paa alle Auctioner, og forskrev dem udenlands fra; ja naar han vidste en rar Edition, sparede han ikke Penge, hvor om jeg veed et mærkeligt Exempel om en Bog, som han gav Commission paa i Glückstad, var dog af ringe Importance, mener jeg, men bare for (sagde han) at det var det tredie Exemplar i Verden.

I hans islandske antiqvitetiske Bøger var han iblandt andet saa akkurat, at han vidste, af hvilken Codice hvert Exemplar var afskrevet, hvor og af hvem, ligesom en *Genealogiam:* saa og om hver en Bog, paa hvilken Auction den var kjøbt, og lagde han gjerne en Seddel derom, foran i Bogen. Han holdt ikke allene

---

[1]) Blandt saadanne uniqve Exemplarer, ogsaa af trykte Bøger, hvoraf det ikke er at omtvivle, at A. M. jo haver havt flere i sit Bibliothek, kiendes nu dog kun et, nemlig *Breviarium Nidrosiense,* trykt 1534, i 4to paa Holum af Islands første Bogtrykker Jon Mathisen, Svensk af Fødsel, omtrent 1528 indkaldt af den sidste catholske Biskop, Jon Aresen og beskikket til Præst paa Breidabolstad († 1567) *F. Johannæus II. p.* 721. *III. p.* 226.) Titelen paa denne ældste i Island trykte Bog, opgives, efter vor Jon Olaffens Meddelelse, udførligen i Kbhavnske Lærde Tidender 1740. S. 250 og *H. Einari Sciagraphia p.* 208. — Hverken af denne eller af noget andet Skrift fra dette Islands ældste Officin vides noget Exemplar at have existeret, siden Ildebranden 1728; Troils Resa S. 186.

mange Skrivere, medens han var i Island, men og i Kjøbenhavn altid nogen Islændere, af hvilke jeg var den sidste. Han skrev somt selv, og selv confererte, og førte hvert et Stykke til sit Sted[1].

Saa stor som hans Nidkierhed var i alt dette, som hørte til *bonas litteras* og især Antiqviteter, saa stor var hans Sorrig, efter at Gud lod Ilden tage det fra ham. Han snakkede med mange derom, og alt hvad de philosopherede tilsammen, blev dog derved, at han sagde: „Hvad I siger, veed jeg heelt vel, men jeg har mist min Glæde, og den kan intet Menneske give mig;" at forbigaae andet mangfoldigt Raisonnement, som jeg hørte af ham derom. Denne Græmmelse herover, tillige med nogle andre, som jeg ikke anfører, troer jeg har været den største Pind til hans Liigkiste; og vist nok var det, at han kunde ikke gierne være foruden Compagnie siden. Den gode Mageligheb, som han før havde for Ildebranden i sin Gaard, (som var det andet Huus fra Eilers Collegio i Kanike-Stræde) og den slette siden i fugtige Værelser, og hvor megen Uroe faldt af Kiørsel forbi, contribuerede ikke heller lidet til hans Død. Vinteren efter Ildebranden faldt meget skarp af Frost, da gik han ude hver Dag, paa Archivet, og i Besøgelser, og skiøttede lidet om ordentlige Maaltider. Det andet halve Aar logerede han til Hr. Orsløf i Laxegaden, og det tredie i Admiralgaden, andet Huus fra Hiørnet af Laxegaden, hvor han døde[2].

At beskrive hans Persons Gestalt, da var han en med de største og høieste af Middelvæxt, var fyldig og før i Lemmer og Kiød, men havde nette og smaae Hænder, Ansigtet var vel proportioneret, et af de gerade; førte Person som en Herre, der

[1]) Om islandske Haandskrifters Udførelse af Landet til forskiellige Tider samt om den Magnæanske Samlings Oprindelse og Beskaffenhed, s. Tillæg 7. — [2]) Efter Ildebranden flyttede han hen i et Huus ved Rummerne (nu Størrestræde); derfra om Foraaret 1728 til Capellanen ved Nicolai-Kirke Hr. Orsleff i Laxegaden og om Høsten samme Aar til Admiralgaden.

har over Folk at befale. Han havde sort Haar paa Hovedet, Skiæg og Øienbryn, var lidt langagtig i Ansigtet og fyldig efter Proportion, af hvid Coleur, ikke den sygagtige blege [det troer jeg har kommet af den udenlandske (d. e. danske) Clima og Diæt, som det gaaer med andre hans Landsmænd, som længe ere borte fra Island, og mister den røde Livfarve, de har i Island; *rationes* der til anfører jeg ikke her]. Øinene vare middelmaadige og blaae (hverken sorte, gule eller graae) og ligesom noget staaendes, og henvendte paa et Sted, men ikke vankendes. Dog var ligesom han havde nogen Skygge (som Islænderne saa kalder) over Øinene og Øiebrynene, det er det Slags noget, at en mærker paa forborgne Ting i Hiertet. Næsen mesten lige og Munden middelmaadig: *in Summa:* hele Ansigtet var fuldkommen, og det ene Lem vel proportioneret imod det andet[1]; og Façonen (svíprinn) viiste et stadigt Sindelag, Gravitet og Eftertanke: det er, han havde Ansigt som anstod og viiste en lærd og authorisk (!) Mand[2]. I hans Tale var han ikke hastig, og havde en impressiv Accent, ligesom han vilde trykke den Anden det

[1]) Det er beklageligt, at ingen vel udført og troe Afbildning haves af denne udmærkede Mand. Hialte Thorsteinsen, Provst i Vatnsfiord og anseet for den bedste Tegner til sin Tid paa Island, havde tegnet hans Portrait efter Hukommelsen 1745. Dette forærede J. Therkelsen efter Tilbagekomsten fra den islandske Visitatsreise, til Gram, fra hvem det formodentlig er kommet til Møllmann. Det er efter denne Tegning, til hvis Lighed med Originalen man ikke kan have synderlig Tillid, at Portraitet paa Titelbladet af de, ved den Arnæ-Magnæanske Commission, udgivne Sager, er stukket i Kobber. J. Therkelsen bemærker forøvrigt, at de, som ikke havde kiendt den Afdøde personligen, kunde danne sig et Begreb om hans Physiognomie af den sachsiske Historiograph Christian Junkers Portrait (foran dennes „Kirchenhistorie A. und N. Test. bis J. 1710" 2te Ausg., Hamborg 1727. 8vo), som viser et aabent og kraftfuldt Physiognomie. [2]) D. e. en Mand med udvortes Authoritet. Finn Johnsen, som ogsaa havde kiendt ham personlig, karakteriserer ham som en *vir humanus, affabilis, jucundus, sed nunquam non gravis & magnam ac venerabilem præ se ferens auctoritatem; Hist. eccl. Isl. III. p. 576.*

ind, alt hvad han talte. I Legemets Bevægelse, eller da han saae til noget, var han lidt langsom, dog vis, og ligesaa var hans Gang med visse og stadige Triner. Hele Legemet var fyldig, massiv og mandhaftig. *In Summa*, Manden var ligesaa reel udvortes, som han var indvortes, og havde *indicem* udenpaa. Klædedragten var ærbar og simpel; han brugte ret efter sit Stand sorte og affarvede Klæder, foruden al Prydelse; alt Stads var ham en Ækkelhed. For Exempel: røde Klæder, som den Tid og endnu vare meest i Moden, kunde han ikke lide, og det hørte jeg ham selv snakke om.

I hans Diæt var han regulair, og holdte Maaltid til visse Tider. Han brugte Mad som Medicin, men ikke til Lekkerie, drak dog meer end spiiste, lagde sig gjerne lidt efter Middagsmaaltid, og var tit længe oppe ud paa Natten, og derfor sildig oppe om Morgenen; jeg troer for Besøgelses Skyld, at han kunde faae bestilt noget. Han var gjerne for at traktere Folk, som ham besøgte, og var af Distinction[1]; kanske derunder har stukket noget af islandsk Art og Vane[2]. Han forsagede ikke heller undertiden godt Compagnie med fornemme Venner[3] paa Viinhuser, ikke for Drik, men (som han selv sagde) at man skulde have noget

[1]) Blandt saadanne Folk „af Distinction" til hvilke Arne Magnussen stod i venskabeligt Forhold, nævner J. Therkelsen af Adels-Standen: Wibe, Holstein, Løvenørn, Gyldenkrone, Lerche, Rantzov; af den lærde og geistlige Stand, foruden de allerede her nævnte: Ole Rømer, begge Frankenauerne, N. Foss, Biskop C. Worm, Præsten Ivar Brinch og fl. Ogsaa af Personer, henhørende til *Corps diplomatique*, erholdt han jevnlige Besøg. — [2]) Navnlig den Giestmildhed, der som saa mange andre patriarchalske Dyder var, baade i ældre og nyere Tider, egen for Island, dette den norske Friheds gamle Sæde s. Olafsens Reise I. S. 489-90; Troils Resen S. 67. — [3]) Ved disse „fornemme Venner" skulde maaskee forstaaes hæderlige kjøbenhavnske Borgere, blandt hvilke Magnussen, til Ære for sin Karakter, talte ikke faae Venner. Efter J. Therkelsens Forsikring raadførte andre enkelte af disse, som drev Handel paa Island, sig undertiden i Handelsanliggender med ham selv, den varme Forfægter af den islandske Handelsfrihed.

Renberg, og nogen andre af adskillige Slags Folk. Han holdt meget trofast Venskab med sine Venner, og dem han havde engang fattet godt Mod til, forlod han aldrig, ellers gav han sig ikke lettelig i Fortrolighed med nogen.

Jeg veed ikke, hvad man kunde regne ham til Feil, uden han var undertiden noget langsom, idet han enten lovede, eller havde isinde at gjøre; men det har uden Tvivl kommet af den store Forsigtighed, som han var begavet med. Tilforn er sagt, at han var arbeidsom i Magelighed. Mig syntes han havde stærke Passioner og at hans Affecter vare i høi Grad, men han undertvingede dem med stor Temperants, og som han selv snakkede, at man burde gjøre om de Ting, troer jeg han gjorde selv, nemlig: dæmpede den ene Affect med den anden. Han tog sig ikke gjerne af Folks Sager; men havde han engang begyndt, holdt han det ud, ihvad det kostede. Ligeledes i hans egne Sager, eller Disputer med andre, hvis han havde begyndt, saa var han særdeles skivsindig deri, og holdt ikke op, førend han beholdt Seieren. Ellers i Snak og Raisonnement gav han meget efter, og ligesom tog alting under Betragtning; men kom han paa at forfægte en Ting, saa stod det ikke til at prædike ham af, og blev han tidt meget ivrigere. Han var fast i sin Raisonnering, og saa vilde han at andre skulde blive faste ved Materien. All hvad han talte var med nogen Eftertryk; han brugte meest *Inductionem* og *Quæstiones*, indtil han convincerede *Adversarium*, og var særdeles net i at hitte paa Historier, til at forklare sin Mening *per Similitudines*, thi det var som hans egen Gave at gjøre Tingen følelig for Folk. Og blev han tilspurgt om noget, kunde han gjøre en lang Tale deraf *per omnes vias demonstrandi*. Dog sommetids, naar man var meget nysgjerrig efter at vide en Ting, svarede han endelig med det, som var sandt, men havde dog gjerne noget i Reserva, helst naar det var hans eget Studium angaaende. Han var ret en Statsmand, gjorde

1726 Præst til Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn og 1731 Biskop i Ribe † 1741.

sig lystig i Compagnier og brugte Kortvillighed meest med smaae Historier, og spidsfindige Talemaader. Hørte han noget afgesmagt, tiede han stille, eller svarede med ligesaa galt Svar, dog altid efter Folkenes Stand, som han havde med at snakke. For Exempel: Naar hans Brodersøn blev begraven[1], og nogle Islændere, som fulgte, vare budne hjem af ham, var der en anseelig Karl iblandt og meget net i sine Geberder, saa spurgte een om den artige Karl var en Islænder: svarede Arnas: „Spørg heller, om der er Folk i Maanen." Han discurerede fast i alle Speculativ-Sager, mest philosophiske, theologiske og philologiske, og ikke mindst moraliske, og brugte gjerne Grundtanker om hver en Ting, eller gav med første ind *generales notiones* om hvert et, og var særdeles solid i hans Raisonnering, leed heller ikke Extravagationer af andre.

Imod sine Venner var han særdeles trofast, som før er sagt; et mærkeligt Exempel derom, er om Postmesteren, som havde laant ham 100 Rixdaler, naar han reiste til Tydskland, og Arnas betalte strax siden. Den anden kom siden i Arrest for Gjeldsager, og saasnart Arnas vidste det, besøgte han ham, tracterede, og betalte hans Gjeld, som var 500 Rixdaler, foruden at lade sin Kone eller nogen vide det, saa den anden kom paa fri Fod igjen; men Arnas fik aldrig de Penge siden, ikke heller kræv ede. Blev han vred, brugte han Forskjel efter Folkenes Stand; hans egen Folk straffede han med haarde, dog fornuftige Expressioner, og ligesom nogen Eftertanke at hugse dem det efter. Andre admonerede han med honette Ord, de meest Fraværende eller Fornemste, talte han lidt eller intet om. Hans Tjenere recommenderede han gjerne til Bestilling.

Om hans Lærdom at tale, da først, Sproget angaaende, kunde han temmelig godt Latin, men det var ligesom andet, gierne foruden al Forblommelse, simpel og net. Hans Græst

[1]) Maaske en Søn af hans Broder, Provsten i Dalasyssel Magnus Magnussen. En Thord Magnussen døde i September 1727 af Svindsot i Arne Magnussens Huus.

Renberg, og nogen andre af abskillige Slags Folk. Han holdt meget trofast Venskab med sine Venner, og dem han havde engang fattet godt Mod til, forlod han aldrig, ellers gav han sig ikke lettelig i Fortrolighed med nogen.

Jeg veed ikke, hvad man kunde regne ham til Feil, uden han var undertiden noget langsom, idet han enten lovede, eller havde isinde at gjøre; men det har uden Tvivl kommet af den store Forsigtighed, som han var begavet med. Tilforn er sagt, at han var arbeidsom i Magelighed. Mig syntes han havde stærke Passioner og at hans Affecter vare i høi Grad, men han undertvingede dem med stor Temperants, og som han selv snakkede, at man burde gjøre om de Ting, troer jeg han gjorde selv, nemlig: dæmpede den ene Affect med den anden. Han tog sig ikke gjerne af Folks Sager; men havde han engang begyndt, holdt han det ud, ihvad det kostede. Ligeledes i hans egne Sager, eller Disputer med andre, hvis han havde begyndt, saa var han særdeles stivsindig deri, og holdt ikke op, førend han beholdt Seieren. Ellers i Snak og Raisonnement gav han meget efter, og ligesom tog alting under Betragtning; men kom han paa at forfægte en Ting, saa stod det ikke til at prædike ham af, og blev han tidt meget ivrigere. Han var fast i sin Raisonnering, og saa vilde han at andre skulde blive faste ved Materien. Alt hvad han talte var med nogen Eftertryk; han brugte meest *Inductionem* og *Quæstiones*, indtil han convincerede *Adversarium*, og var særdeles net i at hitte paa Historier, til at forklare sin Mening *per Similitudines*, thi det var som hans egen Gave at gjøre Tingen følelig for Folk. Og blev han tilspurgt om noget, kunde han gjøre en lang Tale deraf *per omnes vias demonstrandi*. Dog sommetids, naar man var meget nysgjerrig efter at vide en Ting, svarede han endelig med det, som var sandt, men havde dog gjerne noget i Reserva, helst naar det var hans eget Studium angaaende. Han var ret en Statsmand, gjorde

---

1726 Præst til Trinitatis Kirke i Kiøbenhavn og 1731 Bisp i Ribe † 1741.

sig lystig i Compagnier og brugte Kortvillighed meest med smaae Historier, og spidsfindige Talemaader. Hørte han noget afgesmagt, tiede han stille, eller svarede med ligesaa galt Svar, dog altid efter Folkenes Stand, som han havde med at snakke. For Exempel: Naar hans Brodersøn blev begraven[1], og nogle Islændere, som fulgte, vare budne hjem af ham, var der en anseelig Karl iblandt og meget net i sine Geberder, saa spurgte een om den artige Karl var en Islænder: svarede Arnas: „Spørg heller, om der er Folk i Maanen." Han discurerede fast i alle Speculativ-Sager, mest philosophiske, theologiske og philologiske, og ikke mindst moraliske, og brugte gjerne Grundtanker om hver en Ting, eller gav med første ind *generales notiones* om hvert et, og var særdeles solid i hans Raisonnering, leed heller ikke Extravagationer af andre.

Imod sine Venner var han særdeles trofast, som før er sagt; et mærkeligt Exempel derom, er om Postmesteren, som havde laant ham 100 Rixdaler, naar han reiste til Tydskland, og Arnas betalte strax siden. Den anden kom siden i Arrest for Gjeldsager, og saasnart Arnas vidste det, besøgte han ham, tracterede, og betalte hans Gjeld, som var 500 Rixdaler, foruden at lade sin Kone eller nogen vide det, saa den anden kom paa fri Fod igjen; men Arnas fik aldrig de Penge siden, ikke heller kræ-vede. Blev han vred, brugte han Forskjel efter Folkenes Stand; hans egen Folk straffede han med haarde, dog fornuftige Expressioner, og ligesom nogen Eftertanke at hugse dem det efter. Andre admonerede han med honette Ord, de meest Fraværende eller Fornemste, talte han lidt eller intet om. Hans Tjenere recommenderede han gjerne til Bestilling.

Om hans Lærdom at tale, da først, Sproget angaaende, kunde han temmelig godt Latin, men det var ligesom andet, gierne foruden al Forblommelse, simpel og net. Hans Græsk

[1]) Magske en Søn af hans Broder, Provsten i Dalasyssel Magnus Magnussen. En Thord Magnussen døde i September 1727 af Svindsot i Arne Magnussens Huus.

var maadelig, eftersom han havde nødigt at bruge. Om orientalske Sprog havde han noget Begreb, og snart alle andre, som man kunde have i Bøger, skiøndt han lagde sig ikke synderlig derefter; og saadan en Liebhaber var han deraf, at han tog med *applausu* imod et *Lexidion Biscuicum* af mig til Foræring, for han havde ikke noget saadant tilforn. Saadan alle Sprog brugte han ikke videre, end til at see deres *nativam indolem* og Conveniens[1]. — I Høitydsk kunde han meget godt exprimere sig, som før er sagt, og blev af Tydske holdt for en indfødt Saxer. Fransk talte han med gode Venner. Man sagde, han talte det ikke gierne paa fornemme Steder, thi han talte alting noget massiv, langsom og meget tydelig ud med en trykkende Tunge. Derfor sagde de, han talte ikke gierne Fransk hos Fremmede; og hans Dansk var ikke nok færdig og klingende; alle vidste dog, han vidste Dansk af Grunden bedre end mange af de Indfødte selv[2]. Svensk og andre angrændsende Sprog kunde han og. Hans Islandsk, baade den gamle og ny, var han en Mester i, i alle Ting hvad man vilde optænke[3]. Han giorde sielden Vers, men de han giorde, vare flydende og nette. Om den gamle Poesie er tilforn talt. Hans Stiil i Breve var kort og tydelig. — Det er mærkeligt, han kunde ikke snakke med Folk uden deres eget Sprog, med Islændere Islandsk, med Tydske Tydsk etc.

Naar han skulde skrive en Ting, lagde han alting paa Vægtskaalen, og var derfor langsom deri. Han snakkede med alleslags Folk, som ham forekom, og holdt af alle dem, som han

---

[1]) Arne Magnussens Ideer om de nordiske Folks Oprindelse, s. Tillæg 8. —
[2]) Arne Magnussens danske Stiil kan vel sættes ved Siden af de fleste danske Lærdes paa den Tid; paa hans Færdighed i at udtrykke sig paa Tydsk vil, i det følgende, forekomme en Prøve. Som mange, om ei de fleste af hans Samtidige blandt de Lærde, skrev og talte han Latin med Færdighed og ikke uden Ziirlighed. — [3]) Ifølge J. Therkelsens Forsikring kunde Ingen sættes ved Siden af Arne Magnussen i islandsk Sprogkundskab, undtagen Torfesen, P. Vidalin og Eiulf Jonsen.

kunde lære noget af, om det var aldrig saa en ringe Ting, og Personen uanseelig, og holdt af hvilken en, som han fandt noget *ingeniosum* hos. Hans Forstand var meget solid, og af stort Begreb, og holdte altid ved engang fattet vis Mening. Det var ligesom Een gik op paa et Bierg for at see mange Veie, og gik siden den ligeste; ja ligesom han vilde, af et høit Bjerg see over hele Verden, baade de gamle og nye Tider. Dog syntes mig i somme Ting, at han var noget regulair, skiøndt det rørte af et stort *Ingenio*, for Exempel: han vilde ikke gjerne tilstæde, at der var nogen Magie: Aanderne og deres Kraft med mere saadant tilstod han rundelig Superstitionen og paa Menneskenes Side en gal Phantasie, men de aandelige Virkninger, som man troer, Menneskenes Siele kan komme afsted, og man kalder *Magiam*, den Cooperation tilstod han ikke gjerne, thi alting skulde komme paa nøie Beviis hos ham[1].

I hans Antiqviteter, som var hans Hoved-Studium, kan jeg og alle som ham kjendte med Billighed sige, at han havde neppe sin Mage. Han tog ingen Ting an, uden han var vis om den[2]. Han annoterede alt paa Sedler. Mange lastede paa ham, for at han ikke lod udgaae nogen Bøger; men han sagde mig, at det aldrig havde været hans Mening, En liden Bog maatte man

[1]) At Troe paa Hexerie og dets Virkninger i den anden Halvdeel af det 17de Aarhundrede var i Island (ligesom i Danmark og flere Lande) paa en mærkelig Maade tiltaget og udbredt, saaledes at i Aarene 1660-90, 16 Mennesker i Island for formeentlig Trolddom bleve brændte, sees af Olafsens Reise I. S. 477-80. Dette hemmedes tilsidst ved en Kgl. Befaling af 1690, som bestemte, at Ingen for dette Slags Forbrydelse maatte dømmes fra Livet efter Hiemtings- og Altingsdom, men at Sagen først skulde forestilles Kongen; fra denne Tid af bleve deslige Sager sieldne for Domstolene (cf. Espolins **Arbækur VIII. p. 31**). Det omtalte Kgl. Rescript, skal (ifølge J. Therkelsens Beretning) Arne Magnussen (hvis Anskuelse af den islandske Magie læses i Nye Saml. til den danske Historie III. S. 109) have bevirket. — [2]) Arne Magnussens Ideer om de islandske skriftlige Monumenters Oprindelse og historiske Betydning, s. Tillæg 9.

være længe om at skrive (for han var særdeles *cautus* og accurat); derfor sagde han, at han vilde ikke fylde Verden op med unyttige Bøger, der vare nok alligevel. Ja, man kan see af hans efterladte Papirer, at han har snart taget alle Ting under Betragtning. De Ting, man skulde snart intet gjette, og været snart *usque ad superstitionem* accurat. Hans Mening syntes mig var, at være Fader til mange Børn, det er at gjøre Manuduction til alle Ting, som ere tilbage *in antiquitatibus*, og vise Efterkommerne Vegen. Derfor annoterede han alting saa accurat. Han sankede alle Slags Exemplarer af Bøger, og skrev en Notice foran paa en Seddel, lod afcopiere alle Breve med største Accuratesse; annoterede adskilligt, som hørte til et Lexicon, *Grammaticam, rem diplomaticam*, og særdeles Historien, baade i Dansk, Norsk og Islandsk, havde Correspondencer med mange Folk, og blev dog tidt opholdt og fixeret dermed. Alt noterede han paa løse Papirer; men de Annotationer vare for det (som han sagde) at Noticen døde ud med ham. Jeg havde mangen en fornøielig Time at høre paa hans Discurser, thi jeg har *viva voce* aldrig lært saa meget af nogen, og det jeg spurgte ham om, svarede han paa, at demonstrere fra Grunden af, og siden *declamatorie* at deducere den[1].

Den Tid han var i Tydskland, lod han udgaae i Leipzig 1695 *Incerti Auctoris Chronica Danorum etc.* Og siden for Cancellieraad Wielandts Begjering: *Testamentum Magni*

[1]) Hermed kan sammenholdes en anden af hans Disciples Finn Johnsens hædrende Vidnesbyrd: *Adolescentulis discendi cupidis magnopere delectabatur, eosque quam creberrime semet adire non tantum passus, sed etiam hortatus est, quandoque etiam ultro arcessivit, & cum vacaret in multam sæpe noctem docendo detinuit; multum itaque hoc nomine, magno huic viro debemus, a cujus ore attenti sæpe pependimus; Hist. eccl. jfr. III. p.* 576. Vor Jon Olaffens haandskrevne Arbeider indeholde derfor mange Meninger og Yttringer af Arne Magnussen om de nordiske Historiekilder og andre antiqvariske Æmner vedkommende, der maae ansees for at være meddeelte ved mundtlige Samtaler.

Regis Norvegiæ, *Havniæ* 1719[1]. Ellers ikke foruden de foromtalte Manuscripta, hvoriblandt de fornemste ere *Commentarii*

---

[1]) Den fuldstændige Titel heraf er: ***Testamentum Magni Regis Norvegiæ, conscriptum An. Chr* 1277, *nunc primum e tenebris erutum et in publicam lucem productum. Hafniæ, typis Wielandianis* 1719. 8.** Med Titel og Fortale 21 Sider. I Fortalen beretter Udgiveren, at han havde udskrevet dette interessante Aktstykke af en (i Ildebranden 1728 tabt) Pergaments Codex fra 14de Aarhundrede i Universitetsbibliotheket i den Hensigt ***ut pluribus aliis istiusmodi melioris notæ vetustis tabulis junctum aliquando in lucem prodire posset***". — Dette Forsæt blev desværre aldrig udført, men dette Stykke blev efter Wielandts Anmodning udgivet, som det første Skrift fra hans nye Officin. De faa af Udgiveren tilføiede Anmærkninger ere for det meste blot Rettelser af Læsemaader. Disse Anecdoter, tilligemed den under hans Ophold i Tydskland 1695 udgivne ***Chronica Sialandiæ*** ere de eneste af Arne Magnussen særskildt udgivne Skrifter. — Hvad øvrigt, der haves trykt fra hans Haand, beløber sig til saa lidet, at Worm og Nyerup (hvilken sidste dog har overseet Arne Magnussens og Thormod Torfesens vigtige Brevvexling udgiven af Erichsen med Loptsens Encomiast, 1787) endog have troet at burde medtage saadanne Smaating, som en Berigtigelse af den svenske Benævnelse ***lingva gothica*** paa halvanden Side, indført bag **Gunnl. Ormst. Saga** P. 278-79 og en Forklaring i nogle faae Linier af den norske Indskrift paa et Horn (***N. hist. maris balth.*** 1701. ***p.*** 62). Imidlertid kunde dog denne indskrænkede Liste maaskee forøges med lignende i nyere Værker meddeelte Udkast af Arne Magnussen, f. Ex. hans Betænkning, om Danmark nogensinde har været et Lehn af det tydske Rige, i Suhms Danmarks Historie VII. S. 125-27. I de nylig begyndte „Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie", 2det Bind 1ste Hefte S. 129-41 er indførte ***Chronologia postremorum Norvegiæ Regum ex stemmate Haraldi pulchri-comi, svo miked sem þiena kann til rem diplomaticam*** (fra Magnus Lagabæter til Olaf) paa Islandsk forfattet af **Arne Magnusen**; dog var dette Arbeide neppe, som S. 138 formodes, bestemt for P. Vidalin, men snarere for Th. Torfesen, (jfr. ***Hist. Norv. IV. pag.*** 486), med hvem man desuden veed, at Arne Magnussen eengang flittigen correspondere de om den norske Chronologie.

over *Schedas rectius* Islendíngabók *Aronis Polyhistoris Opus eruditum*, og hans *Historia literata Islandiæ*, som han havde sanket paa i mange Aar med en vidtløftig Correspondence; den saae jeg, og den var i to *Fasciculis* i 8. Han sagde hvis *Hist. Lit. Isl.* kom engang ret forestilt for de Fremmede, skulde de undre sig paa[1].

I hans Religion var han reen og uden al Extremt. Han gik ikke gjerne uden i M. Reenbergs Prædiken, som var Hoimisse-Præst til Vor Frue. Han gjorde ingen Vane af at gaae til Guds Bord, thi det skeede meget sjelden. Han discurerede tidt om Religions Sager, men ikke uden med visse Folk, og saasom han ikke holdt Alting for Troens Artikler i vore gemene Systemater, og interpreterede mange Ting enten anderledes, eller gav andre *Sectariis* noget efter, saa tog Folk, som ikke forstod bedre, sig Anledning deraf at mene, han var ikke ret rigtig i Troen, eller i det mindste syncretisk, eller *latitudinarius*[2]. Ellers førte han gjerne med visse Folk, meest theologiske og moraliske Discurser, hvorudi han drev ikke saa meget paa Raison *in rebus fidei*, men meest paa christelige Dyder, *pietatem internam, bona opera* og Devotion. Han spaaede og nogen Religions Forandring til vis Tid her, som jeg ikke siger[3]. Han spaaede og (eftersom mig er fortalt, af hans vis confident Ven), at hans Papirer brændte engang op, men dog blev noget tilbage; altsaa gjorde han alt dette Arbeid saa nær omsonst, maatte dog ikke forlade det. Dette var som andet hos ham meer udvortes end indvortes, og det kunde man see, at han var ganske fri for al Hyklerie.

Nu er hans Skjæbne nogenledes forestillet. Han havde gode Sindets Gaver, og var derfor den bedste der kunde gives i hans

---

[1]) Om utrykte Arbeider af Magnussen, s. Tillæg 10. — [2]) Ifølge J. Therkelsens Beretning skal han omhyggeligen have undgaaet alle Disputer og Ventilationer om religieuse Materier. Han advarede endog Torfesen (under dennes Udarbeidelse af *Series Regum Daniæ*) om at afholde sig fra saadanne Hypotheser om Folkenes Oprindelse og Vandringer, der kunde være afvigende fra de mosaiske Skrifters Forestillinger, for ei at støde Theologien. — [3]) Herved maae sigtes til de pietistiske Stridigheder under Christian den 6tes Regiering.

veed dette, som her er skrevet, ere disse: Min Fader var nogle Aar Domkirke-Præst i Skalholt, da Arnas var Kongelig Commissarius, og efterat min Fader var kommen til et andet Kald, verlede de Breve altid sammen, indtil Døden skar Postveien af, men nogle af de Breve har jeg seet. Ligeledes altid med Laugmand Paul Vidalin, som var en mærkelig lærd Mand, hans Coadjutor i den bemeldte Kongelige Commission og hans en speciel gode Ven. Hos denne Vidalin var jeg fra det jeg var 7 Aar, indtil jeg kom til Arnas 1726 og vidste derfor af alle deres Brev-Sager. Siden var jeg hos Arnas, indtil han døde, og sad over ham Nat og Dag hans sidste ti Dage her i Verden; har siden havt Leilighed at see alle hans efterladte Papirer igiennem, Breve og Correspondencer; jeg har og meget hørt af andres Relationer. I hvordan jeg ansees at have skrevet, saa vil jeg paa min Tro slutteligt sige, at alt hvad jeg har her sagt om denne Mand, det er sandt. Kjøbenhavn, *die 23tio Novembr. Ipso Arn. Magnæi natalitio, A.* 1738[1].

[1]) Det Magnæanske Legats Historie indtil den nyere Tid, s. Tillæg 11. Dette og øvrige Tillæg ere at ansee som udførligere Excurser over enkelte Momenter af Arne Magnussens personlige og videnskabelige Forhold, dem Biographen enten kun korteligen har berørt eller ikke behandlet med ønskelig Fuldstændighed. Paa de fleste Steder anfører nærværende Forfatter sine Kilder og hvor dette ei udtrykkeligen skeer, ere disse dog antydede i Indledningen. Det er neppe at formode, at der angaaende Magnussens literære Virksomhed og Historien af hans egne Samlinger skulde af vore Bibliotheker endnu kunne erholdes flere væsentlige Oplysninger. Imidlertid var det dog muligt, at adskillige blandt hans, af vedkommende Auctoriteter foranledigede, og maaskee i Archiverne henliggende officielle Erklæringer og Betænkninger tillige kunde indeholde historiske og antiqvariske Undersøgelser og Bemærkninger, og saaledes lære os nærmere at kjende og beundre den dybe Erudition og skarpe Dømmekraft, hvoraf han selv i trykte Arbeider desværre kun efterlod saa faa Prøver. Ogsaa kunde maaskee enkelte Levninger af hans Brevverling endnu opdages i Island og med disse interessante Bidrag, saavel til Kundskab om hans egen Virksomhed, som om Tidshistorien.

skjøndt der vare flere ypperlige Mænd i de Tider som de Vidaliner, Biskop Jon[1] og Laugmand Paul og flere andre; dog ikke efter min uforgribelige Mening i saa mange Ting fuldkomne som Arnas. *In Summa* hans Dyder vare i saa høi en Grad, at jeg har ikke kjendt Mage til saadan en reel og solid Mand, som han var.

Denne er den Underretning jeg kan give om denne berømmelige Mands Livs Historie. Jeg veed vel, at den Roes man giver ham, gavner ham føleligen slet intet, der hans Sjel nu er, og har det slet ikke nødigt. Der ere for mange hundrede Aar siden saa mange mærkelige Mænd bortdøde, og bortdøe dagligen, som man har ingen Historie om, thi det gaaer dem som der staaer... Det er dem nok, de nyde den evige Lyksalighed hos Gud. Dog imidlertid maa man sige, at det er billigt som der staaer: *Justorum memoria in benedictione*, da (naar) det er som her et velfortjent Roes. Men tydeligen at tale, skriver jeg dette for fornemme Folks Begjering[2]. Mig synes, han er det og værd, om nogen er det; det er og vedtagen Vane nu i vore Papirstider; og som ikke er det mindste, hvem der bliver herefter ved hans efterladte Sager, og seer hans Gavmildhed til *publicum bonum* i den literate Verden, at han skal vide, hvad for en Mand Arnas var. Derfor er ret, at gjøre det førend Noticen derom uddøer med dem, som kjendte ham i dette Liv. Falder dette i nogen saadanne Folks Hænder, og behager denne min Mening, saa synes mig, jeg har vel arbeidet; jeg fordrer ikke anden Betaling, end at Andre kan være tjente dermed. Men Anledningerne til, at jeg

---

1721 sendt til Island for at opmaale Kysterne og optage Karter over samme; men forinden Arbeidet var fuldendt, druknede han ved Hrapsøe i Bredefiorden 1728; J. Therkelsens Tilgift til Andersen om Island S. 201; M. Stephensens Island i det 18de Aarhundrede S. 3.

[1]) Vidalin paa Skalholt, død 1736, Forfatter til den yndede, 11 Gange oplagte, islandske Huuspostil, Sønnesøn af den lærde og fortjente Arne Jonsen, hvis Dattersøn Paul Vidalin var. [2]) Formodentlig Rostgaards, Grams, Bartholins og Flere af den Afdødes Venner.

veed dette, som her er skrevet, ere disse: Min Fader var nogle Aar Domkirke-Præst i Skalholt, da Arnas var Kongelig Commissarius, og efterat min Fader var kommen til et andet Kald, vexlede de Breve altid sammen, indtil Døden skar Postveien af, men nogle af de Breve har jeg seet. Ligeledes altid med Laugmand Paul Vidalin, som var en mærkelig lærd Mand, hans Coadjutor i den bemeldte Kongelige Commission og hans en speciel gode Ven. Hos denne Vidalin var jeg fra det jeg var 7 Aar, indtil jeg kom til Arnas 1726 og vidste derfor af alle deres Brev-Sager. Siden var jeg hos Arnas, indtil han døde, og sad over ham Nat og Dag hans sidste ti Dage her i Verden; har siden havt Leilighed at see alle hans efterladte Papirer igiennem, Breve og Correspondencer; jeg har og meget hørt af andres Relationer. I hvordan jeg ansees at have skrevet, saa vil jeg paa min Tro sluttelig sige, at alt hvad jeg har her sagt om denne Mand, det er sandt. Kjøbenhavn, *die 23tio Novembr. Ipso Arn. Magnæi natalitio, A.* 1738[1].

[1]) Det Magnæanske Legats Historie indtil den nyere Tid, s. Tillæg 11. Dette og øvrige Tillæg ere at ansee som udførligere Excurser over enkelte Momenter af Arne Magnussens personlige og videnskabelige Forhold, dem Biographen enten kun korteligen har berørt eller ikke behandlet med ønskelig Fuldstændighed. Paa de fleste Steder anfører nærværende Forfatter sine Kilder og hvor dette ei udtrykkeligen skeer, ere disse dog antydede i Indledningen. Det er neppe at formode, at der angaaende Magnussens literære Virksomhed og Historien af hans egne Samlinger skulde af vore Bibliotheker endnu kunne erholdes flere væsentlige Oplysninger. Imidlertid var det dog muenligt, at adskillige blandt hans, af vedkommende Auctoriteter foranledigede, og maaskee i Archiverne henliggende officielle Erklæringer og Betænkninger tillige kunde indeholde historiske og antiqvariske Undersøgelser og Bemærkninger, og saaledes lære os nærmere at kjende og beundre den dybe Erudition og skarpe Dømmekraft, hvoraf han selv i trykte Arbeider desværre kun efterlod saa faa Prøver. Ogsaa kunde maaskee enkelte Levninger af hans Brevvexling endnu opdages i Island og med disse interessante Bidrag, saavel til Kundskab om hans egen Virksomhed, som om Tidshistorien.

Til Side 52.

ussens Sl

rleſøn.

Sigmund Gunnar

med Thorvald i Vatnsfiord, † 1228.

Sveinbiørn (Sudv lutningen af 13de Aarhundrede.

. Erik i Vatnsfio

Einar paa Grund

. Biørn (Jorsala

hristina (Vatnsfi

1467), g. m. Ol

84. .

ladsen (Danſk af
le, tilſidſt Præſt i

Paul, Præſt paa

ndlaug.

Tillæg.

1.

Arne Magnussens Nedstammelse i 16de ... Sturlesen er korteligen angiven i Indledningen ... danske Udgave af Heimskringla, 1 D. S. XLV, ... orligere paa Myramændenes Stamtavle bag ved ... Udgave af Gunlaug Ormstunges Saga. Her ... tilstrækkeligt, men heller ikke uinteressant, af hans ... at meddele et Udtog, der stiger op til den norske Hist... og tillige omfatter de i selve Biographien (S. 11-12) om... kundige Personer blandt Arnes Forfædre. Til Grun... Udtog er lagt en udforlig Stamtavle, forfattet af Arne... Jon Magnussen, sammenholdt med Sturlunga-Sa... Espolins Islands Arbækur. Ved Sveinbiorn, der om... 11, skal uden Tvivl forstaaes den i Slutningen ... 13de Aarhundrede levende Sveinbiorn Sudvikingr (fra Su... Island)[1], som, ifølge Jon Magnussens Opgivelse, sk... nedstammet fra en anselig norsk Slægt. Dog kunde Bio... der muligen ogsaa have tænkt paa den navnkundige Jo... Rafn Sveinbiørnsen, som A. 1213 blev dræbt i et Ove... og hvis Datter Herdis var Moder til den omtalte Sveinbi... Sudvik[3]. Biørn Thorleifsen, 1457 adlet af Christian I[4], kongelig Befalingsmand over Island indtil 1467, da han ... dræbt i et Overfald af engelske Handlende[5]. Under 15de ... 1620 blev hans Adelsbrev bekræftet af Christian IV, ved hvil... Leilighed en „Os Elskelig" Jon Mogensen nævnes som den, ... ynes at have ansøgt om en saadan Adels-Fornyelse[6]. D...

---

[1]) Sturlunga Saga IV. 65, 97. 98. — [2]) *Scr. rer. Dan* ... I. p. 507. III. p. 78. [3]) Om den mærkelige Levnetsbeskrivelse der ha... es af denne Rafn Sveinbiørnsen, s. Müllers Sagabibliothek I. S. 236 ... fg. — [4]) Forordninger og aabne Breve for Island udg. af M. Ketil... n I. S. 38. — [5]) Nørv. Tidsskr. II. S. 123; *F. Johannæi Hist.* ... *ecl. Isl. II. p.* 234. — [6]) Forordn. for Island II. S. 314.

tinuere, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder. Og have Vi herhos allernaadigst bevilget og anordnet, saa og hermed bevilger og anordner, at bemeldte Thomas Bartholin maae og skal herefter udi alle Samqvemme nyde og have sin Rang udi Sæde og Gang med Professorerne udi Universitetet, her i Vores Kongel. Residents-Stad Kiøbenhavn, som ere Assessorer udi Collegio Consistoriali. Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst, have at rette etc.

Thomas Bartholin Bestalling at være Kongl. Antiqvarius, *item* Bevilling paa Rang.

(Siell. Reg.)

Den ham her tillagte Rang var et nyt Accessorium til Embedet, hvorfor han formodentlig havde sit Familie-Navn at takke. Samme Aar blev han tillige Archiv-Secretaire og den 18de Juli 1685 fik han Bestalling som Justicesecretaire i Hoiesteret, efterat han i foregaaende Maaned var bleven Prof. Juris.

Regieringen undlod intet, som kunde sætte Bartholin i Stand til at opfylde de ham foreskrevne Pligter. Efter hans Indstilling under d. 4de April 1685 paalagdes det Landfogeden paa Island at indsamle og nedsende islandske Haandskrifter til Brug for Bartholin, som havde Befaling at „samle alle de „fornemste islandske historiske Skrifter, og dennem til Trykken „at forfærdige" [1]. For end videre at giøre det muligt for ham, af selve Kilderne at bearbeide Danmarks og Norges saavel kirkelige som politiske Historie i Middelalderen, udfærdigedes til Stifts-øvrighederne i Danmark under 19de Febr. 1687 følgende Circulære:

„Christian V o. s. v. Vor Naade tilforn. Eftersom for os allerunderdanigst er bleven andraget, hvorledes paa mange Steder her udi Stifts-Kisterne, ved Capitlerne, Skolerne, og andre saadanne Steder i vore Riger og Lande skal befindes adskillige gamle Breve, Documenter og Bøger, som til de danske og

[1]) Forordninger for Island III. S. 220. Torfesens Levnet af Erichsen S. 22.

norske Antiqviteters Oplysning, især udi den geistlige Historie, meget skulde kunde forhielpe, hvilke Vores Justitz=Secreteret og Antiqvarius, Os elskelig Thomas Bartholin allerunderdanigst formener at skulde være hannem til stor Bistand, til at indrette og forfærdige disbedre de Verker angaaende vores Rigers Antiqviteter og Historier, som han efter vores allernaadigste Ordre under Hænder haver; Da er vores allernaadigste Villie og Befaling, at du strax med Flid lader eftersee i Stifts=Kisten og paa andre Steder udi det dig anbetroede Stift, hvis gamle Breve *ante Reformationem*, Documenter, Bøger, saasom *Annales veteres*, *Chronica monasteriorum*, *Breviaria*, *Missalia*, *etc.* der maatte findes, og bemeldte vores Justitz=Secreterer med forderligste dennem tilsender, at han deraf kunde uddrage og sammensanke, hvis som til vores Historiers Oplysning kunde tiene. Hvorimod han sig skal reversere, at naar han sligt har brugt, det da igien uskadt skal vorde tilbageleveret. Dermed skeer vor Villie. Befalende dig Gud. Skrevet paa vort Slot i Kiøbenhavn."

Fra A. Wedel af havde de kongelige Historiographer i Capitler, Klostere og andre offentlige Stiftelser her i Rigerne med saadan Iver ladet eftersøge Dokumenter og Haandskrifter, at der allerede i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede klagedes over, at lidet eller intet af denne Art var tilbage[1]. Uden Tvivl er ingen saadan Opfordring denne Gang udgaaet til Norge, hvis Histories Udarbeidelse var overdragen Torfesen, i hvilken Anledning Bisperne alt 1664 skal have faaet Befaling at nedsende Capitlernes Documenter[2]; ligesom ogsaa senere Capitularerne ved de fire norske Hovedkirker 1682 havde modtaget et Rescript af lignende Indhold, der udtrykkeligen omtaler Torfesens foreha-

[1]) Wedel om den danske Krønike at beskrive S. 71. 73. Suhms Samlinger I. 2. S. 152. Mine Bemærkninger i Anl. af Antiqviteters=Commissionen S. 11. — [2]) Vedel Simonsens Nationalhistories Kilders Skiebne S. 117; jvfr. Torfesens Levnetsbeskr. S. 45.

vende Arbeide[1]. Imidlertid skal Bartholin dog endnu have faaet en god Deel af slige Hielpekilder tilsendte, hvoraf, ved hans faae Aar derefter paafølgende Død, neppe Alt, efter givet Løfte, er blevet restitueret[2]. For at samle Bidrag til de Bartholinske Samlinger var det ogsaa, at hans Amanuensis Arne Magnussen i Aarene 1689 90 giorde sin første norske Reise, og i sidstnævnte Aar, efter en kort Tour i Skaane, fra Paasken til Begyndelsen af Juni en Reise til Ribe, som han omtaler i en Skrivelse til Torfesen; maaskee denne sidste Reise var foranlediget ved Capitlets Vægring for at udlevere Originalerne af dets Archiv. Bartholins Død i Slutningen af samme Aar af en ved anstrængt Arbeide fremkaldt Tæring foraarsagede, at, med Undtagelse af hans Aaret tilforn udgivne, ovenfor S. 17 omtalte latinske Værk, ingen moden Frugt haves af hans Grandskning; hvorimod han efterlod sig en af de rigeste og meest fortienstfulde Materialsamlinger til de nordiske Rigers Historie i Middelalderen. Indbefattende Afskrifter af Diplomer, Krøniker og andre historiske Kilder, Udtog af trykte og utrykte Skrifter, Excerpter af islandske Sagaer m. m., for en stor Deel med Arne Magnussens Haand, samt paabegyndte, af Bartholin selv ordnede, Annaler[3], udgiør den i det Hele

[1]) Torfesens Levnetsbeskr. S. 119. 124. — [2]) Vedel Simonsen anf. Sted S. 120; den her anførte Omstændighed, at Capitularerne i Ribe blot skulde have indsendt verificerede Copier af Documenterne i deres Archiv, hvilket først langt senere blev indlemmet i det Kongl. Geheime-Archiv, kan nærmere oplyses af følgende Ytring i et Brev fra P. Terpager til Gram (Ribe 30 Juli 1734): „Her ved vores Capitel „findes i Capitelskisten en stor Deel gamle Pergamentsdocumenter, „men alle om Ribe og dennem allesammen har Prof. Arnas Magnæus igiennemseet, og til Justitssecretaire Prof. Th. Bartholins „Tieneste efter Kongl. Ordre udtaget i tre store Knipper — og bleve „Brevene her igien leverede rigtig." — [3]) Som omtales med fortient Berømmelse i *Scr. rer. Dan. I. p.* 334, hvor dog de meddeelte *Annales Bartholiniani* (777-1200), som en blot Compilation, godt kunde have været borte.

denne Jon Magnussens Forhold til Arne Magnussens Slægt haver jeg, for øvrigt, Intet kunnet opdage; ligesom heller Intet derom er Geheime-Archivaren Hr. Professor Finn Magnusen bekiendt. Gisle Jonsen, Arne Magnussens Tipoldefaders Fader var ikke — som siges i Biographien — den anden, men den tredie evangeliske Biskop i Skalholt, fra 1557 til 1587. I Anledning af disse, i Arne Magnussens Dage fra ældre Tid af anselige Slægter paa Island, som man satte enÆre i at kunne henregne sig til, kan ellers eftersees Jon Therkelsens Bemærkning i Tilgift til Anderson om Island S. 332-33, jvfr. Gunlaug Ormstunges Saga S. 7-8.

2.

Thomas Bartholin, Søn af den berømte Læge og Naturkyndige Thomas Caspersen Bartholin, fød 1659, død 1690, var den fierde og sidste, der her i Danmark har havt Titel og Bestalling som Kongelig Antiquarius; efterat han allerede 1677 i sit attende Aar var bleven *Professor Politices & Historiæ patriæ*[1]. Den første, hvem hiint Prædikat tillagdes, var Farbroderen Berthel Bartholin, 1645 *Prof. Eloquentiæ*, der kort efter, som det synes, beskikkedes til kongelig Antiqvar, og døde samme Aar som Brodersønnen. Dersom han, ligesom hans Eftermænd, nærmest har skuldet være nordisk Antiqvar, da haver han intet trykt Arbeide efterladt sig i dette Fag; baade hans faa Skrifter, og hans Correspondence med O. Worm (*Epistolæ II. p.* 784-807), vise derimod, at han, saavel paa sin Udenlandsreise som siden efter, ene gav sig af med klassisk Philologie og Antiqviteter. Bedre kunde da Th. Torfesen forsvare denne Post, som blev ham overdragen ved Bestalling af 22de August 1667, med 300 Rdlr. aarlig

[1]) Hverken hans Aatet tilforn udgivne Prøveskrift *de Longobardis*, eller hans Skrift *de Holgero Dano* (1677) haver nu synderlig Værd; det sidste end ikke efter de *curæ secundæ* dertil, som findes i Forss. *Annales ecclesiastici; (Pontoppidan, Gesta et vestigia Danorum I.* 337 *sq.)*

Løn; dog synes han ikke at have beholdt dette Embede længere, end til Friderich den 3dies Død 1670 (Torfesens Levnet ved J. Erichsen S. 87-88), ligesom det ogsaa varede adskillige Aar, inden denne Post igien blev besat. Først under 7de Juni 1681 fik Islænderen Hannes Thorleiffen Bestalling som *Antiquarius regius* paa samme Vilkaar; men hans Død næstfølgende Aar hindrede ham fra at efterlade sig anden Frugt af hans Embede, end en allerede 1679 fuldført Samling af islandske Ordsprog, som omtales i Fortalen til P. Syvs Danske Ordsprog, ved hvilken Leilighed han kaldes „Kongelig Antiqvarius i sit Fædrenelands Sager." I hans Sted var det nu at Th. Bartholin blev ansat, med Bestalling af 23de Februar 1684, saaledes lydende:

Christian V. Giøre Alle vitterligt: At Vi allern. haver bestilt og antaget, saa og hermed bestiller og antager Os elskelig Thomas Bartholin til at være Vores Antiqvarius udi afgangne Hannes Thorleffens Sted. Thi skal han være Os, som sin absolut og souverain Arve-Konge og Herre, huld og troe, Vores Kongl. Arvehuuses Gavn og Beste søge, vide og ramme, Skade og Fordærv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge. I Særdeleshed skal han samme Bestilling vindskibeligen forestaae, og med største Flid lade sig være angelegen, Tid efter anden til Trykken at fuldbringe og færdiggiøre, saavel de ældste, nyttigste og rareste Skrifter, danske og islandske Sager og Monumenter angaaende, med tilbørlig Udtolkning og Forklaring, som og ellers det Værk, han om alle de gamle Danskes Sæder og Skikke, samt Love og Manerer haver begyndt, og sig derudi saavelsom udi alle andre Maader, saaledes skikke og forholde, som det en ærlig, troe og redelig *Antiquarius regius* egner og vel anstaaer, og han vil ansvare og bekiendt være, efter den Eed han Os derpaa giort og aflagt haver. For hvilken hans Tieneste Vi allernaadigst haver forundt hannem til aarlig Løn og Besoldning 300 Rdlr. som hannem qvartalviis af Vort Zahl-Cammer rigtigen skal betales, og begynde fra den sidste Martii nu førstkommendes, og saaledes con-

tinuere, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder. Og have Vi herhos allernaadigst bevilget og anordnet, saa og hermed bevilger og anordner, at bemeldte Thomas Bartholin maae og skal herefter udi alle Samqvemme nyde og have sin Rang udi Sæde og Gang med Professorerne udi Universitetet, her i Vores Kongel. Residents=Stad Kiøbenhavn, som ere Assessorer udi Collegio Consistoriali. Hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst, have at rette etc.

Thomas Bartholin Bestalling at være Kongl. Antiqvarius, *item* Bevilling paa Rang.

(Siell. Reg.)

Den ham her tillagte Rang var et nyt Accessorium til Embedet, hvorfor han formodentlig havde sit Familie=Navn at takke. Samme Aar blev han tillige Archiv=Secretaire og den 18de Juli 1685 fik han Bestalling som Justicesecretaire i Høiesteret, efterat han i foregaaende Maaned var bleven Prof. Juris.

Regieringen undlod intet, som kunde sætte Bartholin i Stand til at opfylde de ham foreskrevne Pligter. Efter hans Indstilling under d. 4de April 1685 paalagdes det Landfogeden paa Island at indsamle og nedsende islandske Haandskrifter til Brug for Bartholin, som havde Befaling at „samle alle de „fornemste islandske historiske Skrifter, og dennem til Trykken „at forfærdige" [1]. For end videre at giøre det muligt for ham, af selve Kilderne at bearbeide Danmarks og Norges saavel kirkelige som politiske Historie i Middelalderen, udfærdigedes til Stiftsøvrighederne i Danmark under 19de Febr. 1687 følgende Circulære:

„Christian V o. s. v. Vor Naade tilforn. Eftersom for os allerunderdanigst er bleven andraget, hvorledes paa mange Steder her udi Stifts=Kisterne, ved Capitlerne, Skolerne, og andre saadanne Steder i vore Riger og Lande skal befindes adskillige gamle Breve, Documenter og Bøger, som til de danske og

[1]) Forordninger for Island III. S. 220. Torfesens Levnet af Erichsen S. 22.

norske Antiqviteters Oplysning, især udi den geistlige Historie, meget skulde kunde forhielpe, hvilke Vores Justitz-Secreteret og Antiqvarius, Os elskelig Thomas Bartholin allerunderdanigst formener at skulde være hannem til stor Bistand, til at indrette og forfærdige disbedre de Verker angaaende vores Rigers Antiqviteter og Historier, som han efter vores allernaadigste Ordre under Hænder haver; Da er vores allernaadigste Villie og Befaling, at du strax med Flid lader efterse i Stifts-Kisten og paa andre Steder udi det dig anbetroede Stift, hvis gamle Breve *ante Reformationem*, Documenter, Bøger, saasom *Annales veteres, Chronica monasteriorum, Breviaria, Missalia, etc.* der maatte findes, og bemeldte vores Justitz-Secreterer med forderligste dennem tilsender, at han deraf kunde uddrage og sammensanke, hvis som til vores Historiers Oplysning kunde tiene. Hvorimod han sig skal reversere, at naar han sligt har brugt, det da igien uskadt skal vorde tilbageleveret. Dermed skeer vor Villie. Befalende dig Gud. Skrevet paa vort Slot i Kiøbenhavn."

Fra A. Wedel af havde de kongelige Historiographer i Capitler, Klostere og andre offentlige Stiftelser her i Rigerne med saadan Iver ladet eftersøge Dokumenter og Haandskrifter, at der allerede i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede klagedes over, at lidet eller intet af denne Art var tilbage[1]. Uden Tvivl er ingen saadan Opfordring denne Gang udgaaet til Norge, hvis Histories Udarbeidelse var overdragen Torfesen, i hvilken Anledning Bisperne alt 1664 skal have faaet Befaling at nedsende Capitlernes Documenter[2]; ligesom ogsaa senere Capitularerne ved de fire norske Hovedkirker 1682 havde modtaget et Rescript af lignende Indhold, der udtrykkeligen omtaler Torfesens foreha-

[1]) Wedel om den danske Krønike at beskrive S. 71. 73. Suhms Samlinger I. 2. S. 152. Mine Bemærkninger i Anl. af Antiqvitets-Commissionen S. 11. — [2]) Vedel Simonsens Nationalhistories Kilders Skiebne S. 117; jvfr. Torfesens Levnetsbeskr. S. 45.

vende Arbeide[1]. Imidlertid skal Bartholin dog endnu have faaet en god Deel af slige Hielpekilder tilsendte, hvoraf, ved hans faae Aar derefter paafølgende Død, neppe Alt, efter givet Løfte, er blevet restitueret[2]. For at samle Bidrag til de Bartholinske Samlinger var det ogsaa, at hans Amanuensis Arne Magnussen i Aarene 1689 90 giorde sin første norske Reise, og i sidstnævnte Aar, efter en kort Tour i Skaane, fra Paasken til Begyndelsen af Juni en Reise til Ribe, som han omtaler i en Skrivelse til Torfesen; maaskee denne sidste Reise var foranlediget ved Capitlets Vægring for at udlevere Originalerne af dets Archiv. Bartholins Død i Slutningen af samme Aar af en ved anstrængt Arbeide fremkaldt Tæring foraarsagede, at, med Undtagelse af hans Aaret tilforn udgivne, ovenfor S. 17 omtalte latinske Værk, ingen moden Frugt haves af hans Grandskning; hvorimod han efterlod sig en af de rigeste og meest fortienstfulde Materialsamlinger til de nordiske Rigers Historie i Middelalderen. Indbefattende Afskrifter af Diplomer, Kreniker og andre historiske Kilder, Udtog af trykte og utrykte Skrifter, Excerpter af islandske Sagaer m. m., for en stor Deel med Arne Magnussens Haand, samt paabegyndte, af Bartholin selv ordnede, Annaler[3], udgiør den i det Hele

[1]) Torfesens Levnetsbeskr. S. 119. 124. — [2]) Vedel Simonsen anf. Sted S. 120; den her anførte Omstændighed, at Capitularerne i Ribe blot skulde have indsendt verificerede Copier af Documenterne i deres Archiv, hvilket først langt senere blev indlemmet i det Kongl. Geheime-Archiv, kan nærmere oplyses af følgende Yttring i et Brev fra P. Terpager til Gram (Ribe 30 Juli 1734): „Her ved vores Capitel „findes i Capitelskisten en stor Deel gamle Pergamentsdocumenter, „men alle om Ribe og dennem allesammen har Prof. Arnas Mag„næus igiennemseet, og til Justitssecretaire Prof. Th. Bartholins „Tieneste efter Kongl. Ordre udtaget i tre store Knipper — og bleve „Brevene her igien leverede rigtig." — [3]) Som omtales med fortient Berømmelse i *Scr. rer. Dan. I. p.* 334, hvor dog de meddeelte *Annales Bartholiniani* (777-1200), som en blot Compilation, godt kunde have været borte.

25 Foliobind, som under Catalog-Titel: *Th. Bartholini jun. Collectaneorum ad historiam patriæ, Tom. III-XXVII,* opbevares paa Universitetsbibliotheket. Det var ved Grams Bestræbelse, at den hele Samling afstodes for 500 Rdlr. af de bartholinske Arvinger (Pontoppidans *Annales* I. Fort. S. 6); formodentlig af Samlerens ældre Brødre, da hans egen Søn, Prof. Th. Bartholin den Yngre var død 1737, uden Livsarvinger. Dette Kiøb forvandledes ellers adskillige Aar derefter til en Gave, i det nemlig Etatsraadinde Bartholin (formodentlig Antiqvarens, i A. 1714 som Landsdommer i Jylland og Etatsraad afdøde, ældre Broder Christopher Bartholins Enke) i Aaret 1763 legerede til Universitetsbibliotheket 500 Rdlr. med Begiering, „at Rector og Professores vilde til en evig Erindring lade paa det Skab, hvorudi Manuscripterne staae, sætte en latinsk Inscription i saadan Mening, at deri forvares *Manuscripta Bartholiniana & antiqvaria*, som til *Bibliothecam academicam* ere givne og forærede." Consistorium forsikkrede, „at den sal. Fru *Testatricis* Begiering skulde blive efterkommet[1]". Af denne Samling indeholde 10de til 13de Bind *Antiquitates Danicæ* eller hidhørende Excerpter af islandske Sagaer; det 14de til 22de Bind udgiøre de nordiske Kirkeannaler eller, som han selv i Dedicationen foran hans *Antiquitatum Danicarum Libr. III.* (jvfr. *p.* 224. 246) benævner dem: *Antiquitatum ecclesiasticarum regnorum borealium Volumina;* Resten bestaaer af Afskrifter og Udtog af diplomatiske og andre Kilder, der have saameget større Værd, som de for en stor Deel ere hentede fra Universitetets Haandskriftsamling før Ildebranden A. 1728. Ligesom Annalerne i sin Tid vare en uundværlig Kilde for Pontoppidan, da han skrev sit Værk over den danske Kirkehistorie, saaledes afgave disse *Collectanea* vigtige Bidrag til *Scriptores rerum Danicarum.* Nogle af

[1]) Denne Betingelse ved Gaven har Nyerup ikke bemærket i sine Universitetsannaler S. 341, hvor han ogsaa urigtigen kalder den Afdødes Mand Thomas Bartholin.

de meest betydende Stykker f. Ex. *Anonymus Nestvediensis* i 1ste D.; Fortegnelsen over de norske Klostere i 4de D.; den hellige Nielses Levnetsbeskrivelse i 5te D. og Christian den 1stes Registrant i 8de D. skyldes ene de bartholinske Samlinger[1]. Den 1ste Deel af disse bartholinske *Collectanea* brændte i Ildebranden 1728 hos Gram; men en Deel af dens Indhold existerede i andre Afskrifter, hvorefter det igien er bleven meddeelt i omtalte Værk[2].

3.

Den nærmeste Anledning til Arne Magnussens tydske Reise haver Biographen enten ikke kiendt eller forbigaaet. En paa den Tid navnkundig Orientalist, Andreas Müller Greiffenhagen i Berlin, havde tilbudt det kiøbenhavnske, ligesom flere tydske Universiteter, sin Samling af orientalske Bøger og Haandskrifter med en saakaldet Nøgle til det chinesiske Sprog, som Gave, under visse Betingelser, der især angik Samlingens Vedligeholdelse og Fortsættelse[3]. Den her værende theologiske Professor H. G. Masius var Mellemhandler i denne Sag, hvorom i *Acta Consistorii* Følgende forekommer:

1693 1ste Juli: „Blev læst Andreas Müllers Brev angaaende han vilde legere til Vores Universitet sine Manuscripta og Bøger, hvorpaa blev sluttet, at han *nomine Academiæ* ved *Academiæ Secretarium* skulde tilskrives og takkes for sit høflige Tilbud." 14de October: „Blev sluttet, at *nomine publico* skulde tilskrives Andreæ Müller Greiffenhagen Svar paa sin sidste Doct. Masio tilskrevne Missive, anlangendes det Bibliothek han til Universitetet vilde legere."

¹) Til disse henvises endvidere Tom. V. p. 628; VI. p. 611; VIII. p. 269. — ²) Denne tabte Deel omtales her Tom. I. p. 373. II. p. 434. 603. III. p. 627. IV. p. 22. 225. V. p. 500. VI. p. 1. 132. 274. 372. 535. VI. p. 622. VIII. p. 360. 465. — ³) See herom mere i mine Hist. Efterr. om det store Kongel. Bibliothek S. 92-93.

1694. 19de Mai. „Blev læst en Missive, Dr. Masius havde leveret Rectori, om Universitetet ikke vilde efter And. Müller Greiffenhagens Begiering skikke en *eruditum Studiosum* til Stettin at tage imod det Bibliothek, som han havde lovet Universitetet, hvorpaa blev sluttet, at *Arnas Magnæus Islandus* vilde sig samme Reise paatage og Universitetet hannem samme sin Reise betale med 50 Rdlr., som skulde tages af *Bibliothecæ publicæ* Midler, som det enten nu kunde have eller i Fremtiden bekomme."

I dette Universitetets Ærende var det nu, at Magnussen afreiste i Juni 1694, og d. 28de Juli tilskrev han Torfesen fra Stettin. Reisens egentlige Øiemed opnaaedes ikke; Vanskeligheder synes at være giorte fra den danske Regierings Side ved Gavens Modtagelse, og Samlingen kom til Stettin, hvor den endnu skal findes. Imidlertid gav dette Ærende Magnussen Anledning til et næsten toaarigt Ophold i Sachsen, ikke saameget med Understøttelse af Universitetet, som, hvad vi i det Følgende ville erfare, af hans Mæcen Oversecretaire Moth. Den længste Tid synes han at have tilbragt i Leipzig, hvorfra i det ringeste haves Breve til hans Venner Torfesen og O. Sperling i Tidsrummet fra October 1694 til samme Maaned 1695. Baade her og i Jena undersøgte og beskrev han Haandskrifter og Palæotyper. Af en Reise til Holland, som han selv gierne havde ønsket, blev derimod Intet.

Hvormeget end Leipzigs Universitetsbibliothek og Boglader maae have fængslet ham, fik han dog tillige Tid til at lægge Haand paa egne litteraire Arbeider. I Marts 1695 meldte han Torfesen, at han havde i Sinde at lade et historisk Fragment om Harald Hildetand trykke i Leipzig, efter en Pergamentscodex, paa Islandsk og Latin, med Dedication til Oberſecretairen; men da der fra Bogtrykkerens Side giordes Vanskelighed, formedelst

Islandsken, opgav han denne Plan [1] og udgav i dets Sted den mærkelige, saakaldte siellandske Krønike, under følgende Titel:

[1]) Det her omtalte historiske Stykke maa uden Tvivl have været det endnu i den magnæanske Samling existerende Fragment af en ypperlig Pergaments-Codex, som Prof. Rafn i Fortalen til sin Udgave af **Fornaldar Sögur Norðrlanda I. p. XXII** antager muligen at kunne være fra Slutningen af 13de Aarh., efter en endnu ældre Original. En ufuldkommen Afskrift af denne Membran, paa anden eller tredie Haand, er rimeligviis lagt til Grund for den Peringskioldske Udgave, Stokholm 1719, som nu er giort overflødig ved den kritiske Udgave i nysnævnte Samling p. 361-88. Formodentlig er dette Brudstykke det samme *fragmentum pugnæ bravallicæ*, som Bryn. Svendsen eiede 1651 (*O. Wormii Epp. II. p.* 1066), og som Torfesen har benyttet i sin *Series, p.* 64. 313. 317 og fl. Uagtet enkelte Træk i dette Fragment røbe senere Oprindelse og Tilsætning, anseer Saga-Bibliotheket (II. S. 492, jvfr. Suhms Krit. Hist. I. S. 551. IV. Fort. S. XVII; *H. Einari Sciagraph. p.* 114) det dog for en i det Hele tro Bearbeidelse af en Deel af den tabte, saakaldte Skioldungasaga, eller Fortælling om endeel af den danske Kong Skiolds Efterkommere, hvoraf maaskee det i *Scr. rer. Dan. II. p.* 266, følg. udgivne islandske Stykke om danske Konger fra 8de til 10de Aarh. er et Udtog, ligesom Sigurd Rings Saga (citeret i Herr. ok Bosa S. Cap. 8) og flere lignende muligen ogsaa kunne have været Brudstykker deraf (jfr. *H. Einari Sciagraphia p.* 123). Denne tabte Saga citeres, saavidt vides, kun i een gammel Kilde, nemlig i Heimskringla I. p. 41, i Anledning af Rolf Krake*. At Saxo har kiendt og benyttet den, ansaae A. Magnussen med Føie for ikke usandsynligt (jfr. *Torfæi Hist. Norv. I. p.* 356. 413), men da den ikke anføres i Knytlingasaga, kan man vel antage, at den ei har naaet længer end til Gorm den Gamle. I en haandskreven Optegnelse mener Suhm, at en islandsk Skiald, som levede i Begyndelsen af 15de Aarhundrede, Forfatter af det saakaldte Skida-Riim, ogsaa kan have havt den for sig (Suhms Krit. Hist. II. S. 254; *F. Johannæi H eccl. Isl.* II. p. 395). Efter mundtlig Beretning eller Formodning af Arne Magnussen skal et fuldstændigt Exemplar deraf være opbrændt enten i Mødruvalla-Klosterets Brand 1316, eller i den Ildebrand, som overgik Munke-

* Det er vel blot herefter, at O. Worm nævner Skioldungasaga som et tilværende Skrift i hans Fortale til Clausens Norske Krønike Fol. B. 8.

Incerti Auctoris (qvi vergente Seculo XIII. vixisse videtur) Chronica Danorum, & præcipue Sialandiæ seu Chronologia rerum Danicarum ab Anno Christi **1028** *ad Ann.* **1282** *cum Appendice chronol. usque ad Ann.* **1307**; *ex veteri membrana eruit, primusque edidit Arnas Magnæus. Lipsiæ* **1695.** 8. 100 SS. foruden Dedication (til Overſecretaire Moth) og Fortale [1].

---

thveraae-Kloster 1429. jvfr. Fortalen til **Fornaldar Sögur Norðrlanda I. p. XXIII.** Af en Yttring i Arngrim Jonsens haandskrevne Supplement til den norske Historie, forfattet i Slutningen af 16de Aarh. slutter Suhm, at hiin Lærde, som ellers maa have været i Besiddelse af flere nu tabte islandske Monumenter, dog ikke har havt Skioldunga-saga (Krit. Hist. II. S. 70, jvfr. dog S. 293). Torfesens Gisning, at Forf. til det af O. Worm 1650 udgivne islandske Lexicon Magnus Olafsen skulde have havt denne Saga (*Torfæana p. 2*), maa ansees for ugrundet, da M. O. selv 1632 erklærede intet at kiende til den (*O. Wormii Epp. I. p.* 363) og Bryn. Svendsen 1642 forespurgte sig hos Arn. Jonsen, om denne ikke vidste noget om, hvor den laa skiult. Forøvrigt kan Tabet af den neppe kaldes uerstatteligt, med Hensyn til vor ældste Historie, da, foruden de anførte sandsynlige Brudstykker og Udtog af den, de fleste og væsentligste af de Sagn, den kan have indeholdt, maae antages at være opbevarede hos Saxo, Snorre i Rolf Krakes Saga, ja maaskee selv i den yngre Edda (jvfr. ***Bartholini Antiquitates** p.* 676).

[1]) Under sit Ophold hos Bartholin havde Magnussen udskrevet denne Krønike af en Codex i det daværende Universitetsbibliothek, uden dog strængt at følge Originalens Orthographie. De tilføiede Anmærkninger ere faae og ubetydelige. Flere og indholdsrigere ere de langebekske til Udgaven i 2den D. af *Scriptores rerum Danicarum p.* 602-44, hvor ogsaa den første Udgivers Fortale er meddeelt. Af denne Krønike findes i den delagardiske Samling i Upsala en noget afvigende Afskrift, med Continuation til over Midten af 14de Aarhundrede, der synes at være benyttet af Hvitfeld, og er udgiven indtil 1357 i anførte Samling *VI. p.* 519; jvfr. ***Benzelii*** Anm. til ***Vasthovii vitis Aquilonia col.*** 17.; Suhms Danm. Hist. *XII.* S. 339. 377. 391.

Til at oplyse Magnussens lærde Sysler paa hans Udenlandsreise kunne følgende Linier ogsaa bidrage, af et Brev til O. Sperling, Leipzig, 23de October 1695: „Nyt haver jeg intet at meddele, uden at jeg haver fundet her *inter Manuscripta Bibliothecæ Lipsiensis* nogle *Epistolas Christiani 1mi ad Regem Bohemiæ etc.*, som jeg ikke ihukommer at have seet før, og i saa Maade dennem haver afskrevet. Udi Frankfurt an der Oder saae jeg *Pauli Diaconi historiam Longobardorum in Codice membraneo*, som jeg dog ikke fik Leilighed at conferere, ihvorvel jeg syntes det maatte være Umagen værd. — — Rudbeck skriver paa den tredie Part af hans *Atlantica*, hvor han agter vældig at hegle igiennem alle de, som ikke have villet tage deres Fornuft fangen til at troe alt det, som staaer i de to første Parter."

4.

Hvad Forf. har meddeelt om Arne Magnussens Ansættelse og Stilling ved Universitetet, er temmelig ufuldstændigt og kan betydeligen suppleres af andre Kilder.

Under 14de Juli 1694 fik Arne Magnussen, der dengang var udenlands, Bestalling som *Professor Philosophiæ designatus* ved Universitetet, dog at han først *publice* skulde disputere. At han dengang maa have havt Misundere, saavel blandt sine Commilitoner, der her for første Gang saae en Islænder paa et akademisk CathEder, som blandt sine nye Colleger, der vilde have Professoraterne Wormer og Bartholiner med disses Nærmeste eene forbeholdne, kan man slutte af et Brev fra en Søn af Prof. Holger Jacobæus til den aalborgske Biskop Bircherod dat. 28de August 1694 (indført i dennes Dagbog), hvori det blandt andet hedder: „Den nye islandske Professor, som en „Tidlang var sal. Th. Bartholins Amanuensis, er reist udenlands „paa Obersecretaire Moths Pung. Vores Professorer ere ikke vel „tilfreds med denne Collega; thi han haver ikke beviist nogle „*Specimina*, andet end hvad som udi hans Fædreneland practi- „seres, nemlig at vise igien, hvilket han præsterede hos en Mand

„i Fiolstræde, som havde mist sine Solvknapper og bleve, som „der siges, uformodentligen giennem lukte Vinduer og Dørre ind„slængte til hannem igien." — Noget offentligt Specimen — som det her kaldes — paa sin Dygtighed havde han rigtig nok dengang ikke endnu aflagt, dersom man dertil ikke vilde regne hans betydelige Andeel i *Bartholini Antiquitates*; heller ikke vides han nogensinde at have holdt den sædvanlige Disputats *pro loco*. Maaskee vilde han selv have sin, næste Aar i Leipzig udgivne siellandske Krønike anseet derfor, skiøndt et Affnit af hans alt i flere Aar i Pulten hvilende Commentar over Are frode, rigtig nok dertil havde været mere passende. Utilbøielig, som han i det Hele var, til egentligt Bogskriveri, ansaae han sig vel ogsaa for mindre forpligtet dertil, saalænge han, som blot designeret Professor i Facultetet, ingen Emolumenter nød. Saadanne bleve ham først til Deel, efterat han 1701 var beskikket til Professor *Philosophiæ & Antiquitatum Danicarum*[1]. Hans Bestalling (Kongebrev) derpaa blev læst i Consistorium d. 29de October s. A. Rector Magnificus refererede ved denne Leilighed: „at han havde talt med Groscan„celler om Arne Magnussens *senio*, om det skulde regnes efter „den sal. Konges Brev, eller efter denne Konges, hvortil han „svarede, at han strax skulde tiltræde den Sted, som var va„cant"[2] (*Acta Consistorii*). Men, allerede inden han kom til at oppebære Løn, maatte han i Sommeren 1702 tiltræde sin

[1]) Den kongelige Antiquarius Th. Bartholin var under 27de April 1677 beskikket til Prof. *designatus Politices & Historiæ patriæ*. Efter Magnussen har neppe nogen været ansat som Prof. *Antiquitatum patriæ*, uden Møllmann, der blev det 1741. Sognepræsten til Eger i Norge Christian Grave, der 1749 paa Titelen af sit Skrift: *Prisca & Nova Egerana* kaldte sig *Prof. Antiquitatum* ved Kiøbenhavns Universitet, havde vel blot Titel deraf. — [2]) Uvist efter hvem; maaskee i Anledning af den Forandring, som i dette Aar foregik i det philosophiske Facultet, derved at Licent. J. Mule forlod dette, for, efter H. Jacobæus, at tage Plads i det medicinske.

islandske Reise, og denne optog ham, nogle korte Mellemrum fraregnede, hele Tiden indtil 1713, uden dog at medføre en Forringelse enten af hans Anciennitet eller af hans Embedsindtægter. Allerede under 27de Mai tilkiendegav O. Rømer, paa hans Vegne, i Consistorium, „at Hans Kongelige Majestæt allernaadigst havde beordret ham at reise til Island, og han efter hans allerunderdanigste Supplication var bevilget at nyde Indkomsten af hans Profession; hvortil Cons. svarede, at hvis ham tilkom paa Universitetet udi hans Fraværelse, skulde Professores bære Omsorg for, at skulle komme ham tilgode." (*Acta Cons.*). Notariatet i Consistorium, som i Begyndelsen af Aaret 1709 tilfaldt ham efter Prof. Weghorst, paatog sig derfor efter hans Forlangende Prof. Lintrup, saavidt *Programmata* og *Testimonia publica* angik, hvilken Collega tillige holdt philosophiske Forelæsninger paa hans Vegne. I samme Aars Slutning opterede han, efter Weghorst, Halvdelen af de Hopnerske Residentspenge eller 150 Rigsdaler[1]. I Aaret 1710 indtraadte han som virkelig Assessor i Consistorium; Aaret efter opterede Prof. Reitzer, paa hans Vegne, Tiende og Huusleieportion; 1721 blev han Prof. i Historie og Geographie efter den Aaret tilforn afdøde Hans Birkerod. I det Heele synes hans akademiske Virksomhed, endogsaa efter Tilbagekomsten fra den islandske Reise, ikke at have været af synderlig Betydenhed. Vel anmeldte han i Lectionscatalogerne for 1714 og 1717 Forelæsninger over Saxo Grammaticus og Svend Aagesen (Nyerups Universitets-Annaler S. 252); men det er dog uvist, om disse ere komne i Stand, og overhovedet, om han nogensinde har holdt Forelæsninger. Vist er det derimod, at han aldrig har disputeret, ei heller, som det synes, nogensinde examineret; under hans Fraværelse forrettede Lintrup, mod en Godtgjørelse, og senere andre Colleger denne Deel af hans Embede for ham. Efter sin Hiemkomst holdt han 1713 den ham tilkommende Reformationstale, hvilken

---

[1]) *Lic. Juris* Hopner havde legeret sin Gaard paa Gammel-Torv til to Professor-Residentser; men denne blev i dets Sted solgt, og Renten deelt mellem to Professorer; Hofmans Fundatser, *I.* 192.

Dr. Botsac paa hans Vegne havde holdt, da den efter Turen første Gang tilfaldt ham 1703. Ligeledes tog han nu en stadig og virksom Deel i Consistoriums, den Tid mange og byrdefulde, Arbeider og var fra Aaret 1720 Ephorus for Eblers's Collegium; men Decanatet lod han altid gaae forbi sig, og Rector Magnificus var han aldrig.

Den betydeligste extraordinaire Function ved Universitetet, som overdroges Magnussen, var ved Universitetsbibliotheket. Allerede 1691 synes han her at have havt noget Arbeide, formodentlig som Amanuensis. Siden blev han i Aaret 1698 anmodet om, „for det islandske Sprogs Skyld," at deeltage i det af Professorerne Chr. Reitzer og H. M. Mule overtagne Arbeide, at forfatte en Catalog over Bibliothekets Haandskrifter (*Acta Cons.*). Men Anledningen til hans faste Ansættelse ved Bibliotheket 1721 var egentlig følgende. Ved Professor i Historien, H. Birchereds Død 1720 var Protobibliothekariatet (som det kaldtes) blevet ledigt; og da Etatsraad og Generalprocureur C. T. Bartholin som anden eller Under=Bibliothekar alt fra 1690 af, dertil nærmest berettiget, nu tredie Gang undslog sig for at modtage det, ligesom han 1712, efter Etatsraad Vindings Død, havde overladt det til nysomtalte Prof. H. Mule, og efter dennes Død s. A. til Prof. H. Bircherod, tilfaldt det efter *Senium academicum* Prof. Theol. Hans Bartholin, som ogsaa modtog det. Men, et halvt Aar derefter overtog Magnussen Under=Bibliothekariatets Bestyrelse, efter Aftale med C. T. Bartholin, som formedelst andre Forretninger ei længer, som han ønskede, kunde forestaae det; hvorfor det, efter Bartholins Forlangende, blev ført *ad Acta*, at „Ass. Magnussen herefter staaer „for Bøgerne og svarer til alt hvis Forsvar, som af Bibliothekets „Administration dependerer, saasnart det hannem af Et. Rd. Bartholin bliver overleveret;" (Nyerups Universitetsannaler S. 258). Saaledes skal det da forstaaes, at Magnussen, som her ovenfor S. 28 siges, 1721 blev „Academiets Bibliothekarius efter Conferentsraad (da Biographien forfattedes) Bartholins Forlangende;" det var

nemlig kun Anden Bibliothekar han dengang blev[1]. Neppe havde Universitetsbibliotheket, til den Tid, havt en lærdere Bogkiender blandt sine Bestyrere; men om hans egentlige Virksomhed paa denne Post vides forøvrigt intet Omstændeligt.

Endnu maa bemærkes, at Magnussen, i hans, af Gram forfattede Gravskrift, kaldes *Historiæ, Geographiæ & Antiquitatum Patriæ Professor;*[2] det sidste Prædicat maae han da have beholdt, da ham senere tillagdes Professuren i de to førstnævnte Videnskaber.

5.

Det er noksom bekiendt, at Geheimeraad Matthias Moth, en Mand af lærde Kundskaber og videnskabelig Dannelse, benyttede sin personlige Indflydelse og sin Stilling som Oversecretaire i det danske Cancellie (1684-99), ogsaa til gavnlig Virksomhed for Videnskaberne og disses Dyrkere. Især synes Danmarks Historie, Oldsager og Sprog (hvoraf han ved sine lexicalske Arbeider erhvervede sig udmærkede Fortienester), at have interesseret ham; hvorfor ogsaa Torfesen, Th. Bartholin og A. Magnussen ved flere Leiligheder nævne ham som deres Velynder og Forfremmer[3]. Sidstnævnte kom allerede Aaret efter Bartholins Død i et nærmere Forhold til ham, blev hans Bibliothekar, og i de to Aar, han laae paa Borchs Collegium, spiste han to Gange om Ugen ved Oversecretairens Bord. Det var — som vi have seet — tildeels paa hans Bekostning, at Magnussen 1694-96 gjorde sin Udenlandsreise; ligesom han ogsaa medvirkede til sin Clients Ansættelse ved Universi-

[1]) Jfr. *Thura Idea p.* 178-238. I Nyerups Forfatterlexicon hedder det derimod, at han siden blev første Universitetsbibliothekar; H. Bartholin, som først 1731 tog sin Afsked fra Universitetet, maatte da tidligere have nedlagt Bibliothekarposten; 1724 var han det i det mindste endnu. — [2]) *Pontoppidan Murmora Danica I. p.* 110. — [3]) Nye Danske Magazin, V. S. 247-48. Biskop Th. Thorlacius's Udgave af Kristnisaga 1688 er dediceret til Geheimeraad Michael Vibe og M. Moth der „begge vare Geistlighedens Fautores og Patroner af Gud og Hans Kongelige Majestæt dertil forordnede."

tetet. Biographien beretter, at Magnussen, efter sin Hjemkomst, blev optagen i Moths Huus som Lem af Familien; rimeligviis fordi han tillige har gaaet Denne tilhaande som Amanuensis ved hans lærde Arbeider, navnligen hvad den danske Ordbog angik (Nye danske Magasin V. S. 252, 255, 257 58). Bestallingen for „Os Elskelig Arne Magnussen, Professor *Philosophiæ* paa „Universitetet i Kjøbenhavn, til at være tillige med Vores Archiv-Secreterer", hvorfor denne, ifølge Ovenanførte, ogsaa havde Moth at takke, var dateret den 20 Februar 1697 [1].

Ved disse og flere Yttringer [2], som Magnussen Tid efter anden oppebar af sin formaaende Mæcens Yndest, og hvorved Denne upaatvivligen har havt til Hensigt at binde ham med faste Baand til Danmark og til den nordiske Histories Studium, kan det

[1]) Siell. aabne Breve. Indholdet er efter den almindelige Form; der nævnes ingen Løn; ogsaa fattes her følgende Passus, som findes i Th. Bartholins Bestalling paa samme Embede, af 29 August 1684: „I „Særdeleshed haver han flittig udi Archivet at møde, saa tit han af vores „— Antiquarius (mon ikke en Skrivfeil for Archivarius?) herom vorder til-„sagt, og hvis hannem Tid efter Anden Archivet vedkommende, af dennem „anbefales, troeligen og vindskibeligen at forrette." Noget Nærmere om de Magnussen, som Archivsecretaire, paaliggende Forretninger forekommer derimod i Geheime-Archivarbestallingen (9de Marts 1700) for Frid. Rostgaard. Det heder nemlig her: „Han (Geheime-Archivaren) skal og være flittig „i at eftersee alle de Documenter og Breve, som ere i Archivet, om „de ere extraherede; hvis ikke, da de forefindende Repertoria af yderste „Formue) at rette og forbedre... at man strax kan finde, hvad man for-„langer. Til hvilken Ende Vi ham en Archiv-Secretaire, nemlig Os „Elskelige A. Magnusen, til Hielp haver adiungeret." Det er uvist, om der har været nogen Archiv-Secretaire imellem Bartholin og A. Magnussen. Ogsaa kan bemærkes, at den første, som har havt Prædicat af Geheime-Archivar (thi Griffenfeld havde blot været Archivar), uden Tvivl var Secretairen i det tydske Cancellie Frederik Wolf, som den 3die April 1676 fik Bestalling som Geheime-Archivar og Assessor i bemeldte Cancellie, med aarlig Gage af 800 Rdlr. — [2]) At Magnussens Anbefaling og Forestilling hos Moth hialp J. Vidalin til at blive Biskop i Skalholt 1697, uagtet den berømte N. Juul interesserede sig for en anden Candidat, s. *F. Johannæi H. eccl. Isl. III.* p. 684.

næsten være uforklarligt, at han aldeles Intet virkede for at sikkre Magnussens oekonomiske Stilling i Fremtiden, naar man ei veed, at Over-Secretairens Indflydelse standsede ved Financernes Gebeet, der i de to sidste Decennier af det 17de Aarhundrede her vare i en maadelig Forfatning. Ogsaa stolede han maaskee paa, at den, der havde fri Huusleie og Kost, ikke egentlig kunde trænge. Nok, i henved 7 Aar beklædte Magnussen to anselige Embeder, uden ringeste Gage. Den mismodige Stemning, hvori denne Afhængighed og precære Stilling satte ham, som overhoved hans Udsigter, Forhaabninger og Planer i Tidsrummet fra 1690, da Bartholin døde, til 1701, da han blev virkelig Professor, lære vi bedst at kjende af hans Correspondence med Torfesen.

Allerede Aaret før Bartholins Død, begyndte Magnussen, som uden Udsigt til nogen egentlig Befordring nu havde opnaaet sit 26de Aar, at blive utaalmodig. Han indsaae, at det var høi Tid for ham, at tænke paa en fordeelagtig Ansættelse i Fremtiden; men han kunde ikke blive enig med sig, enten han i Sverrig, hvor flere af hans Landsmænd havde gjort Lykke, skulde søge Expectance ved Antiquitetscollegiet, eller han skulde anholde om et juridisk Embede i Fædrenestaten, saasom et Sorenskriveri i Norge, et Herredsfogedsembede i Danmark eller et Lavmandsembede i Island [1]. Alt dette fraraadede ham hans Landsmand og Fortrolige Torfesen, som, naar han attraaede Ansættelse uden for det lærde Fag, ikke vilde give sit Bifald til Andet end Byeskriverposten i Bergen, et godt Præstekald i Sjelland eller Expectance paa Skalholts Bispestol, efter den dengang svagelige Theodor Thorlacius; han foreslog ham endog at søge Holums Bispestol efter den 1690 afdøde Biskop Jon Vigfussen. Vilde han endelig søge sin Lykke i et fremmed Land, foretrak Torfesen Engelland for ethvert andet. Naar han grundigen havde lagt sig efter det angelsaxiske Sprog, og hans, med en lærd Commen-

[1]) Lavmand Sigurd (rimeligviis Sigurd Biørnssen, der 1677 blev Lavmand og døde 1724 i en høi Alder), tilbød ham ved denne Tid at blive Vicelavmand med Succession, men kun med 200 Rdlr. Løn.

tar forsynede Udgave af Are Frodes Værk var udkommen, haabede han at en Anbefaling til den regjerende Konges Svoger Prinds Jørgen der vilde kunne aabne ham en Vei. Men allerhelst ønskede han dog, at Magnussen i Hovedstaden maatte opnaae en Stilling, der kunde sætte ham i Stand til udelukkende at opofre sig for Nordens gamle Litteratur og Historie. Man formodede, at Historiographposten ved den Kongelige Bibliothekars og Historiographs, W. Worms Udnævnelse til Justitiarius i Høiesteret (hvilket skete 1690), vilde blive overdragen til Th. Bartholin; Magnussen kunde da erholde den ledige Antiqvarpost og — til Besparelse for Financerne — lønnes med et godt Præstekald i Sjelland, ligesom Biskopper og Lectorer havde Saadanne *pro officio*, hvoraf han da, uden egentlig Ordination, kunde trække Indkomsterne, mod der at holde en residerende Capellan. Ja, endog forinden Bartholin var død, tiltaadede Torfesen sin Landsmand, at ansøge om at beskikkes til Antiquar, imod at forfatte et Dictionarium over de nordiske Oldsager (eller snarere et *Lexicon poëticum*) hvilket han var i Stand til at giøre bedre end nogen Anden, hvorfor end ikke Principalen Bartholin selv vilde kunne tage ham en saadan Ansættelse fortrydelig op [1].

Da Magnussen, efter Bartholins Død den 5te November 1690, kom i Huset hos Moth, der netop paa den Tid havde opnaaet en udvidet Indflydelse [2], troede hans Venner, at den ledige

[1]) Omtrent paa denne Tid blev det ogsaa overdraget Magnussen at oversætte paa Dansk et dengang forfattet Udkast til en ny (1688 paabegyndt) islandsk Lov; men denne Oversættelse kan ikke være bleven fuldført, da Originalen selv ikke blev det; (jfr. Holbergs D. og N. geistlige og verdslige Stat, S. 517). — [2]) Hvad der i denne Henseende berettes i Riegels's Christ. V. Historie S. 617 ff. og N. danske Mag. V. S. 250 kan suppleres af Magnussens Breve til Torfesen. Under 8de Marts 1690 skriver han (paa Islandsk): „Oversecretairen Bolle Luxdorph er bleven affat for et Kongebrev som han, Kongen uafvidende skal have ladet udgaae, men beholdet dog sin Gage. Moth haver nu Opsyn baade over danske og norske Suppliker; der ere ei mange, som kunne staae ham i Veien." 2den Apr. s. A. „Luxdorph er igien kommen i Naade, men

Antiqvarpost ikke vilde kunne undgaae ham, især da det paa en Maade blev ham overdraget at forberede den første Deel af Bartholins *Historia ecclesiastica* til Trykken. Torfesen erklærede ham, i et Brev til Moth (28de Jan. 1691), for den eneste dertil fuldkommen qvalificerede; skjøndt han i et andet Brev til Samme dog nævnte det islandske-poetiske Lexicon som det Arbeide, Magnussen allerførst burde tage fat paa, da det Slags Kundskab ellers vilde uddøe med ham. Allerede nu tilstod han i et Brev (April 1691) til den skalholtske Biskop Th. Thorlacius, at Magnussen besad flere Kundskaber i de nordiske Oldsager, end nogen Anden af hans Landsmænd.

Men Antiquarposten blev ham dog ikke til Deel, maaskee fordi man vilde spare Gagen; i dets Sted fik han 1692 Tilbud af en islandsk Lavstol, hvilken han dog afslog. Som vi have seet, blev han to Aar derefter designeret Professor, kom samme Aar til at gjøre en Udenlandsreise og blev 1697 Archivsecretaire, alt fornemmeligen ved Moths Anbefaling [1]. Føies nu hertil den Liberalitet, hvormed Moth havde optaget ham i sit Huus og ved sit Bord, da finder man i de Yttringer af varm og inderlig Taknemmelighed, som Dedicationen foran den siellandske Krønike 1695 indeholder, meer end sædvanlige Dedicationsfloskler. At skaffe sin Yndling noget egentligt Levebrød, vilde derimod aldrig lykkes for Oversecretairen. I Archiv-Secretaire-Bestallingen var, som vi have seet, ingen Løn bestemt, uagtet dog Bartholin i samme Post havde havt 500 Rdlr. Løn; „da Moth" — skrev han til Torfesen — „som hialp ham dertil, ei gierne befattede sig med det Financielle." Vel gav Etatsraad Meyer

mister sin Oversecretairs Bestilling." 12te Juni samme Aar. „Moth styret alt i Cancelliet, siden (Geheimeraad Michael) Vibe døde (den 14de Mai) men uden nogen Titel."

[1]) Det kan bemærkes, at Arne Magnussen, ifølge eet af hans Breve til Torfesen, efter Moths Anmodning, besørgede Redactionen og Correcturen af den i Aaret 1699 trykte Beretning om Besættelsen i Thisted; Moth havde selv været een af Dommerne i denne Sag for Høiesteret.

i Rentekammeret ham i denne Henseende de bedste Løvter, ligesom ogsaa Torfesen, for hvem denne formaaende Mand meget interesserede sig, paa det kraftigste anbefalede ham til Erholdelse af fast Gage[1]; men — desuagtet henløb Aarene fra 1697 til 1699 for Magnussen under Løvter og Complimenter. Intet Under derfor, at han i Breve til sin Landsmand og Ven jævnligen overlod sig til Udbrud af en melankolsk Stemning og klagede ved saadan Leilighed heller ikke Meyer selv, som, efter hans Formening, ikke vilde udrette for ham, hvad han kunde. „Havde han ikke den Professor-Titel" — skrev han den 19de Juli 1698 — „vilde han give Børn Underviisning i Latin." Allerede tidligere havde han tænkt paa at gaae til Sverrig, og efter den ved Antiquitets-collegiet ansatte Islænder Gudmund Olsens Død i December 1695, havde den svenske Regiering giort sig al Umage for at formaae ham til at modtage en fordeelagtig Ansættelse[2]; men som de Forhaabninger, han efter sin Hjemkomst dette Aar endnu nærede, og hans kort efter paafølgende Udnævnelse til Archiv-Secretaire, bestemte ham at afslaae. Endelig 1699, da han næsten havde opgivet alt Haab om Forfremmelse her hiemme, aabnede han selv Underhandlinger i denne Anledning, men nu var det forgieves; maaskee fordi de Svenske, efter Gudmund Gudmundsens Død 1697, ikke troede længere at behøve nogen indfødt Islænder som Amanuensis ved Antiquitetscollegiet.. Endnu

¹) Torfesens Levnet S. 161. *Torfæana* p. 93, 95, 103. Paa første Sted (i et Brev af 9de September 1697), anfører han blandt flere Grunde: „*Non tacebit ille beneficia tua, sed quæcunque ei feceris, gratus divulgabit.*" — ²) Man henvendte sig til Torfesen, som erklærede, at Ingen af hans Landsmænd var bedre skikket til en saadan Post end Magnussen, *literarum islandicarum perfecte peritus, atque in poematum seu ænigmatum antiquorum enodatione incomparabilis*; men da han tvivlede om, at han vilde modtage Tilbudet, foreslog han sin Amanuensis, den duelige Asgeir Jonsen; *N. Dal Spec. de Antiquariis Speciæ fol.* p. 1. jfr. Torfesens Levnet, S. 217-18. — ³) *Dal Specimen fol.* p. 2. Dog underhandledes der endnu i dette Aar med Asgeir Jonsen; Torfesens Levnet *l. c.*

mere syntes hans Udsigter at formørkes, da hans Velynder Over-Secretairen, ved Christian den Femtes Død den 25de August 1699, fik sin Afskeed [1]. Men naar Nøden synes at være størst, er Hielpen ofte nærmest; netop nu begyndte hans precære og sørgelige Stilling at tage en gunstigere Vending. Allerede den 3die April 1700 kunde han berette Torfesen, at han endelig havde erholdt Confirmation paa sin Bestalling (som Archiv-Secretaire), der kostede ham henved 50 Rdlr.; men endnu var ham ingen Løn bleven tillagt for hans tilkommende Tjeneste [2]. Den 19de November 1701 tilmeldte han ham ogsaa den kongelige Confirmation paa sit Professorat (s. ovenfor S. 64); og nu var han da beroliget, skjøndt Lønnen her kun var ringe, og han i det første Aar aldeles Intet oppebar.

Et halvt Aar senere tog Magnussens Skiebne og Virksomhed en nye og uventet Retning, ved den ham overdragne Reise til Island. Ligesom han, under denne, ifølge kongel. Resolution vedblev at nyde Indkomsterne af sit Professorat, saaledes var ogsaa hans Post ved Geheime-Archivet ham allernaadigst forbeholdt; skiøndt han dog, som vi siden ville faae at see, fandt fornødent at vedligeholde dette dobbelte Tilsagn i Vedkommendes Erindring. Forøvrigt fortjener det at bemærkes, at Magnussen, efterat han paa nysomtalte Maade havde opnaaet en sikker og sorgfri Stilling, i de følgende 30 Aar af hans Liv, hverken erholdt, eller, som det synes, søgte nogen anden Forandring eller Forbedring i sine Kaar, end den, der var en nødvendig Følge af hans Embede ved Universitetet [3]. Vel havde han, ved Geheime-Archivaren Rostgaards Af-

[1]) Det fortjener, til Ære for Magnussen, at bemærkes, at han selv efter denne Forandring i hans Mæcens Stilling, vedblev at vise ham erkiendtlig Ærbødighed; saaledes sendte han Moth 1703 i August fra Island, med et smigrende og spøgefuldt latinsk Brev, et Fragment, som det synes, af et islandsk *Missale*. — [2]) Han bad ved denne Leilighed Torfesen i Udskriften paa sine Breve at kalde ham *Secretaire des Archives du Roi*. Professor vilde han ikke kaldes, da han ei havde erholdt Confirmation derpaa (!). — [3]) Efter Geheime-Archivaren Hr. Prof. F. Magnussens Meddelelse, skal en vis Lohman paa denne Tid have været Archiv-Secretaire i Geheime-Archivet, hvor han maaskee er bleven ansat

Ledigelse 1725, som Archiv-Secretair i 28 Aar med Føie kundet giøre sig Haab om Geheime-Archivarposten; men denne blev forundt den forhenværende Archivar i det tydske Cancellie, Etatsraad von Hagen, som paa samme Tid tillige blev Oversecretaire i bemeldte Cancellie. Forøvrigt kan vel antages, at det meste og vigtigste Arbeide ved Archivet, baade før og efter denne Tid, er af ham blevet forrettet [1]. Den eneste Forfremmelse, han maaskee engang har attraaet, var den norske Historiograph-Post efter hans Landsmands Død. »Skulde Th. Torfesen døe«, (heder det i et Udkast til en Ansøgning fra ham af A. 1706, under hans Ophold i Island, i hvilket Aar Torfesen faldt i en farlig Sygdom), „vilde „jeg gierne, der maatte tales med Oversecretair Vibe og begieres, „at han vilde have den Godhed for mig, at recommandere mig „hos Hans Maj. til samme Bestilling, som Torfesen haver havt „(jeg mener til at fuldføre hans forehavende (norske Historie?) „dog ikke derved at separeres fra min Professsion eller Archivet), „eller i det ringeste, at samme Bestilling maatte blive staaende „vacant, om muligt var, til jeg kommer hiem. Jeg tvivler ikke „paa, at der jo giøres Ansøgninger derom, om saa skulde hænde „sig, enten af Jonas Ramus [2], eller saadan Een, og vende de „da op og ned paa Tingen, og skrive noget Hviskhvas, som con„funderer *semidoctos* og prostituerer Væsenet hos de Lærde." Men efter Torfesens Død 1719, findes dog ikke Spor til, at han haver giort noget Skridt, for at opnaae en Post eller et Prædicat, hvortil han vistnok bedre end nogen anden Dalevende vilde have været qualificeret.

---

under Magnussens Ophold i Island; uden Tvivl den samme Cancellieraad Eskild Lohmann, der underskrev Magnussens Testament til Vitterlighed og siden forekommer som Justitsraad og Archiv-Secretaire i tydske Cancellie (Suhms Nye Saml. IV. 2. S. 104).

[1]) I Gravskriften nævnes som hans fortrinligste Virksomhed: *Ordinandis Archivorum secretis & colligendis patriæ monumentis indefessa opera incubuit.* — [2]) Sognepræst til Nordrehoug paa Ringerige, død 1718, Forf. af *Norvegia antiqua & ethnica* (1689), hvorther formodentligen sigtes, og til den, for sin Tid ikke fortjensteløse, først 1735 udkomne, Norges Beskrivelse.

6.

Gavnligheden af den i det attende Aarhundredes Begyndelse nedsatte, langvarige og bekostelige Land-Commissions Resultater for Island i det Hele, have, blandt de meest competente Dommere, Faa eller Ingen ubetinget villet erkiende [1]. Med des større Føie, troer nærværende Forf. at kunne afholde sig fra enhver udførlig Beretning om denne Deel af Magnussens Virksomhed, der baade ligger uden for hans Plan og Bedømmelse; og blot indskrænke sig til at meddele enkelte Tillæg til Biographens korte Beretning om hans Deeltagelse i Commissionens Forretninger. Det er desuden egentlig de vigtige Følger, som Magnussens, enkelte Mellemrum fraregnede, tiaarige Ophold i Fødelandet haver havt for hans Studier, og overhovedet for den gamle nordiske Literatur, der her nærmest vedkomme os.

I Sommeren 1700 ansøgte Islænderne om, at det maatte tillades en af Lavmændene at reise ned til Danmark, for at forestille Kongen Landets, ved flere Aars Tab paa Fiskeriet m. m. fremvirkede Nød [2]. Da dette bevilgedes, blev i næste Aar dette

---

[1]) Forordningen af 15de Mai 1705 om Afskaffelsen af adskillige Misbrug, med Hensyn til Paalæg, hvormed Almuen paa Island saavel af dens Huusbønder, som af andre Forpagtere af det kongelige Jordegods var bebyrdet, ansees af F. Johnsen for næsten den eneste Frugt af denne Commission; *Hist. eccl. III.* p. 575. jfr. M. Stephansen Island i det 18de Aarh. S. 415. [2]) H. Finsen om **Mannfæckun af hallærum á Íslandi (Ísl. Felags Rit. XIV.)** S. 99. At Islænderne valgte denne Vei til at bringe deres Trang for Thronen, skal have havt følgende Aarsag: Da de i Aaret 1694, under en stor Hungersnød, klagede deres Nød for Kongen, blev rescriberet, at De blandt Landets sagkyndige Mænd, som formaaede at give hensigtsmæssige Raad og Forslag, skulde nedsende saadanne skriftligen til Kongens nærmere Resolution. Der forfattedes og nedsendtes i den Anledning tre Skrifter, (som alle haves i Afskrifter i den magnæanske Samling), blandt hvilke eet af daværende Rector i Skalholt, Magnussens Med-Commissair Paul Vidalin, men uden at der sporedes mindste Virkning af dem (*Mss. Thott*, Nr. 1055. Folio).

Hvervs overdraget Lavmanden for Nord- og Vesterlandet Laurits Gottrup, som for Kongen skildrede Islands sørgelige Tilstand, ikke blot ved Natur-Ulykker, men ogsaa ved Kiøbmændenes Tyrannie og Feil i Bestyrelsen, med saa stærke Farver, at Regieringen fandt Opsendelsen af en overordentlig Commission til Landet nødvendig; et Middel, hvoraf man i ældre Tider gientagne Gange havde betient sig, for at raade Bod paa overhaandtagende Brøst og Uorden, skiøndt — som oftest — uden synderlig Nytte [1]. Denne Commission kom kun til at bestaae af to Medlemmer: Arne Magnussen, som under Forhandlingerne i den Anledning allerede af Vedkommende var bleven raadspurgt, men som nu i Forudfølelse af de Ubehageligheder, der ventede Udførerne af en saadan Forretning, forgieves søgte at unddrage sig fra denne Byrde, og daværende Vice-Lavmand paa Sønder- og Østerlandet, Paul Jonsen Vidalin, en af Islands lærdeste Jurister, men tillige — som M. Stephensen i det ringeste charakteriserer ham — „et uroligt Hoved, en mislig Practicus, overmodig og af en tvetydig Charakter [2]. Commissionens Instrux, udfærdiget under 22de Mai 1702, paalagde dem at optage et Mandtal over hele Landets Folkemængde, at foranstalte en fuldstændig Matrikel eller Jordebog, at undersøge hvad der kunde giøres for at ophielpe Handelen og overhovedet fremme Landets Tarv, samt endelig sørge for Rettens bedre Pleie,

[1]) Arnesens isl. Rettergang S. 520. At det var Gottrups Forestillinger, der bevirkede Opsendelsen af Commissionen, samt at han i den Anledning virkelig skal have erhvervet sig sande Fortienester af Island, skiøndt disse dengang miskiendtes, er nærmere udviklet i M. Stephansens Island i det 18de Aarh. S. 315 fg. 321; J. Espolins Islands Arbækur VIII. S. 77-78. Imidlertiid yttrer dog A. Magnussen i et Brev til Torfesen (19de Nov. 1701), at Gottrups mange Planer meest sigtede til hans eget Gavn; ligesom Magnussen ogsaa ifølge J. Therkelsens Analecta skal have bevirket, at Gottrup ikke erholdt af Islænderne saa megen Godtgiørelse for sin Reise til Kiøbenhavn, som han fordrede. — [2]) Isl. i det 18de Aarh. S. 366; jfr. *F. Johannæi H. eccl. Isl. III. p.* 538.

ved enten at hæve eller selv paadømme Rets-Sager[1]. I Juni Maaned ankom Commissarierne til Nordlandet, begave sig strax til Althinget, hvor de fremlagde deres Commissorium og gjorde de øvrige nødvendige Forberedelser. Det næste Aar 1703 kaldte Islænderne „Mantalsvetur", forbi Commissarierne da lode Folkemængden optage (den skal have bestaaet af over 50,000 Mennesker), samt traf de fornødne Foranstaltninger, for at tilveiebringe en almindelige Jordebog over alle faste Eiendomme og en Fortegnelse paa alle Huuskreaturer[2]. Allerede deres første Indberetning til Rentekammeret af 16de September 1702 gav en Skildring af de physiske og moralske Ulykker, hvorunder Landet sukkede, der bestyrkede, hvad Collegiet ogsaa igiennem Øvrigheden i denne Henseende maatte erfare, og gav en Idee om de Arbeider og Besværligheder, hvorpaa Commissarierne maatte holde sig berebte[3]. Med disse officielle Rapporter kan det være interessant at sammenholde følgende private Skrivelse paa Tydsk fra Magnussen til Kongens Yndling, Ober-Hofmester Walther, dateret Hvalsnæs (i Guldbringesyssel paa Sønderlandet) den 28de August 1703:

„Aus diesem *angulo mundi* ist fast nichts anders zu berichten, als der meisten Einwohner Armuth und gar schlechter Zustand, so aus unterschiedlichen durch einiger hiesigen Königl.

[1]) Arnesens isl. Rettergang S. 521-22, hvor Commissorium urigtigen siges at være dateret d. 22de Julii (Erichsens) Udtog af Vidalins *Deo, Regi & patriæ* S. 329. Under s. D. udgik Befalinger til alle Lavmænd, Syssselmænd og øvrige Indbyggere, om at gaae Commissarierne tilhaande med Oplysninger og Raad, s. Forordn. og aabne Breve for Island III. S. 329. Magnussen selv havde allerede 25de April faaet Kongel. Befaling at gaae op til Island og der forrette hvad hans Instrux tilholdt. „Skulde han" — hedder det tillige — ellers af sig selv observere noget videre der i Landet, end hvad ham var befalet at forrette, som kunde geraade H. K. M. til Tieneste eller det Gemene til Bedste, skulde han det skriftlig forfatte og tillige med det Øvrige ved hans Tilbagekomst Hs. Mai. tilstille." *l. c.* S. 403. — [2]) Espolins Arbækur VIII. p. 82. — [3]) H. Finsen Mannfæckun á Islandi *l. c.* p. 102-5. Saadanne Indberetninger synes i hvert af de følgende Aar at være nedsendte, saavel til Kongen selv, som til Rentekammeret.

Bedienten Unachtsamkeit und Eigennutz eingeschlichenen Unordnungen und Ungerechtigkeiten entsteht, welche wenn Ihre Maiest. einmahl zu wissen bekommen (wie auch die meisten davon, bey meiner Zurückkunft, nächst göttliche Hülfe, geoffenbahret werden sollen) so lebt man hier im Lande (wo Ihr Maiesteten Klugheit und Güte auch schon bekandte sind) der allerunterthänigsten Zuversicht, das der gemeine Mann durch Höchstgedachster Majestæten Gnade und Prudence in bessern Zustand gesetzt werde, dessen sich auch die armen Leute mitten in ihrem Elende voraus erfreuen. Was die mir allergnädigst anbefolene Einrichtung der hiesigen Matricul anbetrifft, so kan dieselbige nicht anders als langsam abgehen, weil sie an ihr selbst ein sehr weitlaüfftiges Werk ist, dabey aber höchst nöthiges, sintemahl mann bey der Gelegenheit den rechten Zustand des gemeinen Mannes erfahren auch unterschiedliches, woraus eine und andere zu des Landes Restauration und Wolfahrt dienende Conclusiones darnach können genommen werden, annotiren mus. Aus unterschiedlichen an mich ergangenen Copenhagener-Brieffen ersehe, das sowohl Ihre Majesteten als die Herren in der Rentcammer der Meinung sind, das ermeldte Matricul itzo schon fertige seye, und ich also diesen Sommer nach Hause zu vermuthen. Welches mir Gelegenheit giebt meinen Herrn Patron unterthänig zu ersuchen, das derselbe bey Gelegenheit die Unmöglichkeit dieser Sache Ihr Majest. demonstriren wolle, und dabey erinnern, das gedachter *Matriculæ* Perfection in etliche Jahren noch nicht zu hoffen seye, wo dieselbige sonst aufrichtig und zu des Königs Nutzen soll gemacht werden. Vor allen Dingen ersuche meinen Herrn, meiner, wo es schehen kan, so weit einzugedencken, das meine Charge bey dem Archivo und die Profession bey der Universitet, der Königl. Verheisung nach, bey meiner Abwesenheit an einen anderen nicht gegeben werden, sintemahl ich nichts anders verlange, oder verlangen werde, als dabey conservirt und also wie vorhin unter alten Büchern und Brieffschafften consummirt zu werden. Unterdessen werde bey

dieser mir allergnädigst anbefolenen Commission meinen Fleis und schuldige Treue gegen Ihre Majestæten erweisen, und dürffte ich wol bessere und mehr vollkommene Nachrichten von diesem Lande und dessen Zustande mitbringen, als jemals vorher nach Dennemarken gekommen sind [1]".

Mærkelig er den her antydede Ukyndighed om Islands geographiske og politiske Beskaffenhed hos Vedkommende, der troede, at Matrikelen over et saadant Land lod sig optage paa ringere Tid end et Aar. Naar Magnussen ellers med Henson til dette Arbeide taler i første Person, da er det vel især, fordi han virkelig var Hovedpersonen derved, og P. Vidalin ikkun, som vor Forf. ovens. S. 23 udtrykker sig, „ham adjungeret"; enÆre, som ogsaa skaffede Magnussen Broderparten af det Had, hvormed Commissionen forfulgtes saavel af de Landsmænd, der middelbar eller umiddelbar kom til at lide under dens Virksomhed, som af Kjøbmændene og disses Partie. Imidlertid gjennemreiste begge Commissarierne deels tilsammen, deels hver for sig, i denne Anledning det hele Land, paa Mule- og Thingøre-Syssel nær [2]. Biskoppen Jon Vidalin af Skalholt, hos hvem Magnussen for det meeste tilbragte Tiden, naar han ikke var paa Reiser, var en talentfuld og kundskabsrig Mand, Forfatter til den yndede i 11 Udgaver existerende islandske Huuspostil, men forøvrigt af en trættekiær Charakter og derfor indviklet i mange Processer [3]. I Selskab med denne Mand besøgte Mag-

[1]) I Walthers Svar af 18de Marts 1704, skrevet paa Fransk i en meget venskabelig Tone, forsikkres Magnussen om Kongens Tilfredshed med hans Conduite, og at han, i Henseende til sine Indtægter, Intet havde at befrygte. I et andet fransk Brev af 3die Mai 1707 bad Walther Magnussen at kjøbe sig en islandsk Hest. Ogsaa fra I. G. Holstein haves et tydsk Brev af 20de April 1707, hvori denne forsikkrer Magnussen om sit Venskab, og udbeder sig ved Leilighed Underretning om Landets og Indbyggernes Beskaffenhed. — [2]) Saaledes siges i det ringeste i Jon Therkelsens *Analecta* om Arne Magnussen; jfr. Fortalen til Olavii Reise igjennem Island S. LXIX. Men at Commissionen dog, ved Andre, ogsaa lod Jorderne i Mulasyssel opskrive, sees af Espolin IX. p. 7. [3]) Espolin *l. c.* p. 82. *F. Johannæus III.* p. 689 fg.

nussen 1704 Vestmanna-øerne, som ingen Biskop i meer end 70 Aar havde visiteret, og hvor han tilbragte fem Uger med at opskrive Jorderne [1]. Samme Forretning fortsatte Commissionen i forskjellige Egne af Landet i dette og følgende Aar [2]. Dog maae dette Jordebogs Arbeide, tildeels formedelst Magnussens gjentagne Reiser til Danmark og Commissionens Deeltagelse i mange og og vidtløftige Retssager, være gaaet langsommere fra Haanden, end man her nede ønskede, hvorfor Magnussen ogsaa i 1708 fik en Paamindelse fra Regjeringen om Arbeidets hurtigere Fremme [3], og endelig i Aaret 1712 Ordre at komme hiem og aflægge Regnskab for det af Commissionen udrettede [4]. Det er ovenfor antydet, at Magnussen ikke opholdt sig i de 10 Aar (1702-12) uafbrudt paa Island, men i dette Mellemrum gjorde flere Reiser ned til Kjøbenhavn, hvorom det Nærmere kan udledes, deels af en Rentekammerskrivelse af 11te August 1742, hvori de ham anviste Diætpenge ere specificerede, deels af andre samtidige Optegnelser. Heraf erfares da, at han den 30te Mai 1702 afreiste fra Kiøbenhavn og den 24de Juni ankom til Island. Den 10de Sept. 1705 begav han sig ned til Kiøbenhavn, og kom tilbage til Island den 8de Juli følgende Aar. Fra Island reiste han igien den 9de September 1708 og kom tilbage i Juli Maaned 1709 [5]. I Aaret 1712 (efter 21de April, da han endnu befandt sig paa Skalholt) forlod han sit Fødeland for sidste Gang, udstod paa Veien megen Fare baade af Kapere og af Uveir, og efterat have tilbragt Vinteren 1712 13 i Norge hos Torfesen, med hvem han nu sidste Gang tog Afskeed, ankom han over Fladstrand, i Foraaret 1713 til Kjøbenhavn. De ham assignerede Diætpenge af 2 Rbdlr. daglig for den Tid

1) Espolin VIII. S. 85. — 2) Espolin VIII. p. 90, 92, 102. — 3) Espolin VIII. p. 115. Ved Aaret 1709 berettes, at Magnussen d. A. ikke reiste omkring i Island, men derimod tænkte paa Hiemreisen, l. c. p. 120; dog bereiste han 1710 Hvammsveit; IX. p. 2. — 4) Espolin IX. p. 11. M. Stephensen S. 333. — 5) Paa en af disse Reiser fra Kjøbenhavn op til Island, skal han, ifølge J. Thorkelsen, være bleven plyndret af en Sørøver under Hetland.

han opholdt sig i Island, beløb sig, 200 Rdlr. der bevilgedes ham d. 24de Mai 1702 til Eqvipage og 14 Rdlr. til „Subsistence paa hans første Henreise", iberegnede, ialt til 4148 Rdlr., hvilken Sum ifølge ovenmeldte Rentekammerskrivelse „af ham var oppebaaret, foruden 300 Rdlr., som han til Commissionens Fuldfærdigelse i Aaret 1714 modtog." At han, som vor J. Olafsen paa et andet Sted beretter, aldrig skulde have oppebaaret Noget af disse Dietpenge, kan vel ikke forstaaes bogstaveligen; men at der dog maae have været nogen Grund for denne Paastand, kan erfares af Grams Forslag til Oprettelsen af et *Collegium Antiquitatum* (1742), hvori det hedder: „Jeg kan vel erindre „mig, ofte at have hørt den Afdøde klage over, at Rentekam„meret havde tilbageholdt endeel af de ham tillagte Dietpenge, „ja fordrede de allerede af ham oppebaarne tilbage, samt ikke „vilde contentere sig med de Forklaringer, som han havde giort „til saavel sin Fordring som sit Forhold at justificere." Aarsagen til denne Rentekammerets Fremfærd laae deri, at Magnussen, ved sin Tilbagekomst, ikke aflagde sit Regnskab for Commissionens Virksomhed til Collegiets Tilfredshed; ligesom heller ikke selve Jordebogen, efter hans Forpligtelse, blev samlet, redigeret og paa Dansk oversat, før længe efter hans Død. Denne Jordebog, bestaaende af 15 Foliobind, skal, ved Siden af dens unægtelige Fortrin for alle tidligere, dog tillige have ikke ubetydelige Mangler og Ufuldkommenheder; ligesom ogsaa fire hele Sysseler mangle deri, hvortil Forretningen maa være tabt i Kiøbenhavns Ildebrand 1728 [1]. Mere om dette Arbeides Skiebne efter Magnussens Død vil forekomme i det Følgende.

[1]) Erichsens Fortale til Olavii oeconom. Reise gjennem Island I. S. LXVIII-IX; M. Stephensens Island i det 18de Aarh. S. 414. Ufuldkommenhederne ved denne Jordebog skulle tildeels være hævede ved Skule Magnussens i A. 1769 fuldførte saakaldte „harmoniske Extract-Jordebog", der berømmes i Erichsens Fort. anf. St., men dadles som „ufuldstændig og upaalidelig" hos M. Stephensen S. 415.

Saalidet man end baade paa den Tid og senere var villig til at tillægge Commissionen nogen gavnlig Vigtighed for Island, saa vare dog alle enige med Biographen deri, at ligesom Landets Handelstilstand var et Hovedformaal for Commissionens Opmærksomhed i det Hele, saa var det navnligen Magnussen, der ved sine Bestræbelser for Islændernes Handelsfrihed havde indlagt sig unægtelige Fortienester. Hensigten af hans Reise til Kiøbenhavn, i Aaret 1705, var at modvirke Kiøbmændenes Plan at oprette paany et sluttet Handelsselskab og tilintetgjøre al indenlandsk Handel [1], hvilken Plan understøttedes af den daværende uduelige Amtmand Christ. Müller. Dette lykkedes ham ogsaa, saavel denne Gang, som siden, saalænge han levede, Kiøbmændenes gientagne Forsøg uagtet [2]; og den Separathandel eller særskilte Forpagtning af de islandske Havne, som fra 1706 til 1733 var bevilget Kiøbenhavns Indvaanere, og, efter Sagkyndiges Dom, skal have været den fordeelagtigste for Landet, uagtet Separathandlerne maatte svare en større aarlig Afgift end noget Compagnie forhen [3], var maaskee for en stor Deel hans Værk. Først 3 Aar efter hans Død kom, som han selv havde forudsagt, et nyt islandsk Handelscompagnie igien i Stand [4]. Dog, Magnussens Deeltagelse i disse Anliggender kunde endnu fortiene at behandles af en Sagkyndig; hvem det da ogsaa vilde tilkomme at trække

---

[1]) *F. Johannæus III.* 575. M. Stephensen S. 415. — [2]) *F. Johann.* l. c. Minerva 1803 II. S. 297. M. Stephensen S. 318. Espolin VIII. p. 99. To Reskripter i denne Anledning af 1705-6 haves i Isl. Forordninger og aabne Breve III. S. 845-47. — [3]) O. Stephensens Underretning om den islandske Handels Førelse fra 874 til 1788, S. 19-20. jfr. Vidalin *Deo, Regi & patriæ* S. 82; Holbergs Danm. og Norges Stat. S. 379. — [4]) Ifølge Jon Thorkelsens *Anal.* (der udførligen skildre Magnussens Fortienester i denne Henseende) skulde de islandske Kiøbmænd i Kiøbenhavn engang endog have tilbudt ham en betydelig Pengesum, for ikke at imodsætte sig deres Forslag. Her omtales tillige nogle af Magnussen i denne Anledning forfattede Erklæringer, hvilke, dersom de endnu skulle forefindes i et eller andet af vore Archiver, maatte afgive interessante Bidrag til den islandske Handels Historie.

en Parallel imellem de tre, ved udstrakt Kundskab om deres Fødelands politiske og statsoeconomiske Interesse, indgribende Virksomhed og varm Patriotisme udmærkede Islændere i det attende Aarhundrede, Arne Magnussen, Skule Magnussen og Jon Erichsen.

7.

Ved en Samling af haandskrevne Monumenter, som den Arne-Magnæanske, den eneste og fortrinligste i sit Slags, bliver det altid interessant, at kiende dens første Oprindelse, bemærke dens successive Forøgelse, og undersøge de heldige eller uheldige Omstændigheder, gjennem hvilke den naaede sit nærværende Standpunkt. Men da den islandske Literaturs ældre Frembringelser egentlig udgiøre Samlingens største og betydeligste Deel, bliver det igien, for tilbørligen at skatte dennes Vigtighed og Samlerens Fortieneste deraf, nødvendigt at kiende denne Literaturs udvortes Historie, lige indtil Arne Magnussens Dage, og at efterspore de Anledninger, ved hvilke, allerede længe før denne Tid, ikke faa af dens Frembringelser forbeeltes omkring i alle tre nordiske Riger, hvor de for største Deel endnu bevares.

Fælleds Sprog og kirkelige Forhold, uafbrudte Handelsforbindelser og islandske Skaldes jævnlige Besøg ved norske Hoffer, afgave, allerede under Islands Uafhængighed, mange Foreningspunkter, ogsaa i literarisk Henseende. Norske Konger overdroge islandske Lærde, at udarbeide Oversættelser af fremmede Skrifter, især i det latinske Sprog[1], ligesom der ogsaa findes Spor til, at mange norske Arbeider bleve afskrevne af Islændere[2]. Føies nu hertil, at de vidtløftigste og meest betydende Frugter af Is-

[1]) f. Ex. Gunnlaug Munks Oversættelse af Merlins Spá og Biskop Brands Bearbeidelse af Bibelhistorien og Oversættelse af Gualters Alexandreis o. s. v. Om lignende Oversættelser, der maaskee dog ogsaa kunde være forfattede af Normænd, s. *H. Einari Sciagr. hist. litt. Islandiæ* **p. 101-2**; **Nyerups** Reise til Stokholm S. 158 *sq.* — [2]) f. Ex. Lovene; **P. Clausens** Norges Beskrivelse S. 163; jfr. Fort. til den Magn. Comm. Udg. af Gulathingslov. Ogsaa mange Haandskrifter af Kongespeilet skyldes Islændere; s. Fortalen.

lændernes historiske Flid omhandlede Norges Historie, og at der selv blandt de Sagaer, der nærmest vedkom Island, kun vare faa, i hvilke norske Personer og Begivenheder ikke dannede større eller mindre Episoder, saa gives der tilstrækkelige Grunde til at antage, at dette Lands literære Mindesmærker tidlig maae have fundet Veien til Norge, endog før den Periode, da et politisk Baand knyttede Øen til sit gamle Moderland.

Det tidligste Vink om islandske Skrifters Tilværelse i Norge forekommer uden Tvivl i Hakon Hakonsens Saga (S. 377-78), hvor der fortælles, at Kongen i sin sidste Sygdom paa Orkenøerne lod sig forelæse Bøger i Nordens gamle Sprog (norræno bækr), først Helgen-Legender, derpaa Konúngatal fra Halfdan Svarte, siden Fortællinger om alle norske Konger efter Sverre, og tilsidst om denne selv[1]. Uvist er det, om heriblandt allerede har været Snorres Værk. Snarere kunde dette maaskee være at forstaae ved de *Kronika gestorum noricorum*, som Erkebispen Aslak Bolt, blandt flere Sager, 1429 førte med sig til Ni-

[1]) At norske Magnater i følgende Aarhundrede anskaffede sig islandske Sagaer, deres Fødelands Historie vedkommende, erfares af en mig ved Hr. Professor og Universitetsbibliothekar Schrøder i Upsala venskabeligen meddeelt Notice om et Fragment af Olaf Trygvasons Saga paa Pergament i Upsala-Bibliothek, med Paaskrift foran: **Herra Arne Aslaksson á mik**; denne Arne Aslaksson var norsk Cantsler under Magnus Smæk. Den bekjendte Codex „Eyrspennill" kaldet (Magn. Nr. 47 Fol.) fandtes i det 14de Aarh. i Throndhjem, og er formodentlig skreven i Norge; **Fornmanna Sögur VIII. p. XIII. XV.** Haandskriftet af Sverrissaga Nr. 324, i 4to, der er lagt til Grund baade for Folio- og Octav-Udgaven, erholdt Arne Magnussen i Bergen. Ogsaa den saakaldte Berg Abbeds Bog i Antiqv. Archivet i Stokholm, indeholdende begge de norske Olafers Sagaer m. m., bearbeidede og maaskee afskrevne af Berg Sockason, fra 1325 Abbed i Munkathveraa-Kloster (jfr. *F. Johannæus I. p. 591. IV. p. 44. 121. H. Einari Sciagraphia p. 126*) er kommen fra Norge. At Codices af andre islandske Sagaer ligeledes maae have existeret i Norge, ja maaskee endog ere afskrevne der, kan bl. a. sluttes af **Fornaldar Sögur Norðrlanda II.** Fort. p. XI.

varos[1], og ved de norske Kroniker, som det bergenske Capitel 1560 krævede tilbage fra Befalingsmanden paa Stenvigsholm, Christopher Erichsen[2]. Det er nemlig oplyst, at der endnu ved Midten af det 16de Aarhundrede existerede i Norge ikke faa, saavel Pergaments- som Papirshaandskrifter af Snorres og hans Fortsætteres Arbeider; ligesom man ogsaa her paa samme Tid begyndte at oversætte disse i det moderne Sprog[3]. At islandske Haandskrifter af andet Indhold heller ikke have været ualminbelige i Norge, kan sluttes af følgende mærkelige Sted i P. Clausens Norges Beskrivelse S. 167-68, som fortiener her at meddeles: „De (Islænderne) have og udsæt paa deres Tunge-„maal af Latinen mange Bøger, besynderlig Chroniker, som „findes endnu der paa Landet, og mange saadanne Bøger ere „og komne hid til Landet. Ligesaa have de og udsæt franske „og engelske og andre Landes Historier paa deres Maal og meste „Parten af de gamle Pergaments Lovbøger, som indtil „denne Tid have været brugte her i Landet, de ere skrevne „paa Island. Erik Brokkenhuus, som heden ved A. 1567 „havde Mandals Lehn i Befaling, sagde udi Sandhed, at have „seet den ganske Bibel udsæt paa islændiske Maal, skreven for „300 Aar siden, og den første Bogstav i hvert Capitel var for-„gyldt.[4]" Forøvrigt er det ogsaa beviist, at mange Haandskrifter

[1]) Nye danske Magazin I. S. 6. — [2]) Suhms Samlinger II. B. 2 H. S. 92. — [3]) Nærv. Tidsskrift I. S. 348-51. jfr. Fort. til P. Clausens Norske Kongers Krønike Fol. C. 2. At den Historie om Sverres nærmeste Efterfølgere, der findes i Clausens norske Krønike, er af ham selv oversat eller bearbeidet efter en islandsk Original, hvoraf Brudstykker formodentlig endnu existere, s. Fornm. Sögur, VIII, Fort. p. XXXIX. Naar en kongelig Befaling af 23de Sept. 1682 til Capitlerne i Norge omtaler „de norske og islandske Antiquiteter, som ved Hovedkirkerne kunde findes", og som skulde meddeles Torfesen (Dennes Levnet S. 119), da grunder denne Yttring sig maaskee mere paa en Forudsætning, end paa Vished. — [4]) At herved ikke skal forstaaes nogen egentlig Bibeloversættelse paa Islandsk, men snarere den af Biskop Brand paa Holum (jfr. dog nedenfor Till. 10) forfattede Bearbei-

af Værker, som havde nærmest Interesse for Norge, f. Ex. Lovene, Kongespeilet, Kroniker m. m., ere blevne til i Norge selv[1].

At man nu ogsaa i Sverrige, deels under Magnus Smeks Regiering, deels senere, maa have havt Anledning til at blive bekiendt med de almindelige norske Kroniker af Snorre og Andre, som tillige indeholdt vigtige Bidrag til Sverrigs, i Oldtiden og Middelalderen saa mangelfulde, Historie, kan sluttes, saavel af den svenske Riimkronike og af Kronikeskriveren Erik Olsens († 1486) som af Johan Magnus's Værker fra det følgende Aarhundrede, i hvilke Bekiendtskab med hine Kilder er umiskiendeligt[2]. Men en egentlig Anvendelse af Saadanne til den nordiske Histories Oplysning, foranledigedes dog allerførst fra Danmark. Her finde vi, fra det 16de Aarhundrede af, kongelige Historiographer ansatte, skiøndt kun faa blandt disse kunde siges at opfylde deres Bestemmelse. De Første blandt dem nøiedes for det meste med at samle Materialier; af de Følgende udgave Nogle vel almindelige Værker, men kun Compilationer eller Oversættelser; Andre efterlod sig aldeles ingen Frugter af historisk Studium. Imidlertid maa dog J. Mortensens i A. 1594 udgivne Norske Kongers Kronike, der var Udgiveren meddeelt af A. Hvitfeldt og, ifølge Fortalen, var „samlet og uddraget af Biskop Isleifs Skrift og andre nordiske Kroniker, af hvilke veed man ikke", eller, med andre Ord, et paraphraserende Udtog af Snorres og hans Fortsætteres Værker[3], hermede have vakt Opmærksomheden paa de fierne Beboeres historiske Virksomhed i fordums Dage. Der udgik nemlig under 17de April 1596 et kongeligt aabent Brev til

delse af Bibel-Historien, almindeligen Stiórn kaldet, bevises i Dänische Bibliothek VIII. S. 4. jfr. *F. Johannæi H. eccl. Isl. IV. p.* 219.

[1]) Man see f. Ex. Fortalerne til Kongespeilet, til Commiss. Udg. af Gulathingsloven, og til Prof. F. Lundhs Udg. af Bergens Bylov. — [2]) *Chronicon Noricorum* citeres af Erik Olsen; s. Fort. til Udg. i 2den Deel af *Scr. rer. Svecicarum;* jfr. Lagerbrings Svea R. Hist. IV. S. VI-VII; *N. Dal, Islandorum in rem antiqv. Sveciæ merita fol. O.* 1. — [3]) Jessens Norges Beskrivelse S. 77.

Islands Indbyggere, om at meddele Arngrim Jonsen „Udskrifter, Copier og vis Besked af alle, hvis Dokumenter og Antiqviteter hos nogen af dem kunde findes", paa det at hiin Lærde kunde udsætte dem paa Dansk[1] og nedsende dem til Historiographen Niels Krag, der havde paataget sig „at skrive vore danske Historier og henfarne Konningers Bedrift."[2] Uden Tvivl var det A. Jonsens i A. 1593 udgivne *Brevis Commentarius de Islandia*, det første, paa authentiske Kilder grundede Skrift om Island, der ved denne Leilighed ledede Vedkommendes Valg netop paa ham. Ogsaa synes denne Islands historiske Literaturs Restaurator at have været ligesaa heldig, som virksom i at efterkomme denne Opfordring[3]; han lagde derved tillige Grund til sin egen Samling af islandske Haandskrifter, en af de tidligste og betydeligste, der have existeret[4], og sandsynligviis ere enkelte Haandskrifter af denne Samling, hvorfra han meddeelte sine danske Venner og Velyndere adskillige, Tid efter anden ogsaa komne til Universitetsbiblioteket[5]. Hvormange klassiske, tildeels nu tabte,

1) *F. Johannæus IV. p.* 10 haver paa Latin, som ogsaa er troeligere. — 2) Dette Brev er trykt hos *F. Johannæus III. p.* 55. og i Ketilsens Samling af de islandske Forordninger II. S. 206. — 3) Dedicationen foran hans *Crymogæa* og foran hans *Spec. Islandiæ historicum*; jfr. p. 154; Grams Fortale til Krags Chr. III. Hist. S. 17-18. — 4) Omtrent paa samme Tid anlagde den skalholtske Biskop Oddur Einarsen en Samling af islandske Haandskrifter, som skal have været den første efter Reformationen, men brændte med Bispegaarden 1630; *F. Johannæus III. p.* 200. 354. Ved Stiftskirkerne paa Island, fornemmeligen Skalholts, ved de andre Kirker og Klostrene opbevaredes desuden Haandskrifter, ikke blot Legendet og Asketica, men ogsaa Sagaer og Annaler, hvoraf endnu enkelte Levninger findes i den Magnæanske Samling — 5) Her existerede allerede saadanne, da O. Worm udgav P. Clausens norske Krønike; f. Fort. Fol. B. 3. Maaskee var det ogsaa ved lignende Leilighed, at gamle norske Lovbøger bleve udførte fra Norge (Nyerups Reiser til Stokholm S. 153); der var nemlig A. 1594, om ikke tidligere, udgaaet kongelige Befalinger saavel til offentlige Stiftelser, som til Private, i begge Rigerne, om Meddelelse af allehaande historiske Kilder. Mod Slutningen af Aarhundredet, men endnu

Hielpemidler, der maae have staaet ham tilrede, kan sluttes saavel af hans forskiellige trykte Arbeider, Islands Historie og Forfatning vedkommende, som især af hans endnu utrykte og endnu vigtige Supplement til J. Mortensens nysomtalte norske Krønike[1]. Senere vakte O. Worm hos sine Landsmænd en levende Interesse for den gamle nordiske Literatur. Han correspanderede flittigen med A. Jonsen, Bryniolf Svendsen og flere lærde Islændere; disse tilsendte ham antiquariske Oplysninger og skienkede ham enkelte gamle Haandskrifter[2]. Saadanne fandt efterhaanden ogsaa Vei til andre danske Lærdes og Mæceners Bogsamlinger[3]. Endelig begyndte Regieringen selv, maaskee ved O. Worms Indskydelse, at træffe Foranstaltninger, ei blot til at berige Hovedstadens offentlige Bibliotheker med lignende Skatte, men endog til ved Trykken at giøre enkelte af dem almeennyttige; skiøndt kun det første Formaal tildeels opnaaedes. Der udgik nemlig til Befalingsmanden paa Island, Hr. Henrik Bielke, under 3die Mai 1650, et kongeligt Rescript angaaende den skalholtske Biskop Bryniolf Svendsen, om hvem Kongen havde erfaret, at han skulde have „adskillige Antiqviteter og gamle Dokumenter,

---

for Resens Gave kom til Universitetsbiblioteket, omtales her islandske Codices; *N. Dal Islandorum merita. fol.* O. 1. Torfesens Levnet S. 114.

1) Nærv. Tidsskrift I. S. 341. — 2) Anf. Sted S. 343-44. — 3) Nogle af A. Jonsens Haandskrifter bleve siden af hans Søn skienkede til det kongelige Bibliothek, til O. Worm, til den berømte Samler P. Resen (som igien legerede Sine til Universitetsbiblioteket, hvor de 1728 brændte), til Torfesen og Flere; *F. Johannæus* IV. p. 9. Bryn. Svendsen forærede Stephanius i Sorøe islandske Haandskrifter, og 1656 tilsendte han den lærde Samler J. Seefeld 4 Pergamentshaandskrifter, nemlig: Norske Kongers Historie fra Olaf d. Hellige; Olaf d. Helliges Saga; et Bind indeholdende de islandske Biskoppers Gudmund Aresens, Jon Ogmundsens og Thorlaks Levnetsbeskrivelser, og Nials Saga. S. mine Efterretninger om det st. kongl. Bibl. S. 366. P. Resen havde ogsaa sine Emissarier i Island; i hans trykte Catalog nævnes [illegible] Haandskrifter p. 194. 259-62. 272-73. 275. 336. 369. 371. [illegible]78-79.

„som vel muelig med Nytte det gemene Væsen til Bedste kunde „publiceres, og derfor gierne saae, at han paa en Vinters Tid „kom hid neder til at stille det i Værk”[1]. Men da man til samme Tid maa have forudseet, at han ugierne vilde beqvemme sig til denne Reise, hvilket ogsaa blev Tilfældet, modtog han under 10de s. M. paa lignende Maade Underretning om, at Kongen, som gierne saae, „at hvis Antiqviteter og andet tienligt „til at illustrere vores Historier, som han havde, kunde vorde „publiceret og af hannem forfærdiget”, vilde, naar det blev nedsendt, „paa egen Bekostning her lade det trykke, paa det saadant „hans Arbeide hannem ikke til Skade og Bekostning skulde ge„raade.”[2] Bryn. Svendsen vides ikke at have nedsendt noget enten af ham selv forberedt eller til Trykken udarbeidet; men er dette endog skeet, maa dog saavel den i A. 1654 indtræffende Pestepidemie, der ogsaa bortrykkede O. Worm, som de politiske Storme, der senere rystede Staten, have hindret en saadan Plans Iværksættelse. Imidlertid gav denne, skiøndt mislykkede, Idee dog igien Anledning til, at B. Svendsen til Videnskabernes kongelige Forfremmer Friderich III., som ogsaa for disse Studier nærede en virksom Interesse, Tid efter anden nedsendte adskillige islandske Haandskrifter, deels af sin egen private Samling, deels saadanne, som han, efter en i A. 1656 paa Landstinget bekiendtgiordt Opfordring, kunde for Kongen erholde tilkiøbs eller til Gave[3]. Ogsaa 1662, da Torfesen giorde sin første antiquariske Reise til Island, Aaret efterat Jon Rugman i lignende Ærinde havde været sendt derhen fra Sverrige, fik saavel B. Svendsen, som Biskoppen i Holum Gisle Thorlaksen kongelig Befaling om at være ham behielpelig til Indsamling af Haand-

1) Forordninger for Island III. S. 20. Hensigten skal egentlig have været, at beskikke ham til Historiograph efter Stephanius († 1650), hvilken Post han afslog; *F. Johannæus* III. p. 639. — 2) Forordn. f. Island III. S. 29. — 3) *F. Johannæus* III. p. 639-41. IV. p. 9-10. Mine Efterretninger om det store Kongel. Bibliothek S. 26-27.

skrifter[1], og da de fleste af disse lykkeligviis ikke indlemmedes i Universitetets, men i det kongelige Bibliothek, bleve paa denne Maade flere ved Ælde, Omfang og Indhold fortrinlige islandske Haandskrifter reddede for den kommende Tid[2]. Hvad der nu til forskiellige Tider var overdraget B. Svendsen og Torfesen, med Hensyn til Nedsendelse af islandske Haandskrifter, disses Udgivelse ved Trykken og Indsamling af islandske Naturalier og Oldsager, til det kongelige Kunstkammer blev længer hen i Tiden paalagt den af Christian V. beskikkede kongelige Antiqvar H. Thorleiffsen, som Embedspligt. Dette viser dennes, i flere Henseender mærkelige Bestalling, dat. Kbhvn. 7de Juni 1681, som her ordlydende aftrykkes efter Cancelliets siellandske Registrant:

„Christian V. G. A. B. At Vi allernaadigst haver bestilt og antaget, saa og hermed bestiller og antager Hannas Thorleffsen til at være Vores *Antiquarius regius*. Thi skal han være Os som sin absolut og souveræn Arve-Konge og Herre, huld og troe, Vores og Vores Kongel. Arvehuses Gavn og Bedste søge, vide og ramme, Skade og Forbærv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge, i Særdeleshed skal han tilforpligt være, foruden hvis forrige Antiqvarius haver havt at forrette:

1. Aarligen til Trykken at forfærdige nogle Manuscripta af de gamle Antiqviteter udi vore Riger Dannemark og Norge, fornemmeligen udi vort Land Island, tilligemed deres danske og latinske Versioner, og en god Forklaring over alt det som i samme Skrifter kan være befattet.

2. At forskaffe aarligen til Vores eget Bibliothek nogle gamle og rare Manuscripter tillige med deres Version og Forklaring.

---

[1]) Torfesens Levnet S. 23-37. — [2]) Man tænke sig begge Edda'erne, Flatøbogen, Hrockinskinna, Morkinskinna, m. fl. . Jfr. Efterr. om det kgl. Bibl. S. 27. Nogle Codices, f. Ex. Thomasskinna, de islandske Annaler i 4to m. fl., bragte Torfesen selv med sig fra Island.

3. At forfatte det første muenligt er, en rigtig og fuldkommen Islands Historie, saavel angaaendes *historiam civilem* og *ecclesiasticam* fra Islands første Bebyggelse til nærværende Tid, som *historiam naturalem* paa alt det, som der i Landet besynderligen kan være at i Agt tage.

4. At forskaffe med Fremtiden en rigtig Copie og Beskrivelse af gamle og nye Monumenter og curieuse Inscriptioner, som i forne vort Land Island kan findes.

5. At advisere aarligen *Decano Facultatis medicæ* eller *philosophicæ* hvis han ellers andet der i Landet, *in Naturalibus* kan observere.

6. At forskaffe til Vores Raritetkammer, hvis rart der udi Island forefalder og han kan overkomme.

Til hvilken Ende hermed allernaadigst anbefales alle og enhver udi bemte Land Island, som et eller andet af saadanne Antiqueter (have) hannem at vise og meddeele, dog saaledes at han skal være pligtig til enhver sit eget uden Skade inden en vis Tid at restituere, udi hvilket forskrevne, saavelsom udi alle andre Maader han sig, som det en ærlig, troe og oprigtig *Antiquario regio* egner og vel anstaaer tilbørligen haver at skikke og forholde, efter den Eed han Os derpaa giort og aflagt haver. Og haver Vi allernaadigst bevilget hannem for samme hans Tieneste og Bevilling til aarlig Løn og Besoldning 300 Rdlr., som hannem qvartalviis af vort Zahl-Cammer rigtigen skal betales, og begynde fra dette Vores Brevs Dato, og saaledes continuere, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder, hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette, ei giørendes hannem herudinden Hinder eller Forfang i nogen Maade, under vor Hyldest og Naade."

H. Thorleiffens Død, allerede i næstpaafølgende Aar, hindrede ham fra at opfylde Noget af alt det Meget, hans Bestalling tilholdt ham. Regieringen søgte derfor, Tid efter anden, paa forskiellige andre Veie, at faae det Samme udrettet. Efter Indstilling af den næste kongelige Antiquar Thomas Bartholin,

udfærdigedes[1] saaledes, under 4de April 1685, en kongelig Befaling til Landfogeden paa Island, Christopher Heidman, at indsamle og hidsende „hvis Manuskripter der endnu monne være", og dersom deriblandt „skulde være nogle rare „Historier eller andre deslige Skrifter, som Eiermændene nødig „vilde miste, skulde han dem imod sin Revers laane og dennem „til Th. Bartholin (som skulde udgive dem ved Trykken) hid„sende, til den Ende, at naar han havde observeret, hvis derudi „kunde være fornøden, han dem da med Forderligste tilbage „uskadte skulde lade tilstille." Som Grund hertil anføres, „at „en stor Deel Manuskripter fra Island allerede „skulde være udførte, hvilke Fremmede i Trykken Tid efter „anden lode udgaae"; hvorfor det ogsaa paalægges ham alvorligen at forbyde, „at aldeles ingen skrevne Historier eller andre deslige „Tractater om Landet, vorder derfra til Fremmede forhandlede „eller udførte."[2] Uagtet, i Følge af denne kongelige Befaling, Adskilligt af denne Art virkelig blev Th. Bartholin tilsendt, udkom dog fra hans Haand ingen islandsk Saga; derimod erholdt den skalholtske Biskop Theodorus Thorlacius, under 7de April 1688, kongeligt Privilegium paa, „uden Andres Indpas „der paa Landet, allene at lade trykke hvis norske og islandske Antiqviteter som der i Landet forefaldt"; samt tillige, at hans Børn „maatte og skulde efter hans dødelige Afgang — „samme Antiqviteters og Historiers Trykkerie og Privilegium „allene beholde"[3]. Som bekiendt benyttede Bisskoppen dette Privilegium til, endnu i samme Aar, at udgive fire til Islands gamle Literatur henhørende Skrifter.

[1]) Allerede 1682 havde Torfesen i sin Ansøgning om at blive Historiograph for Kongeriget Norge, forestilt, at de Svenske „opsøgde og tilhandlede dem alt hvad de kunde overkomme af rare gamle Sager"; Torfesens Levnet S. 111. — [2]) Forordninger for Island III. S. 220. jfr. Torfesens Levnet S. 22. — [3]) Sammest. S. 235. jfr. *F. Johannæus* III. p. 677.

Det Land, hvortil egentlig sigtedes med Forbudet mod islandske Haandskrifters Udførelse, var Naboriget, hvor man siden Midten af Aarhundredet paa forskiellige Maader havde vidst at sætte sig i Besiddelse af disse Skatte. Den første Leilighed dertil aabnedes, da Historiographens, den forøiske Professor Stephanius's betydelige Samling af Haandskrifter, efter hans Død 1650, for største Deel blev afhændet til den svenske Rigscantsler M. de la Gardie, som igien skienkede dem til det Upsalske Universitetsbibliothek [1]. Derved kom nu dette Bibliothek til at eie adskillige vigtige islandske Haandskrifter, baade paa Pergament og paa Papir, som Landets Lærde, især Br. Svendsen, havde skienket Stephanius [2]. Faa Aar efter førte Krigslykken de svenske Vaaben til Siælland, og det kostbareste Privatbibliothek, som til den Tid endnu havde existeret i Danmark, Rigsraad Jørgen Seefelds paa Ringstedkloster, maatte, forsaavidt det ikke i Forveien blev adspredt og ødelagt, vandre til Sverrige, hvor Levningerne deraf indlemmedes i det kongelige Bibliothek i Stokholm, der igien, for største Deel, 1697 fortæredes af Luerne. At ogsaa enkelte islandske Haandskrifter fandtes i denne Samling, er i det Foregaaende bemærket [3]. Men paa denne Acqvisition fulgte snart flere og varigere af samme Art. En islandsk Student, Jon Rugman, blev under Krigen 1658 paa Nedreisen til Danmark opbragt til Gothenborg, og kom derfra til Upsala, hvor han blev bekiendt med O. Verelius [4]. Efter Freden 1660 reiste han over Kiøbenhavn til Island, hvorfra han 1661, Aaret

[1]) Mine Efterretninger om det kgl. Bibliothek S. 16-17. Vedel Simonsens Udsigt over Nationalhistoriens Kilder S. 72. — [2]) Nogle saadanne omtales i *O. Wormii Epistolæ I. p.* 157-58. 183. 197. jfr. *Celsii hist. bibl. Upsal. p.* 87 *sq.*; Nyerups Reiser til Stokholm S. 154. — [3]) Efterr. om det kongel. Bibl. S. 366; hans sidste Amanuensis eller Bibliothekar var en Islænder; sammest. S. 361. — [4]) Paa samme Maade skal Torfesen ogsaa have mistet nogle islandske Haandskrifter, da han 1659 paa Nedreisen til Kiøbenhavn blev optagen af en svensk Kaper; *F. Johannæus IV. p.* 10. jfr. hans Levnet S. 19.

før Torfesen i lignende Øiemed blev sendt derop af den danske Regiering, bragte et temmeligt Udbytte til sit nye Fædreneland. 1665 kom han igien til Kiøbenhavn, afskrev nogle Codices og samlede, som det synes, endog her islandske Haandskrifter. Da Antiquitetscollegiet 1667 blev oprettet, bestemtes udtrykkeligen i Instruxen, at J. Rugman hver Sommer skulde gjøre en Reise til Norge[1] og Island, for at opkiøbe gamle Haandskrifter; hvilken Forretning han dog siden ikke findes at have foretaget sig, rimeligviis fordi han snart efter blev Adjunct ved Collegiet og giftede sig. Fra hans Død 1679 og omtrent til Midten af det 18de Aarhundrede findes en næsten uafbrudt Række af Islændere, der vare ansatte som Oversættere ved Antiquitets-Collegiet, og deels ved egne Reiser, deels giennem deres Landsmænd baade i Island og Kiøbenhavn, berigede Sverrige med islandske Haandskrifter[2]. Sandhed byder ogsaa at tilstaae, at, var end nordisk

1) Hertil findes dog intet videre Spor, men vel haves Vink om, at de Svenske paa andre Maader have erholdt Haandskrifter fra Norge. Saaledes fik Sparfwenfeld, da han i Krigen under Christian V. i nogen Tid opholdt sig som Krigsfange i Norge, adskillige vigtige Haandskrifter, f. Ex. den norske Borgarthingslov paa Pergament (*Björner de orthographia lingvæ sviogothicæ p.* 60) og den saakaldte Berg Abbeds Bog (om hvilken ovenfor S. 84), nu i Antiqvitets-Collegiet i Stokholm; jfr. *Wallins Parentalia Sparfwenfeldii p.* 16. — 2) J. N. Dals *Islandorum in rem antiquariam Sveciæ merita seculi septimi decimi spatio posteriori*, trykt tilligemed Forf. *Specimen biographicum de Antiquariis Sveciæ, Stokh.* 1724, 4to; hvormed bør sammenlignes, hvad herom findes noget fuldstændigere i Troils Bref rørande en Resa til Island S. 193-202. Det var ved J. Rugman, at den bekiendte Upsalske Codex af Snorres Edda kom til Sverrig. Baade Torfesen og Magnussen, hvilke Begge man forgieves søgte at faae i svensk Tieneste, synes undertiden at have hiulpet deres Landsmænd i Sverrige, i det ringeste med gode Raad og til Afskrifter af islandske Membraner, ligesom ogsaa førstnævnte der igien søgte Oplysninger; Dal *l. c. fol. p.* 2. *q.* 1. 2. Torfesens Levnet S. 134-36. Magnussen erholdt en Fortegnelse paa Antiqvitets-Archivets Haandskrifter (Dal sidstanf. St.), ja i sine sidste Leveaar, som siden skal sees, endog en kostbar Codex til-

Sprogkundskab og historisk Kritik dengang i Sverrig endnu i sin Barndom, kom disse Skatte dog ikke her til at henligge uændsede eller ubenyttede; ligesom ogsaa dette hele Studium i Naboeriget synes at have havt en større Vigtighed og have grebet mere ind i det offentlige Liv end i vort Fædreland [1].

Søger man nu at samle alle fra Island, indtil Aarhundredets to sidste Decennier, da Arne Magnussens Virksomhed begyndte, udsendte eller udførte Haandskrifter, saavidt Kundskab om dem kan haves, under et alminbeligt Overblik, da vil uden Tvivl med Grund kunne sluttes, saavel at disse, om ikke i Mængde, saa dog i indvortes Værd og Vidtløftighed, have overgaaet de tilbageblevne, som at den største og tillige vigtigste Deel af hine maae antages endnu at existere, deels i Kiøbenhavn, deels i Upsala og i Stokholm [2]; hvorimod de lignende Haandskrifter,

---

laans derfra. Derimod skal han have fraraadet bemeldte Dal (hvem han meddeelte Noticer til dette sit Arbeide *fol. q.* 3) fra selv at giøre en Reise til Island, i hvilken Anledning han var anbefalet til Magnussen af den hannoveranske Gesandt Bassewitz (J. Therkelsens *Anal.*).

[1]) I Carl XItes Tid lode de svenske Magnater deres Børn endog lære Islandsk, som et Sprog, der kunde udbrede Lys over de gamle svenske Love. Dal *fol. o.* 3. — [2]) Hvad der kom til det kongelige Kiøbenhavnske Bibliothek, som ogsaa en Deel af hvad der sendtes til O. Worm (nu i den Magnæanske Samling) er i Behold. Hele Stephanius's Samling kom med den belagardiske til Upsala; de fleste opregnes i *Celsii hist. bibl. Upsal.* Ifølge en haandskreven Catalog „paa de i kongl. Antiqv. Archivo (i Stokholm) befindeliga isländska Manuskripter" (1754), er her i Alt 25 Nummere paa Pergament i alle Formater og 125 Papirs-Haandskrifter, hvoraf en Deel afskreven af de ved Antiquitets-Archivet ansatte Islændere. Over nogle af de i Ant. Archivet befindtlige islandske Haandskrifter meddeelte Peringskiøld en Fortegnelse, indført i *Hickesii Thesaurus II. p.* 316. Ogsaa paa det kongel. Bibliothek i Stokholm maa findes islandske Haandskrifter, uden Tvivl af den Sparfwenfeldske Samling. Hos *Hickesius l. c. p.* 321 findes desuden Fortegnelse paa de islandske Haandskrifter i et Par svenske Privat-Bibliotheker, nemlig Rudbecks og Salanernes.

der dengang opbevaredes saavel i Universitetsbibliotheket, som i det Seefeldske, maae have været, baade i Qvantitet og Qvalitet, af ringere Betydenhed[1].

Da det Kongelige Forbud mod islandske Haandskrifters Udførelse af Landet emanerede, under 4de April 1685, var Arne Magnussen allerede af sin Patron Th. Bartholin afferdiget til Island „for gamle Dokumenter der at indsamle."[2] Det mangler vel paa Data til at angive noget Bestemt om Reisens Resultat i denne Henseende; men der er god Grund til at antage, at Magnussen allerede under dette korte Ophold i sit Fødeland haver lagt den første Grund til den Samling, der engang, i sit Slags, skulde blive den rigeste i Norden[3]; ligesom ogsaa en Deel af det Indsamlede, efter Bartholins Død, ikke, med hans øvrige lærde Efterladenskaber, indlemmedes i Universitetsbiblioteket, men kom i Magnussens Eie. Dog var det især Dennes anden Reise, der blev af fortrinlig Vigtighed for hans Samlinger. I Begyndelsen synes han just ikke at have ventet sig stort Udbytte i sit Fædreneland[4], ligesom det overhoved var den almindelige Mening, at det meste og vigtigste, Tid efter anden, ved Salg, Gave, Laan og paa andre Maader var bragt ud af Landet[5]. Men allerede under Midten af hans Ophold der havde han

[1]) Seefeld vides i det ringeste ikke, paa de nysanførte nær, at have besiddet mange islandske Haandskrifter; og blandt de i *Bibliotheca Reseniana* opgivne (ovenfor S. 88) er i det ringeste knap noget, som fortiener at kaldes uerstatteligt. — [2]) Torfesens Levnet S. 22 jfr. ovenfor S. 16. — [3]) *Antiquorum monumentorum dives est, & plura quotidie colligit*, skrev Torfesen 1697 om ham; *Torfæana* p. 94. Ved 10de Januar 1693 anmærker den aalborgske Biskop J. Bircherod i sin Dagbog, at han havde beseet A. Magnussens Bibliothek. Da han foretog sig sin Commissionsreise til Island, bleve hans sieldneste Haandskrifter, ifølge en Notice i *Acta Consistorii* for 1706, som siden skal meddeles, hensatte i Forvaring paa Academiets mindste *Auditorio inferiori*. — [4]) Som han selv yttrer i et Brev til Torfesen, dat. Kirkiubækloster, 26de Sept. 1704. — [5]) Jfr. Torfesens Levnet S. 137. Allerede 1690 oversatte en islandsk Syselmand Clausens norske

Anledning til at tilskrive O. Sperling under 2den Sept. 1707 saaledes [1]: „Jeg beklager min Skiebne, idet, at da jeg meget „heller havde Lyst til at sidde paa et Sted og læse i en Bog, „end at strippe omkring, saa maa jeg saa godt som holde mig „derfra og i den Sted larme og drages med nogen uvittige „Bønder. Dog faaer jeg iblandt til min Consolation et og „andet, som Blade af sønderrevne Bøger, somme som jeg aldrig „har kunnet tænkt at være til eller have været; og en Mængde „af gamle Breve haver jeg havt her i Hænder, hvoraf jeg stor„ligen har forbedret *seriem episcoporum Insulæ, guberna„torum, nomophylacum etc.;* ihvorvel dette bliver ikke *fasti „consulares Romani*, eller af den Værdie." Blandt Magnussens vigtigste Erhvervelser i Island maae vel regnes — foruden Levningen af den kostbareste Haandskriftsamling, som nogensinde havde existeret der paa Landet, Bisskop Bryn. Svendsens [2], hvilken Arvingerne overlod ham — tillige en Deel af den skalholtske Bisskop Theodor Thorlacius's, tildeels efter Faderen Bisskop Thorlak Skulesen paa Holum arvede, ikke ubetydelige, Samling [3]. Overhovedet kunde en Samler som A. Magnussen

Krønike paa Islandsk, da han tvivlede om, at den islandske Original existerede paa mange Steder i Island. I Dedicationen foran den skalholtske Udgave af Landnamabók 1688 siger Udg. Th. Thorlacius, at der af gamle Historier og Antiqviteter „er endnu nogle at bekomme".

[1]) Brevet er dateret „Slitandestad udi Stadarsveit vesten paa Island, 4 à 5 Miil fra det høie Sneebierg Snæfeldsiøkel, som kan sees 18 à 20 Miil ud i Søen". Han skriver her iblandt andet: „Jeg var tilfreds, jeg kunde give ham saa gode Ord, at han vilde sammenføie i en Tractat alt det han kan, *forsitan sparsim*, i hans Skrifter have annoteret, om Sn. Sturlesen, Are Frode, Sæmund Frode og deres Skrifter, item Saxo og Andreas Sunonis og lade det trykke, Os andre til Lærdom, eller i det ringeste meddele mig, imod Betaling, Copie deraf til min egen Fornøielse." — [2]) Af Bryn. Svendsens Testament 1674 (Forordn. f. Island III. S. 175) synes det, at han med Hensyn til sin islandske Samling, maa have giort en egen Disposition; jfr. *F. Johann. IV. p.* 9-10. Espolin VIII. p. 121. — [3]) *F. Johannæus IV. p.* 9.

aldrig have ønsket sig en gunstigere Leilighed, end netop den, som en Reise af en saadan Natur maatte frembyde. Det var nemlig ikke blot Commissionen paalagt, at lade sig tilstille saadanne Breve og Dokumenter, som kunde tiene til deres Forretnings Fremme, men deres Commissorium skal tillige have indeholdt den udtrykkelige Befaling „at collectere til det kongelige Archivi og Antiquiteternes Completering (som da var „paa Tapetet), Dokumenter, Breve og Chartequer af adskilligt „Indhold, som der udi Landet hist og her kunde forefindes, og „samme Collection enten *in originali* eller *in copiis* at med„bringe til Kiøbenhavn"; hvilket, efter den velunderrettede Referents Beretning [1], „i sig selv var heel vidtløftigt, og haver ikke „giort et ringe Tilskud til Prof. Magnussens fast alt for vidt„løftige, møisommelige og kostbare, udi Island i forberørte Tid „dog (som jeg uforgribeligen formener af Gierningerne at kunne „vises), lovligen og vel fra Hænder bragte Forretninger." At nu Magnussen fornemmeligen haver ladet det sidste Punkt af sit Commissorium være sig angelegent, er ligesaa begribeligt, som at Faa kunde eller turde nægte en saa ivrig, med kongelig Fuldmagt forsynet Samler, i hvis Haand mangt Velfærds-Anliggende var lagt, hvad der af deres literære Sieldenheder interesserede ham, især da meget deraf kun meddeeltes ham som Laan. De Bebreidelser, der paa den Tid og længe efter giordes Commissionen, at den havde berøvet Island den sidste Rest af historiske Kilder, traf derfor, i Særdeleshed, Magnussen [2] (som

[1]) Den i det Følgende omtalte Jon Mortensens haandskrevne Beretning om A. Magnussens Reise til Island (*Mss. Thottian.* Nr. 1055. Folio), hvor tillige en Extract af Instruxen (som neppe nogensteds fuldstændig er trykt) meddeles. — [2]) *F. Johannæus III. p.* 575. *IV. p.* 11. M. Stephensen S. 166: „Landkommissionen lod sig „være anliggende, at udplyndre Island for dets dyrebareste Dokumenter „og Haandskrifter af Antiqviteter, Historier og andre Stykker af viden„skabeligt Værd paa Pergament og Papir." Jfr. J. Therkelsens Tilgift til Andersens Efterretninger om Island S. 345. Troils Resa S. 203. Suhms Levnet og Skrifter ved Nyerup S. 337.

dog — efter Ovenanførte S. 24 — ogsaa skal have med stor Bekostning ladet Adskilligt afskrive), da hans Collega P. Vidalin ikke synes at have lagt synderlig Vind paa Acquisitioner af denne Art. Endeel af det Indsamlede, maaskee det som han med Føie kunde ansee for sin Eiendom, havde han efterhaanden, især ved sin sidste Afreise 1712, bragt ned til Kiøbenhavn; men det Meste (Nogle sige 30, Andre 50 Kasser med Haandskrifter og Dokumenter) lod han til samme Tid blive tilbage i Forvaring hos Biskop J. Vidalin paa Skalholt, for ei at udsætte det for den med Hjembringelsen, under Krigen, forbundne Fare[1]. Først 1720 bleve disse Skatte af Admiral P. Raben, der var beskikket til Stiftamtmand over Island og Færøerne, nedførte med en kongelig Fregat. Men da Raben, som af Nogle paa Island maa være bleven indtagen imod Magnussen, forestilte Kongen, at en stor Deel af de fra Landet udførte Haandskrifter og Dokumenter deels vare laante Sager, som ikke efter Løfte vare Eierne tilbagegivne, deels, ifølge den kongelige Bestemmelse, maatte ansees som Geheime=Archivet tilhørende, blev det Hele i 4 Maaneder henliggende paa Toldboden, indtil Magnussen ved en umiddelbar Ansøgning til Kongen endelig bevirkede dets Udlevering. Adskilligt af det Laante blev senere sendt tilbage[2]. Ildebranden 1728, som fortærede den største Deel af A. Magnussens Samlinger, gav naturligviis Mange af hans Landsmænd Vaaben ihænde imod ham; men disse glemte, at hine Skatte, i Island selv, vilde ligesaa meget have været udsatte for Tab, deels ved Ligegyldighed og Ringeagt, deels, alle Forbud uagtet, ved Udførsel til Fremmede[3]. Allerede de

[1]) *F. Johannæus IV. p.* 11. — [2]) Espolin IX. p. 57. Hofmans Fundatser I. S. 214-15. J. Therkelsens Anal. — [3]) Alt i 17de Aarhundrede findes Spor til islandske Haandskrifter i Samlinger udenfor Norden, hvor de dog ingen anden Interesse kunde have end som blotte Curiositeter. Enkelte saadanne fandt allerede i O. Worms Tid Vei til Paris (s. nærv. Tidsskr. I. S. 345). En Søn af Arn. Jonsen, Thorkell Arngrimsen, forærede paa sin Udenlandsreise 1651 den berømte Orientalist Golius i Leiden en god Membran af Nialssaga i 4to,

mange Fragmenter og enkelte Blade af gamle og betydelige Membran-Codices i den Magnæanske Samling antyde, hvor meget af denne Art der ved ham maa være reddet fra Undergang [1]; hvilket tildeels ogsaa bekræftes ved hans tilføiede egenhændige Notitser om adskillige Haandskrifters Historie og Skiebne, forinden de kom i hans Værge.

Men, uagtet Magnussens islandske Samling aldrig vilde have opnaaet det Standpunkt, hvorpaa den før Ildebranden 1728 befandt sig, uden hans Reiser og Ophold i Island, saa undlod Samleren dog heller ikke efter denne Tid at sørge for dens Forøgelse, især ved Hielp af en udbredt Correspondence i hans Fødeland [2]. Ogsaa i Kiøbenhavn var han altid opmærksom paa enhver Leilighed, der frembød sig til Acquisitioner af denne Art [3]. Saaledes tilkiøbte han sig af Etatsraad (og Amtmand over Nyborg Amt) Jens Rosenkrandses († 1695) efterladte betydelige Bogsamling [4], endeel meget vigtige Haand-

en dito af Jonsbogen og den nye islandske Kirkeret; paa hans Auction 1696 kiøbtes den første af en dansk Reisende Niels Foss og Jonsbogen af Rostgaard, der begge siden skiænkede disse Haandskrifter til A. Magnussen. Ogsaa i det Wolfenbüttelske Bibliothek fandtes alt dengang islandske Codices, s. nedenfor og Universitetsjournalen 1798, S. 154.

[1]) Saaledes reddede M. Fragmentet af Magnus Lagabæters Saga, der havde været brugt til Bind om en Bog, og hørt til en Codex, som tillige indeholdt Sverrissaga og Hakon den Gamles Saga. s. Fornmanna-Sögur VIII. Fort. p. XIX. jfr. om lignende vigtige Fragmenter af norske Kongers Sagar. IX. Fort. p. IX-X. — [2]) Som hans Venner og Correspondenter her nævnes i Therkelsens *Anal.* fortrinligen begge Vidalinerne (Biskoppen i Skalholt og Lavmanden), Bisperne Jon Arnesen i Skalholt, B. Thorleifsen og Sten Jonsen i Holum, Præsterne Eiulf Jonsen paa Valle, Thord Jonsen paa Stadastad, Hialte Thorsteinsen i Vatnsfiord, Jon Halldorsen paa Hitardal (F. Johnsens Fader) og Magnus Marcussen paa Greniadarstad. — [3]) F. Ex. paa Rostgaards Auction 1726; Efterretninger om det store kongel. Bibl. S. 112. — [4]) Efterretninger om det st. kongel. Bibl. S. 104. I et Brev til Torfesen fra Leipzig d. 27de April 1695 ønsker M., at Kongen selv vilde kiøbe de

skrifter, og kom derved, foruden mere, i Besiddelse af den berømte Codex af Heimskringla m. m., som under Benævnelsen *Codex Frisianus* endnu opbevares i den Magnæanske Samling [1]. Af ringere Værd var en islandsk Samling, meest nyere Afskrifter, foruden nogle Membraner af Lovstykker, som han kiøbte efter Etatsraad Meyer i Rentekammeret, der maae være død efter 1700 og havde erholdt det Meste heraf fra T. Torfesen. Af Biskop Chr. Worms vigtige islandske Haandskrifter, der for største Deel nedstammede fra Farfaderen Ole Worm, til hvem de igien vare skiænkede, af A. Jonsen og andre islandske Lærde, bleve nogle ham overladte 1706 [2]. Men en af de vig-

Rosenkrantziske Haandskrifter, da deriblandt var Adskilligt, som ikke burde gaae ud af Landet.

[1]) Badens Universitetsjournal 1797 S. 9. Han skal have betalt for disse Haandskrifter eller endeel deraf, 200 Rdlr. til Rosenkrandses Arvinger; J. Therk. *Analecta;* jfr. **Heimskringla I. S. XXV.** **Efterr. om det st. kongel. Bibl.** *l. c.* *Codex Frisianus* haver Navn efter en Otto Friis, som ligeledes i sin Tid maa have været en Samler; i det ringeste have, blandt de Rosenkrantziske Haandskrifter, som Magnussen erholdt, en Codex af Jonsbogen og det ypperlige Haandskrift af *Speculum regale (egregium exemplar, in Norvegia, nisi fallor, exaratum,* kalder A. M. det, jfr. Fort. til Udgaven p. XXX) tilhørt den samme O. Friis. Hvem denne ellers haver været, maae være uafgiort. Paa Individer med disse Navne, som ere døde meget unge eller i Begyndelsen af det 15de Aarh., kan vel ikke tænkes; imidlertid kan bemærkes, at en Otto Friis til Astrup døde 1699, ifølge Stamtavlen til S. 21 i Hofmans Danske Adelsmænd 1ste D. og at Jens Rosenkrantz i første Ægteskab var gift med en Datter af Grev Mogens Friis. — [2]) Efterr. om det st. kongel. Bibl. S. 69. Herved fik Magnussen bl. a. den berømte wormske Codex af Edda (om hvilken han etsteds skriver, at den er ikke ret gammel), et vigtigt Papirshaandskrift af Snorres Krønike, en Membran af Olaf Tryggvesons Saga ved Oddur Munk, en lignende af Olaf den Helliges Saga og en Perg. Codex af norske Lovstykker Nr. 322 Fol. Maaskee skulde denne Gave være en Erstatning for Worms, ei ganske ærlige, Benyttelse af A. Magnussens Samlinger til Udgaven af Are Frode. At Worms Samling af islandske Haandskrifter maa have været i Anseelse endog i Ud-

skrifter [1], og da de fleste af disse lykkeligviis ikke indlemmedes i Universitetets, men i det kongelige Bibliothek, bleve paa denne Maade flere ved Ælde, Omfang og Indhold fortrinlige islandske Haandskrifter reddede for den kommende Tid [2]. Hvad der nu til forskiellige Tider var overdraget B. Svendsen og Torfesen, med Hensyn til Nedsendelse af islandske Haandskrifter, disses Udgivelse ved Trykken og Indsamling af islandske Naturalier og Oldsager, til det kongelige Kunstkammer blev længer hen i Tiden paalagt den af Christian V. beskikkede kongelige Antiqvar H. Thorleiffen, som Embedspligt. Dette viser dennes, i flere Henseender mærkelige Bestalling, dat. Kbhvn. 7de Juni 1681, som her ordlydende aftrykkes efter Cancelliets siellandske Registrant:

„Christian V. G. A. B. At Vi allernaadigst haver bestilt og antaget, saa og hermed bestiller og antager Hannas Thorleffen til at være Vores *Antiquarius regius*. Thi skal han være Os som sin absolut og souveræn Arve-Konge og Herre, huld og troe, Vores og Vores Kongel. Arvehuses Gavn og Bedste søge, vide og ramme, Skade og Fordærv af yderste Magt, Evne og Formue hindre, forekomme og afværge, i Særdeleshed skal han tilforpligt være, foruden hvis forrige Antiqvarius haver havt at forrette:

1. Aarligen til Trykken at forfærdige nogle Manuscripta af de gamle Antiqviteter udi vore Riger Dannemark og Norge, fornemmeligen udi vort Land Island, tilligemed deres danske og latinske Versioner, og en god Forklaring over alt det som i samme Skrifter kan være befattet.

2. At forskaffe aarligen til Vores eget Bibliothek nogle gamle og rare Manuscripter tillige med deres Version og Forklaring.

---

[1]) Torfesens Levnet S. 23-37. — [2]) Man tænke sig begge Edbaerne, Flatøbogen, Hrockinskinna, Morkinskinna, m. fl. . Jfr. Efterr. om det kgl. Bibl. S. 27. Nogle Codices, f. Ex. Thomasskinna, de islandske Annaler i 4to m. fl., bragte Torfesen selv med sig fra Island.

3. At forfatte det første mueligt er, en rigtig og fuldkommen Islands Historie, saavel angaaendes *historiam civilem* og *ecclesiasticam* fra Islands første Bebyggelse til nærværende Tid, som *historiam naturalem* paa alt det, som der i Landet besynderligen kan være at i Agt tage.

4. At forskaffe med Fremtiden en rigtig Copie og Beskrivelse af gamle og nye Monumenter og curieuse Inscriptioner, som i for^ne^ vort Land Island kan findes.

5. At advisere aarligen *Decano Facultatis medicæ* eller *philosophicæ* hvis han ellers andet der i Landet, *in Naturalibus* kan observere.

6. At forskaffe til Vores Raritetkammer, hvis rart der udi Island forefalder og han kan overkomme.

Til hvilken Ende hermed allernaadigst anbefales alle og enhver udi bem^te^ Land Island, som et eller andet af saadanne Antiqueter (have) hannem at vise og meddeele, dog saaledes at han skal være pligtig til enhver sit eget uden Skade inden en vis Tid at restituere, udi hvilket forskrevne, saavelsom udi alle andre Maader han sig, som det en ærlig, troe og oprigtig *Antiquario regio* egner og vel anstaaer tilbørligen haver at skikke og forholde, efter den Eed han Os derpaa giort og aflagt haver. Og haver Vi allernaadigst bevilget hannem for samme hans Tieneste og Bevilling til aarlig Løn og Besoldning 300 Rdlr., som hannem qvartalviis af vort Zahl-Cammer rigtigen skal betales, og begynde fra dette Vores Brevs Dato, og saaledes continuere, indtil Vi anderledes derom tilsigendes vorder, hvorefter de Vedkommende sig allerunderdanigst haver at rette, ei giørendes hannem herudinden Hinder eller Forfang i nogen Maade, under vor Hyldest og Naade."

H. Thorleiffsens Død, allerede i næstpaafølgende Aar, hindrede ham fra at opfylde Noget af alt det Meget, hans Bestalling tilholdt ham. Regieringen søgte derfor, Tid efter anden, paa forskiellige andre Veie, at faae det Samme udrettet. Efter Indstilling af den næste kongelige Antiquar Thomas Bartholin,

udfærdigedes[1] saaledes, under 4de April 1685, en kongelig Befaling til Landfogeden paa Island, Christopher Heidman, at indsamle og hidsende „hvis Manuskripter der endnu monne være", og dersom deriblandt „skulde være nogle rare „Historier eller andre deslige Skrifter, som Eiermændene nødig „vilde miste, skulde han dem imod sin Revers laane og dennem „til Th. Bartholin (som skulde udgive dem ved Trykken) hid„sende, til den Ende, at naar han havde observeret, hvis derudi „kunde være fornøden, han dem da med Forderligste tilbage „uskadte skulde lade tilstille." Som Grund hertil anføres, „at „en stor Deel Manuskripter fra Island allerede „skulde være udførte, hvilke Fremmede i Trykken Tid efter „anden lode udgaae"; hvorfor det ogsaa paalægges ham alvorligen at forbyde, „at aldeles ingen skrevne Historier eller andre deslige „Tractater om Landet, vorder derfra til Fremmede forhandlede „eller udførte."[2] Uagtet, i Følge af denne kongelige Befaling, Adskilligt af denne Art virkelig blev Th. Bartholin tilsendt, udkom dog fra hans Haand ingen islandsk Saga; derimod erholdt den skalholtske Biskop Theodorus Thorlacius, under 7de April 1688, kongeligt Privilegium paa, „uden Andres Indpas „der paa Landet, allene at lade trykke hvis norske og islandske Antiqviteter som der i Landet forefaldt"; samt tillige, at hans Børn „maatte og skulde efter hans dødelige Afgang — „samme Antiqviteters og Historiers Trykkerie og Privilegium „allene beholde"[3]. Som bekiendt benyttede Biskoppen dette Privilegium til, endnu i samme Aar, at udgive fire til Islands gamle Literatur henhørende Skrifter.

---

[1]) Allerede 1682 havde Torfesen i sin Ansøgning om at blive Historiograph for Kongeriget Norge, forestilt, at de Svenske „opsøgde og tilhandlede dem alt hvad de kunde overkomme af rare gamle Sager"; Torfesens Levnet S. 111. — [2]) Forordninger for Island III. S. 220. jfr. Torfesens Levnet S. 22. — [3]) Sammest. S. 235. jfr. *F. Johannæus* III. p. 677.

Det Land, hvortil egentlig sigtedes med Forbudet mod islandske Haandskrifters Udførelse, var Naboriget, hvor man siden Midten af Aarhundredet paa forskiellige Maader havde vidst at sætte sig i Besiddelse af disse Skatte. Den første Leilighed dertil aabnedes, da Historiographens, den senere Professor Stephanius's betydelige Samling af Haandskrifter, efter hans Død 1650, for største Deel blev afhændet til den svenske Rigscantsler M. de la Gardie, som igien skienkede dem til det Upsalske Universitetsbibliothek [1]. Derved kom nu dette Bibliothek til at eie adskillige vigtige islandske Haandskrifter, baade paa Pergament og paa Papir, som Landets Lærde, især Br. Svendsen, havde skienket Stephanius [2]. Faa Aar efter førte Krigslykken de svenske Vaaben til Sielland, og det kostbareste Privatbibliothek, som til den Tid endnu havde existeret i Danmark, Rigsraad Jørgen Seefelds paa Ringstedkloster, maatte, forsaavidt det ikke i Forveien blev adspredt og ødelagt, vandre til Sverrige, hvor Levningerne deraf indlemmedes i det kongelige Bibliothek i Stokholm, der igien, for største Deel, 1697 fortæredes af Luerne. At ogsaa enkelte islandske Haandskrifter fandtes i denne Samling, er i det Foregaaende bemærket [3]. Men paa denne Acqvisition fulgte snart flere og varigere af samme Art. En islandsk Student, Jon Rugman, blev under Krigen 1658 paa Nedreisen til Danmark opbragt til Gothenborg, og kom derfra til Upsala, hvor han blev bekiendt med O. Verelius [4]. Efter Freden 1660 reiste han over Kiøbenhavn til Island, hvorfra han 1661, Aaret

[1]) Mine Efterretninger om det kgl. Bibliothek S. 16-17. Vedel Simonsens Udsigt over Nationalhistoriens Kilder S. 72. — [2]) Nogle saadanne omtales i *O. Wormii Epistolæ I. p.* 157-58. 183. 197. jfr. *Celsii hist. bibl. Upsal. p.* 87 *sq.*; Nyerups Reiser til Stokholm S. 154. — [3]) Efterr. om det kongel. Bibl. S. 366; hans sidste Amanuensis eller Bibliothekar var en Islænder; sammest. S. 361. — [4]) Paa samme Maade skal Torfesen ogsaa have mistet nogle islandske Haandskrifter, da han 1659 paa Nedreisen til Kiøbenhavn blev optagen af en svensk Kaper; *F. Johannæus IV. p.* 10. jfr. hans Levnet S. 19.

ligesaamegen Aarsag til at beklage, var Tabet af hans egne Udarbeidelser, Udkast og Collectanea, ikke blot til den islandske, men overhovedet til den nordiske Historie og Literatur, og til hvis Værd man nogenlunde kan slutte sig af de enkelte endnu bevarede Reliquier [1]. Ikke uden Deeltagelse erfares, hvorledes Magnussen, otte Maaneder efter denne sørgelige Begivenhed, skildrede for en Ven i Island dens ødelæggende Virkning [2]. „Vel fik jeg" — skriver han — „reddet alle mine „historiske Haandskrifter (Søgur?), men et heelt Læs (*ingens* „*acervus*) af gamle, for en stor Deel danske, svenske (norske og) „mange islandske Documenter har Ilden fortæret. Der brændte „de bedste Copiebøger, jeg troer kan haves, af gamle islandske Breve „og Transactioner, hvis Mængde og Godhed var lige stor. De „veed, hvor flittigen jeg haver ladet afskrive gamle Breve allevegne „fra, saa den Samling var voxen til mange Pakker. Alt hvad „der var ældre end 1550 er opbrændt. De Afskrifter, jeg lod „tage af Stiftskisten paa Skalholt, saa og af Kirke-Dokumenter „fra Island, har jeg beholdt. Af kongelige Retterbøder eiede jeg „bedre Exemplarer, end de fleste Andre; af Bispernes Statuter „m. m., men det er Alt opbrændt. Jeg eiede ret gode og mange „lovgielbende Dokumenter, angaaende Kirkernes Eiendomme og „Rettigheder (Maldager); det gik samme Vei. Jeg havde giort „adskillige Fortegnelser om Historier og Poesier, med korte Anmærk-

skrifters og Kilders kritiske Vurdering; i hvilken Henseende denne Catalog ogsaa endnu fortiener, ved forekommende Leilighed at benyttes.

[1]) Det var at ønske, man havde en Samling af disse Arne-Magnæana eller et Udvalg af hans, saavel til de islandske Kilders Kritik henhørende som historiske, philologiske og bibliographiske Bemærkninger og Noticer, ved Trykken udgivet. Fundatsen for Legatet giver selv Anledning til engang at haabe et saabant Foretagende fuldført, naar den, blandt de Stipendiarierne tilkommende Arbeider, bestemmer, at de „bør søge at samle, bringe i Orden og oplyse *b. A. Magnæi* og andre lærde Mænds her og der adspredte Optegnelser og Bemærkninger". § 10. — [2]) I et Brev dat. 18de Juni 1729 til Provst Jon Halborsen paa Hitardal, Fader til Biskop Finn Johnsen; af Islandsk oversat ved afd. S. T. Thorlacius og meddeelt i Badens Universitetsjournal. 1796 S. 7 fq. —

[illegible]

[illegible]

[illegible] Magnussen [illegible]

[illegible]

[illegible] Magnussen [illegible] Samling [illegible]

[illegible] *Celsii hist. bibl. Upsal.* [illegible] (i Stockholm) [illegible] 1724, [illegible] Pergament [illegible] 125 Papiir-Haandskrifter, [illegible] Islændere. [illegible] *Hickesii Thesaurus II. p.* 318. [illegible] *Hickesius l. c. p.* 321 [illegible] Privat-Bibliotheker, nemlig Rostgaards og Salanuses.

der dengang opbevaredes saavel i Universitetsbiblitheket, som i det Seefeldske, maae have været, baade i Qvantitet og Qvalitet, af ringere Betydenhed [1].

Da det Kongelige Forbud mod islandske Haandskrifters Udførelse af Landet emanerede, under 4de April 1685, var Arne Magnussen allerede af sin Patron Th. Bartholin affærdiget til Island „for gamle Dokumenter der at indsamle." [2] Det mangler vel paa Data til at angive noget Bestemt om Reisens Resultat i denne Henseende; men der er god Grund til at antage, at Magnussen allerede under dette korte Ophold i sit Fødeland haver lagt den første Grund til den Samling, der engang, i sit Slags, skulde blive den rigeste i Norden [3]; ligesom ogsaa en Deel af det Indsamlede, efter Bartholins Død, ikke, med hans øvrige lærde Efterladenskaber, indlemmedes i Universitetsbiblioteket, men kom i Magnussens Eie. Dog var det især Dennes anden Reise, der blev af fortrinlig Vigtighed for hans Samlinger. I Begyndelsen synes han just ikke at have ventet sig stort Udbytte i sit Fædreneland [4], ligesom det overhoved var den almindelige Mening, at det meste og vigtigste, Tid efter anden, ved Salg, Gave, Laan og paa andre Maader var bragt ud af Landet [5]. Men allerede under Midten af hans Ophold der havde han

---

[1]) Seefeld vides i det ringeste ikke, paa de nysanførte nær, at have besiddet mange islandske Haandskrifter; og blandt de i *Bibliotheca Reseniana* opgivne (ovenfor S. 88) er i det ringeste knap noget, som fortiener at kaldes uerstatteligt. — [2]) Torfesens Levnet S. 22 jfr. ovenfor S. 16. — [3]) *Antiquorum monumentorum dives est, & plura quotidie colligit*, skrev Torfesen 1697 om ham; *Torfæana* p. 94. Ved 10de Januar 1693 anmærker den aalborgske Biskop J. Bircherod i sin Dagbog, at han havde beseet A. Magnussens Bibliothek. Da han foretog sig sin Commissionsreise til Island, bleve hans sieldneste Haandskrifter, ifølge en Notice i *Acta Consistorii* for 1706, som siden skal meddeles, hensatte i Forvaring paa Academiets mindste *Auditorio inferiori*. — [4]) Som han selv yttrer i et Brev til Torfesen, dat. Kirkiubækloster, 26de Sept. 1704. — [5]) Jfr. Torfesens Levnet S. 137. Allerede 1690 oversatte en islandsk Sysselmand Clausens norske

Anledning til at tilskrive D. Sperling under 2den Sept. 1707 saaledes[1]: „Jeg beklager min Skiebne, idet, at da jeg meget „heller havde Lyst til at sidde paa et Sted og læse i en Bog, „end at strippe omkring, saa maa jeg saa godt som holde mig „derfra og i den Sted larme og drages med nogen uvittige „Bønder. Dog faaer jeg iblandt til min Consolation et og „andet, som Blade af sønderrevne Bøger, somme som jeg aldrig „har kunnet tænkt at være til eller have været; og en Mængde „af gamle Breve haver jeg havt her i Hænder, hvoraf jeg stor„ligen har forbedret *seriem episcoporum Insulæ, guberna„torum, nomophylacum etc.;* ihvorvel dette bliver ikke *fasti „consulares Romani*, eller af den Værdie." Blandt Magnussens vigtigste Erhvervelser i Island maae vel regnes — foruden Levningen af den kostbareste Haandskriftsamling, som nogensinde havde existeret der paa Landet, Biskop Bryn. Svendsens[2], hvilken Arvingerne overlod ham — tillige en Deel af den skalholtske Biskop Theodor Thorlacius's, tildeels efter Faderen Biskop Thorlak Skulesen paa Holum arvede, ikke ubetydelige, Samling[3]. Overhovedet kunde en Samler som A. Magnussen

Krønike paa Islandsk, da han tvivlede om, at den islandske Original existerede paa mange Steder i Island. I Dedicationen foran den skalholtske Udgave af Landnamabók 1688 siger Udg. Th. Thorlacius, at der af gamle Historier og Antiqviteter „er endnu nogle at bekomme".

[1]) Brevet er dateret „Slitandestad udi Stadarsveit vesten paa Island, 4 à 5 Miil fra det høie Sneebierg Snæfeldsiøkel, som kan sees 18 à 20 Miil ud i Søen". Han skriver her iblandt andet: „Jeg var tilfreds, jeg kunde give ham saa gode Ord, at han vilde sammenføie i en Tractat alt det han kan, *forsitan sparsim*, i hans Skrifter have anoteret, om Sn. Sturlesen, Are Frode, Sæmund Frode og deres Skrifter, item Saxo og Andreas Sunonis og lade det trykke, Os andre til Lærdom, eller i det ringeste meddele mig, imod Betaling, Copie deraf til min egen Fornøielse." — [2]) Af Bryn. Svendsens Testament 1674 (Forordn. f. Island III. S. 175) synes det, at han med Hensyn til sin islandske Samling, maa have giort en egen Disposition; jfr. *F. Johann. IV. p.* 9-10. Espolin VIII. p. 121. — [3]) *F. Johannæus IV. p.* 9.

Oprindelse, hvilken han med Leibnitz og nogle flere Samtidige allerede dengang erkiendte, fornemmeligen at burde søges paa den linguistiske Vei. Hans Anskuelser og Ideer over denne Gienstand lære vi tildeels at kiende af nogle haandskrevne Bemærkninger angaaende de nordiske Folks Oprindelse og ældste Banbringer, der saameget mere her kunne fortjene Plads, som man af denne Art har Mindst efterladt fra hans Haand.

1. *Lingua, quam nunc loquuntur Fenni infra et supra Finlandiam Svecicam, et Fenni Finnmarchiæ incolæ, videtur fuisse ea, quæ olim ante Norvegorum adventum in Scandinavia (ɔ: toto illo tractu quem Romani scriptores sic vocant) in usu fuerit*[1]. *Gens ista Fennica, una cum idiomate suo, eidem fato succubuisse videtur ac Cumbri in Brittannia* (Kymrerne i Wales og Bretagne) *et Cantabri* (Baskerne) *in Hispania. Nempe illam in extremum angulum trusit gens illa, quæ aliunde, absque dubio, influens, Norvegiam & Sveciam nunc incolit, unde et insulæ Danicæ suos incolas indubie acceperunt. Norvegiæ nomen, facile inducor ut credam antiquius esse inundatione illa, et itaque Fennicum*[2]. *Adeo enim mature ad Plinii aures pervenit, qui Nerigon insulam memorat, in Oceano*

---

i den ældre 8, i den nyere 6; af Nialssaga i den ældre 6, i den nyere 5; af *Speculum regale* i den ældre 10, men i den nyere 17. Derimod fandtes i hiin Samling 6 meer eller mindre fuldstændige Codices af Snorres Edda, hvoraf nu kun haves 3. Af Didrik af Berns Saga existerede der 2 Codices og et Fragment; der havdes 4 Membraner af Sverrissaga, som alle brændte; af Sturlungasaga, som nu kun existerer i Papiirafskrifter, eiede Magnussen 2 Membraner.

1) At finske Folk have været den store nordiske Halvøes oprindelige Beboere (*Aborigines*), er antaget og saavidt mueligt beviist af Leibnitz, Ihre, Lagerbring og Thunmann blandt de ældre, og i den nyere Tid især af Geijer (**Svea Rikes Häfder** I. S. 412), Rask (Priisskrift om det gamle nordiske Sprogs Oprindelse S. 112-15; Samlede Afhandlinger I. S. 75) og N. M. Petersen (Sammel Nord. Geografi I. S. 172). — 2) Her gaaer

boreali sitam: nisi Nerigon Næriki sit in Svecia[1].

2. *Gentes quæ in Septentrionalia Europæ ex orientis partibus ante multum temporis migrarunt (qui nunc sunt Germani, Sveci, Dani, Norvegi) sese in duas partes divisisse videntur*[2]*: una Germaniam occupavit, progenuitque cum tempore inferiores Germanos, Jutiæ incolas (ɔ: Cimbros), Belgas &c, qui omnes primum suorum parentum idioma paulatim corruperunt*[3]*. Theutobocus Cimbrorum Rex ipso nomine vel Germanus est; nec ullo argumento probari potest, Cimbros Danicum idioma (quod postea sic dictum est) locutos esse. Imo, Juti, qui in Angliam migrarunt, Germanicæ originis esse videntur, lingua quam secum devexerunt, id indicante. (Credi poterit Germaniam tunc temporis non fuisse omni ex parte vacuam, sed Sclavonicæ originis nationibus habitatam,*

---

dog Forfatteren for vidt, ligesom naar han i en anden Optegnelse antager, at *Codanonia* ikke skulde indslutte det danske Navn. I Nerigon maa ogsaa upaatvivleligen Navnet Norge (Noregr, Norvegr) ligge; ligesom vi i flere af de ældste, hos de Gamle forekommende nordiske Land- og Folkebenævnelser f. Ex. *sinus Codanus, Abalus, Baltia, Scanzia, Raunonia*, ikke ville kunne miskiende Gienklang af Nordens ældste Tungemaal.

[1]) Denne Conjectur kan neppe ansees for heldig. Rimeligst er maaskee endnu Scheffers Udledelse (*Upsalia p.* 8) af Nedre Rige (*regio inferior*) i Modsætning af Uppland (*regio superior*) jfr. Suhm Nord. F. Opr. S. 181. — [2]) Man finder alt her det, ogsaa i Magnussens Brev til Bassewitz om Sproget i *Codex argenteus* angivne Resultat af nyere Tids Granskning, at nemlig Skandinaver og Germaner vare Grene af eet stort Stammefolk og Begge oprindeligen udvandrede fra Østen (Landene omkring det sorte Hav.) — [3]) At Cimbrerne hørte blandt de germaniske Folk er nu vel afgiort; men der kan ogsaa anføres Grunde for, at en Deel af denne adspredte „omvandrende Stamme" (*gens vaga* hos Livius) engang har boet paa den jydske Halvøe. *Pomp. Mela Lib. III. c.* 3. *Plinii Hist. Natur. IV. c.* 14. 27. *Taciti Germ. c.* 37. *Ptolem. Geogr. II. c.* 2.

præsertim quoad Septentrionalia & Balthici maris oram; perpendatur tamen ulterius[1]*).*

Altera immigrantis populi pars in Sveciam migrasse videtur, hinc in Scaniam, Uplandias, Norvegiam totam, atque ex his terris expulisse incolas, qui ante hanc immigrationem terras istas incoluisse videntur; hos Finnos vel similem gentem fuisse verisimile est. Atque ex eorum lingua videntur nomina locorum desumta, quæ nostro idiomati dissimilia sunt: ut Skáni, Oslo, Biorgyn, immo Noregr, Borgund, Hitrar[2] *et sexcenta. Tandem ex Scania in insulas Danicas migratio facta esse videtur, indeque pristini incolæ exacti, quos Sclavonicæ originis fuisse putarem. Quicquid illius sit, istorum non Danici idiomatis sunt*

---

jfr. Petersens Danm. Sagnhistorie I. S. 444). Levninger af disse vare maaskee de Jyder, der i Forening med Angler og Saxer i 5te Aarhundrede gik over til Britannien; at disse tilhobe hørte til een og samme (gamle frisiske?) Folkestamme, har jeg stræbt at godtgiøre i mit „Forsøg til det danske Sprogs Hist. i Slesvig" S. 19 sq.

[1]) Med Hensyn til Slavernes Ælde i det nordlige og østlige Tydskland, synes Magnussen her at hylde samme Mening som i nyere Tid Schløzer og Flere): Allg. nordische Geschichte S. 229; Samme: von den Chaldæern 1781, S. 57. jfr. Biester, „Waren die ersten Bewohner der brandenburgische-preussischen Länder an der Ostsee Slawen oder Deutsche? i Preuss. Acad. d. Wissensch. Hist. Philos. Abhdl. 1804-11.

[2]) Heller ikke i disse Hovednavnes Udledelse af det finske Sprog bør man vel ubetinget følge Magnussen. Om Norge s. foreg. S. Oslo har sit Navn af en liden Elv eller Bæk Lo kaldet (maaskee beslægtet med det gamle lögr, Søe, Hav) og skulde vel egentlig hede Loar-os, *ad modum* Nidar-os; Biørgvin eller Biørgyn (Bergen) haver formodentligen sit Navn af de Fielde, hvoraf Byen er omgivet. Borgund, der forekommer paa flere Steder i Norge og tillige i Danmark, lyder baade i Hovedstavelse og Endelse saa skandinavisk, at man neppe behøver at søge dets Etymologie enten blandt Finner eller Burgunder, (jfr. Petersen om Stednavne; Nærv. Tidsskr. 2det B. S. 68). Skaane udleder Sidstnævnte med Geijer af det Finske (S. 38). Om Etymologien af Hit-

Erri, Falstr, Mön, et similia[1]. *Hæc migratio post Chr. n. tempora facta esse videtur: Mela enim insulas Teutonum nominat*[2]. *A verisimili non abludit, gentem hanc, quæ Septentrionem implevit, et in insulas Danicas migravit, Danos in continente dictos fuisse, atque inde esse quod idioma suum Norvegi, florentibus adhuc rebus eorum, Danicum vocarunt*[3]. *Postea ex insulis Danicis, in Jutiam transfretasse videntur, terramque*

rar (Hitteren i Flekkefiords Præstegield, Lister-Fogderi) tør nærværende Udg. intet bestemt yttre.

[1]) En dristig Gisning, hvorsom Forf. ellers her haver udtrykt sig tydeligt: at slaviske Folk eengang skulle have boet paa de danske Øer. At han synes at have antaget Slavernes Tilværelse i det nordlige Tydskland som et Stammefolk, er bemærket paa foregaaende Side. At et væsentligt Slægtskab finder Sted mellem den gothiske og slaviske Sprogklasse, uden at dog den ene kan antages at være oprunden af den anden, er godtgiort i Rask's Priisskrift, S. 143. **Ærrøe** (Erri) haver uden Tvivl Navn af ár ɔ: Frugtbarhed; **Falster** (der allerede forekommer saaledes i Wulfstans Reise) er maaskee Fe-Alstr; **Møen** kan enten sammenlignes med den liflandske Øe **Møøn** (Mone), eller **Man** ved Engelland o. fl. — [2]) Herved sigtes formodentligen til følgende Sted hos **Pomp. Mela**, lib. 3. c. 6 (efter Tzschuckes Udg.) „*In sinu quem Codanum dixi-„mus, ex insulis Scandinovia (Var. Codanonia), quam adhuc Teutoni tenent etc.*"; men giennemlæses hele Stedet sammenholdt med 3die Cap., og sammenlignes denne Melas, ikke tydeligen fremsatte, Beretning, med Naturen, vil man maaskee finde det sandsynligt, at han her ikke haver tænkt sig Siellands, men den jydske Halvøe (der letteligen kunde forvexles med en Øe), og maaskee Øerne ved denne, dengang tildeels af større Omfang; jfr. **Schlözer** Allg. nord. Historie S. 55. 65, Formodentligen betyde *Teutones* her det Folk, som senere blev bekiendt i disse Egne under Navn af Saxer. — [3]) Omtrent samme Grund til Isländernes Benævnelse for Skandinaviens almindelige Sprog, **dönsk túnga**, angives af Erichsen i Udg. af **Gunnl. Ormst. Saga** p. 275-77. jfr. **Hallenbergs** Anm. til **Lagerbrings** Swea R. Hist. II. S. 128.

illam, profligatis prioribus incolis (Germanis, Cimbrorum reliquiis) occupasse, quod forsitan Sec. V. cadente factum est; tunc enim Danorum nomen celebre fieri cœpit, et a Procopio et Gregorio Turonensi primum (nisi fallor[1]*) nominatur (immo prius, Juti enim A. 449. in Angliam transmearunt). Quæ de Dano Rege Islandi dicunt, examinari merentur*[2]*. Quæ de Odini immigratione, partim falsa sunt, partim confusa, omnia incerta.*

3. *Gentes illas, quæ in Italiam et Hispaniam migrantes Latinam lingvam corrupere, Germanicas fuisse, non vero e terris magis ad Septentrionem vergentibus argumento est, quod illæ articulum propositivum invexerint, et verba passiva eliminaverint: hoc enim Germanis proprium est, contrarium vero Septentrionis idiomati*[3]*. Quod e Scanzia istos populos Scriptores*[4] *deducant, parum ponderis habet: neque enim Scriptores isti scivere, ubi sita esset ista Scanzia, sed terram maxime septentrionalem ita dixere, non secus ac alii eorum Septentrionis quamque extremitatem Thulen*[5] *appellarunt, et Græci quicquid terrarum ignora-*

¹) Hos Greg. Turonensis († 595) optræder Folket *Dani* under det ældste Aarstal (515). Noget ældre end denne frankiske Skribent var vel Byzantineren Procopius († efter 552); men Jornandes torde dog være den ældste Skribent, hos hvem det danske Folks Navn forekommer; thi det var før Midten af det 6te Aarhundrede, at han forfattede sit Udtog af Cassiodors gothiske Krønike, der er skrevet i Aarhundredets første Halvdeel. — ²) Maaskee sigtes her til Sagnet i Snorres Ynglingasaga, cap. 20, at Danmark er benævnet efter Dan Mykillati. De lignende Sagn hos Saxo ere bedømte og forklarede i Grams Meursius col. 4 og P. E. Müllers Undersf. af Danm. og Norges Sagnhistorie S. 16. — ³) Dette haver Magnussen nærmere udviklet i sit Brev til Bassewitz. — ⁴) Nemlig fra Jornandes af, om hvis Scanzia og dets Beboere og Udvandringerne derfra, det maa være nok her at henvise til den skarpsindige og klare Udvikling i Geijers Svearikes Häfder I. S. 93 sq. — ⁵) Uden Tvivl den

bant, Scythas, et Celtas[1] *dixerunt, nos quoque Tartaros et Tatariam dicimus omne illud, quod in istis tractibus distinctiori nomine apud nos caret.*[2]. *Potuere tamen nonnulli e septentrionalibus populis examini isti interesse, et eam de Scanzia famam peperisse*[3]. *An Scaniæ nomen et Scanziæ vel Scandinaviæ ejusdem sint originis, non satis constat; haud tamen a verisimili abludit, Scaniæ nomen ab hac vel simili voce originem sumsisse. Certe alteri quam Danicæ lingvæ originem debere videtur.*

Ovenstaaende, i flere Henseender interessante Anecdoton viser, saavel at Magnussen, fra hvis Hovedstudier dette Slags Undersøgelser dog maae antages at have ligget fjernere, formaaede at løsrive sig fra flere af sin Tids urigtige og eensidige Anskuelser, samt at mange af de Resultater, der ere Frugten af senere Tiders, ved langt flere ethnographiske og linguistiske Hjelpemidler understøttede Grandskninger, allerede dengang svævede for ham med større eller mindre Klarhed. Man kan altsaa ikke undre sig over, at selv Leibnitz ønskede sig en saadan Mands Dom over sin Afhandling *de origine Francorum.*[4]

9.

Enhver der haver havt Leilighed til at gjøre sig bekiendt med A. Magnussens, i trykte og utrykte Skrifter og Optegnelser nedlagte Domme og Yttringer om de islandske Mindesmærkers hi-

rigtigste Forklaring (jfr. Schlözers Allg. nordische Geschichte S. 17. 44), skiøndt Geijer anf. St. S. 70 vil henføre Thule til et bestemt Land. Saaledes gave Grækerne enhver sydlig beliggende Øe (ikke blot den ved Afrika) Navnet Cerne.

1) Jfr. Schlözer *l. c.* S. 14. 289. — 2) Samme Yttringer forekomme hos Schlözer *l. c.* S. 425 *sq.* — 3) Dette vil, uden Tvivl, kunne godtgiøres af mange Udsagn og Vink hos Jornandes, Procopius, Paul Warnefrid og fl. af de ældste M. Ald. Skribenter; ikke at tale om Sammenhængen mellem den nordiske og tydske Sagnkreds om Volsunger og Giukunger. — 4) *Leibnitii Epp. ed. Kortholt,* I. p. 352 (i et Brev af 1716).

storiske Værd[1], vil ogsaa have lært at kiende ham som en skarp og streng Kritiker, der ikke, med andre Lærde paa den Tid og længe efter, i ethvert gammelt Værk, naar det kun ikke alt for tydeligen var betegnet med Digtningens Stempel, søgte og troede at finde, i det ringeste, et historisk Grundlag. Dog kan man paa den anden Side heller ikke i hans Kritik miskiende en stundom alt for vidt dreven Scepticisme. Folkesagnets Udvikling og Værd, som især bliver klar og tydelig ved Sammenligning mellem forskiellige Folkeslag i en meer eller mindre raae Tilstand, hos hvilke den mundtlige Overlevering endnu ei er afløst af andre Hielpemidler, var ham og hans Tid fremmed; derfor formaaede han heller ikke at opfatte Sagnhistoriens rette Betydning, men forkastede, uden videre Betænkning, enhver Oldtids-Beretning, der ikke kunde henføres til bestemt Tid og Sted; derfor finde vi i Magnussen en ufkaansommere Forkaster af de halvromantiske islandske Sagaers historiske Benyttelse, end selve disse Mindesmærkers nyeste Kritiker, Sagabibliothekets forevigede Forfatter, var det. Saaledes ansaae han Gotreks og Rolfs Saga, Herrauds og Boses, Thorstein Vikingsøns, Hervørs, Orvarodds, Halfdan Eysteinssons og Sørle Sterkes Sagaer, i det Hele for Fabler, op-

[1]) Ikke faae af dette Slags, efter hans mundtlige Meddelelse, findes i nogle Anmærkninger over den islandske historiske Literatur, i et Skrift af vor J. Olassen (Nye Kgl. Msptsamling i Folio), hvis følgende vidtløftige Titel dog lover meer end det holder: *Vindex traducis memoriæ i. e. Critica historica vel Conspectus historicus Dano-Norvegico-Islandicus super historias veteres idiomate Islandico conscriptas, quo non tantum primariæ historiæ regni Dano-norvegici, seu Authores, qui hodie nunc extant, plerique nomine tenus enumerantur, sed cujus, quoad veritatem, confusionem vel ineptias, valoris sint, examinantur, quo simul oculis judicii perlustrandæ quoque veniunt historiæ, quæ ad alias Europæ partes, sc. Sveciam, Angliam, Germaniam, Galliam, Hispaniam, Italiam et regna finitima excurrunt; nec non quæ ad Græciam, Palæstinam, Persiam et Indias usque exspatiantur. Judicio, opera et studio Joh. Olavii ventilatus, trutinatus, et discussus. Havniæ* 1756. Den er tilegnet Forfatterens Patron Mollmann.

digtede i det 14de Aarhundrede[1]; medens Sagabibliotheket vel finder disses største Bestanddeel at være Digtning under en temmelig nye Form, men dog tillige troer, at i dem enkelte historiske Personer og gamle Sagn forekomme, hvilket antages især at være Tilfældet med den interessante Hervararsaga, der i det Heele torde indeholde flere umiskiendelige Træk fra Oldtiden. Rolf Krakes og Regnar Lodbroks Saga vare for Magnussen rene Digtninger[2]; medens Sagabibliotheket i Forstnævnte dog finder ældgamle Minder, skiøndt i den senere Tid udpyntede, og i Sidstnævnte med fuldkommen Føie erkiender en historisk Grund og en Bearbeidelse allerede fra det 13de Aarhundrede[3]. I den første Deel af „Fundinn Noregr" fandt han, med flere baade ældre og nyere Lærde, blot kosmologiske Forestillinger[4], hvorved dog saavel han som de Øvrige, have overseet den Værd, disse ældgamle Sagn altid have som en gammel Tids Anskuelser af flere nordiske Landes ældste Befolkning. I det Hele var det hans Overbeviisning, at Nordens historiske Periode ikke kan siges at begynde før med Braavalla-Slaget[5].

Men var end Magnussen ikke i Stand til at bedømme denne Klasse af sit Fødelands literariske Frembringelser fra dens rette Standpunkt, saa satte hans fortrolige Bekiendtskab med Islands Literatur, Sprog, Cultur og hele Eiendommelighed ham dog i Stand til, om Oprindelsen og Udviklingen af den islandske Historieskrivning, at danne sig en Forestilling, hvis Rigtighed tildeels bekræftes ved Resultatet af nyere Tids Undersøgelser og ved Sammenligning med samme Gienstand hos andre, især be-

[1]) Torfesens Levnet S. 213. — [2]) Jon Loptsens Encomiast, udg. af Erichsen, S. 112-13. Nyerups danske Moerskabslæsning S. 39. At han ansaae Sigurd Fosnisbane og Brynhild for uhistoriske Personer, viser at han intet Hensyn tog til de tydske Kilder. — [3]) 2den D. S. 468, 523. — [4]) *Are Frode ed. Bussæus, p.* 114. „Fundinn Noregr *parum videtur habere sani"; I. Olavii Critica Mss.* § 10.; jfr. Min Afh. *de Ario multiscio, p.* 96. — [5]) *I. Olavii Critica*, § 10.

flægtede Folk. Han var ingenlunde nogen blind Beundrer af de Islands egen Historie vedkommende Sagaer, men vidste at skielne de fortrinlige fra de mindre paalidelige; om disse sidste siger han, at de ere „skrevne af *hominibus historices penitus ignaris* „*et Chronologiæ imperitis;* ere deri for det meeste *scitu in-* „*digna* amplificerede med megen Vidtløftighed" [1], samt at de „ere skrevne saa seent, at Authores ei accurat kunde vide *veri-* „*tatem historicam* [2]. De ere gierne partiske for de Norske, *quippe cognatis suis et amicis cum quibus semper commercia habuerint* [3].

Ogsaa hans Forklaring over den skriftlige Histories Udvikling af Sangene og af mundtlig Overlevering fortiener Opmærksomhed [4]:

„De ældste *Monumenta historica*, vi kiende, ere Sangene. De bleve i lang Tid conserverede ved Tradition. Disse „Sange vare saa korte og intricate, at de kunde Ingen nytte „uden Dem, der kiendte til de Ting der omhandledes, og vilde „have været tabte for Efterkommerne, dersom der ei havde fulgt „med nogen mundtlig Exposition. Det har været en stor Lærdom, at kunne udenad de Historier, som Qvæderne kun berøre, „ligesom man endnu har *versus memorabiles biblicos, de Mo-* „*narchiis etc.* [5] At dette saaledes er gaaet til, sees af Edda.

---

[1]) Jfr. Sagabibliothek III. S. 20 *sq.* — [2]) Han antog nemlig, (fornemmelig i Medhold af gamle Udsagn, f. Ex. Prologen til Olaf Hell. S. i Oldskr. Selsk. Udg. I. p. 4), at Islænderne først i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede havde begyndt at blive Forfattere. P. E. Müller har i sin Afh. om den isl. Historieskrivning (Nærv. Tidsskr. 1 Bind S. 32 *sq.*) stræbt at godtgiøre, at før Are Frodes Tid historiske Fortællinger kunde antages at være nedskrevne, men kun til eget Brug og som Hielpemiddel for den mundtlige Fortælling, der synes at have tabt i Anseelse, saasnart Sagnene begyndte at nedskrives; f. Olaf Hell. S. I. p. 4. II. p. 241, og Fornmanna Sögur VI. p. 265. — [3]) P. E. Müller ans. Sted S. 25 *sq.* jfr. Sagabibl. III. S. 7 *sq.* — [4]) Jfr. Afh. *de Ario multiscio p.* 70. — [5]) Det var især Skaldene selv, hvis Hukommelse til-

„Forf. har været kyndig i *carminibus paganorum*, og vidst „udenad, hvorledes det skulde forstaaes, som de Gamle skulle „have digtet til deres Guder. Vi vilde kun have liden Nytte af „de hedenske *carminibus de Diis*, dersom vi ei havde tillige „denne *Commentator eddicus. Videatur Haustlaung*[1]. „Hvo kunde nu forstaae Ynglingatal, dersom vi ei havde Snor„res Commentar[2]. Naar nu disse *orales explicationes car„minum* reent manglede eller vare alt for korte, da tabtes den „rette *sensus carminis*[3]. Saaledes gik det med *Gesta Olavi „Sancti*, før han kom til Norge, som sees af *coævis scrip-*

lige opbevarede saadanne mundtlige Forklaringer eller Sagn (Nærv. Tidsskr. I. S. 12. 21 *sq.*); til disse hørte ogsaa de udsmykkende Tilsætninger om Varsler og overnaturlige Aarsagers Indvirkning; jfr. Sagabibliothek I. S. 29.

[1]) I G. T. Thorlacius's for øvrigt ypperlige Udgave af dette Digts og Thorsdrapas Fragmenter (1801) burde derfor det Stykke af Kenníngar, hvortil Haustlang egentlig hører, have været forudskikket; det findes i Rasks Udg. af Snorres Edda p. 107 *sq.* Man see Bemærkningen om de prosaiske Tillæg til de eddiske og andre gamle Digte i Sagabibliotheket II. S. 19. — [2]) Naar Snorre i sin Fortale p. 2. siger: **Eptir sögn Þióðólfs er fyrst ritin æfi Ynglínga, oc þar viðaukit eptir sögn fróðra manna**; da maa han uden al Tvivl snarere have meent en saadan Commentar til Thiobolfs genealogiske Digt end nogen egentlig nedskreven Ynglingasaga, som P. E. Müller meener i Danm. og Norges Sagnhistorie S. 184. Baade Thiobolfs Digt (qvæði) og disse tilhørende Forklaringer kalder Sn. **sögur**, ɔ: mundtlige Overleveringer; **sögusögn** bruges udtrykkeligen i Olafs Hell. S. II. p. 241 og paa flere Steder for mundtlig Fortælling. Den som erindrede mange Saadanne kaldtes **fræðimaðr** eller **sagnamaðr**. — [3]) Derfor veed Snorre intet at fortælle om Upsalakongerne Domar og Dyggve (**frá.... er ecki sagt annat**), end at de døde af Sygdom, p. 22-23. Men at Sangene, skiøndt ikke egentlig historiske Vidnesbyrd for Facta, bidroge undertiden som supplerende Beviser til at bestyrke den mundtlige Fortælling, er beviist i Sagabibl. III. S. 22 *sq.*, jfr. Olaf hell. S. I. p. 4, og en mærkelig Note til **Arinbiarnardrápa i Eigla p. 663.**

„*toribus Angliæ*[1]. Af *defectu explicationum* er det og „kommet, at nogle Sagaer ere saa korte, f. Ex. Eriks Jarls „Hagensøns. Siden efter begyndte man at skrive Bøger om „Fortidens Hændelser efter disse gamle Sange og efter kyndige „Folks Explication af dem. Derved forgik den største Deel af „de gamle Viser, som Folk til den Tid havde kunnet udenad, „da man ei fandt det Umagen værd at citere uden det Vigtig„ste[2]. Derfor have vi næsten intet af disse *carmina* heelt; og „vi havde maaskee ikke Halvparten af dem, vi have, dersom ei „deres Elegants havde lokket Skribenterne til at føre dem ind i „deres Skrifter."

Samme Anskuelse om denne Gienstand havde i det Væsentlige P. E. Müller; til Sammenligning hermed fortiener derfor at anføres følgende Bemærkninger af Sagabibliothekets 2den Deel S. 18-20: „Især er det karakteristiskt for den gamle „Skaldesang, at den er ledsaget med prosaiskt Indledning og ind„strøede historiske Bemærkninger. Man har med Uret anseet „disse for lutter senere Tillæg. For saa vidt har man Ret, at „adskilligt i de prosaiske Indledninger kan senere være baade lagt „til og taget fra, at vi i det mindste ikke saaledes kunne være „forvissede om den prosaiske Deels Ægthed, som om de poetiske „Stykkers, hvor Formen heel maatte bevares. Men det er upaa„tvivleligt, at mange af disse Sange maae stedse have været led„sagede med prosaiske Anmærkninger, da de uden disse vilde ofte „blive uforstaaelige.... Skalden, som fremsagde sit Drapa, til„føiede hvad der behøvedes.... De eddaiske Sange lære os, at „mange af disse Skaldedigte selv i deres senere Form ikke kunde „undvære de prosaiske Tillæg, hvoraf endogsaa enkelte, skiøndt „meget korte, findes i Eyvind Skaldaspillers Qvad over Hagen „Adelsteen. Vi kunne saa meget deslettere forstaae, hvorledes

[1]) Jfr. *Torfæi Hist. Norv.* III. p. 27 *sq.* P. E. Müllers Danm. og Norges Sagnhistorie S. 235. — [2]) P. E. Müller i Nærv. Tidskr. I. S. 50 *sq.*

„Skaldesangen kunde forplante de historiske Sagn, naar disse „giensidigen tiente til at oplyse og bestyrke hinanden.... Vol„sungasaga viser os et tydeligt Exempel paa, hvorledes en Saga „opstod af en Samling af Skaldesange om en vis Kreds af „Begivenheder med de tilhørende prosaiske Indledninger [1]."

Ogsaa Magnussens Begreber om de eddiske Sanges Oprindelse, Betydning og Tiden, paa hvilken de ere nedskrevne [2], stemmer overeens med Resultaterne af nyere Tids Grandskninger. Med Hensyn til Beskaffenheden af Heimskringla og til Snorres historiske Fremgangsmaade, antager han i en herom efterladt Optegnelse, at Værkets Begyndelse om Odin og Ynglingerne er af Snorre selv, grundet paa Ynglingatal og mundtlige Overleveringer [3]; at Are Frodes Skrift først var begyndt

[1]) Noget Lignende fandt Sted med Hensyn til Opbevaringen af de gamle ersiske Digte. Til hvert af disse hørte nemlig et Slags Fortale eller Udsigt over Digtets Indhold, som Oplæseren eller Sagnemanden forudskikkede. Af disse Indledninger var man stundom nødsaget til at udfylde Lakuner i selve Digtene; s. *H. Mackenzie* **Report of the Committee of the Highland Society appointed to inquire into the Poems of Ossian (Edinb. 1805). p. 108.** — [2]) *Vita Sæmundi* foran Commiss. Udg. I. p. XIII. En haandskreven Anm. af Magnussen lyder saaledes: ***Fuerat autem Eddæ auctori unice propositum, fabulas poëticas in poëtarum gratiam colligere, non vero vetustam septentrionis theologiam ab interitu vindicare.*** Jfr. P. E. Müllers Asalærens Ægthed S. 67. — [3]) Sagabibliotheket III. S. 400, antager de 13 første Kapitler at være skrevne af Snorre selv; men den egentlige Ynglingasaga, ifølge hans formeentlige Yttring i Fortalen, af en Anden; jfr. Danm. og Norges Sagnhistorie S. 184. Hermed kan sammenholdes Udgivernes skarpsindige Conjectur (Fortalen til den lat. Overs. af Olaf Hell. Saga p. VII), om at den første Deel af Snorres Fortale ikke skulde være af ham selv. Mærkeligt er det for øvrigt, at Magnussens Samtidige O. Sperling paa flere Steder i sine haandskrevne Arbeider yttrer omtrent en lignende Idee om Heimskringlas Oprindelse, at Snorre nemlig ikke egentlig var dennes Forfatter, men snarere Samler eller

med Harald Haarfager; at Materien eller Indholdet af Heimskringla for største Deel skyldes ældre skrevne Kilder f. Ex. Skioldungasaga, Are Frodes og Erik Oddsens Arbeider, men Formen Snorre selv, som desuden har fortsat Historien fra Sigurd Slemmedegns Død af[1]. Omtrent en lignende Forestilling om Snorre som Historieskriver havde P. E. Müller dannet sig, uafhængig af hans store Forgænger, hvis her anførte Anecdota Forf. med temmelig Vished tør forsikkre, ikke af ham at være kiendte eller benyttede.

Efter det Anførte vil man ikke vente at finde A. Magnussen blandt deres Tal, der *bona fide* tilskrive Odin Runeskriftens Indførelse i Norden eller udlede dennes Anvendelse paa Monumenter allerede fra den mythiske Alder. Tvertimod skal han have antaget, at Runerne i Grunden ikke vare andet, end fordærvet latinsk Skrift[2]; en Hypothes, som, efter hans Tid, adskillige Lærde, især uden for Norden, have hyldet[3]. Hans Paastand, at Rune-Alphabetet (efter Christendommens Indførelse, da Bogskrivning egentlig begyndte?) ikke blev (almindelig) brugt som Bogskrift[4], deles nu af de Fleste; skiøndt der dog heller ikke mangle Grunde til at antage, at denne Skriftart kunde være brugt til at opbevare Frembringelser af ringere Omfang, f. Ex. korte Digte, Kongerækker, Genealogier o. s. v., maaskee

---

Redacteur af forskiellige Skrifter til de norske Kongers Historie; jfr. *Torfæana p.* 129. 135.

[1]) Sagabibl. III. S. 403-4. Danm. og Norges Sagnhistorie S. 181 *sq.* — [2]) „*Narratum mihi a viro erudito, Arnam Magnæum, ... existimasse, runas a latinis literis, rusticorum imperitia corruptas*", siger Lagerbring, *Monum. Scanensia. Vol. I. p.* 284. — [3]) Saasom J. P. Murray (der igien beraaber sig paa Lacroze) i et Par Afhandl. i *Commentatt. Göttingenses Tom. II.* og *Novi Comm. Götting. V.; Porthan Diss. de origine et propagatione literarum* (*Aboæ* 1794) *p.* 51; *Kopp, Palæographia critica III. p.* 236; jfr. Brynjulfsens *periculum runologicum p.* 22. — [4]) *Vita Sæmundi p. XIV.* Suhms Nye Saml. til den danske Hist. III. S. 110. jfr. Nærv. Tidsskr. I. S. 356.

endog før hiin Epoke [1]. Skade, at man ingen Prøve har af Magnussens Kritik ved Læsning og Forklaring af Runemonumenter [2].

10.

Uagtet A. Magnussen selv intet egentligt Værk udgav, manglede det ham dog ikke i forskiellige Tidsrum af hans Liv paa Planer til literariske Foretagender af Omfang og Betydenhed, men hvoraf neppe meer end eet naaede en saadan Grad af Udførlighed og Fuldendelse, at det kunde siges at være modent for Pressen. Dette Arbeide, tillige eet af hans tidligste, og hvorved han i lang Tid synes med Interesse at have dvælet, var en kritisk Udgave af Are Frodes Skrift om Islands Historie, med latinsk Oversættelse og udførlig Commentar. Hans endnu opbevarede Autograph viser, at Texten fulgte den bedste af Jon Erlandsen i det 17de Aarhundrede tagne Afskrift af et forlængst tabt Membran, der maaskee har været ældre, end nogen nu existerende islandsk Codex; at Oversættelsen var tro og simpel; at adskillige vanskelige Punkter af den norske Chronologie vare undersøgte [3], samt mange nye og interessante antiquariske

[1]) Som Levninger heraf kunde nævnes Runen þ i det gamle nordiske Alphabet, ᛉ for „Madr" i enkelte af de ældste islandske Codices, ᚼ i enkelte Diplomer og fl. Derfor troede Ihre ei albeles at torde nægte Runernes Brug til Bogskrift i *Diss. de runarum in Svecia antiquitate p.* 87 *og Diss. de runarum patria et origine p.* 36. 46. Afd. Justiceraad Thorlacius (som i Fort. til Sæmunds Edda I. p. XVII tvivlede derom) haver dog senere selv forsikkret mig, at have truffet paa dunkle Steder i gamle islandske Digte, der kun, ved at antage urigtigen læste Runer, kunne forklares; jfr. Thams gøthiska Monumenter S. 9. — [2]) Hans ovenfor S. 107 omtalte Exemplar af *O. Wormii Monumenta*, med Rettelser, hører desværre blandt *Deperdita;* jfr. Nærv. Tidsskr. I. S. 312. Ere Forklaringerne over Tillitse- og Tirsted-Stenene (*Bartholini Antiqv. p.* 146. 440) af M., som er rimeligt, da de vidne om Sprogkundskab, saa vise de tillige en altfor dristig og vilkaarlig Behandling af Indskrifterne; men de høre da ogsaa hen blandt hans Ungdomsarbeider. — [3]) Disse chronologiske Under:

Oplysninger meddeelte i Anmærkninger; tillige var saavel om Are Frodes, som om Sæmund Frodes Personalier og Skrifter det Fornødne tilføiet [1]. Ved dette Arbeide havde Forf. benyttet Haandskrifter saavel paa Universitetsbibliotheket, som i det kongelige Bibliothek, f. Ex. Flatøebogen [2]. Allerede i sin Patrons, Bartholins, Huus maae han have lagt første Haand derpaa; thi 1689 forlangte han sit Haandskrift tilbage fra Torfesen, for at forberede dets Udgivelse. Da denne desuagtet blev udsat [3], meddeelte han det til adskillige Venner og blandt disse 1693 til Christen Worm, dengang 21 Aar gammel, siden Siellands Biskop, som tog en Afskrift deraf og selv fik i Sinde at lade Ares Skrift med tilhørende Apparat udkomme i Oxford [4]. Dette lykkedes nu vel ikke; men under sit Ophold i Engelland lod han her i Aaret 1695 eller 1696 begynde paa Trykningen, som dog standsede ved hans pludselige Afreise [5]. Af denne Udgave i stor Octavformat blev da færdig: Texten med den latinske Oversættelse og en Interpretation eller Paraphras, samt philologiske Anmærkninger (p. 1-88); en udførlig Commentar, som kun omfatter de 7 første Capitler og ender afbrudt (p. 89-152); samt en Afhandling om Ares Personalier og Skrifter (p. 169-92). Eet Ark kom, uvist paa hvilken Maade, aldeles til at mangle, ligesom det Index, der paa sidste Side bebudedes, samt Titel og Fortale. Kun meget faae Exemplarer af dette ufuldendte Værk

søgelser haves trykte i Tillæggene til Jon Loptsens Encomiast, udg. af Erichsen S. 54 *sq.*

[1]) Heraf er Sæmunds Levnet indført i 1ste D. af Commissionens Udg. af Sæmunds Edda. — [2]) Opbevares paa Universitetsbiblotheket. Magnussens Berigtigelse af Texten er benyttet ved den nyeste Udgave i **Íslendínga Sögur I.** Kbhvn. 1829. — [3]) Han giorde Rostgaard Forslag om at bidrage til Forlag deraf (**Webers** Samlinger til den danske Historie I. H. S. 123). Endnu 1719 nævnte han i et Brev af 19de Marts til den hannoveranske Gesandt Bassewitz, sit Forsæt, „*nisi mors interveniat*", at revidere og udgive sin Are Frode. [4]) **Webers** Saml. S. 120. — [5]) Om Anledningen til denne, see **Luxdorphiana** ved Nyerup S. 336. 342.

skienkede Udgiveren til nogle Bibliotheker i og uden for Engeland[1]; men siden maae dog nogle flere Exemplarer her være blevne opdagede, som af en Boghandler forsynedes med en Titel, hvis Nyhed røber sig ved første Diekast[2]. Uagtet Worm synes at have arvet et Slags Interesse for de nordiske Oldsagers Studium, som ogsaa fremlyser af dette Arbeide[3], er det dog klart, at han her haver benyttet det Magnussenske Apparat meer end billigt var, ja selv uden at kunne giøre det rette Brug deraf, hvorover Magnussen ogsaa i den følgende Tid førte Anke[4]; skiøndt denne Omstændighed for øvrigt ikke forstyrrede 'et vedvarende venskabeligt Forhold imellem dem, og Magnussen desuden, som vi have seet, havde Worm at takke for nogle islandske Haandskrifter af fortrinlig Vigtighed.

Paa samme Tid som M. arbeidede paa sin Are Frode, der fuldført fra hans Haand, i flere Henseender ikke vilde havt sin

[1]) Luxdorphiana S. 333. Ifølge et Brev fra F. A. Reinboth i Slesvig til Gram havde Udg. kun disponeret over 3 Exemplarer, foruden det, han selv beholdt; nemlig til Ridder Edv. Thwack i Engelland, til Prof. Fecht i Rostok og til det kongelige Bibliothek i Kiøbenhavn. — [2]) *Aræ multiscii Schedæ de Islandia. Accedit Dissertatio de Aræ multiscii vita et Scriptis. Oxoniæ e theatro Seldeniano (!) An. Dom.* 1716; jfr. Luxdorphiana S. 334. Naturligviis er dette Brudstykke en stor literarisk Sjeldenhed. — [3]) Afhandl. *de Ario multiscio p.* 40. Han synes ogsaa at have villet udgive en Samling af Kildeskrifter til den danske Historie, som af ubekiendte Aarsager maae være standset; *Scr. rer. Dan. I. p.* 213. — [4]) *De Ario multiscio l. c.* Luxdorphiana S. 343.; jfr. Jessens Norges Beskrivelse S. 58. Det er tydeligt, at mange Beviissteder af islandske Søgur maae være Worm meddeelte af en lærd Islænder; blandt andet ogsaa den p III. indførte **Styrbiarnar þáttr**, taget af Olaf Helga S. i Flatøebogen og nu trykt i **Fornmanna Sögur V. p. 245.** Bussæus benyttede den Wormske Udg. paa flere Steder i sin egen (1733), men uden at nævne den, formodentlig fordi Udgiveren dengang endnu levede, som en høit anseet Mand; jfr. Luxdorphiana S. 343.

Lige blandt Udgaverne af islandske Oldskrifter, før over Midten af det 18de Aarhundrede, synes han ogsaa at have beskieftiget sig med latinske Oversættelser af forskiellige nordiske Sprogmonumenter. Saadanne vare en Oversættelse af Knytlingasaga, hvorom meer i det Følgende; af Jon Hola-Biskops Saga (Magn. Nr. 222 *fol.*) samt af islandske og norske Kirkeretter, hvilke tilhobe han dog selv kun vilde have anseete for upaalidelige Ungdomsarbeider[1]. Uden Tvivl var det omtrent i samme Tidsrum, at han, efter kongelig Befaling, haver oversat islandske Sagaer paa Dansk, hvorom haves Underretning i følgende til en Cancellieraad (maaskee Over-Secretaire Moths Broder, der ved 1691 nævnes som Cancellieraad og Secretaire i tydske Cancellie[2]) stilede, men ei med Aarstal forsynede

Ydmygste Memorial.

Udi de to Pergament-bøger som Velædle Hr. Cancellie-Raad efter Hans Majest. allernaadigst Ordre mig tilstillet haver, med Befaling ieg dennem paa Dansk skulle oversætte, finder ieg intet foruden den ene Historie om Kong Rolf Krage, hvilken hermed ydmygst overleveres, som ieg eragter værd at transfereres, saasom alle de andre Parterne der inde ere enten Romaner og pure Fabeler, eller og umærkelige Relationer angaaende Island, oc dets particular Personer af ingen stor Consideration, hvorfore ieg og der med ikke er videre fortfaren. Er dog ikke desmindre parat de andre Parterne i lige maade frembeles at oversætte, hvis Hans Majest. det allernaadigst skulle behage. Givende derhos i største Ydmyghed tilkiende, at hvis Hans Majest. Fornøielse kunde ved saadanne Sagers Translation søges, da haver ieg allerede sanket en temmelig Qvantitet af islandske Monumenter, disse Nordiske Riger og underliggende Provincier angaaende, som ieg vil formode at skulle blive høiere anseet end

[1]) Pontoppidans Annaler I. S. 786. Thorkelins Fort. til den ældre isl. Kirkeret S. XX. — [2]) Riegels Christian V. S. 624.

nogen af disse, om de bleve oversatte. Jeg ervarter herpaa nærmere Ordre og lever fremdeles

Velædle Hr. Cancellie-Raads lydigste
Client oc Tiener
Arnas Magnussen.

Den ovenomtalte Plan, under sit Ophold i Tydskland at udgive et islandsk Anecdoton, maatte han opgive. At et lignende Foretagende maae være paatænkt af ham under Commissionsreisen i Island, kan sluttes af følgende Beslutning i Consistorium den 12te Juni 1706, da han stod i Begreb med igien at reise op til Island: „Saasom Prof. Arnas Magnæus begierede ved Prof. Reitzer efter Memorial af d. 8de Juni 1706 fem *Manuscripta Islandica*, som han vilde ved Trykken lade udgaae i Island, da blev efter *plurima vota* sluttet, at af *Bibliothecario Universitatis* hannem samme Msta maatte udleveres af Universitetets Bibliothek mod en nøyagtig skadesløs Revers og i Fald at samme *Manuscripta* for en og anden lovlig Hændelse og Tilfælde ey kunde indkomme igien til Universitetet, da at deres Værdie erstattes af hvis rare *Manuscriptis* som A. Magnæus sig her har efterladt, som findes paa det mindste *Auditorio inferiori*." Men denne Udgivelse af islandske Oldskrifter i Landet selv maae have medført uovervindelige Vanskeligheder for ham, under de mange heterogene og uopsættelige Commissions-Forretninger, hvoraf han deroppe var overvældet og ved de jævnlige Reiser han nødsagedes at giøre ned til Danmark. Derimod var der et andet Anecdoton af hans Fødelands gamle Literatur, paa hvis Udgivelse han i en lang Række af Aar og lige til Ildebranden 1728, med fortrinlig Iver og Interesse synes at have arbeidet, og som maaskee, uden hiin Ulykke, dog engang vilde have seet Lyset; nemlig den islandske Oversættelse af Gualters Alexandreis. Denne Oversættelse, forfattet efter Opfordring af den norske Kong Magnus Lagabøter, af Brand Jon-

sen, der døde 1264 som Biskop paa Holum[1], tildrog sig egentlig A. Magnussens Opmærksomhed ved sin ægte og rene islandske Stiil[2]. Imidlertid synes det ikke allene at have været en Udgave af den islandske Oversættelse, men tillige en kritisk Text af selve Originalen, han har havt i Sinde at levere; i det mindste erholdt han, ved sin Ven Grams Medvirkning, to Membraner af Sidstnævnte, der tilforn havde tilhørt M. Gudes Bibliothek, fra den berømte J. A. Fabricius i Hamborg[3]. Al-

---

1) Dette siges i Skriftet selv, efter Membranen Nr. 226, Folio. jfr. *H. Einari Sciagraphia hist. lit. Isl. p.* 107; Nyerups danske og norske Moerskabslæsning S. 43. Da Magnus først i Aaret før Brands Død blev regierende Konge, maae man antage, at denne Oversættelse tidligere er foranlediget af ham. Magnus havde desuden faaet Kongenavn 1257 og var kronet 1261. Derimod kan ved denne Leilighed ikke lades ubemærket, at den islandske Bibelhistorie „Stiórn" kaldet, egentlig en Compilation af Peter Comestors *Historia scholastica, Vincentii Bellov. Speculum historiale* og flere lignende, ikke kan være forfattet efter denne Kong Magnus's Regiering og følgelig heller ikke af den omtalte Biskop Brand (som siges i Dänische Bibliothek VIII. S. 4; *F. Johannæus I. p.* 371. *IV. p.* 58; Sammes *Horologium Islandicum* udg. med **Rímbegla** *p.* 30; *H. Einari Sciagr. p.* 208 og fl.); i det mindste lyder Overskriften af denne **Stiórn** i Membranen Nr. 227, *4to*, blandt *Magnæana* (jfr. Nr. 226) saaledes: „**Þessa bók lèt snara Hákon konúngr hinn korónaði or latinu, er heitir heilagra manna blómstur**"; og i Prologus selv betegnes denne Konge tydeligere: „**var virðuligr Herra Hákon Noregs konúngr hinn koronaði, sun Magnusar konúngs**"; men denne Hakon Magnussen, der ogsaa skal have interesseret sig for Literaturen, regierede 1299-1319, altsaa længe efter Brands Tid, der paa samme Sted heller ikke nævnes som Oversætter. — 2) Han ansaae det *„pro incomparabili fere et linguæ veteris septentrionalis genuino custode atque archetypo"; Sylloge nova Epistolarum varii argumenti (Norimb.* 1760-65*) Vol. I. p.* 563. — 3) *Sylloge nova Epp. I. p.* 563. 566. 569; *Fabricii bibl. Latina III. p.* 325; *Reimari vita Fabricii p.* 55. Philip Gualter de Castelliòne skrev dette, i Middelalderen saa berømte, latinske Digt om Alexander den Store, i Slutningen af det 12te Aarhundrede.

lerede fra 1707, under hans Ophold i Island, synes han at have været sysselsat med dette Arbeide [1]; men hvormeget han deraf inden sin Død har faaet færdigt, vides ikke, da hele det tilhørende Apparat, paa de omtalte Codices nær, blev et Rov for Luerne.

En nye, kritisk Udgave af Adam af Bremens, for det nordlige Tydsklands og de nordiske Rigers Historie saa vigtige Værk, hørte maaskee ogsaa blandt Magnussens, desværre ufuldførte, Planer. I det mindste confererede han med sin sædvanlige Nøiagtighed den vigtige Codex deraf, som før 1728 opbevaredes paa Universitetsbibliotheket og antages at have været den samme, som A. Vedel havde fulgt ved *Editio princeps* af 1579 [3]. Resultatet

---

[1]) Paa en Optegnelse af Bøger, som Magnussen 1707 vilde have sig tilsendte i Island, forekomme ogsaa nogle Udgaver af det Gualterske Digt. Grams anførte Breve til Fabricius om de ønskede Codices ere fra 1709-10. — [2]) Saavel af den islandske Oversættelse findes Pergamentscodices blandt *Magnæana* (Nr. 226. Fol. 519. 4*to*), som af den latinske Original (Nr. 824. 825. 826 4*to*). I *Bibl. medii ævi III. p.* 113 omtaler Fabricius en anden lærd Mand, som maaskee vilde udgive denne islandske Gualter; om dermed skulde være meent Gram? — [3]) Som antages af Gram i et Brev til Benzelius (1740), i Nyerups Reiser til Stokholm S. 198, og udførlig er godtgiordt i Lackmanns *Diss. de codice Ad. Bremensis Bibl. Acad. Hafniensis*, *Kil.* 1746; jfr. Suhms Danm. Hist. IV. S. 488. Savnet af Adams Beskrivelse over Danmark m. m. i den Vedelske Udgave, beviser neppe noget imod Identiteten af den her brugte, fordum Sorøske, siden Universitetsbibliotheket tilhørende Codex. Uden Tvivl har Messenius paa en vis Maade Ret deri (*Molleri Cimbria II. p.* 15), at Udgiveren af politiske Hensyn, t. Ex. fordi det svenske Folk her tillægges saa stor en Ælde (de antages som identiske med de tydske Svever), saa mange Nationaldyder og saa fremragende politisk Betydenhed i Norden (*cap.* 229-30), medens de Danske ikke fremstilles i saa gunstigt Lys, kan have taget i Betænkning eller maaskee endog af Vedkommende er bleven advaret om at udelade dette, til den nordiske Middelalders Ethnographie og Statistik saa vigtige Bidrag. Man seer jo af Fortalen, at Cantsle-

af sin Collation meddeelte han baade Mosheim under dennes Ophold i Danmark 1721 og J. A. Fabricius; Førstnævnte overlod det til den kielske Prof. Lackmann, af hvem igien Gram erholdt det [1]. Men Magnussens øvrige Apparat til en nye Adam af Bremen, om et Saadant ellers har existeret, tilintetgiordes ved Ildebranden [2].

Da Authoriteterne paa den Tid ikke sielden afforbrede Magnussens Erklæringer om et eller andet offentligt Anliggende, der kunde behøve historisk Udvikling og Begrundelse (nogle Saadanne ere ovenfor S. 51. 82. anførte) var det mueligt, at Adskilligt af det Slags endnu kunde opbevares i vore Arkiver, hvorfra de vistnok, som alt fra hans Haand, fortiente at fremdrages og offentliggiøres [3]. Ogsaa en Samling af Magnussens lærde Brevvexling vilde uden Tvivl afgive et interessant Bidrag til Literaturens Historie paa hans Tid, hvori tillige mangen nye Anskuelse,

ren N. Kaas havde udøvet et Slags Censur over denne Udgave, i Anledning af det af Adam af Bremen selv anførte til Forsvar for det romerske Hierarkie, og at Vedel selv endog har fundet sig beføiet til at aflægge sin Troesbekiendelse og formane Læseren til at benytte Bogen med en vis Forsigtighed. At Gram ansaae denne Codex for at være fra Forfatterens eget Aarhundrede, derom haves et Vidnesbyrd af Scheid i *Struvii Bibliotheca ed. Iugler I. p.* 370, jfr. Nyerups Reiser S. 197; dog synes den, til Textens kritiske Bearbeidelse ikke at have frembudet saa mange nye og vigtige Læsemaader eller Tillæg, som den Wienske Codex, hvis Benyttelse ved en nye Udgave, Historikeren med Længsel seer imøde.

[1]) Lackman *Diss. p.* 12. 24. 31. Varianterne til de nordiske Landes Beskrivelse findes her S. 33, samt med Grams egen Haand tilskrevne et Exemplar af Lindenbrogs *Scriptores* (1706) i det kongelige Bibliothek; jfr. *Fabricii bibl. medii ævi I. p.* 7; Nyerups Reiser S. 199. — [2]) *Struvii Bibl. ed. Iugler I.* S. 370. — [3]) Saasom en Bedømmelse af Karterne over Grønland, efter Befaling indsendt 1727, (ifølge en Anmærkning af J. Olaffen i en latinsk Bearbeidelse af A. Magnussens Levnet); maaskee den samme, som det Brev til en Ahlefeld om Grønlandske Sager, der omtales i J. Therkelsens *Analecta*; jfr. Suhms Nye Samlinger III. S. 111.

lærerig Bemærkning og frugtbart Vink af denne sieldne Lærde kunde være nedlagt. Men en Saadan lader sig neppe med nogen Grad af Fuldstændighed tilveiebringe; thi hans med T. Torfesen verlede Breve ere de eeneste, som haves nogenlunde fuldstændigen samlede, deels i dennes Copiebøger, deels i Originalbreve af Magnussen i det store kongelige Bibliothek. Hvor vigtige og indholdsrige disse Breve vare, kan erfares saavel af Torfesens Levnet, som af Tillæget til J. Loptsens Encomiast. Hans Brevverling med lærde Medborgere, f. Er. M. Moth, Rostgaard, O. Sperling, P, Syv og Flere kiendes derimod kun af Brudstykker. Blandt udenlandske Lærde vides, at han stod i Forbindelse med Salan i Sverrig, med Hickes i Engeland, med Bassewitz, Polycarp Leyser og J. A. Fabricius i Tydskland og med Bayer i Petersborg. Hans Breve til disse maae søges i fremmede Samlinger, hvor det var at ønske, at de engang maatte blive Gienstand for danske Reisendes Efterforskning og Opdagelse.

11.

Arne Magnussens Bestræbelser for at redde saa mange af den nordiske Histories Hielpemidler fra Undergang, vilde kun have været en meget betinget Fortieneste, dersom han havde overladt de af Ilden skaanede Levninger til sine Arvingers Raadighed eller til en Auctions uvisse Udfald. Dog, dette havde han rimeligviis længe før denne Ulykke indtraf, søgt at forebygge (s. ovenfor S. 34). Allerede under 29de Juni 1709, ved sit Ægteskab med en aldrende Hustrue, med hvem han var sikker paa ingen Børn at erholde, havde han skaffet sig *facultas testandi* og Ægteparret derefter oprettet en foreløbig Disposition; men denne erklæredes ugyldig, da, under den 6te Januar 1730, Dagen før hans Død, det egentlige, i flere Henseender mærkelige Testament kom i Stand. Ifølge dette (§ 2) skulde deres fælleds Boe efter den Enes dødelige Afgang overdrages Consistorium til Bestyrelse, saaledes, at den Længstlevende kun oppebar Renten. (§ 5-6) Efter Begges Død skulde Mandens rørlige og urørlige

Gods paa Island, samt hans Activa der, tilfalde hans ovenomtalte Broderdatter; en Hans Didrichsen Wichman, som Fruen „for sin gode Mands Skyld antager sig", skulde nyde 100 Rgdlr. og desuden nogle Legater udredes. (§ 7) De øvrige Midler skulde derpaa „anvendes til en eller to Studenter fra Island, „hvis Indrettelse aldeles overlades til Just. Rd. Th. Bartholin „og Ass. H. Gram, som best om vores Villie herudinden ere „informerede, og bedst veed, hvorledes jeg A. Magnussen helst „ønsker, at dermed til Fædrenelandets og Publici Nytte maatte „blive forholdet. Og skal den Fundats, som de tvende gode Mænd „over dette Legat indretter, staae ligesaa fast, og være af samme „Gyldighed, som om det Ord til Andet her var indført, og af „Os Begge var underskrevet. (§ 8.) For dette Legatum efter „Begges vores Død at administrere, skal den eller de, som dertil af Consistorio blive denominerede, og derfor skal aflægge aarlig Regnskab, nyde aarlig 50 Rgdlr ... (§ 9.) Denne vores „sidste Villie skal af os holdes ubrødelig og maae ikke paa nogen af Siderne rykkes. Dog tillades hermed Bartholin og „Gram, som vi med deres egen Samtykke instituerer hermed til „Executores af dette Vores Testament, at de, enten naar Een „af os, eller og vi begge ere ved Døden afgangne, maae have „fuldkommen Magt og Myndighed at giøre den Forandring udi „dette Testament, som de i deres Samvittighed, efter Tidernes „Beskaffenhed finder tienlig og raadelig, og hvad de i saa Maader slutter og handler, derfor skal de og deres Arvinger tillige „med Consistorio være og blive kraves- og angerløs i alle optænkelige Maader. (§ 10.) Naar dette Testament af os begge er „underskrevet og forseglet, annammer Just. Rd. Bartholin det i „sin Forvaring." Den frie Raadighed over det fælleds Boe, som den Længstlevende ifølge denne Disposition, frasagde sig, var under daværende Omstændigheder maaskee mindre besynderlig end den 4de §, hvori det hedder: „Dersom det skulde behage Gud, først „at bortkalde mig A. Magnussen, saa skal alle mine Bøger og „Papirer, baade de trykte og de skrevne, alle tilhøre Universite-

„tet. Men ifald jeg min Hustroe skulde overleve, beholder jeg „selv mine Bøger og Papirer urørte, saalænge jeg lever, under „min Gevalt og Disposition. Efter min Død skal de tilhøre „Universitetet." En saadan Bestemmelse af en Døende kan kun forstaaes overeensstemmende med Reglen: *Superflua non nocent.*

Om dette Legat, hvis nærmere Organisation saaledes var overdraget Bartholin og Gram, meddeelte Sidstnævnte den Afdødes før omtalte Ven og Commissionær Provst H. Thorsteinsen, følgende Underretning [1]: „Den Sal. Mand haver, efter det Forsæt som hans redelige patriotiske Hierte stedse haver havt, ikke „forglemt i sit Testamente og sidste Villie at giøre, saavidt som „til ham stod, saadan Anstalt, at der udaf hans Efterladenskab, „saavel de Bøger, Membraner og Papirer, som Kiøbenhavns „Brand havde efterladt ham, som af hans Pengemidler skulle „komme det Gavn og den Frugt og Nytte for Publico, samt „hans kiære Fædreneland, at begge i sin Tid kunde blive forsy„nede med Mænd af samme *Studio*, og som *positis ponen*„*dis* kan være at haabe, af samme Lærdom og Habilité, som „han var: Hans Bøger, Breve, Membraner og *cuiuscunque* „*generis scripta*, haver han legeret til det kongelige Universi„tet, at det kan være i bestandig Obagt og Forvaring (saavidt „som menneskelig Forsyn deri kan raade), og naar engang hans „gamle Enkefrue ved Døden er afgaaen, skal deres Midler, som „desimidlertid bliver under Universitetets Administration, indret„tes til en Fundation for at vedligeholde det *studium historiæ ve*„*teris septentrionalis et antiquitatum lingvæque patriæ*, „efter de Ideer, som den Sal. Mand haver i sit levende Live „disponeret, og os tvende, Hr. Justitzraad Th. Bartholin og mig „paa det flittigste anbefalet."

Hovedbestemmelsen i Testamentet var der ingen Vanskelighed ved at faae opfyldt; allerede i det næste Aar bleve den Afdødes efterladte Samlinger henbragte til Universitetsbibliothekets nye Lokale, og Katalog derover forfattet af den første Stipendia-

[1]) Fort. til Thorkelins *Analecta.*

rius ved Legatet, Jon Olafsen[1]. Men, uagtet Magnussens Enke ved Døden afgik faae Maaneder efter Manden, varede det dog i fulde 30 Aar, inden Stiftet kunde blive sluttet og den af Testator tilsigtede Fundats, hvortil Udkast af Executores var forfattet, kunde komme i Stand. Aarsagerne dertil vare forskiellige[2]: „De to første Aar — skriver Gram i sit Forslag om Oprettelsen af et *Collegium Antiquitatum* — hengik med „Stervboen at giøre klar, adskillige af Magnussens Regnskaber „i Island at clarere, en af de til hans Universitetscorpus henhørende Kirker, at sætte i Stand m. m." Men den vigtigste Hindring var, for Øieblikket, dog det Kongelige Rentekammers Indsigelse paa Grund af, at hverken den islandske Jordebog efter den Afdødes Forpligtelse og Løfte, endnu i fuldkommen Stand var afleveret, eller, for de Magnussen, under hans Commissionsreise, tilstaaede Diæter, behørigt Regnskab var aflagt (jfr. ovenfor S. 181). Imidlertid er det ikke let at forklare, hvorledes fulde tolv Aar kunde hengaae, forinden den vigtigste af hine Betingelser for Fundatsens Iværksættelse, nemlig Fuldførelsen af Jordebogen, kunde blive opfyldt. Mueligt havde man Vanskelighed ved at faae det Hele samlet; mueligt holdt Rentekammeret sig til, at Jordebogen over hele Landet ikke var fuldført; mueligt kan ogsaa den ene af Executorernes, Bartholins, Død 1737 have voldt nogen Standsning. Nok, først i Aaret 1742 fremkom Gram med det Tilbud, at lade Jordebogen paa Boets Bekostning oversætte, reenskrive og til Rentekammeret aflevere; i hvilken Anledning han da under 31te August 1742 modtog et kgl. Rescr. af følgende Indhold:

[1]) Men dog først længe efter redigeret og reenskrevet saaledes som den nu forefindes paa Universitetsbibliotheket; Fortalen har i det mindste Aarstallet 1765. — [2]) Data for følgende historiske Udsigt over Legatets Skiebne indtil nyeste Tid, haves deels i Badens Universitetsjournal 1796, (af Consistoriums Forhandlinger) deels i Indledningen til Fundatsen, deels i Legatets Protokoller og andre utrykte Aktstykker. Prof. Siøborgs *Diss. legatum Arna-Magnæanum, historiæ septemtrionalis causa factum, leviter adumbratura, Lundæ* 1802, indeholder kun bekiendte Ting.

„Christian VI. Vor Bevaagenhed tilforn. Eftersom afg. Assessor Arnas Magnussen, som d. 22de Mai 1702 er bleven befalet, tilligemed den paa Vort Land Island daværende Vice-Laugmand Vidalin at forfatte Jordebøger over bemeldte Island, til denne Forretning Tid efter anden er bleven tillagt og assigneret 4448 Rigsd., hvorimod han, d. 19de Martii 1729, er beordret, forskrevne Forretning, som hverken Syssel- eller Districtviis var sorteret, ei heller i det danske, men islandske Sprog, forfattet, udi det danske Sprog at translatere, saasom han, under d. 28de Juli A. 1727, havde reverseret sig, disse Jordebøger udi deres rette Orden at sortere, og, paa egen Bekostning, udi skikkelige Volumina at lade indbinde, men dette, formodentlig formedelst hans dødelige Afgang, ikke er bleven fuldbyrdet, da, saasom Vi af Din til Vores Geheime-Conferenceraad og Ober-Secretaire i Vores danske Cancellie, Os Elsk. J. L. v. Holstein m. m. d. 22de August sidstleden, afladte Skrivelse have fornummen, at Du, som Executor Testamenti efter Afg. Assessor A. Magnussen, har erbudet Dig, at lade alt hvis af den islandske Jordebog, der iblandt hans Efterladenskab er bleven fundet, paa Stervboets Bekostning paa Dansk translatere, smukt reenskrive, i skikkelig Bind indbinde og i Vores Rentekammer indlevere, saa give Vi Dig hermed tilkiende, at Vi, udi Anledning af dette Dit allerunderdanigste Tilbud, under denne Dags Dato, allern. haver ladet rescribere Os Elskelige Vores Deputerede for Financerne, at, naar Du efterlever ovenanførte Dit allerunderdanigste Tilbud, hvortil Du beretter, at vil medgaae i det mindste 5 a 6 Maaneder, inden det Arbeide kan giøres færdigt, maae denne til Ass. A. Magnussens Stervboe havende Prætension være ophævet." etc.

Legatets Capital var dengang 8014 Rdlr. 5 Mk. 5 Sk. Heraf anvendtes nu i Aarene 1743-45 385 Rdlr., for største Deel, til at lade oversætte og reenskrive Jordebogen ved Stipendiarius Jon Mortensen og Studiosus Sever Fogh. Dog oplevede Gram ikke Fuldendelsen af dette vidtløftige Arbeide, som

han havde haabet, i et halv Aars Tid, at see tilendebragt[1]. Han havde ønsket, at hans Colleger, Theologen M. Wøldike og Juristen Chr. Thestrup maatte blive hans Efterfølgere i Legatets Bestyrelse; men da den sidste af disse, der som Universitetets Skifteforvalter havde Boet under Behandling, undslog sig derfor, udnævnte Consistorium den omtalte Wøldike og Møllmann. For disse lykkedes det endelig at faae Jordebogen i behørig Stand afleveret og Rentekammerets Prætension paa Sterv boet hævet i Aaret 1750. Men da Prof. Thestrup døde samme Aar, kom det magnussenske Boe ind under dennes eget, og først 1756 lykkedes det den efterfølgende Skifteforvalter, daværende Prof. H. Stampe, at faae begge disse vidtløftige Skifter sluttede og Skiftebrev i Magnussens Boe udfærdiget, hvorefter da Boets Papirer bleve udleverede til de daværende Executorer J. C. Kall og Møllmann. I Slutningen af 1757 tilskrev alt Patronen, Oversecretairen i Danske Cancellie, J. L. Holstein, Consistorium, om der ikke kunde begyndes med Udgivelsen af de magnæanske Haandskrifter. Under 20de Oct. 1758 modtog Consistorium en kongelig Befaling, at Magnussens Legat, samt Manuscripter og Capitaler med behørige Rettigheder skulde til Aarets Udgang af Executorers Testamenti extraderes til (den allerede siden 1755 udnævnte) Procantsler E. Pontoppidan (i hvis Instrux ogsaa noget herom var indført[2]), og Etatsraad B. W. Luxdorph. Den 4de December næstfølgende indgave Executorerne deres første Regnskab til nysmeldte Herrer, ifølge hvilket Legatets Beholdning befandtes at være 13,356 Rbdlr.

---

1) Den 27de April 1748 tilskrev Rentekammeret Consistorium, om den af Gram, efter 5 à 6 Maaneders Forløb lovede Afskrift, og bad eftersee i Stervboen, hvorvidt den var kommen m. m. — 2) Hans Instrux, 2den Mai 1755 i Suhms Nye Samlinger, IV. S. 26, §. 13. „Iligemaade skal han stræbe aarlig at besørge nogle af de „gamle *Manuscriptis*, som enten ved A. Magnæi eller Andres „Donationer ere tilovers paa Universitetsbibliotheket, ved Trykken „publicerede og reddede fra Undergang, saavidt Stiftelsen vil tillade, „og Skrifternes Indhold findes værdt.

1 Mk. 6 Sk. Hvad der nu nærmest blev at paatænke, var Affattelsen af en egentlig Fundats for Legatet. Blandt Boets Papirer forefandtes Udkast dertil, som Bartholin og Gram hver for sig i Aarene 1732-34 havde opsat, og som i de fleeste og vigtigste Poster vare overeensstemmende. Efter disse Udkast maae rimeligviis Pontoppidan og Lüxdorph have udarbeidet det Forslag til en Fundats, hvorover Cancelliet, under 25de Mai 1759, begierede Executorernes nærmere Betænkning. Disse indgave da under 19de August næstfølgende deres Erindringer mod enkelte Punkter i Forslaget, hvilke alle findes senere at være benyttede i selve Fundatsen. Saaledes indeholdt Forslagets § 5 Følgende:

„Og som det saaledes næst Guds Bistand ikke andet kan „være, end at jo Legatum ved Tidens Længde maae ei alene „blive i Stand til selv at bestride alle de Bekostninger, som til „Bøgernes Oplag udkræves, men endog faae tilovers: da kan „det Overskydende, naar det til noget Klækkeligt er opvoxet, an„vendes først til at bekoste et eget Bogtrykkerie, og siden til at „lade en eller to islandske Studentere reise, for at giøre sig *in* „*studiis antiquitatum patriæ* kyndige." Mod Uhensigtsmæssigheden af et eget Bogtrykkerie anføre Executorerne adskillige gode Grunde. Mindre vilde man maaskee i vore Dage være enige med dem, i hvad de indvende mod de foreslaaede Reiser: „Hvad islandske Studenteres Reise angaaer, da lade vi staae der„hen, hvorvidt derved deres Kyndighed *in studiis antiquita*„*tum patriæ* skulde kunne fremmes. I det mindste troe vi „ikke, at Udenlandsreiser dertil meget vilde hielpe dem, undtagen „maaskee i Engelland (thi andensteds vilde de neppe finde slige „*subsidia*, som de maatte søge efter); men der er der alt for „kostbart at leve. Indenlandske Reiser kunde have stor Nytte til „et Lands Naturalhistorie, men vilde, hos Os især, ikke synder„ligen befordre *studia Antiquitatum patriæ*, hvilke dog have „været Sal. Magnussens eneste og Hovedhensigt. Efter slige „Omstændigheder mene vi allerund., at hvad her meldes om Bog-

„trykkerie og Studenters Reise, saa meget mere maae reent ud„gaae, som begge Dele dog vistnok ikke i det første Seculo kunde „komme i Stand."

I Forslagets §. 26 havde staaet, at Ephorerne aarlig skulde eftersee de Magnæanske Samlinger, samt tillige imellem sig selv og med Universitetets Procancellario, ifølge hans Instruxes 13de Post (ovenfor S. 136) overlægge, hvad der først kan befordres til Trykken. Herimod indvendes, at det engang i Tiden kunde give Anledning til et Dubium i Universitetets Historie, dersom Procantsleren ved denne Leilighed ømtaltes, da Fundatsen egentlig var grundet paa Bartholins og Grams Udkast, i hvis Tid dette Embede ikke existerede. De foreslaae altsaa i Stedet derfor: „imellem sig selv og siden med Consistorio over„lægge" o. s. v. hvor da letteligen saa kan mages, at Procan„cellarius igien af Consistorio dertil udmeldes, og saaledes det „her intenderede ligefuldt skee, som vi og da gierne ville have „ham med som tredie Mand i disse Deliberationer, allerhelst han „dog er en *in historia et antiquitatibus patriæ* meget vel „verseret og meriteret Mand. Men en anden Tid kunde der „være en Procancellarius (ifald dette Embede skal blive vedva„rende), som ei forstod sig paa eller kierte sig om det Slags „Studia; og dette er en ny Raison, hvorfor vi, i Steden for „Procancellarius her vilde heller have Consistorium nævnet, ef„terdi da dog altid i Consistorio kan ventes i det mindste een i „disse Studiis kyndig Mand, hvis Raadføring kunde tiene „Ephoris" [1].

Resultatet af disse giensidige Meddeelelser blev endelig den under 18de Januar 1760 confirmerede Kongelige Fundats for afg. Arne Magnussens Legat, der er at ansee som den egentlige og bestandige Rettesnor for Stiftelsens Virksomhed [2].

---

[1]) At Procantsler-Posten ikke betragtedes af Consistorium med gunstige Øine, s. Nyerups Universitetsannaler S. 321-22; jfr. en Anecdote om ham og Møllmann i Anledning af *Magnæana* i Suhms Levnet og Breve S. 255. — [2]) I Universitetsjournalen S. 11.

At, lige indtil denne Tidspunkt, Intet kom i Stand, af det der hørte til Legatets egentlige Bestemmelse, kan, efter det Anførte, let forklares. Imidlertid havde dette dog ikke været ganske uvirksomt; i det mindste saalænge Gram levede, var Adskilligt, dette Øiemed vedkommende, blevet forberedt [1]; og havde denne virksomme Lærde levet nogle Aar længer, eller andre Arbeider ikke havde optaget hans sidste Leveaar, vilde maaskee eet Værk allerede være udkommet paa Legatets Bekostning, længe før dette fik sin Fundats. Af det vigtige historiske Monument, Knytlingasaga, havdes nemlig en latinsk Oversættelse af A. Magnussen selv, som efter Grams Foranstaltning blev omskrevet paa en elegantere, skiøndt mindre troe Latin, af vor J. Olassen. Fra 1740-42 blev Texten trykt, og der manglede blot Indledning og Anmærkninger, som Gram havde paataget sig at forfatte, men ved Udarbeidelsen af sine Anmærkninger til Meursii Historie og ved de vigtige Undersøgelser for Videnskabernes Selskabs Skrifter, hindredes fra at fuldføre [2]. Efter hans Død, 1748, paatog Møllman sig at fuldende Udgaven, og siden, da han betænkte sig, skrev J. Olassen Fortale, Glossarium, Register m. m.; men det hele Apparat blev henliggende blandt Universi-

---

siges Executorerne, af de omtalte Udkast, efter Befaling, at have uddraget og forfattet Fundatsen. Men den i Texten, efter authentiske Kilder fremstilte Sammenhæng stemmer overeens med Følgende i Fundatsens Indledning: „Vi have af de tvende foranførte Udkaster ladet uddrage, og efter de nuværende Curatorum Kall og Møllmann, deres tillige herover indhentede Betænkninger ladet forfatte, en Fundats etc.” Fundatsen er conciperet af Luxdorph, daværende Generalprocureur; den er trykt i Hofmans Samling, Appendix til 10de D. Til Brug for Commissionen og andre Vedkommende, udgaves et Aftryk af den tilligemed det kongelige Commissorium, i Aaret 1813 i 8vo.

[1]) I Indledningen til Fundatsen siges derfor, at der skal „med det Arbeide, hvortil Legatets Midler skal anvendes, være giort god Fremgang.” — [2]) Suhms Nye Saml. IV. 2. S. 44. S. Blochs Trondhiemske Blandinger 3 H. S. 195. Nyerups Reiser til Stokholm S. 193.

tetsbibliothekets Haandskrifter, medens den største Deel af Oplaget fortæredes i Høpfners Bogtrykkerie, af hvis Arvinger den Arna-Magnæanske Commission siden forgieves søgte, ved en Proces, at erholde Erstatning [1]. Paa samme Tid arbeidedes tillige paa en nye kritisk Udgave af Heimskringla, under Grams Opsyn, hvortil en islandsk Præst, Jon Sigurdsen, og Studiosus Gudmund Thordersen, i Aarene 1743-45 confererede Codices, og Førstnævnte forfattede en latinsk Oversættelse [2]. Dette Arbeide fortsattes under Møllmans Bestyrelse, og da Patronen i 1757 forespurgte sig, om ikke noget af de magnæanske Haandskrifter kunde trykkes, „samt om derover ikke kunde udgives en Catalogus", nævnte Møllman i sin Erklæring Snorres Værk, foruden Knytlinga og Edda, som Kildeskrifter, der snart kunde ventes udgivne [3]. Men da Intet udkom af Alt dette, kunde det hverken ansees for Uhensigtsmæssigt eller mod Legatets Aand Stridende, at de to Stipendiarii Eg. Olaffen og B. Poulsen, ved kgl. Rescript af 23de April 1751 erholdt Tilladelse til, under deres efter det Kongel. Videnskabers Selskabs Foranstaltning i Aarene 1752-57 foretagne naturvidenskabelige Reise i Island, at oppebære Stipendium. [4]

---

1) Nye Samlinger l. c. Luxdorphiana ved Nyerup S. 453. Universitetsjournalen 1796. S. 13. I en Anm. til Schønings Udg. af Heimskringla III. p. 184 bebudes en nye kritisk Udgave af Knytlingasaga, ved en *Vir inter nos, eruditionis omnigenæ laude non minus, quam muneris dignitate celeberrimus.* Denne Mand var Luxdorph, hvem Thorkelin skulde have gaaet tilhaande, s. Nyerups Fædrelandets Literatur i Middelalderen S. 125. Sagaens kritiske Text haves nu udgivet i 11te Bind af Fornmanna-Sögur. — 2) Af nogle Gramske Optegnelser sees, at begge nævnte Personer derfor tilsammen ialt modtoge 301 Rdlr.; jfr. Suhms Nye Saml. IV. 2. S. 44; Nyerups Reiser S. 196. — 3) Dette Gram-Møllmanske Exemplar blev siden lagt til Grund ved den kbhvnske Folio-Udgave; I. Fort. S. XXII. — 4) Ikke for at indsamle gamle Haandskrifter, som Nogle have angivet; jfr. M. Stephensens Island S. 185. Thorkelsen udvikler i sine ovennævnte *Analecta* Vigtigheden af det Magnæanske Legat i en høiere Betydning, end blot som Hielpemiddel ved

Imidlertid kunde det ikke undgaaes, at Publicum, som havde Kundskab om det af Magnussen stiftede Legat og dets Bestemmelse [1], længtes efter at see det i Virksomhed; men da det ikke fuldkomment kiendte eller var i Stand til at bedømme de til forskiellige Tider mødende Hindringer og Vanskeligheder, stundom forklarede dets Uvirksomhed af Grunde, der ikke geraadede Vedkommende til Ære. Ingen viiste sig i denne Henseende mere nærgaaende end en islandsk Student, Jon Mortensen, der deponerede omtrent 1732, 6 Aar senere blev Skriver hos Gram lige til Dennes Død, og 1742 blev antaget som Stipendiarius Magnæanus. Vel gav Gram ham det fortiente Vidnesbyrd, at han var „en af de Beqvemmeste til gamle Skrifter og Diplo„mata at læse og forstaae, samt dennem tilforladelig at afcopiere" [2]; men hans personlige Karakter skal, efter Sagnet, ikke have giort ham værdig, enten til sine Foresattes Tillid eller til sine Landsmænds Agtelse, hvorfor han alt i Grams Tid mistede Stipendium. Dette m. m. erfares af en Klage, han efter Dennes Død indgav til Consistorium, om hvilken i Akterne under den 11te December 1748 forekommer Følgende: „Der fremlagdes en

---

ufrugtbare antiqvariske Undersøgelser, nemlig til at hæve Islændernes Nationalitet, og fremme høiere Cultur i Landet. At Consistorium, ifølge kgl. Rescr. af 30te April s. A. udnævnte de to islandske Studenter, (den siden berømte) Jon Erichsen, og Jon Arnesen (Forf. af den islandske Rettergang) til at gaae Grev Rantzau og Luxdorph tilhaande i at oversætte og lade trykke de gamle islandske Love og Forordninger, bemærkes her, ikke fordi hine i den Anledning lønnedes af Legatet, men forbi Legatets Haandskrifter vilde være blevne benyttede ved dette Foretagende, dersom det ellers var kommet i Stand.

[1]) Det var alt omtalt i hans Gravskrift; jfr. *Marmora Danica I. p.* 110 (udk. 1739). — [2]) Trondhiemske Blandinger 2. S. 181. Som Stipendiarii i Tidsrummet før 1772 kan, foruden denne J. Mortensen, nævnes var Jon Olaffen den Ældre (allerede udnævnt af Testator selv), Gisle Snorresen og Biørn Marcussen (1746-47, siden Laugmand og Udgiver af de islandske Saga-Samlinger, trykte i Holum i *4to* og *8vo*), Eggert Olaffen, Biarne Poulsen (Forfatterne til den islandske Reise) og Jon Olaffen den yngre fra Svefnø.

„Klage fra islandsk Studioso Jon Mortensen imod Sal. Gram „som forrige og D. Wøldike samt Prof. Møllmann som nuvæ„rende Ephoris eller *Executores testamenti et legati A. „Magnæani*, over adskillig formeentlig ham giort Fornærmelse. „Consistorium svarede: Gram var ved Sl. A. Magnæi Testamente „med saadan Auctoritet indsat som Executor, at alt hvis han „giorde og lod, skulde gielde ligesaa fuldt, som om det i Testa„mentet selv havde været indbefattet. Derfor kan han eller hans „Stervbod herudinden ei kræves til Ansvar. Da J. Mortensen „selv ei kan være uvidende om Aarsagen, hvorfor han af Gram „blev siden af Stipendio udelukt, saa burde han forlænge siden „have paaklaget, om noget havde været at paaklage. Stipendium „og Arbeidet er saaledes ved Fundatsen connecteret, at Stipendia„rii skal copiere og vertere af de Papirer, som Sl. Arnas efter„lod, hvortil og Jordebøgerne høre. Altsaa havde Gram Myn„dighed til at regne de islandske Jordebøgers Oversættelse til det „ved Fundatsen Stipendiariis befalede Arbeide. Alligevel, om „Mortensen kan bevise sig at have med sligt Arbeide fortient no„get extra Stipendium, som endnu kunde være ubetalt, da, naar „han med sin beviislige Regning fremkommer, ville vel nuvæ„rende Ephori efter findende Billighed fornøie hannem".

At han ikke maae have fundet sig tilfreds med denne Beskeed, kan sluttes af en Memorial, han 8 Aar efter (den 10de Mai 1756) indgav til Kongen selv, hvoraf her meddeles Adskilligt, der ikke blot kan interessere med Hensyn til Legatets Historie, men ogsaa som Bidrag til Kundskab om det historiske Studiums Skiebne hos Os i hine Dage:

„Aar 1742 udkom fra det Kongl. Rentekammer sal. A. Magnussens islandske *Stipendium Antiquitatum*, hvilket mig paa samme Tid blev confereret; og faldt det da just i min Lod, at jeg skulde fordanske den islandske Jordebog, som efter min compresse Skrivemaade beløb sig over paa 1800 Ark Papir; men siden af andre reenskreven udløb ongefær paa 5000 Ark; og var det Kongel. Mayest. allern. Villie og stricte Befaling, at samme

store Værk absolute skulde giøres færdigt til bemeldte Stipendii Befrielse; som da havde staaet under Kongel. Prætensioner og Seqvestration i 12 Aar fra Fundatoris Død. Og siden da jeg, foruden den utilstrækkelige Betaling, som mig tilstodes for samme min lange Skrivertieneste, samt derpaa anvendte Fliid og Bekostning havde sikkert forventet at skulle nyde saavel bedre Belønning, som og end ydermere god Beforbring af bemeldte Hr. Gram; saa var der allerede ved og formedelst hans heel ubillige Medfart med oftbe^te^ Arne Magnussens efterladte Midler, falden stor Widtløftighed paa Legati Stervboe; og han imidlertid ved Døden afgik, ladende Stipendium i Gield og Besværinger, og mig ilde belønnet, samt uden al god Beforbring hielpeløs tilbage. Nu af al meerbemeldte Stervboes altfor langvarige Behandling kan man ikke andet slutte, end at det kongel. Rentecammer, Universitetet og titbemeldte Etatsr. Gram have colluderet i samme Legati Stervboes uforvindelige Besværinger, Nachdeel og Skade, samt min og andre Vedkommendes timelig Ulykke og totale Velfærdspilde; saasom oftbemeldte Legati Stervboe haver staaet i det kongl. Rente-Cammer og hos Universitetet endnu uklareret i 26 Aar, og desimidlertid giennemgaaet 4 andre Stervboer; nemlig først Etatsraad Th. Bartholins 1737, siden Et. R. Grams 1748, saa dernæst Et. R. Thestrups 1750 og endelig Doctor Wøldikes Stervboe 1750, og har man aldrig hørt noget lige Exempel paa nogen Stervboe, uden allene Rigens Hofmester Povel Laxmand, der *in A. Chr.* 1500 blev stukken ihiel. Efter Grams Død maatte jeg nødes til at antage Skrivertieneste hos Hr. Justitsraad v. Klevenfeld; og i 6 Aar jeg opvartede samme Tieneste, haver jeg tilveiebragt en stor Deel Papirer til den danske, norske og holsteinske adelig Historie; samt Herolden, Reformations Historien, og mange andre particulaire Ting, saavel nyttige som *curieuses*[1]. Men jeg

---

[1]) Om disse Klevenfelds vidtløftige og betydelige Samlinger til den danske Adelshistorie, s. Fortalen til Dansk Adelslexicon I. S. XXIX-XXX.

kan herudinden tilstaae det gamle Ordsprog at være sandfærdigt: at den sidste giør gierne den første god: anseendes, at i hvor mange Midler og Penge Kongl. Mayest. allernaad. haver forært til dette smukke Verkes Fuldførelse; saa formodes dog, at samme ellers noksom tilstrækkelige Pengeforskud ikke saa præcis anvendes til den Brug, som Kongl. Mayest. allernaad. haver intenderet, anseendes at Værket forhen i Stødetal haver havt adskillige *pausas*, og nuomstunder synes at have mærkeligen svære Drømme, til sin fast uforvindelige Nachdeel og Skade; saasom det vel maatte betænkes, at kiøbe den beleilige Tid. Efterdi Kongl. Mayest. i værende Tid allernaad. inclinerer til Rigernes Forhielpelse til al muelig Fuldkommenhed i litterate saavel som andre Sager; [og den gode Mand Hr. v. Klevenfeld (som i dette sit historiske=heraldiske Værk er, ved Kongl. Mayest. allern. Hielp gelinget til Fortrin for alle dem, som man nu kiender her udi Riget i samme Qvalitet) maatte vel vide sin Tid, baade i at erviise Kongl. Majest. den vedbørlige Frugt og Anvext af hans Mayest. høipriselige Naade udi meerbemeldte Værkes Befordring; som og selv søge at høste og indhente den billige Reputation og Ære, der hannem, som Værkets Forarbeidere, med rette kunde tilkomme, medens der endnu er Tid;] [1] og ikke forvende det intenderede Pengeforskud til en anden mindre magtpaaliggende Brug, og afviise sine Medarbeidere, foruden hvilkes Tieneste Værket ingenlunde kan fuldføres; anseendes at det endnu (forsaavidt anbelanger de norske Documenters Anskaffelse, udi hvilke, saavelsom Historierne findes hartad de sælsommeste og mærkværdigste Passages, og det fornemligst i den første Reformationshistories Tid fra Hedendommet og indtil Catholicismum (?); ved hvilken Leilighed Island og blev først opdaget af Nordmænd) neppe kan være halvfærdigt; [og hvis øvrige Deel af danske Hi=

[1]) I en tilskreven Note bemærker Supplicanten, at det i [] Indsluttede var udeladt af det til Kongen Indsendte: „thi alligevel det er sandt og billigt, saa er det dog for tydeligt og bart i visse Henseender."

stories Materialier ikke alleeneste i værende Tid, i sin Virkning reent udeblive; mens endog (som kiendeligt er) af Mangel paa Forskud til Skrivernes Underholdning, som skulle forrette Arbeydet, medens de andre drikke en Skaal Coffée, saa godt som intet tænkes paa samme øvrige Materialiers Tilveiebringelse.]"

„Ydermeere (saasom Jeg desimidlertid af ovenbem[te] til den adelige Histories Udskrivning behøvende Pengeforskuds Mangel og deraf flydende min uvisse Conditions Forlegenhed blev storligen forulempet) adresserede Jeg mig til de gode Herrer i det saa kaldede Danske Magazin-Selskab, og ligeledes begiærede at maatte nyde Skrivertieneste hos dennem; anseendes min Tieneste ligeledes, som i forrige Qvalitet, kunde være der sammestedes, ikke alleeneste vel fornøden, men endog aldeles umistelig, som skulle bestaaed i at afskrive de danske, latinske, tydske etc., men indsamle og oversætte de norske Documenter, og give derom den behagelig Efterretning jeg muueligst kunde. Men jeg kan ikke noksom (i vidrige Fald af uforanderlige Løfter, samt Omstændighedernes billige Medfør) anfægtelig henrykkes og forundre mig derover, at man fornemmer intet til det gode Magazinselskabs Forretninger i næstledne 4 Aar; og dersom man ikke dagligen kunde see Fiærhatten, Fløielskiolen og Guldvaagnen, skulde man vel bilde sig ind, at de gode Herrer Magazin-Selskabets Interessenter og alle høy-fornemme Membra vare plat hensovede i Herren."

„End haver Jeg udskrevet en Pergamentsbog i *folio*, som er at finde udi A. Magnussens *Bibl. Msctorum sub Nr.* 243, kaldet *Speculum regale*[1]. Forlæggeren til samme Udskrivning skal have været Mag. Schøning *Rector Scholæ* i Throndhiem, og saasom bemeldte Hr. Schøning meentes ikke at være ret vel suffisant *honorifice*, og som værdt er, at betale samme *Speculi regalis* Udskrivning og vedbørlige Revision (anseendes

[1]) Uden Tvivl den samme der beskrives i Indledningen til den trykte Udgave S. XXX.

at Forskriftet er med gl. Haand, *ligate* skrevet og smukket; som og at der fattes vel 4 Blade i, som blev completeret af en anden Pergamentsbog *in folio*, med ulige Skrivemaade, Stil og Interpunctation; saa at derved maatte være heel meget at betænke), skulde jeg nødvendig, enten forrette Arbeidet for en Trediedeel Betaling, og følgelig kaste det fra mine Hænder ilde giort, som er værre end ugiort *(male factum est peius quam infectum)*; eller og lade det plat forblive, saasom det er ikke min Leilighed at tractere slige Sager med utoede Hænder, og at giøre Bøger paa Kiøb etc. *respondeant præmia operibus & opera præmiis etc.* og ligger nu dette Værk saaledes i meget slet Tilstand, og uden der skeer en anseelig Forstrækning paa saadant vidtløftigt et Værk, saa kan det aldrig komme i Stand, og med Honneür ederes. Denne fortrædelige Mangel paa Forskud til gode Bøger at kunne edere, vil da blive en umiddelbar Frugt og Følge af den sælsomme Oeconomie der føres over det islandske *Stipendii Antiquitatum* funderede Midler i værende Tid. Samme *Stipendii* Midler, som ellers til den islandske Histories og Sprogets Cultivation i Følge sin Fundatoris sidste Villie, her ved Universitetet bør nydes og uforanderlig meriteres, bruges nu til at giøre med Lystreiser paa Island, for at lede der i Asken og finde slet intet [1]; men *Studium Antiquitt.* og *Historiæ* ligger øde her ved Universitetet, samt Personerne, nemlig Jeg og andre Vedkommende, som her sammestedes meget kummerlig og ringe nødes til Os at opholde; som og oftbe^te^ *Stipendium Antiquitt,* gierne ville og kunne fortiene, og det fremfor andre bør nyde, maae desaarsage lide stor Mangel, og Universitetet i saa Maade deres Tieneste, som den at forrette ere meer end overbødige, nachdeelhaftig undvære. Maatte Jeg og andre Vedkommende nyde

[1]) Jfr. Forf. endnu mere haanlige Udfald paa Olaffens og Poulsens Reise, i Fortegnelse over Exemplarerne af Sturlunga i Suhms Nye Saml. IV. 2. S. 45, hvor han tillige begaaer den Uagtsomhedsfeil at nævne Sturlungasaga blandt Flatøebogens Indhold.

tildete *Stipendium Antiquitt.* til det islandske *Studii* vedbørlige Drift og Cultivation, saa skulde der ikke blive Spørgsmaal om Rector Schøning kunde forestrække bemeldte *Speculi Regalis* honorifique Edition; thi Magnussen kunde det bedre giøre død, end som dete Hr. Schøning levendes, og Magnussens tilberettigede Efterkommere skulde langt mindre have fornøden at spørge Hr. Schøning, om hvis øvrige *Requisita* til samme Bogs mueligste Fuldkommenhed kunde behøves."

Men kan der nu end, paa en vis Maade, have været Grund for Stiftelsen til at suspendere sin Virksomhed, indtil en kongelig confirmeret Fundats havde bestemt Grændsen for denne, saa lader det sig derimod mindre enten undskylde eller forklare, at den lærde Verdens Forventninger skuffedes endnu i fulde 12 Aar efter Fundatsens Confirmation, uagtet Legatets Beholdning ved Mikkelsdag 1764 var steget til 15,298 Rdlr. 4 Mk. 10 Sk. Noget vilde maaskee være blevet udrettet, dersom den virksomme E. Pontoppidan havde levet længer. Han tænkte, i det mindste, saavel paa at lade udarbeide et raisonnerende Catalog over Legatets Haandskrifter ved den duelige H. Finsen, som siden paa at lade denne udkomme i Trykken [1]. Men Pontoppidan døde 1764; for Kalls Videnskabsfag var Legatets Bestemmelse fremmed, og Møllman var gammel og indolent [2]; man hørte og saae derfor i hele denne Tid intet fra Stiftelsen [3]. Det blev

[1]) Æfisaga H. Finnssonar (1797) S. 10. Det maae have været denne Fortegnelse over den Magnæanske Samling, der, ifølge Jesiens Norges Beskrivelse S. 54 dengang (1763) snart skulde udkomme. — [2]) Ham tillagdes især Skylden for Legatets lange Uvirksomhed; Suhms Levnet af Nyerup, S. 104. — [3]) Det eeneste hvori Legatets indirecte Virksomhed i dette Tidsrum yttrede sig, var ved Understøttelse af Stipendiarius Jon Olafsen den yngre. Ifølge et kongeligt Rescript af 27de April 1771 erholdt denne udmærkede Lærde „til at bestride Omkostningerne ved et af ham til Trykken udgivet „Skrift (*Syntagma de baptismo* 1770) 200 Rdlr., dog uden Consequence for andre islandske Studenter, helst naar de ei ere *Stipendiarii Magnæani* og ikke arbeide for *Legato*, men for sig selv

altsaa nødvendigt, at en høiere Haand maatte sætte den i Gang, og dette skeedte ved Commissionen af 1772. Denne foranlediges vel nærmest af den, allerede ved Fundatsens Affattelse, saa virksomme Lüxdorph[1], hvis Indstilling desangaaende her fortiener Plads, som den første Impuls til den Arna-Magnæanske Commissions Nedsættelse.

„*Pro Memoria.*

Arnas Magnussen, en lærd Islænder og nidkiær Patriot, som var Professor i de nordiske Antiquiteter, havde tillagt sig den største Samling, man veed af at sige, af de rareste og ældste Pergaments Manuscripter i det islandske, eller gamle danske Sprog, som angaae de Nordiske Folks Historie, Love, Skikke og Sædvaner, Tænkemaade o. s. v. fra de ældste Tider af. Da han nogle Aar efter Branden ved Døden afgik, skiænkede han sin heele Formue, omtrent 10,000 Rdlr. til det Brug, at disse Skrifter efterhaanden skulde komme for Lyset, og visse Islandske Studentere aarlig lønnes for at arbeide derpaa. Til Executores af denne sin sidste Villie, eller Ephori for Stiftelsen,

---

„allene." (*Acta Cons.*) Ogsaa samme Forf. andet vigtige Skrift *Diatribe de cognatione spirituali* udkom næste Aar paa Legatets Bekostning. I dette Tidsrum udgaves ogsaa den første Saga efter Legatets Haandskrifter, nemlig Niálssaga ved Ol. Olavius 1772, paa Dennes egen Bekostning, hvortil han havde erhvervet sig (efter indhentet Erklæring fra Consistorium) kongelig Bevilling af 1ste Febr. 1771 (trykt foran Udg.). Som Anledning til dette Foretagende nævnes "de utallige Antiqviteter og Manuskripter, som ikke allene „her, men endog i Island ligge mestendeels frugtesløse og skiulte for „Publicum, der burde saavel vide *historiam patriæ*, som den ældgamle Statsforfatning, for i adskillige Tilfælde deraf at kunne „trække den rette Kiærne og applicere paa nærværende Tidspunkt saa „vidt mueligt". At man for øvrigt er i Uvished om Identiteten af den Codex, Olavius har lagt til Grund, derom s. Fortalen til den latinske Oversættelse p. XXI.

[1]) Allerede 1771 havde Hielmstierne havt en lignende Idee; Suhms Levnet af Nyerup S. 104.

udnævnte han Bartholin og Gram, i hvis Steder nu værende Kall og Mølman have trædet. Derpaa stod det hen, indtil i Aaret 1759, da Sal. Pro-Cancellerer Pontoppidan og Jeg finge Befaling at eftersee Manuscripterne. Vi fandt god Reede for alting, og ved den Leilighed forfattede et Udkast til en ordentlig Fundats for Stiftelsen, som under 18 Januarii 1760 af Høi-salig Kongen blev stadfæstet.

Nu er det en vitterlig Sag, at saavel forrige, som nu værende Ephori, med saadan Aarvaagenhed, Retsindighed og god Huusholdning, have forvaltet Stiftelsen, at dens Hoved-Stol vist nok er i Behold, om ei forøget. Der er ikke heller Tvivl om, at der jo stedse har været arbeidet, og endnu arbeides i dette betydelige Værksted, men det er derhos at beklage, at intet deraf, endog ikke i de 11 Aar efter Fundatzen, ved Trykken er bekiendtgiort. Dette er saa meget fortrædeligere, som vore Naboer (hvilke det dog ingenlunde er at fortænke) have derved fundet Anledning til at komme Os i Forveien, og maget det saa, at de Svenske Muser have vundet Tabouretten fra de Danske hos den Gøttingske Minerva, og andensteds.

Det var derfor at ønske, at Hans Mayt. vilde befale:

Conference-Raaderne Hielmstierne og Suhm, samt Etats-Raad Langebek, med Ephori at sammentræde, for saa vel at eftersee Stiftelsens Tilstand, som i en samlet og bestandig Commission at overlægge, og med forderligste at iværksætte de Midler, hvorved Stiftelsen, ifølge Fundatzen, kan komme i en bestandig Drift og Gang, saa at der ei allene idelig og flittig arbeides paa, at de største og betydeligste Værker bekomme den behørige Form og Skikkelse til at kunne fremstilles for Lyset, men endog sees derhen, at der saa vel i Aar, som siden aarlig, tillige et eller andet grundigt Skrift, men kun af maadelig eller liden Vidtløftighed, til Trykken befordres. Endelig at Commissionen besørger saavel den til dem ergangne Befaling,

som herefter deres Fremgang og Foranstaltninger den lærde Verden bekiendtgiorte".

Nærum den 21 Maji 1771.

Lüxdorph.

Virkningen af denne Indstilling blev da det kongelige Commissorium af 24de Septbr. 1772, som „paa det at denne Stiftelse ei ved Tidens Længde aldeles skulde blive forglemt," paalagde Lüxdorph, Suhm, Langebek og Erichsen, med Ephorerne Kall og Møllmann, at sammentræde i en samlet og bestandig Commission, „for at overlægge og med det Forderligste at iværksætte de Midler, hvorved Stiftelsen, i Følge Fundatsen, kunde komme i en bestandig Drift og Gang." Med en Udsigt over denne Stiftelses Skiebne og Virksomhed under denne Commissions Styrelse, i en Række af 62 Aar, sluttes nærværende Bidrag til en Levnetsbeskrivelse og Karakteristik af den udødelig fortiente Stifter. [1]

Commissionens Medlemmer, Lüxdorph, Suhm, J. C. Kall, Møllmann, Langebek og Erichsen, holdt deres første Møde den 1ste October 1772. Den ved adskillige antiqvariske Forsøg allerede fordeelagtig bekiendte H. Finsen, som samme Aar havde fulgt K. Anker paa dennes videnskabelige Reise til Stokholm, blev kort efter antagen til Commissionens Skriver og til at gaae tilhaande ved dens Arbeider, med aarligt Honorar af 100 Rdlr. Man fandt det nemlig nødvendigt, i Overeensstemmelse med det kongelige Commissoriums udtrykkelige Ønske, snarest mueligt at lade den lærde Verden see en eller anden Frugt af Legatets Virksomhed. Man valgte Kristnisaga til at begynde med, som en af de korteste islandske Sagar; alt i Februar næste Aar forevistes et Udkast til Fortalen og Dedicationen, og inden et Aars

---

[1]) Bidrag til Commissionens Historie haves i Erichsens Fortale til Olavii islandske Reise S. CLXVI. *sq.* i Badens Universitetsjournal 1796 S. 6 *sq.*, og i dens Indberetninger til Kongen af 1811 (Collegialtidenden 1812, Nr. 6-8) og 1818 (Nr. 26). Naturligviis er Commissionens Protocol her ogsaa benyttet.

Forløb efter Commissionens første Møde var den udkommen[1] med Fortale og Version af Lüxdorph[2], samt Glossarium, Register m. m. af Finsen. Som den første Yttring af Regieringens Velbehag med Commissionens første Arbeide kan man ansee den Kongelige Resolution af 24de Febr. 1774, ved hvilken 400 Rdlr. bevilgedes, hvoraf H. Finsen „i Henseende til hans Arbeide med islandske Skrifters Udgivelse", aarlig skulde oppebære 200 Rgdlr. i de to første Aar, foruden de ham af Legatet tilstaaede 100 Rdlr. aarlig; ligesom ogsaa Kongen efter disse to Aars Forløb vilde være betænkt paa fremdeles at tillægge ham 200 Rdlr. aarlig, saa længe han forblev ved Arbeidet, og indtil han paa anden Maade blev ansat[3]. Der kunde nu, da Legatets Capital til samme Tid havde opnaaet et Beløb af 16,885 Rdlr., have været Anledning til at fuldende Udgivelsen af to vigtige og vidtløftige Værker, som alt for meer end 20 Aar siden vare forberedte af Legatets Bestyrere, nemlig Knytlingasaga og Heimskringla; men den første af disse blev henlagt, da Commissionen ikke kunde erholde nogen Erstatning for det i Høpfners Officin ødelagte Oplag af den under Grams Bestyrelse begyndte Udgave, og, med Hensyn til Sidstnævnte, bebudedes alt i Fortalen til Kristnisaga Schønings forehavende Udgave deraf. Faae Aar efter kunde Commissionen aldeles opgive denne Plan, da H. K. H. Arveprinds Friderich 1776 overdrog Schøning

[1]) Dedicationen til Kongen og Fortalen er dateret 4de Sept. 1773 og underskreven: *Seviri Antiquitatibus septentrionalibus evulgandis constituti.* — [2]) Suhms kritiske Hist. IV. Fort. S. XVIII. Her kaldes den „uden Tvivl den bedste Version, nogen islandsk Skribent endnu har faaet." To Excurser vare tilføiede; af J. Erichsen *de Berserkis* og af Sysselmand Biarne Haldorsen *de centenario argenti.* — [3]) Denne Resolution maa uden Tvivl være bevirket ved Thotts Anbefaling, som 1770 havde nedkaldt Finsen til Kiøbenhavn og forsikkret ham om en klækkelig aarlig Understøttelse *et fecisset certe, si numina irata res danicas mox non turbassent*, som det hedder i en Klageskrivelse fra Finsen til Thott, af 8de Nov. 1773; jfr. **Æfisaga H. Finssonar** S. 16.

som herefter deres Fremgang og Foranstaltninger den lærde Verden bekiendtgiorte".

Nærum den 21 Maji 1771.

Luxdorph.

Virkningen af denne Indstilling blev da det kongelige Commissorium af 24de Septbr. 1772, som „paa det at denne Stiftelse ei ved Tidens Længde aldeles skulde blive forglemt," paalagde Luxdorph, Suhm, Langebek og Erichsen, med Ephorerne Kall og Møllmann, at sammentræde i en samlet og bestandig Commission, „for at overlægge og med det Forderligste at iværksætte de Midler, hvorved Stiftelsen, i Følge Fundatsen, kunde komme i en bestandig Drift og Gang." Med en Udsigt over denne Stiftelses Skiebne og Virksomhed under denne Commissions Styrelse, i en Række af 62 Aar, sluttes nærværende Bidrag til en Levnetsbeskrivelse og Karakteristik af den udødelig fortiente Stifter.[1]

Commissionens Medlemmer, Luxdorph, Suhm, J. C. Kall, Møllmann, Langebek og Erichsen, holdt deres første Møde den 1ste October 1772. Den ved adskillige antiqvariske Forsøg allerede fordeelagtig bekiendte H. Finsen, som samme Aar havde fulgt K. Anker paa dennes videnskabelige Reise til Stokholm, blev kort efter antagen til Commissionens Skriver og til at gaae tilhaande ved dens Arbeider, med aarligt Honorar af 100 Rdlr. Man fandt det nemlig nødvendigt, i Overeensstemmelse med det kongelige Commissoriums udtrykkelige Ønske, snarest muligt at lade den lærde Verden see en eller anden Frugt af Legatets Virksomhed. Man valgte Kristnisaga til at begynde med, som en af de korteste islandske Sagar; alt i Februar næste Aar forevistes et Udkast til Fortalen og Dedicationen, og inden et Aars

---

[1]) Bidrag til Commissionens Historie haves i Erichsens Fortale til Olavii islandske Reise S. CLXVI. *sq.* i Badens Universitetsjournal 1796 S. 6 *sq.*, og i dens Indberetninger til Kongen af 1811 (Collegialtidenden 1812, Nr. 6-8) og 1818 (Nr. 26). Naturligviis er Commissionens Protocol her ogsaa benyttet.

Forløb efter Commissionens første Møde var den udkommen[1] med Fortale og Version af Lüxdorph[2], samt Glossarium, Register m. m. af Finsen. Som den første Yttring af Regieringens Velbehag med Commissionens første Arbeide kan man ansee den Kongelige Resolution af 24de Febr. 1774, ved hvilken 400 Rdlr. bevilgedes, hvoraf H. Finsen „i Henseende til hans Arbeide med islandske Skrifters Udgivelse", aarlig skulde oppebære 200 Rgdlr. i de to første Aar, foruden de ham af Legatet tilstaaede 100 Rdlr. aarlig; ligesom ogsaa Kongen efter disse to Aars Forløb vilde være betænkt paa fremdeles at tillægge ham 200 Rdlr. aarlig, saa længe han forblev ved Arbeidet, og indtil han paa anden Maade blev ansat[3]. Der kunde nu, da Legatets Capital til samme Tid havde opnaaet et Beløb af 16,885 Rdlr., have været Anledning til at fuldende Udgivelsen af to vigtige og vidtløftige Værker, som alt for meer end 20 Aar siden vare forberedte af Legatets Bestyrere, nemlig Knytlingasaga og Heimskringla; men den første af disse blev henlagt, da Commissionen ikke kunde erholde nogen Erstatning for det i Høpfners Officin ødelagte Oplag af den under Grams Bestyrelse begyndte Udgave, og, med Hensyn til Sidstnævnte, bebudedes alt i Fortalen til Kristnisaga Schønings forehavende Udgave deraf. Faae Aar efter kunde Commissionen aldeles opgive denne Plan, da H. K. H. Arveprinds Friderich 1776 overdrog Schøning

[1]) Dedicationen til Kongen og Fortalen er dateret 4de Sept. 1773 og underskreven: *Seviri Antiquitatibus septentrionalibus evulgandis constituti.* — [2]) Suhms kritiske Hist. IV. Fort. S. XVIII. Her kaldes den „uden Tvivl den bedste Version, nogen islandsk Skribent endnu har faaet." To Excurser vare tilføiede; af J. Erichsen *de Berserkis* og af Sysselmand Biarne Haldorsen *de centenario argenti.* — [3]) Denne Resolution maa uden Tvivl være bevirket ved Thotts Anbefaling, som 1770 havde nedkaldt Finsen til Kiøbenhavn og forsikkret ham om en klækkelig aarlig Understøttelse *et fecisset certe, si numina irata res danicas mox non turbassent,* som det hedder i en Klageskrivelse fra Finsen til Thott, af 8de Nov. 1773; jfr. Æfisaga H. Finssonar S. 16.

Udgivelsen af Snorres og Fortsætteres Værker og efter disse af Knytlinga; ved hvilken Leilighed den udmærkede J. Olafsen (fra Svefnøe) fratraadte Stipendiet, og Gudmund Magnæus i hans Sted beskikkedes til Stipendiarius. Der paatænktes altsaa i hine Værkers Sted, til nærmeste Udgivelse, Hungrvaka, Grettissaga og Gunnlaug Ormstunges Saga. Sidstnævnte havde Erichsen tidligere paa egen Haand bearbeidet, og han kunde derfor alt i November 1773 fremlægge Haandskriftet færdigt til Trykken. Den udkom 1775 fra Godiches Officin; ved sit typographiske Udvortes og de tilføiede Kobbere unægteligen det Eleganteste, der nogensinde er udkommet paa Legatets Bekostning. Hele Sagaens lærde Apparat var fra Erichsens Haand paa Glossariet nær, hvori Finsen havde Deel [1], og Luxdorphs Fortale, hvori Schløzers Angreb paa de islandske Sagaers Troværdighed udførligere bekiempedes end alt var skeet i Fortalen til Kristnisaga [2]. Samme Aar døde to af Commissionens Medlemmer, Kall og Langebek; i den Førstes Sted indtraadte Kofod Anker som Epho-

---

[1]) Nyerups Lexicon (u. Erichsen og Finsen), *Einari Sciagraphia p.* 8. Tre Excurser tilføiedes, nemlig: Erichsens Omarbeidelse af hans tidligere Disputats *de expositione infantum apud veteres Septentrionales;* P. Vidalins Afhandling om den danske Tunge, med Tillæg og Anmærkninger af Erichsen, der vare vigtigere end Afhandlingen selv; og dennes Afhdl.: *De vocibus Vikingr et Viking.* Som Tillæg til denne Udgave udkom i de følgende Aar 3 Smaaskrifter, især Sagaens Chronologie vedkommende, de to af Erichsen, det ene af F. Johnsen; de opregnes i Nyerups Fædrenel. Literatur i Middelalderen, S. 123. —

[2]) I hans Isländische Litteratur und Geschichte I. Göttingen 1773. Lignende, paa urigtige Præmisser grundede Anskuelser, havde han alt tidligere udtalt i sine Proben russischer Annalen 1768, S. 20. 131. 167. og i sin Allgem. nordische Geschichte S. 215-17. 259-59 (mod hvilken Schøning 1773 i Sorøe udgav sine [Sigurd Sigurdsens] Anmærkninger), ligesom han ogsaa endnu senere bekiendte sig dertil, f. Ex. i Neuer deutscher Merkur 1801. Nov. S. 184 og i Nestors russische Annalen I. Vorer. S. XXI. S. 30. II. S. 34. 45. 156. 201. Ogsaa i 1ste Deel af Heimskringla gav Schøning et lidet Sidehug til Schløzer.

rus; Langebeks Efterfølger blev hans Eftermand ved Geheime-Archivet, Schøning. Hungrvaka udkom tre Aar senere, 1778. I Fortalen nævnes Medlemmernes øvrige Forretninger og Sygdomme, samt Forandring af Stipendiarier som Aarsager til denne Forhaling. Ifølge Fortalen af Schøning[1], der ogsaa havde paataget sig Revision af det Heele, var Textens Collation foretaget, Oversættelsen og Ordregisteret forfattet af sidstnævnte J. Olafsen; Anmærkningerne og Chronologien af Finsen, de genealogiske Tabeller med Navne og Sagregister af Thorkelin. G. Magnæus havde ogsaa ved en Deel af dette gaaet tilhaande. Med dette Skrift standsede Rækken af de Sagaer, som tidligere vare bebudede fra Commissionen. Til den tredie Saga, Grettis Saga, lod Suhm paa egen Bekostning Texten forberede, Oversættelse og Anmærkninger tilføie ved Gudmund Petersen og Gudmund Magnæus, samt ved den islandske Tegner Sæmund Magnussen Holm en Tegning over de gamle islandske Hestekampe forfærdige, der skulde have været stukken i Kobber; men Udgaven selv, som Commissionen paatog sig at lade fuldføre ved Legatets Stipendiarius J. Johnsonius, kom aldrig[2].

For at kunne give disse og lignende Arbeider en større Fuldendelse og Grundighed end den, hvortil Commissionen var i Stand ved de Kræfter, hvorover den her i Kiøbenhavn kunde disponere, havde den allerede tidlig sat sig i Forbindelse med to islandske Videnskabsmænd, begge lige udmærkede ved deres Kundskaber i visse Grene af den nordiske Oldkyndighed. Disse vare: Provst Gunnar Paulsen paa Hiardarholt og den lærde

---

1) Schønings Levnet i Suhms saml. Skrifter VI. S. 43. — 2) Fortalen til Suhms krit. Hist. IV. S. XXXVII. Fort. til Olavii Reise I. S. CLXVIII. Endnu i Oversigten over de trykte islandske Kilder foran B. Haldorsens isl. Lexicon, p. XXIII., omtales den som *jam prelo fere matura*. Det var nemlig 1809 blevet overdraget Gudmund Petersen, der 1786 havde, paa Suhms Bekostning, leveret en god Udgave af Vigaglums Saga, paa Nye at forberede sit gamle Arbeide ved den til Trykken; men han døde 1812, og Værket blev da, indtil videre, henlagt.

og fortiente skalholtske Biskop Finn Johnsen. Hiin, der ansaaes for ikke at have sin Lige i Bekiendtskab med den gamle nordiske Poesie, paatog sig, efter Commissionens Anmodning og mod et aarligt Honorar af 40 Rdlr., foruden Gratification for hans enkelte Arbeider, at udarbeide Oversættelse og Forklaring af de i enkelte Sagaer forekommende Viser, men i Særdeleshed af de eddiske Digte. Saaledes erholdtes efterhaanden hans ypperlige Commentar til Viserne i Gunnlaugs, Grettis, Egils Skallagrimssons, Kormaks og Flere af Sagaerne, der tildeels seenere ere benyttede[1]. Sidstnævnte, der var fortroelig med den nordiske, især norske og islandske Chronologie, meddeelte chronologiske Anmærkninger til Eyrbyggia, Laxdæla, Grettis og Kormaks Saga[2]; ligesom Commissionen ogsaa modtog, baade af ham og G. Paulsen[3], chorographiske Oplysninger til fleere af disse Sagaer. Hvad nu Commissionen især, endog med Tilsidesættelse af andre Foretagender, arbeidede paa at bringe for Lyset, var naturligviis Sæmunds Edda, først dens mythologiske Deel. Textens Berigtigelse, Sangenes Oversættelse, Glossariernes Udarbei-

[1]) S. videre herom Fortalerne til Gunnlaugs Saga, Sæmunds Edda, Eigla, Niála, Kormaks S. og fl. (jfr. *H. Einari Sciagraphia p.* 30. Fort. til Suhms krit. Hist. IV. S. XXVIII.) Hans *Curæ posteriores* til Viserne i Gunnlaugssaga bleve 1778 udgivne tilligemed Erichsens latinske Brev til F. Johnsen om Sagaens Chronologie. Et Par Bemærkninger af ham til Glossariet ere indrykkede i Erichsens 1786 udkomne *Observationes et emendationes ulteriores in Gunnlaugi vitam.* Oversættelsen til Viserne i Eyrbyggiasaga er ogsaa af ham (s. Fortalen). Som Beviser paa sin Agtelse og Erkiendtlighed mod Commissionen lod G. Paulsen 1773 trykke et lidet latinsk Digt „*In Hundrad Silfurs cum Kristni-Saga editum,*" og siden et islandsk Digt paa 2 Qvartblade „**Nyprentadri Saugu af Gunnlaugi ormstúngu**". — [2]) Som neppe, i det mindste ikke tilstrækkeligen, ere benyttede i Udgaverne af de tre blandt disse Sagaer, ja maaskee endog ere aldeles tabte; jfr **Æfisaga Jóns Eiríkssonar** (1828) p. 132. 134. — [3]) Nogle faae chorographiske Anmærkninger af denne findes tilføiede Commissionens Udgave af **Kormaks Saga** *p.* 252.

delse m. v. foretoge sig, veiledte af G. Paulsens ypperlige Commentar, den i Islands, især poetiske, Philologie fortrinligen bevandrede Stipendiarius G. Magnæus og den ligeledes udmærkede islandske Philolog, fra 1779 af anden Stipendiarius, John Johnsonius[1]. Allerede 1781 begyndte Trykningen heraf; men Arbeidet var vanskeligt og besværligt og gik af flere Grunde langsomt fra Haanden. Det vilde derfor have været passende, at man indtil dette store og vidtløftige Arbeide var blevet fuldført, fra Legatet havde erholdt et eller andet Oldskrift af ringere Omfang. Dette kunde saa meget lettere være skeet, som Commissionen, der, paa Grund af den ringe Afsætning, ikke fandt sin Regning ved at lade Legatet selv forlægge dets Arbeider, alt 1776 havde contraheret med Boghandler S. Gyldendal om at paatage sig Forlaget, mod et vist Tilskud[2]; og det burde vel endog have skeet, da Legatet ved Resolution af 1ste Febr. 1779 havde erholdt 1000 Rdlr. som en kongelig Gave, til Trykningsomkostninger af større Værker, hvortil Legatets egne aarlige Indtægter, efter Fradrag af dets staaende Udgifter, ikke befandtes tilstrækkelige. Men, at desuagtet Intet udkom fra Legatet selv i fulde 9 Aar, dertil bidrog vel, foruden flere Aarsager, deels, at den første Stipendiar G. Magnæus, med al sin Duelighed, var temmelig efterladen; deels, at Commissionens Secretair og virksomme Medarbeider, H. Finsen[3], forlod Kiøbenhavn og Legatet 1777, da han var bleven sin Faders Adjunkt paa Skalholts Bispestol; thi G. J. Thorkelin, som sam-

[1]) Udgav 1780 paa Suhms Bekostning **Orkneyinga Saga**, med hvis Texts kritiske Behandling (uden Benyttelse af Flatøebogens Recension) Erichsen var utilfreds (Torfesens Levnet S. 193). Om Oversættelsen s. Suhms krit. Hist. IV. Fort. S. XIII. og Danm. Hist. VI. S. 141. Af førstanførte Sted sees, at Thorkelin skal have forfattet Glossariet. — [2]) Dette var allerede begyndt med Udgaven af **Húngrvaka**, der bekostedes af Gyldendal mod et Tilskud af 2 Rdlr. pr. Ark. — [3]) 1774 leverede F. paa Suhms Bekostning en kritisk Udgave af **Landnámabók**, hvortil den yngre J. Olafsen skrev et Glossarium over de sieldneste Ord.

me Aar blev hans Efterfølger ved Commissionen, først med 60, og tre Aar senere med 100 Rdlr. aarlig Løn, havde vel godtgiort sin Duelighed ved 1776 at have udgivet den ældre islandske Kirkeret[1], og 1777 saavel den nyere, som et vigtigt Anecdoton til den gamle norske Statsret (Kóngaerfða og Ríkisstiórn), men syntes dengang dog mere at have beskiæftiget sig med egne Arbeider i den nordiske Lovkyndighed og Diplomatik, end med Legatets Vedkommende; han blev desuden ogsaa antaget til at gaae tilhaande ved Udgaven af Snorres Fortsættelse[2]. Hertil kom, at den lærde og fortiente Justiceraad og Bibliothekar J. H. Schlegel, der efter Møllmans Død 1778 var bleven Ephorus, og som uden Tvivl havde bevirket den omtalte kongelige Gave, døde allerede 1780, og Professorerne Abr. Kall og J. Baden, der Aaret efter indtraadte som Ephorer (den Sidste i den efter Begiering fratrædende Kofod Ankers Sted), endnu ikke kunde antages at have sat sig ind i Legatets Anliggender. Af Vigtighed for Arbeiderne i den følgende Tid blev derimod den lærde Islænders G. T. Thorlacius's Indtrædelse i Commissionen, efter Schønings Død 1780. Legatets Virksomhed i det nævnte Tidsrum indskrænkede sig saaledes meest til at fremme

---

1) At dette, den fortiente Forfatters Ungdomsarbeide, (jfr. Worms lærde Lexicon III. S. 781), især med Hensyn til Textens Kritik, har adskillige Ufuldkommenheder, der vel kunde giøre en nye Udgave ønskelig, er bemærket af Conf. Rd. Schlegel i Indledningen til Commissionens Udg. af Graagaasen p. XXXVI-VII. Af Fortalen til denne p. VI. erfares ogsaa, at Thorkelin, samme Aar som han blev Commissionens Secretair, indbød til Subscription paa en Udgave af den islandske Graagaas, der undertegnedes, foruden af de Kongelige Herskaber, af den engelske Gesandt for 20, og af den berømte J. Howard, som dengang opholdt sig her, for 50 Exemplarer. Imidlertid udkom heraf til Prøve ikkun første Ark af Vígslóði, som Disputats for Borchs Collegium 1779. Thorkelins Forehavende, under sit Ophold i Engelland at udgive den hele Lov med en engelsk Oversættelse, blev heller ikke iværksat, uagtet en engelsk Tidende for 1787 nævner den som „ready for the press". — 2) Af Legatets Samlinger udgav han 1778 sine interessante *Analecta* til den gamle norske Historie og Statsret.

Udgivelsen af Andres Værker. Saaledes blev F. Johnsen ved et Tilskud sat i Stand til at udgive sin Afhandling *de noctis præ die prærogativa*, hvoraf for øvrigt kun en liden Deel vedkommer de nordiske Oldsager, 1782 paa Gyldendals Forlag; og samme Aar indkom Secretairen Thorkelin med et Forslag om at udgive et dansk=norsk Diplomatarium af Legatets Samlinger mod et Tilskud af 3 Rdlr. pr. Ark. Commissionen ansaae det for passeligst, naar dette Arbeide skulde finde Sted, „at man med„tog alle, saavel danske som norske og islandske Diplomata, der „vare ved Legatet, fra den første Tid de haves, indtil den olden„borgske Stamme." Men i dette Omfang var det langt fra, at Planen blev iværksat; de to Bind af *Diplomatarium Arna-Magnæanum*, som udkom 1786, indeholde blot danske Diplomer indtil 1259 og norske til 1299[1]. Kort efter tiltraadte Udgiveren, der 1783 havde faaet Prædicat af Professor, med kongelig Understøttelse en Reise til Engelland, efter Bestemmelsen paa to Aar[2]; i hvilken Tid han tillige vedblev at nyde den ham tillagte Løn som Commissionens Secretaire[3]. Endelig udkom 1787 den første eller mythologiske Deel af Sæ-

---

[1]) Sigillerne (17 Tavler) til dette Værk, hvoraf ogsaa haves Separataftryk med særskilt Titel (*Dania et Norvegia in Sigillis Seculi* **XIII.** *redivivæ ex leg. Arna-Magnæano cura G. I. Thorkelin. Havniæ* **1786**), bekostedes stukne (efter S. Abildgaards Tegninger i Geheime=Archivet) af Suhm (der selv recenserede Værket i Lærde Efterretninger 1786). Med alle dette, vort første og eeneste, Diplomatariums unægtelige Fortienester, har det dog, hvad kritisk Nøiagtighed angaaer, efterladt meget at ønske. — [2]) Saaledes hedder det i Cancelliets Skrivelse til Commissionen af 12te Juli 1786; men han kom ikke hiem før 1791. Skade, at de egentlige videnskabelige Resultater af denne Reise, foretaget af en Mand med Thorkelins Forkundskaber, i hans bedste Alder, ikke skiænkedes den lærde Verden, før Ildebranden 1807 tilintetgiorde dem. Om det hiembragte Udbytte af engelske Bibliotheker, der indlemmedes i det store Kongelige Bibliothek, s. mine Efterretninger om dette S. 299. — [3]) 1787 udkom fra hans Haand, paa Suhms Bekostning, Eyrbyggiasaga, hvortil den yngre J. Olafsen skrev Fortalen og Sagregister;

munds Edda, hvis Bearbeidere ovenfor ere nævnte. Fortalen (forfattet af G. T. Thorlacius) er dateret den 1ste April og underskrevet af Lüxdorph, Suhm, Thorlacius, A. Kall og Baden [1].

Og hermed indtraf nu en Standsning i Legatets offentlige Virksomhed, som varede i fulde 22 Aar; en Standsning som letteligen kan forklares, naar man lægger Mærke til de Forandringer, der foregik med Commissionens og dens Arbeideres Personale, og tager Hensyn, saavel til de Uheld der i dette Tidsrum rammede Fædrenelandet, som til Literaturens, for nordisk Oldkyndighed ofte ugunstige, Retning. Da Edda udkom, var Commissionens duelígste og meest fortiente Medlem, Conferentsraad Erichsen, som ogsaa havde havt Deel i dette Arbeide, nyelig død den 29de Marts 1787 [2]. Følgende Aar den 13de August bortkaldtes Erichsens faderlige Velynder, den ædle Lüxdorph [3], der nærmest havde

---

den blev recenseret af M. Stephensen (siden Justitiarius og Conferentsraad) i Lærde Efterretninger, 1787.

[1]) Naar disse i Underskriften kalde sig *Legati Magnæani Ephori*, er denne Benævnelse ei ganske adæqvat, da den kun tilkommer de to af Consistorium udnævnte Medlemmer af Commissionen; *Legati Arna-Magnæani Ephori et Curatores*, som det hedder under Fortalen til Eddas 3die Deel, er det rigtigste. Udgaven af denne Deel var forlagt af Gyldendal (*sumptibus legati Magnæani et Gyldendalii)* mod et Tilskud af 3 Rdlr. pr. Ark. Suhms korte Bedømmelse af denne Deel, skreven foran hans Exemplar, er trykt i et, nu kun lidet kiendt Skrift, R. Nyerups Udsigt over Nordens ældste Poesie (1798) S. 35. — [2]) Han skrev Anmærkningerne til Sæmunds Eddas af A. Magnussen og læste Correktur af det Hele; s. Æfisaga I. Eiríkss. S. 45. 142. Af denne høist interessante Biographie, der ikke kan antages at være synderlig kiendt uden for Island, lyder den fuldstændige Titel saaledes: **Æfisaga Jóns Eyríkssonar, samantekin af Handlæknir Sveini Pálssyni eptir tilhlutan Amtmanns Biarna Thorsteinssonar, og af þeim sídarstnefnda yfirsèd og lögud, med andlitismynd og rithandar synishorni, útgefin á kostnad ens íslenzka bókmentafèlags. Kaupmannah.** 1828. *8vo.* 187 *ss.* Tillæggene indeholde, blandt andet, Excerpter af Breve fra og til E. — [3]) I nysnævnte Biographie S. 186 findes nogle Mindeord

foranlediget Commissionens Stiftelse og siden, ved saa mangen Leilighed, havde anvendt baade sine Kundskaber og sin Indsigtelse, til Fremme af dens Formaal. I det Suhm ilede med Fortsættelsen af sin Danmarks Historie og af *Scriptores*, tabte han den islandske Sagaliteratur af Sigte; og 1798 døde denne sieldne Lærde, Fædrenelands- og Menneskeven. Thorlacius anvendte den Tid, der levnedes ham fra et trættende og møisommeligt Embede, paa Udgaven af Snorres og Fortsætteres Værker. Commissionens nye Medlemmer vare, tildeels formedelst vigtige Kaldsforretninger, ei altid i Stand til med virksom Interesse at følge dens Arbeider. I Aaret 1791 indtraadte de Cancellie-Deputerede J. E. Colbiørnsen og Chr. Schow i Commissionen; 1798 kom daværende Etatsraad og Cancellie-Deputeret Reiersen i Suhms Sted; efter Schows Entledigelse 1801 og Colbiørnsens Død 1802, indtraadte M. T. Cold 1804 i Commissionen. Meere end nogen af disse Mænd, skiøndt hverken Colbiørnsen eller Cold manglede Sagkundskab og Interesse for disse Studier, formaaede den ypperste dalevende islandske Philolog Veteranen Jon Olaffen at udrette, da han, 69 Aar gammel, i Aaret 1800 blev dens Medlem og i sin øvrige Levetid giorde betydelig Tieneste ved Bearbeidelsen af Eddas Fortsættelse. Med Ephorerne foregik i Tidsrummet den Forandring, at L. Nørregaard 1800 valgtes i den fratrædende Badens Sted, og

over den Afdøde, der tilskrives Luxdorph. Som Sidestykke dertil kunne følgende, med Dennes egen Haand foran et Exemplar af Erichsens *Obss. ad antiqv. Septentr. Specimen (1769)* nedskrevne Linier her fortiene Plads: *In Authoris mortem Hafn. d. 29 Mart.* **1787.** *Eheu! Vir tantus, tam integer, tam fidus, tam amicus patriæ et mei, tot annorum officiis, curis, ærumnis, miseriis (quid enim aliud talis vita?) æger, exhaustus, exanimatus, mersus, suffocatus interiit.* Ὡς ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί σου! — *Vitæ et mortis summe arbiter et clementissime! Tu vero ignosce lugenti et miserere! Nullum mihi post illud viduitatis amarius fuit poculum.* *B. W.* **Luxdorph.**

efter ham indtraadte 1805 nuværende Conferentsraad Schlegel som Med-Ephorus i Commissionen.

Imidlertid ophørte dog ikke Legatets Virksomhed aldeles i dette Tidsrum. Vel udkom, fra Eddas 1ste Deel af, intet med Legatets Stempel Betegnet, før 1809; men saa meget blev i denne lange Tid ved Commissionens Bestræbelser forberedt, ja endog trykt, at 8 betydende, tildeels vidtløftigere Oldskrifter end noget af de tidligere udgivne, i de næste 23 Aar kunde komme for Lyset. Stipendiarierne G. Magnæus og J. Johnsonius fortsatte Arbeidet over Sæmunds Edda, og da Sidstnævnte 1796 forlod Kiøbenhavn, og den Første døde 1798, paatog J. Olassen sig at giennemgaae og fortsætte deres Udarbeidelse, hvori dog først Ildebranden 1795 giorde en Standsning, og siden deels det Yndlingsarbeide, der beskiæftigede Oldingen i fulde 30 Aar og endnu i hans sidste Leveaar med synlig Forkierlighed, deels et svækket Syn, hindrede ham fra, med Kraft at fortsætte [1]. Til samme Tid begyndte Trykningen af to Oldskrifter, som egentlig vare nærmest fremkaldte ved Suhms ædelmodige Understøttelse, nemlig Niáls Saga paa Latin med Glossarium af J. Johnsonius og en Samling af de islandske Annaler med Version af Brødrene Thorarensen, Liliedahl [2] og tilsidst af Stephan Biørnsen [3]; sidstnævnte Værk under A. Kalls Bestyrelse. Alle-

[1]) Nemlig hans Supplement til Ihres Glossarium, som allerede nævnes i Fort. til Suhms krit. Hist. IV. S. XXIII., og hvorpaa der med Vidensk. Selskabs Understøttelse var begyndt at trykkes, da Ildebranden 1807 tilintetgiorde den trykte Deel af Oplaget og derved standsede Foretagendet. Det hele Arbeide, færdigt fra Forf. Haand, opbevares i Selskabets Archiv og fortiente, med nogen Forkortning, engang at see Lyset. — [2]) Fort. til Suhms krit. Hist. IV. S. XXXIV. Fort. til Olavii islandske Reise, S. CLXIX. Den ene Thorarensen maae have været Stephan Th., siden Amtmand i Island; om ham og Thorarin Sigvaldsen L. † 1793, s. Nyerups og Krafts Forfatter-lexicon. — [3]) Denne var langt bedre Mathematiker end Philolog, og havde 1780 paa Suhms Bekostning udgivet en Samling af islandske computistiske Skrivter under Titel af Rymbegla; at han ikke havde

rede 1791 kom begge Værker under Pressen. Niálssaga var alt færdig paa Fortalen og et Par Ark af Registeret nær, ved Johnsonius's Bortgang 1796 [1]; Annalerne synes derimod at være standsede med noget over det 20de Ark, 1798, da Biørnsen døde. Omtrent 1797 blev besluttet, formodentlig efter Colbiørnsens Forslag, at forberede kritiske Udgaver af de gamle norske Love og at giøre Begyndelsen med Magnus Lagabæters Lov, under Bestyrelse af G. T. Thorlacius og Thorkelin [2]. Texten og Oversættelsen var næsten færdig til Trykken, da den største Deel deraf, ved Ildebranden 1807 tilintetgiordes med Sidstnævntes Boelig. Arbeidet maatte nu foretages paa nye, og da dette kunde forudsees under daværende Forhold at ville medtage en temmelig lang Tid, fandt Commissionen det passende, forinden at lade de to nysnævnte tidligere paabegyndte Værker, nemlig Niáls Saga paa Latin og Egil Skallagrimssons Saga, begge i Aaret 1809 komme for Lyset. Arbeidet ved Førstnævnte, nemlig en heldig latinsk Oversættelse, med Collation og et ypperligt Glossarium, var af den dengang endnu levende Johnsonius; Fortalen af G. T. Thorlacius. Til Eigla havde Suhm ogsaa

---

benyttet nogle computistiske Fragmenter paa det Kongelige Bibliothek (Erichsens Udsigt over Manuscriptsamlingen S. 45) kunde vel undskyldes med Bibliothekets daværende Utilgiengelighed. Om hans Udgave af Hervararsaga 1785 s. Fortalen til **Fornaldar Sögur Norðrlanda,** 1ste D.

[1]) Allerede Textens første Udgiver, O. Olavius, havde paatænkt en nye Udgave med Oversættelse o. s. v., hvortil han ogsaa erholdt Anmærkninger fra G. Paulsen, det siden bleve benyttede af Johnsonius; Suhms Levnet ved Nyerup S. 434. Den 24de Nov. 1780 skrev Johnsonius til Suhm: „Hvad Registrene til „Niálssaga angaaer, da har jeg dem saavidt færdige, at strax efter „Nytaar skal begyndes med Trykningen"; jfr. Suhms Fort. til krit. Hist. IV. S. XI. Imidlertid lod Suhm dog ikke Trykningen af denne begynde, som angives i Suhms Levnet af Nyerup S. 123 og Sammes Fædrenel. Litter. i Middelalderen S. 127, men vel af Eigla; jfr. Fortalen til den latinske *Niála* S. XX. — [2]) Den Sidste erholdt for sit Arbeide herved et Tillæg af 200 Rdlr. af den kongelige Kasse.

bekostet Textens Collation og Oversættelse ved den duelige G. Magnæus, og havde alt 1782 haabet at see den udgivet [1]; dog standsede Trykningen, uvist naar og af hvilken Aarsag, med det 69de Ark. Seenere kiøbte Commissionen Oplaget paa Suhms Auction, og udgav det Hele med en Fortale af Thorkelin, men desværre uden Registre og Glossarium, hvormed Commissionen paa Grund af Værkets Størrelse, der udgiorde omtrent 100 Ark, og Papirets daværende Dyrhed, maatte lade det beroe til en gunstigere Tid. Imidlertid vilde det dog, af flere Grunde, endnu have varet længe, inden saa vidtløftige og bekostelige Værker, som Gulathingsloven og Edda havde kunnet komme for Lyset, dersom de ikke fra anden Kant ved Understøttelse vare blevne fremhiulpne. Angaaende førstnævnte, bestemte en kongelig Resolution af 12te November 1811, at alle Omkostningerne for Papir og Trykning skulde afholdes af den kongelige Kasse, men Indtægten for Værkets Udsalg derimod tilfalde Stiftelsen, for at denne ved Hielp heraf kunde see sig i Stand til at foretage Udgivelsen af flere gamle nordiske Skrifter [2]. Anden Deel af Edda, hvis Trykning alt var forberedt fra 1811 af, og som skulde udkomme, ligesom første Deel, paa Legatets og den Gyldendalske Boghandlings Bekostning, fremmedes ved den kongelige aarlige Understøttelse, der allernaadigst forundtes nuværende Geheime-Archivar Prof. F. Magnussen, hvem det var overdraget, at revidere og fortsætte sine Forgængeres Arbeide og at udarbeide Glossarium m. v. [3]. I Aarene 1817 og 1818 udkom endelig begge disse vigtige Monumenter, af hvilke især Edda (1818) med sit rige Apparat af philologisk og antiqvarisk Erudition, var et velkomment Hielpe-

---

[1]) Fort. til krit. Hist. IV. S. XIV. — [2]) Tillige bleve de, Commissionens Secretaire Thorkelin aarligen tilstaaede 300 Rdlr. for hans Arbeide herved, ubredede af den kongelige Kasse. — [3]) Ogsaa afdøde Geheimeconferenceraad Bülow til Sanderumgaard havde ædelmodigen bidraget til Værkets Fremme. Den ubekiendte Velgiører, som i følge Fortalen til Eddas 2den Deel p. XXXIV. med en Gave af 1000 Rdlr. havde fremmet Udgivelsen, tør nu nævnes: det var Commissionens Medlem B. Thorlacius.

middel ved de Undersøgelser, Tydsklands Lærde allerede havde begyndt at anstille over den beslægtede tydske Sagnkreds. Fortalerne vare underskrevne af Colb, Schlegel, A. Kall, B. Thorlacius (som 1812 kom i Reiersens Sted), Werlauff (samme Aar i J. Olafsens Sted) og P. E. Müller (siden 1815 i S. T. Thorlacius's Sted); til Gulathingsloven (1817) var den forfattet af Commissionens Secretaire Thorkelin, der havde bestyret Udgivelsen [1]; til Edda af B. Thorlacius. Derimod blev det nødvendigt at henlægge Andres Arbeider, som Commissionen tidligere havde paataget sig at bringe for Lyset, f. Ex. Syselmand M. Ketilsens Skrift *de jure patronatus* paa Island (1803 besluttet at udgives); J. Magnussens islandske Grammatik paa Latin; Eg. Olafsens Afh. om den islandske Orthographie paa Latin oversat; og endelig B. Haldorsens islandsk-latinske Ordbog, hvorfor Forf. 1786 af Commissionen havde modtaget et Honorar af 100 Rdlr. Sidstnævntes Udgivelse var bleven bragt i Forslag i Aaret 1805, af Directionen for Fondet *ad usus publicos*. Blandt disse bebudede Foretagender var — efterat Rasks Veiledning til det islandske Sprog 1811 havde giort enhver ældre Grammatik overflødig — Ordbogen, skiøndt ingen kritisk over det hele gamle Sprog [2], unægteligen det vigtigste; men dennes Udgivelse paatog sig, ved P. E. Müllers Medvirkning, to norske Hædersmænd: Conferenceraad C. Anker og Eieren af Næs Jernværk, R. af D. J. Aal at bekoste, og den udkom da 1814, giennemseet, supple-

[1]) Saa omhyggeligen han havde sørget for at benytte alle kiøbenhavnske, især Pergamentscodices af denne Lov, er dog een undgaaet ham, nemlig No. 31 i Octav blandt de magnæanske Haandskrifter. En Pergamentscodex af Borgarthingsloven, som Sparfwenfeld havde erholdt i Norge, og som opbevares i det Upsalske Bibliothek (*Biörner de orthographia lingvæ sviogothicæ p. 60*), er naturligviis ikke benyttet. — [2]) Skulde der nogensinde blive lagt Haand paa et Saadant, vil et indholdsrigt Forarbeide i flere Bind, skiøndt ved sin Form og Indretning vanskeligt at benytte, findes i et islandsk Lexicon af Magnussens Biograph den ældre Jon Olafsen, blandt dennes Haandskrifter paa Universitetsbibliotheket.

ret og forøget med Ordenes danske Oversættelse af Rask, med en Fortale af Müller. I det følgende Aar (1815) udgav Forf. af nærværende Bidrag paa Legatets Bekostning et lidet bekiendt, men vigtigt, Anecdoton til Norges Historie under Sverres Tid. Imidlertid arbeidedes saavel paa Udgivelsen af Eddas 3die Deel, som paa Graagaasen; men endnu forinden disse to vidtløftige og vanskelige Arbeider kunde forlade Pressen, leveredes 1826 Laxdælasaga (med Þáttr af Gunnari Þiðrandabana og tre antiqvariske Excurser af F. Magnussen, P. E. Müller og Werlauff). Oversættelsen hertil var udarbeidet af Th. G. Repp, nu Underbibliothekar ved the Advocates' Library i Edinburg; Fortalen af B. Thorlacius [1]. Med Commissionens Personale var imidlertid skeet den Forandring, at Prof. F. Magnussen var indtraadt i den 1821 afdøde Abr. Kalls Sted (efter hvem B. Thorlacius blev Legatets Ephorus), og Cancellie-Deputeret P. H. Monrad 1825 i Colds Plads. To Aar senere (1828) udkom endelig den tredie Deel af Sæmunds Edda, der blot indeholder de 3 Digte Vøluspá, Havamál og Rigsmál, men dog, med Glossarium, et udførligt mythologisk Lexicon og et oldnordisk Calendarium, udgiorde i Alt 144 Ark [2]. I Udgiverens, Prof. F. Mag-

[1]) I Fortalen bemærkes udtrykkeligen, at ingen fuldstændig Collation af Codices og Fragmenter ved denne Udgave har fundet Sted.

[2]) Værkets to sidstnævnte Afdelinger udkom tillige i et lidet Oplag af Separat-Aftryk, under følgende Titel: *Priscæ veterum Borealium Mythologiæ Lexicon, cuncta illius cosmologica, theosophica et dæmonica numina, entia et loca ordine alphabetico indicans, illustrans et e magna parte cum exteris, ista contingentibus, comparans. Accedit septentrionalium Gothorum, Scandinavorum aut Danorum gentile Calendarium, ex Asia oriundum, jam primum expositum et cum variis cognatarum gentium fastis, festis et solennibus ritibus vel superstitionibus collatum. Auctore F. Magnusen. Havniæ* 1828. 4. 873 S., foruden en kort Fortale. De to sidste Dele af Sæmunds Edda have, saavel ved deres Sammenhæng med gamle tydske Minder, som ved det tilføiede rige mythologiske og calendariske Apparat, i fortrinlig Grad tilbraget sig de udenlandske Lærdes Opmærksomhed; hvorom forskiellige, meer eller mindre udførlige, Re-

nussens danske Oversættelse af Sæmunds Edda (1822-23), hans Eddalære (1824-26) og i de to af ham bearbeidede Dele af Edda, Værker, der gjensidigen oplyse og supplere hinanden, haves nu et rigt Forraad af de grundigste, meest omfattende Undersøgelser fra det Standpunkt, hvorpaa saavel den nordiske og tildeels orientalske Linguistik, som Kundskaben om Nordens Fortid og overhoved Mythernes Kritik nu kan antages at befinde sig. Næste Aar (1829) erholdt Middelalderens Retshistorie en vigtig Berigelse ved Islands ældste skrevne Lov, Graagaasen, i 2 Bind (i alt 153 Ark), hvis Text var afskreven og ordnet af nuværende Landsoverrets Assessor Th. Sveinbiørnson, der tillige havde forfattet den latinske Oversættelse; men saavel den af Commissionen underskrevne Fortale, som den forudskikkede udførlige og kritiske Undersøgelse over Lovens Beskaffenhed, skyldes Conferenceraad Schlegel[1]. I Begyndelsen af Aaret var den, af vort nordiske Kildestudium i flere Henseender fortiente Conf. Raad Thorkelin ved Døden afgaaet, efter i henved 52 Aar, og i sine

---

censioner og Anmeldelser i fremmede Tidsskrifter bære Vidnesbyrd. Af Saadanne kunne nævnes: over Eddas 2den Deel i Göttingische gelehrte Anzeigen 1819, 102 St.; Hermes 1820, 1 St. (af W. C. Grimm), og i Ferd. Wachters Forum der Kritik im Gebiete der Geschichte 1sten Bd. 1ste Abth., Altenburg 1827. Tredie Deel af Edda er recenseret i Göttingische Anzeigen 1829 S. 1557-59; Ferd. Wachters Forum der Kritik, 2ter Bd. 1ste Abth. 1830 (udførligen); Hallische Literaturzeitung 1829 Nov. Erg. Bl. col. 977; i *Foreign Quarterly Review*, 1828, Sept.; *North-American Review*, 1829, Januar. Recensionerne over 2den D. i Dansk Literaturtidende 1818 No. 35-36 og over 3die D. 1829 No. 37-38 ere begge af afd. Biskop P. E. Müller. Prof. F. Magnussens danske Oversættelse af den ældre Edda og hans Eddalære ere udførligen bedømte (af Depping?) i *Champollion Bulletin des sciences historiques*, *Août* 1828.

[1]) Et Udtog af denne Fortale af Forf. selv er meddeelt i nærv. Tidsskrift I. S. 109-50. En udførlig og grundig Anmeldelse af Udgaven, ved Pardessus, findes i *Journal des Savans* 1831 for April og Mai.

kraftfulde Dage med virksom og erkiendt Deeltagelse i Commissionens Arbeider, at have fungeret som Secretair. Mod Slutningen af samme Aar bortkaldtes den ædle, kundskabsrige B. Thorlacius, hvis varme Interesse og uegennyttige Opoffrelse for Legatets Formaal, i den lange Række af Aar, havde lettet og fremmet flere end eet af dets Arbeider. P. E. Müller indtog hans Plads som Ephorus, hvilken han dog allerede næstfølgende Aar ved sin Udtrædelse af Consistorium overlod til Forf. af Nærværende. Prof. og Geheimearchivar F. Magnussen paatog sig Secretair-Forretningerne og Professorerne R. Rask og C. C. Rafn tiltraadte 1830 Commissionen som Medlemmer. Alle disse underskreve den af P. E. Müller forfattede Fortale til Kormaks-saga, der udkom 1832, hvis Text var confereret af Magnussen og Rask, og hvis latinske Oversættelse med Sag- og Ordregister var udarbeidet af Stipendiarius Thorgeir Gudmundsen. Til Versenes Forklaring haver Prof. F. Magnussen benyttet G. Paulsens ovenomtalte Anmærkninger. Hr. Professoren har ogsaa tilføiet en Samling af Kormaks digteriske Brudstykker med Oversættelse og Forklaring[1] 1832 døde Rask, samt 1834 Monrad, i hvis Sted Conferenceraad og første Cancellie-Deputeret A. S. Ørsted indtraadte i Commissionen; men den, ogsaa som Medlem af Commissionen, høifortiente Biskop Müllers Plads er endnu ubesat. De Arbeider, som nærmest kunne sees imøde fra Legatet, ere den anden islandske Lovbog Járnsíða, bearbeidet af Th. Sveinbjørnsen, Snorres Edda og Samlingen af de islandske Annaler, til hvilke sidste Text og Oversættelse er giennemgaaet og suppleret af Stipendiarius, nu Sysselmand i Borgarfiords Sysel, H. Einarsen.

Til Slutning bør endnu meddeles, at Legatets, blandt Universitetets øvrige Legater, indestaaende Capital, for nærværende Tid udgiør i alt 23,765 Rbdlr. Sølv.

---

[1]) Ogsaa denne Saga var blandt dem, hvis Udgivelse Commissionen i sin første Tid havde paatænkt; s. Suhms Danm. Hist. I. (1782) S. 76 (a).

Muspilli. Bruchstück einer althochdeutschen alliterierenden Dichtung vom Ende der Welt, aus einer Handschrift der königl. Bibliothek zu München, herausgeg. von J. A. Schmeller. München 1832. 8. Mit Facsimile u. Glossar. Anmældt af N. M. Petersen.

Dette Brudstykke, som udmærker sig ved sin Ælde, fortjener saa meget mere Nordboernes Opmærksomhed, som der i samme forekommer nogle Udtryk, der bekræfte Overeensstemmelsen imellem de nordtydske Folks (Frankernes) Gudelære med den oldnordiske. Da det kun er kort, ansees det for rigtigst, for at forskaffe de Læsere, der ikke let have Adgang til Schmellers Udgave, af denne at meddele et Udtog om Fragmentets Skjæbne samt dets restituerede Text; og hertil at føje de Oplysninger, som ere nødvendige til at forstaae det, samt de vigtigste oldnordiske Ord, der svare til de i Brudstykket forekommende oldtydske, hvorved begge Sprogs Lighed tydelig vil vise sig.

Brudstykket findes i en Pergamentskodex i lille Kvart paa det Kongl. Bibliothek i München, henhørende til en Samling, som er kommen fra det forrige Rigsstift Sankt Emmeran i Regensburg. Haandskriftet indeholder flere latinske asketiske Traktater, blandt hvilke tillige er indhæftet en imellem Aarene 831 og 836 skreven *Sermo S. Augustini de Symbolo contra Judæos.* Ved Enden af denne staaer en Dedication i fire latinske Verslinier, hvoraf man seer, at en *Adalrammus* har dediceret sit lille Skrift til en *Ludovicus.* Man formoder, at denne Adalram er den Salzburgske Erkebiskop af dette Navn, † 836, og at den Ludvig, han forærede sit Skrift, var Kejser Ludvig den Frommes Søn, Ludvig den Tydske. Paa enkelte tomme Sider og Randen af dette Skrift har en samtidig, men uøvet Haand henskrevet adskillige tydske

Vers, som have Hensyn til det latinske Digts Indhold, den yderste Dag, rimeligviis efter en Afskrift af et ældre Digt, eller ogsaa nedskrevne efter Hukommelsen. Fyrstebørn lærte den Gang foruden latinske Digte ogsaa Digte i Modersmaalet (*poetica carmina gentilia*) udenad. Men om den Haand, der nedskrev disse Ungdomserindringer, var en keiserlig, maa man vel lade uafgjort. Det er dette oldtydske Brudstykke, som her meddeles Læserne efter den gamle og den af Schmeller restituerede Text:

— sín tac piqueme,	(naar) hans Dag kommer,
daz er (tówian) scal.	at han skal døe.
Wanta sár so sih diu séla	Thi saasnart Sjælen sig
in den sind arhevit,	paa Veien hæver,
enti sí den líhhamun	og den Legemet
likkan lazzit,	ligge lader,
so quimit ein heri	saa kommer een Hær
fona himilzungalon,	fra Himmellegemerne (Stjernerne),
daz andar fona pehhe;	en anden fra Helvede,
dar págant siu umpi.	og stride om den.
Sorgen mac diu séla,	Ængstes maa Sjælen,
unzi diu suona argét,	til Dommen fældes,
za wederemo herie	til hvilken Hær

1. sein Tag komme. 2. tówian, sterben, oldnord. deyja. 3. wanta, denn. sár, bald, sár so, sobald. diu séla, die Seele, oldnord. sála. 4. sind, Weg, oldnord. sinn, Gang; jf. V. 89 in demo sinde, denne Gang, analogt med gl. norsk og dansk to, tre Rejser eller Reser, to, tre Gange, og svensk flera resor, flere Gange. 5. enti, und. si, sie, oldnord. sú. líhhamo, oldnord. líkami (líkhami), Legeme. 7. heri, Heer, oldnord. her, Hær. 8. himilzungal, oldnord. himintúngl, Himmellegeme. 9. peh, Pech, metaforisk for Helvede. 10. págan, piehc, streiten, stritt; oldnord. at bægja. 12. unzi, bis; oldnord. unz, indtil. diu suona, Gericht; oldnord. són (jf. Són i Snorraedda, ed. Rask. S. 85, og Sónargöltr, Doms- eller Sónegalten). 13. weder, hvilken af to (uter), oldnord. hvarr ell. hvörr. 14. halon. holen; oldnord. hala.

sí gihalot werde;	den hentes skal.
wanta ipu sia daz Satanazses	Dersom den Satans
kisindi kiwinnit,	Følge vinder,
daz leitit sia sár	saa fører det den strax
dar íru leid wirdit,	did hvor den Ondt vorder
in fiur enti (in) finstri;	i Ild og i Mørke;
dazi ist reht virinlih ding.	det er en gyselig Ting.
Upi sia havar kihalont die,	Men hvis de hente den,
die dar fona himile quemant,	som komme fra Himlen,
enti sí dero engilo eigan wirdit,	og den bliver Englenes egen,
die pringant sia sár úf in himilo ríhhi,	de bringe den strax op i Himmerige,
dari ist líp áno tód,	hvor der er Liv uden Død,
lioht áno finstri,	Lys uden Mørke,
selida áno sorgun,	Salighed uden Sorger,
(dar nist) neoman siúh.	hvor ingen er syg.
Denne der man in pardísu	Naar Mennesket i Paradis

15. **ipu**, ob, oldnord. **ef**, hvis. 16. **kisindi**, Gesinde (af **sind**, Vej); oldnord. **sinni**, Medfølger (af **sinn**, Gang). **kiwinnan**, gewinnen; oldnord. **vinna** (udrette, arbejde). 17. **leitan**, führen, oldnord. **leiða**, lede (af leið, Vej). 18. **íru**, ihr, hende; oldnord. med tilsat þ: **þeirri**, paa samme Maade som det forældede **ér** senere blev **þér** (Rasks Anv. till Isl. § 531). **leid**, Leid, oldnord. **leiði**. 19. **fiur**, Feuer, oldnord. **fur**, **fýr**. 20. **virinlich**, entsetzlich, af **virina**, (V. 46), Vergehen; oldnord. **firn**. 21. **avar**, aber, oldnord. **afar** (men her kun som uadskillelig Partikkel). 25. **áno**, ohne, oldnord. **án**, uden. 27. **selida**, Wohnung, Selde; men langt bedre stemmer Betydningen af oldnord. **sæld** med Sammenhængen, saa at Meningen blev: **selida áno sorgun**, Salighed uden Sorger. 28. **nist**, med det nægtende **n** foran for **ni ist**; oldnordisk **n** eller **né**. Ligesaa **neoman** for **n-eoman**, hvor **eo**, (d. e. **jo**) je, svarer til oldnord. **æ**, gl. d. e. **siuh**,

pú kiwinnit,	Bolig vinder,
hús in himile,	Huus i Himlen,
dar quimit ímu hilfa kinuok.	der kommer ham Hjælp nok.
Pídiu ist (durft) mihhil allero manno welihhemo,	Derfor er fornødent for hver Mand,
daz ín es sín muot kispane,	at hans Sind ham driver til,
daz er kotes willun	at han Guds Villie
kerno tuo	gjerne gjør,
enti hella fiur	og Helvedes Ild
harto wíse,	alvorlig skyer,
pehhes pína,	Begets Pine,

krank, oldnord. sjúkr. 30. pú, Wohnplatz, oldnord. bú. 31. hús, Haus, oldnord. hús. 32. imu, ihm; med tilsat þ den forældede oldnordiske Dativ þeima, der forekommer i norske Diplomer endnu i det fjortende Aarhundrede. kinuok genug; oldnord. gnógr. 33. pi-diu, darum, deshalb; ordret bei dem. durft, Bedürfniß; oldnord. þurft. mihhil, groß; oldnord. mikill. allero manno welihhemo, oldnord. allra manna hvíliku, for hvilketsomhelst af alle Mænd, efter den sædvanlige Konstruktion, som i mart manna, fátt manna, o. s. v. welihhemo *dat.* i *neutr.* af welih, oldnord. hvílíkr. 34. muot, Gemüth (Muth); oldnord. móðr, Sind. spanan, antreiben; oldnord. spana. 37. hella, Hölle; oldnord. hel. 38. harto, sehr; oldnord. harða. wisen, vermeiden; oldnord. at vísa. 40. pina, Pein, oldnord. pína. piótan, bieten, oldnord. bjóða. der Satanaz altist fører Schmeller sammen, oversætter: der alte Satan, og jævnfører altist med angelsax. ealdor, ældre, men Sammenhængen tillader næppe denne Forklaring; man kan vel sige der alte Satan, men der älteste Satan er et tvungent Udtryk; Stillingen af Ordet altist viser ogsaa, at det indeholder en Bestemmelse til det følgende Adjektiv heizzan. Jeg vilde derfor henføre det til det bekjendte oldnordiske Forstærkningsord tíðr, hyppig, idelig, saa at altist var det samme som altíðast. Ordet gaaer da i Verset over til Begyndelsen af næste Linie:

pehhes pína,
dar piutit der Satanaz
altist heizzan lauc.

dar piútit der Satanaz altist	hvor Satan byder
heizzan lauc.	det evighede Bad.
So mac huckan za diu,	Tænke derpaa,
sorgen dráto,	og det vel overveje
der sih suntigen weiz.	maa den, der sig syndefuld veed.
Wé démo in vinstri scal	Vee den, der i Mørke skal
síno virina stúen,	sin Udaad bøde,
prinnan in pehhe;	brænde i Beg;
daz ist rehto palwig ding,	det er en ret gruelig Ting,
daz der man haret ze gote,	naar Mennesket haaber til Gud,
enti ímo hilfa ni quimit;	og ingen Hjælp ham kommer;
wánit sih kináda	den venter sig Naade,
diu (wénaga séla);	den arme Sjæl,
ni ist in kihuctin	men paa den tænker ikke
himiliskin gote,	Himmelens Gud,
wanta hiar in werolti	thi her i Verden
after ni werkota.	derefter den ej handlede.
So denne der mahtigo khuninc	Saasnart den mægtige Konge

41. **l a u c** ansleer Schmeller for det samme som **loug** (V. 100) Flamme; det svarer da til de oldnord. Former **log** eller **logi**, **laugr** eller **leygr**, Lue, Ild. 42. **h u c k a n**, denken, bedenken; oldnord. **at huga** (jf. **at hugga**, trøste). **z a d i u**, dazu. 43. **d r á t o**, sehr; oldnord. **þrátt**. 45. **s t ú e n**, büßen, entgelten? Maaskee oldnord. **stá** (**standa**), Imperf. **stóð**, jf. det af Schmeller anførte **irstuotun**, *dederunt poenam*. 48. **p a l w i g**, böse; **pal** er oldnord. **böl** (**bölvís** o. lign.). 49. **h a r e n**, rufen; **der man haret ze gote** kan imidlertid ligesaa simpelt forstaaes som: der Mensch harret zu Gott, haaber (venter) paa Gud; **haren** er da det samme Ord, som oldnord. **at hara**. 51. **w a n a n**, hoffen; oldnord. **at væna**. **k i n a d a**, Gnade; oldnord. **náð** (**gnáð**). 52. **w é n a c**, arm, elend; Stamordet findes i oldnord. **vein**, Klage, **at veina**. 53. **kihuct**, Gedanke, *sollicitudo;* oldnord. **hugð**. 55. **w e r o l t**, Welt; oldnord. **veröld**. 56. **a'f t e r**, nach, darnach, oldnord. **aftr**. 58. **m a h a l**, Gericht; oldnord. **mál**. **p a n n a n**, ver=

daz mahal kipannit,	til Dommen falder,
dara scal queman	did skal komme
chunno kilíhhaz,	al Menneskeslægt,
denne ni kitar parno nohhein	da intet Menneskebarn tør
den pan furisizzan,	Kaldet være overhørig,
ni allero manno welíh	men alle og enhver
ze démo mahale sculi.	til Dommen skulle.
Dar scal er vora démo ricche	Der skal han for den Mægtige
az rahhu stantan	til Ansvar staae
pí daz er in werolti	for hvad han i Verden
kiwerkota hapeta.	virket haver.
Daz hórt ih rahhon	Det hørte jeg sige
dia werolt-rehtwíson,	de Verdsligvise,
daz sculi der Antichristo	at Antikrist skal
mit Eliase págan.	med Elias stride.
Der warch ist kiwafanit;	Den Ugudelige er væbnet;
denne wirdit untar ín wík arhapan;	da vil imellem dem Striden begynde;
khenfun (sind) so kreftic,	Kjæmperne ere saa stærke,
diu kosa ist so mihhil.	Sagen saa vigtig.
Helias strítit	Elias strider
pí den héwigon líp,	for det evige Liv,
wili den rehtkernon	han vil for de Retfærdige

künden; oldnord. banna. 60. **chunni**, Menschengeschlecht; oldnord. kyn (jf. det afledte kynni); **chunno kilihhaz**, som om man oldnord. sagde kyna likast. 61. **kitar**, darf, af turran, at turde, oldnord. þora; eller er kitar oldnord. getr, kan? **barn**, Kind, oldnord. barn, her *gen. plur.* 65. **ricche**, *dat.* af rich, Gericht? eller oldnord. ríkr, mægtig? 66. **az**, zu; oldnord. at. **rahha**, Rede, Sache; **rahhon** (V. 69), sagen, behaupten; jf. oldnord. at reka; rök. 73. **warch**, oldnord. vargr (vargr í veum). 74. **in**, ihnen. **wík**, Kampf; oldnord. víg. **arhevian**, erheben; oldnord. at hefja upp. 75. **khemfo**, ein Kämpfer, oldnord. kappi. 76.

daz daz ríhhi kistarkan;	Riget (Retten) styrke;
pídiu scal ímo helfan	derfor vil ham hjælpe
der himiles kiwaltit.	Himlens Herre.
Der Antichristo stét	Antikrist staaer
pí démo Altfíante,	ved den gamle Fjende,
stét pí démo Satanase,	staaer ved Satan,
der ínan farsenkan scal;	der ham styrte skal;
pídiu scal er in déru (wícsteti)	derfor skal han paa Valpladsen
wunt pivalla(n),	saaret falde,
enti in démo sinde	og denne Gang
sigalós werdan.	overvunden blive.
Doh wanit des víla gotmanno,	Dog troe ogsaa mange Gudsmænd,
daz Helias in démo wíge ar(wartit).	at Elias i Kampen saares.
(Sár so) daz Heliases pluot	Saasnart Eliases Blod
in erda kitriufit,	paa Jorden drypper,
(so) inprinnant die perga,	saa antændes Bjergene,
poum ni kistentit	Træ ej bliver staaende
einhc in erdu,	et eneste paa Jorden,
aha artruknet,	Vandene udtørres,
muor varsuilhit sih,	Havet (Jordbunden) fortæres,

kosa, die Wahl, Streitsache? jf. oldnord. **kör**. 80. *daz ríhhi*, das Reich; oldnord. **ríki**. 86. *inan*, ihn. 87. *wícstat*, Kampfplatz; oldnord. **vígstaðr**. 92. *arwartan*, verletzen; jf. oldnord. **at varða**. 93. *pluot*, Blut; oldnord. **blóð**. 96. *poum*, Baum; oldnord. **baðmr**. 97. *einhk* eller **einic**, *eink* (V. 103), noget eneste; oldnord. **eink**. 98. *aha*, Wasser; oldnord. **á** eller plur. **áar**. 99. *muor*, om dette Ord siger Schmeller: „**muor** kann hier wohl nur die Bedeutung von Meer haben; doch ist mir diese Form sonst nur vorgekommen für Moor." Skjøndt Betydningen af Hav (oldnord. **mar**) vilde paa dette Sted være ret passende, saa kan dog Ordet efter sin Form ikke vel henføres dertil, men svarer ligefrem til oldnord.

suilizot lougiu der himil,	Himlen forgaaer i Luer,
máno vallit,	Maanen falder,
prinnit mittilagart,	Midgaard brænder,
stén ni kistentit ei(n)k in erdu.	ikke en Steen bliver staaende i Jorden.
Verit denne stuatago in lant,	Da farer Gjengjeldelsens Dag frem,
verit mit diu viuru	farer med Ild
(viriho) wíson.	at hjemsøge de Dødelige.
Dar ni mac denne mác andremo	Da kan ikke Slægtning den anden
helfan vora démo Muspille.	hjælpe for Muspel.
Denne daz preita wasal	Naar hele den udstrakte Jord

mór, fed Jord, brændbar Grønsvær. Meningen bliver da: Strømmene udtørres, Jorden eller Græsset fortæres. **suelhan**, oldnord. svelgja. 100. **suilizon**, vor Hitze vergehen, jf. angelſ. svelan. Saa Schmeller. Oldnord. svæla. 100. **máno**, der Mond; oldnord. máni. 101. **mittilagart**, der Erdkreis; Eddaernes Miðgarðr, Jorden. 104. **stuatago**, der Tag der Vergeltung. 106. **virihi**, Mann; oldnord. *plur.* fírar; viriho, *gen. pl.* oldnord. fíra. **wison**, heimsuchen; oldnord. at vitja; eller wíson, oldnord. víta, straffe. 107. **mác**, Blutsverwandter; oldnord. mágr. **andremo**, anderm, oldnord. öðrum. 108. **Muspille**, „Dativ, wohl von Muspilli. Dieser furchtbare Muspilli, personificiert wie Stúatago, und ihm vielleicht ähnlicher Bedeutung, heißt im Heliand mudspelli, mutspelli, in der Edda Muspell." Saa Schmeller. 109. **wasal**. Om dette Ord bemærker Schmeller: „Es kommt vor: uuasalun, *pluviis*. Allein dieses unser uuasal geräht in Brand, das Wort wird also von jenem verschieden, und etwa eine Ableitung vom alten uuaso, bei Isidor aerdh-uuaso, *moles terræ* seyn." Det førstnævnte kan henføres til oldnord. vos; det sidste er uden Tvivl samme Ord, som gl. d. Vase. Dette forekommer f. Ex. i Valdemars Jordebog (Langeb. *Scrip.* VII. S. 528) „nithær at bækkæn i hökis wasæ", og betyder, efter Suhms Forklaring (Saml. Skr. 9 D. S. 249 fgg.), en Slags sumpig Jord; i et danskt Dokument fra Aar 1544 hedder det ogsaa, at en Mand saae en Kvinde „staa paa hans wase weden hans

allaz varprinnit,	ganske forbrænder,
enti uugir enti luft	og Ild og Luft
iz allaz arfurpit,	det alt ødelægger,
war ist denne diu marha,	hvor er da Grændsen,
dar man dar heo mit sínen mágon piehc?	hvorom man med sine Slægtninge stred?
Diu marha ist farprunnan;	Grændsen er brændt;
diu séla stét pidungan,	Sjælen staaer betynget,
ni weiz mit wiu puoze;	den veed ikke, hvormed den skal bøde;
(sár verit) si za wíze.	saare farer den til Straffen.
Pídiu ist dem manne so guot,	Derfor er det Manden saa godt,
denne er ze démo mahale quimit,	naar han til Maalstævne kommer,
daz er rahhono welíhha	at han hver Sag
rehto arteile;	ret bedømmer;
denne ni darf er sorgen,	da behøver han ej at bekymres,
denne er ze déru suonu quimit.	naar han til Dommen kommer.
Ni weiz der wénago man	Ikke veed det arme Menneske,
wielíhhan (urteil [1]) er habet, [1]) (ell. wielíhha wurt)	hvilken Dom han vil faae,
denne er mit den miaton	naar han med Bestikkelser
marrit daz rehta,	forvender Retten,
daz der tiúval darpí	at Djævelen derhos

port; [1]) t. Wiese, oldnord. veisa, jvf. en Vase. 112. arfurpan, zerfegen, verwüsten; jf. oldn. at verpa. 113. diu marha, die Landmarke; oldn. mörk, mark. 114. eo, je. 116. pidingan, beschweren, oldn. at þýngja. 117. wiu, *dat.* af Pronom. waz, was; oldnord. hví, *dat.* af hvað. puozan, büßen; oldnord. at bæta. 118. wízi, Strafe; oldnord. víti. 127. miata, bestechende Gabe; oldnord. múta; gl. d. Mude. 128. marran, verhindern, verkehren; jf. oldnord. mara. 130. kitarnan, verhehlen (V. 184); kitarnit,

(kitarnit stentit);	hemmelig staaer,
der hapet iü ruóvu	og holder Regnskab med
rahhono wélihha,	enhver Sag,
daz der man (ér enti síd)	hvad Mennesket før eller siden
upiles kifrumita,	Ondt har øvet,
daz er iz allaz kisaget,	at han det alt kan sige,
denne er ze déru suónu quimit.	naar han til Dommen kommer.
Ni scolta síd mannohhein	Aldrig skulde derfor nogen
— — — — —	— — — —
— — manno nohhein	— — (eller) nogen
miatun (intfáhan).	Bestikkelser modtage.
So (denne) daz himilisca horn	Saasnart det himmelske Horn
kilútit wirdit,	toner,
enti sih der — (in den) sind arhevit,	og han begiver sig paa Vejen,
der dar (suonnan) scal tóten enti lepenten,	som skal dømme Levende og Døde,
denne hevit sih mit ímo	saa rejser sig med ham
herio meista,	en vældig Hær,
daz ist allaz so pald,	saa bold,
daz ímo nioman kipágan ni mak;	at ingen kan bekjæmpe ham;
denne verit er (ze déru) mahalsteti	saa farer han til Domkredsen,
déru dar kimarchot ist;	som der er fastsat;
dar wirdit (diu suona),	der afsiges (Dommen)
dia man dar io sageta.	som man der nogensinde sagde.

occultus. 131. **ruova**, Zahl, Zählung, Rechnung; jf. oldnord. **at hrúga**, *at* opdynge, **hrúga**, en Dynge. 133. **ér**, früher; oldnord. **ár**, aarle. **síd**, später, (demnach, V. 137); oldn. **síð**, silde. 134. **frumian**, thun; oldnord. **at fremja**. 140. **intfáan**, empfangen; svarende til oldnord. Forstavelse **and-** eller **önd-**, og **at fá**. 142. **lútan** (**hlûtan**) ertönen lassen; oldnord. **at hljóða**. 147. **pald**, kühn;

Denne varant engila	Da fare Englene
uper dio marha,	over Landene,
wecchant deota,	vække Folkene,
wíssant ze dinge;	kalde dem til Tings;
denne (scal) manno gilíh	da skal hvert Menneske
(fona) déru moltu arstén,	fra Mulden opstaae,
lóssan sih ar déro (léuuo) vazzon,	løsne sig fra Gravens Baand,
scal ímo bavar sín líp piqueman,	og igjen bekomme sit Legeme,
daz er sín (reht) allaz	at han for alt
kirahhon muozzi,	kan staae til Regnskab,
enti ímo after sínen tátin	og efter sine Gjerninger
(arteilit) werde.	blive dømt.
Denne der gisizzit,	Naar nu han sidder,
der dar suonnan scal	som kjende skal
(enti) arteillan scal	og dømme skal
tóten enti quekkhen;	Døde og Levende,
denne stét darumpi	da staaer omkring ham
engilo menigi,	Englenes Skare,
guotero gomono (girust so mihhil).	gode Menneskers store Kreds.
Dara quimit ze déru rihtungu	Da kommer til Dommen
so vílo dia dar arstént,	saa mange, som opstaae;
so dar manno nohhein	ingen der
wiht pimídan ni mak;	noget formaaer at dølge;

oldnord. baldr, bold. - 155. deota, die Völker; oldnord. þjóð. 156. wissan (wisian), berufen; oldnord. vísa. ding, Gericht; oldnord. þing. 158. molta, Staub, Erde; oldnord. mold. 159. léo, hleo, Grabhügel; jf. oldn. leiði. vazza, Bürde; oldn. fat, Baand. 168. quekh, lebendig; oldnord. kvikr. 171. gomo, Mann; oldnord. gumi, (lat. *homo*). girust, Schaar, Menge? Læsemaaden uvis. 175. wiht, etwas; angelsax. wiht ell. wuht, en Skabning, oldnord. vætt. pimídan, verhehlen. 176. hant, die Hand; old-

(dar scal) denne hant sprehhan,	der skal Haand tale,
houpit sagen,	Hoved sige,
allero (lido) welih	ethvert Ledemod
unzi in den luzignn vinger	indtil den lille Finger,
was er untar (desen) mannun	hvad han iblandt Menneskene
mordes kifrumita.	hemmelig Udaad øvede.
Dar nist heo so listic (man),	Der er ikke saa listig en Mand,
der dar hiowiht arliugan megi,	at han noget kan lyve,
daz er ki(tarnan megi)	eller kan skjule
táto dehheina,	nogen Daad,
niz al fora démo khuninge	at den jo for Kongen
(kikhundit) werde,	forkyndt bliver,
uzzan er iz mit alamusanu	med mindre han med Almisse
fu — — ,	(har forsonet),
enti mit fastun	og med Faste
dio virina kipuazta.	har bødet Brøden.
Denne — der gipuazzit hapet,	Da — den som har bødet
denne ze der — — —	— — —
Wirdit denne furi kitragan	Da bliver frembaaret
daz fróno (chruci)	det ærværdige Kors,
dar (der) héligo Christ	hvorpaa den hellige Krist
ana arhangan (ward).	blev hængt.
Denne (augit er) dio másun,	Da viser han Mærker af de Saar,

nord. hönd. 177. houpit, das Haupt; oldnord. höfuð. 178. lid, Glied; oldnord. liðr. 179. luzic, klein; oldnord. litill. 181. mord, Mord, Gewaltthat; her, som oldnord. morð, al hemmelig Misgjerning. 182. nist for ni ist. 185. dehhein, kein. 186. niz for ni iz, daß es ja; ni, oldnord. né. 188. uzzan, außer; oldnord. utan. alamusana, Almosen; oldnord. ölmusa. 195. fróno, hehr, jf. oldnord. frán. 198. augan, zeigen. masa, das Wundmal.

dio er in déru (menniski intfiang),	som han i sin Menneskehed modtog,
dia er duruh desse mancunnes (minna)	som han ved Menneskeslægtens
— — —	— — —

Accentuationen er af Anmælderen, da den af Schmeller antagne, ved hvilken endog paa sine Steder aldeles toneløse Stavelser, som sorgén, sorgen; dazí, dieß; in vinstrí; kiwerkóta hapéta, o. lign. erholde Accent, ikke overalt kunde følges.

Hvad der især gjør dette Brudstykke interessant, er den overordentlige Lighed imellem dets Sprog og det oldnordiske, saavel hvad Ordform, som Ordforraad angaaer. Det tjener derved til at bestyrke, hvad andre Læeninger allerede have viist, at de ældste tydske Sprogarter, og navnlig den frankiske, ere af samme Rod og Stamme, som de nordiske Sprog, og at begge i Oldtiden have ligget hinanden meget nærmere end nu. Man finder saaledes i Brudstykket de enkelte Vokaler, som i Oldnordisk, hvor Højtydsk nu har Diftonger, som vís, weise; hús, Haus; ja endog enkelte Vokaler, som i Danskeu, hvor baade Højtydsk og Oldnordisk have Diftonger, som s t e n, Stein, steinn. Den samme Lighed med Dansk gjenkjendes i saadanne Ord, som have Vokalen a, isteden for hvilken Islandsken har antaget ö, som hant, hönd, gl. d. Hand. Brudstykkets Sprog viser sig tillige som henhørende til en Sprogstamme, der er ældre, end den oldnordiske, da den besidder de Endelser, som i denne ere bortfaldne, men om hvis Tilværelse man dog ved Slutninger fra de senere Former overtyder sig, og de Flerstavelsesformer, der siden ere sammentrukne; f. Ex. í m u, oldnord. þeima, senere þeim; a n d r e m o, andern, öðrum for andrum; i p u, ef; á n o, án, o. lign.; lat. *uter*, w e d e r, hvörr; lat. *aqua*, a h a, á; m a h a l, mál; v i r i n a, firn; o. s. fl.

I mythologisk Henseende kan man endelig af de enkelte mythiske Udtryk, der svare til bekjendte oldnordiske, slutte, at

den nordiske Mythologi i sine væsentlige Grundlag engang har været herskende hos Frankerne og flere nordtyske Folk. Midgard eller Midgaard og den gaadefulde Muspel ere de samme, som også forekomme i vor Edda; Forestillingerne om Verdens Undergang, saaledes som Brudstykket skildrer den, minder om Eddas Skildring af Ragnarok, forenet med kristelige Ideer. Men Oplysning om det hidtil Dunkle gives dog her ikke, og Brudstykket spænder i denne Henseende vor Forventning, i det det nærer vort Haab, at hvor slige Fund gjøres, kan der endnu findes liggende langt vigtigere Levninger, der maaskee ville udbrede endnu mere Lys over vor Eddas Oprindelse.

Efterretning om Borgruinen Himelstrup-huus (Æmelthorp-huus) i Fyen af Prof. Dr. Vedel Simonsen.

Efter i fleere Aar af og til at have hørt tale om en Borgruin eller Slotstomt i Vigerslef Sogn, Skoubye Herred, Odense Amt, foretog jeg mig den 10de Nov. 1830 en Excursion til Stedet, og Resultatet af mine der anstillede Undersøgelser og paa Omegnen indsamlede Sagn har jeg troet saa meget snarere herved at burde meddeele, som Slotstomten er af et betydeligt Omfang og bærer Vidne om en af Middelalderens med usædvanlig Konst befæstede Borge, til hvis Existence jeg desuagtet ikke mindes at have fundet noget sikkert Spoer hverken i Documenter eller Annaler.

Ruinerne af dette blandt Omegnens Almue saa kaldte Slot eller Hæmelstrup-huus, — hvortil i fordums Dage skal have [illegible] et betydeligt Gods (nemlig ikke blot Landsbyen Skousbye

i Bissenberg Sogn, men ogsaa de fleste af Sognets øvrige Byer og Steder) — ere beliggende i en ujevn, banket og skovrig Egn i den sydlige Ende af Vigerslef Sogn, der saa at sige danner Overgangen til — eller den nordlige Fod og opadstigende Skraaning af — de bekiendte, for ikke at sige berygtede, Bissenbiergs (Víðsýns-biargs[1]) Banker. Her ligge saaledes disse Ruiner ikke langt fra Bissenberg Sogns Grændse, nemlig i Syd-syd-ost for den saakaldte store Himmelstrupgaard og i den nordvestlige Udkant af den efter Gaarden opkaldte Skov; og derhos i saa liden en Afstand fra Gaarden, at der kun er 50 Skridt fra Gaardens Hauge til Begyndelsen af Graverne omkring Slottet (see Chartet Nr. 2 paa vedføiede Tab. 1). Voldstedet selv bestaaer af tvende fiirkantede og øiensynlig ved Konst opkastede Banker, der ligge i Sydvest og Nordost for hinanden. Den sydvestlige eller større af disse Banker er 50 Alen lang og i den sydvestlige Ende kun 28, men i den nordostlige Ende 35 Alen bred, hvorimod den nordostlige eller mindre Fiirkant overalt er 35 Alen bred, men kun 25 Alen lang. Begge ere de bevoxede med Skov og derhos adskilte fra hinanden ved en 4 Al. dyb og i det mindste oveni 21 Al. bred Grav og dernæst begge omgivne af Enge, der tydelig kiennes tilforn at have været formelige Graver om Slottet. Den største af Slotstomterne (altsaa den sydvestlige) er fra Gravens Bund overalt 4 Al. høi; den mindste (eller den nordostlige) er vel i den sydvestlige ligeledes 4, men i den nordostlige Ende kun 1 Al. høi. Begge disse Slotstomter have i fordums Dage været forbundne med hinanden ved en Vindebroe, der førte over Midten af den dem adskillende Arm af Graverne; ogsaa skal der paa den store Slotsholms søndre Hiørne have været som en Trappe-Nedgang til Graverne af hugne Kampesteen, og som altsaa maae have ført til en Overfart (være sig paa Baad eller Broe) mellem Slottet og det strax nedenfor om-

[1]) Et Ord, der ikke alleene betegner en vidt udstrakt Synskreds, men ogsaa, ligesom **Breiðablik**, kan betegne, at det sees vidt og bredt over Landet.

talte og paa Chartet Nr. 1. Littr. f betegnede Vagttaarn. Fremdeles har der ogsaa ved den store Slotsholms nordre Hiørne været Spoer til en fordums Broe over den nordvestlige Arm af Graverne mellem bemældte Slotsholm og det faste Land, og endnu er der fra dette Sted af utvetydige Spoer til en brolagt Vei eller Steenbroe, der fører fra bemældte Broe til den saakaldte store Himelstrupgaard, som i gamle Dage skal have udgiort Slottets Ladegaard. Endelig paastaaer man ogsaa, at der i ældre Tider skal have været tydelige Spoer til, at Slottets Bygninger i deres Velmagt omtrent havde Form som Grundtegningen Nr. 1 Tab. I. udviser. Men naar Sagnet derhos udgiver den lille Slotsholm for at have været Borggaarden eller Slottets egentlige Vaaningshuus, og den store Slotstomt for at have været Slottets Staldgaard, da maae formodentlig, saavel med Hensyn til Størrelsen og Beliggenheden, som hvad der er fundet paa samme, netop det modsatte, saavidt jeg skiønner, have været Tilfældet; thi paa den store Slotstomt er der fundet saavel Skaar af Potter og Koppe, Ører af Kruus og Krukker, samt et Bordblad af Steen, som ogsaa Vinduesglas, Teglsteen, store Muursteen og en svær Kampesteens Grundvold, hvoraf endnu, foruden hvad Jorden skiuler, omtrent 50 store Kampesteen forefindes i Jordens Overflade paa Voldstedets Midte, dem Kammerjunker Fineck paa Dallund lod opbryde tilligemed en Deel andre, han sammestedsfra lod bortføre. Ogsaa voxe der endnu vilde Paaskelillier paa bemældte Slotstomts søndre Side, hvilke formodentlig ere en Levning af fordums Haugeanlæg og saaledes endnu antyde os Stedet, hvor Slotshaugen, der gierne laae sønder for Hovedbygningen, i gamle Dage har havt sin Plads. Hvorimod der paa den lille Slotstomt, saa vidt jeg veed, lidet eller intet er fundet uden en god steensat Brønd, der blev fyldt eller tildækket, for at Kreaturerne, naar de græssede der paa Stedet, ikke skulde styrte ned i samme. Derimod skal der paa den Plads, hvor Vindebroes-Pælene mellem begge Slotsholmene stode, ved at opgrave disse, tillige være fundet en stor og svær, men af

Jord og Muld tilstoppet, Bøsse- eller Riffel-Pibe, som blev solgt til en Giørtler der i Sognet, der efter Foregivende endogsaa blev riig ved denne Bøssepibe; thi da han vilde rydde den, fandtes den at være fyldt med Ducater, hvilket han selv tilstod, naar han var fuld, thi i ædru Tilstand vilde han vel neppe engang have tilstaaet, hvad et andet Sagn tilholder, nemlig at der dog i det mindste var 2 Ducater deri. Endnu meere utroeligt er dernæst et tredie Sagn, i Følge hvilket der nemlig paa samme Sted endogsaa skal være opgravet en Sølv-Hestesko. Forresten er det i sin Orden, at det ogsaa spøger ved disse gamle Ruiner; man seer nemlig ofte i Skumringen en eller fleere sorte Ryttere, for ikke at sige Riddere, der paa Stedet, hvilke dog, som billigt er, ved nærmere Tilsyn forsvinde; ogsaa brænder der ofte Lys om Natten, især imellem Juleaften og Juledags Morgen. Slotsgraverne, der omgive begge Tomter, ere bredest paa den sydostlige Side, og for hver af sammes Ender ligger der en lille Skovbanke (betegnet paa hosføiede Chart med Littr. d og f), der ligeledes synes at have været omgivet af Graver, skiønt baade smallere og fladere end de, der omgive det egentlige Voldsted; og har der formodentlig i Slottets Velmagts Periode paa disse saaledes befæstede Høie været anbragte Vagttaarne eller Varder; ligesom Vandet ogsaa paa det sydlige Hiørne af hine egentlige Slotsgraver synes at have staaet i Forbindelse med en stor Mose eller Eng (formodentlig den Tid en formelig Søe), der i nogen Afstand omgiver den sydostlige Deel af den paa Chartet med e betegnede Skovbanke. Endelig har man endnu Spoer til, hvor Slottets Fiske-Park skal have været; i det der nemlig midt inde i Lille Himelstrupgaardens Grund findes en Mae, som kaldes Enghaugen, omtrent paa 4 Td. Lands Størrelse, som siges i gamle Dage at have været en Fiskedam for Himelstrup Slot, og er det derhos mærkeligt med Hensyn til denne Eng, at den først blev indtaget og for sig selv indhægnet af en Mand, der beboede en af Traungaardene (thi den Tid stod Himelstrupgaarden øde) ved Navn Peder Iversen (som

havde været Rytter i den Krig, da de Danske tabte Skaane, fordi, som Bønderne udtrykke sig, Gevæhrkuglerne ved Forræderie vare støbte saa store, at de ikke kunde gaae ned i Løbet); men efter at han havde indhægnet den, mældte en Mand i Odense sig som Eier og forlangte ½ Otting Smør deraf i aarlig Afgift, hvilken ogsaa en Tid lang blev svaret; siden er den ofte bleven solgt og kiøbt, og tilhører nu, saa vidt vides, en Gaardmand i Taagerød; men som Beviis paa, at denne Plet Jord saaledes stedse har været adskilt fra Gaardens øvrige Grund, der dog paa alle Sider omgiver den, tiener ogsaa den Omstændighed, at endnu heele Hægnet om denne Plet tilligger Eieren, uden at nogen af de Tilgrændsende deeltager i samme. Hvad derimod Slottets egentlige Bygninger angaaer, da skal Slottet selv (dog, som man maae formode, blot Slottets Hovedtaarn) have været 7 Lofter eller Etager høit og være ødelagt i Ufredstider; dog vist nok ingenlunde, som et af Sagnene tilholder, i den saakaldte svenske Krig, thi havde det existeret i saa ung en Tidsalder, maatte det naturligviis ogsaa i Documenter og Annaler omtales. De overblevne Levninger af Muurværket stode endnu lang Tid efter Slottets Ødelæggelse, og Steenene benyttedes Aar for Aar af Omegnens Folk til deres private Huusbygning, saa at næsten alle Ildsteder og Skorsteene saavel i Skovsbye, som i de øvrige nærmest beliggende Steder og Byer, af disse Steene skulle være opførte; hvorimod Kammerjunker Fineck først, — som man meener, for at grave efter Skatte, — skal have ladet Grundsteenene opbryde og, som sagt, en Deel af dem bortføre. Graverne, som ikke ere afsatte efter Maal, men efter Diesyn, da de paa den Tid, jeg var der, saa godt som vare impassable, vare paa den Tid, da jeg tog dem i Diesyn, egentlig blot en yderst skid og sumpig Eng, den jeg kun med yderste Møie og ved Hielp af Brædder og gode Vandstøvler paa et eeneste Sted kunde passere; til andre Aarets Tider staae de derimod formodentlig gandske under Vand (nemlig om Foraaret),

og atter til andre (nemlig om Høsten) ere de formodentlig albeles tørre.

Nogen historisk Efterretning om bemældte Slot veed jeg forresten intet Sted at have forefundet; thi vel foregav en Bonde, at Manden i Traun (Peder Jørgensen eller rettere hans Fader) skulde have eiet en Bog derom, men ved nærmere Efterspn handlede denne titelløse Bog blot om Kiøbenhavns Bygning og Historie, flere østersøiske Stæders Opkomst, samt de vigtigste Tildragelser i og udenfor Landet; desuagtet synes en Slotsruin, der har efterladt sig saa mægtige Spoer i Naturen (mægtigere og større end baade Gamborg, Orkel og Næsbyehoved) heller ikke sporløs at kunne forsvinde af Historien; og dog vilde dette virkelig være Tilfældet, da man, som sagt, hverken finder den omtalt i Annaler eller Documenter, hvis ikke nedenstaaende Gisning, som ved denne Leilighed er faldet mig ind, skulde findes at være grundet. I det 13de Aarhundrede — (thi at vi for at gienfinde Spoeret maae gaae langt tilbage i Tiden, lærer Documenternes og Annalernes Taushed os) — levede der nemlig her i Danmark en mægtig Adelsmand ved Navn Henrik Æmelthorp; hvis Magt man endogsaa synes at have villet tilskrive et Slags Trolddom eller Besiddelsen af et Slags Trylle-Amulet, i det man forsikkrede om ham, at han var i Besiddelse af en af Stærkodders Tænder (S. R. D. I. p. 155. Hvitf. p. 238. D. H. X. p. 240). Om hans Tilnavn af Æmelthorp har der været forskiellige Meeninger; nogle troede, at han kaldte sig saaledes efter et eller andet Stammegods, og andre, f. Ex. Cranzius, at han bar dette sit Tilnavn efter Byen Meldorp i Dithmarsken, hvilket sidste ogsaa Bolten (Dithm. Gesch. 2 p. 334) giver Bifald, og slutter deraf, at han er født i bemældte Meldorp; dog Gram (*Notæ in Meurs.* p. 407) viser, at han ikke hed Meldorp, men Æmelthorp eller Emelthorp, hvortil endnu kommer, at Kirchberg saagar kalder ham Emelendorf (D. H. X. p. 104-5). Imidlertid er det mærkeligt nok, at en anden af samme Familie eller Stammenavn, som døde omtrent 1255, og

som Suhm efter Navnet og Tiden at dømme formoder at have været hans Broder, kaldes *Bartholdus miles Theotonicus de Æmeltorp* (S. R. D. III. p. 492), i det denne hans Titel af *miles Theotonicus* synes at godtgjøre, at om de end ikke vare fra Dithmarsken, saa var dog deres Familie af tydsk Oprindelse og de selv fra Tydskland (D. Hist. X. p. 275), hvorhen ogsaa Henrik efter at have udspillet sin Rolle i Danmark, saavidt skjønnes kan, igjen vendte tilbage (S. R. D. I. p. 155). Men — denne Henrik Æmeltorp var allerede 1248 Kong Erik Plougpennings Høvidsmand i Rendsborg, og fratog den Tid Hertug Abel ved en natlig Overrumpling Byen Schleswig (Hvitf. p. 217. D. H. X. p. 104 5), og er dette formodentlig netop den Krig Cerner omtaler, at Henrik Æmelthorp ved Frisernes Hielp havde ført imod Abel (D. H. X. p. 208), forudsat, at han ikke snarere understøttede Friserne, den Tid Abel, som Konge, vilde bekrige dem og derved tilsatte Livet. 1250 var bemældte Henrik Æmelthorp endnu Kong Erik Plougpennings Høvidsmand i Rendsborg (Hvitf. p. 222. D. H. X. p. 140) og synes efter Kongens s. A. paafulgte Død ikke at have villet udlevere Rendsborg til Kong Abel, før han fik den tilgodehavende Besolding for sig og sine Tropper betalt (D. H. X. p. 170 1), hvorfor ogsaa Kong Abel 1251 for den ene Halvdeel af hans tilgodehavende Sold maatte tilstaae ham sit eget Arvegods i Fyen, nemlig Svendborg, Arreskov og andet meere (D. H. X. p. 1) og for den anden Halvdeel Skielskiør i Sielland, den han ligeledes havde arvet, til et saa kaldet brugeligt Pant (Hvitf. p. 229 30. D. H. X. p. 182), hvorved saaledes Henrik Æmelthorp som Pantshaver kom i Besiddelse af udstrakte Eiendomme her i Landet. 1252 synes dernæst denne mægtige Mand, som sagt, at have understøttet Friserne i den Krig de førte med Kong Abel og som kostede bemældte Konge Livet. S. A. forlangte Kong Christoffer den første, som Værge for den afdøde Kong Abels Børn, at Henrik Æmelthorp, som Panthaver af deres Fædrenearv, skulde sværge ham Troskab, men da han nægtede dette, beleirede Kongen

ham i Skiælskiør, hvor han havde bygget et fast Slot; dog Henrik afslog ikke alleene Beleiringen, men giorde endogsaa et Tog til Øerne, indtog Stege og plyndrede Møen og Falster (Hvitf. p. 235-6. D. H. X. p. 220-1) og da derpaa Kongen 1253 atter indtog saavel Stege, som Skiælskiør og Svendborg (Hvitf. p. 236. D. H. p. 233) forenede Henrik Æmelthorp sig med de holsteenske Grever og indtog, som deres Feldtherre, Schleswig, oversvømmede Jylland etc. og tvang saaledes Kongen til det Løfte, saavel at forlæne Abels Børn med Hertugdømmet Schleswig, som at give dem deres Fædrenegodser i Danmark tilbage (Hvitf. p. 238. D. H. p. 240-1). Men uagtet nu dette virkelig synes at være skeet — siden Kong Abels ældste Søn Valdemar allerede 1254, skiønt umyndig, blev Hertug i Schleswig (D. H. p. 257) og Abels yngste Søn Junker (*domicellus*) Abel, som det synes, al sin Levetid uforstyrret holdt Huus eller boede paa sit Arvegods Svendborg (Hvitf. p. 281. D. Hist. X. p. 648. 770. 789. Atl. 3 p. 532) — høre vi dog intet meere til Henrik Æmeltorp, som Panthaver af disse Abelske Arvegodser; hvilket, — selv om han ikke allerede da var bleven udløst af Pantet, — saa meget mindre er at undre sig over, som Forvirringen den Tid var stor, Godset snart i den enes og snart i den andens Hænder, og Kongen laae i idelig Strid med Abels næstældste Søn saavel om Hertugdømmet Schleswig, som om hans Fædrenegodser i Danmark; thi da den ældste af disse Kong Abels Sønner, den ovenomtalte Hertug Valdemar, 1257 døde (D. H. X. p. 328) giorde den næstældste Søn Erik naturligviis Prætension paa det ved Broderens Død saaledes ledig blevne schleswigske Hertugdom (D. H. X. p. 329) ja! paaførte endogsaa Kongen i denne Anledning ved Hielp af de holstenske Grever Krig saavel 1258 (D. H. X. p. 354) som 1259 (*ibid.* p. 377), fik endelig ogsaa efter Kong Christoffers Død den succederende Konges Kong Erik Glippings Løfte derpaa (*ibid.* p. 393), men maatte atter, da Opfyldelsen forhaledes, 1261 gribe til Vaaben (*ibid.* p. 431) og var da saa heldig, ved at fange Kongen paa Lohede, som et

af Friegivelses Vilkaarene 1264 at erholde det forlangte (*ibid.* p. 519). Dog — dermed vare de øvrige Stridigheder om Fædrenegodset langt fra endnu ikke til Ende. Arreskov nemlig, — som dog ogsaa henhørte til samme, — havde saaledes allerede Kong Erik Plougpenning 1248 indtaget (D. H. X. p. 101), fra Kongens Haand var det kommet i Rigsmarsken Peder Findsens Værge, og da denne Mand 1263 blev hængt, fordi han havde undflyet af Lohede-Slaget og hans Gods desaarsag blev confiskeret (*ibid.* p. 470-1), synes ogsaa Arreskov at være beregnet under samme, siden Kongen 1264 indtog og nedbrød denne Gaard, fordi Rebellerne, eller de, som vilde hævne Marskens Død, efter Foregivende der havde fæstet deres Hovedsæde (Hvitf. p. 264. D. H. X. p. 521). 1271 maatte dernæst Hertug Erik atter føre Krig med Kongen om sit Fædrenegods i Riget (*ibid.* p. 657), og da han derpaa døer 1272, opkaster Kongen sig til hans Børns Formynder (*ibid.* p. 669) og anmasser sig som saadan formodentlig ogsaa alle sine Myndlingers Godser. Den eeneste af Abels Børn, der levede i Fred med de danske Konger var altsaa, som sagt, Junker Abel; thi han henlevede, som det synes, roelig sin Tid paa sit Fædrenegods Svendborg, hvor han ogsaa døde, efter nogle 1270, men efter andre 1273 eller 79, og skal endogsaa før sin Død have bortsolgt sit Fædrenegods og sine øvrige Rettigheder til Kongen (Hvitf. p. 236. 281. Atl. 3 p. 532. D. Hist. X. p. 648. 770. 789). Om nu Henrik Æmeltborp i alle disse Krige mellem Kongen og Hertug Erik har været den sidstnævntes eller de holstenske Grevers Feldtherre; eller om han allerede forud har været udløst af Pantet og maaskee aldeles ikke har deeltaget i disse Krige; derom lader Historien os i en fuldkommen Uvished. Det eeneste, der, — og det endda ikke fuldkommen tydeligt, — berettes os om Henrik Æmeltborp i al denne Mellemtid, er, at han (skiønt uvist til hvad Tid) havde opbygget sig en Borg i Fyen (for maaskee saaledes, hvis han, som sagt, ikke allerede var udløst, at være desto nærmere ved sit Pant, naar Leilighed aabnede sig til at tilbagevinde

samme) og at han tillige, som det synes, havde opkaldt denne Borg efter sit Navn. Dog — selv dette siges os ikke engang med tydelige Ord; thi det hedder egentlig blot hos Hvitfeld p. 278, at Henrik Æmelthorp havde boet paa en Borg med Navn Æmelthorp i Fyen, som efter nogle Erik Glipping indtog 1276[1], og efter andre Erik Menved nedbrød 1288[2], uden at vi derhos erfare den mindste Anledning til denne voldsomme Fremfærd; thi, efter Ordene hos Hvitfeld at dømme, maae H. Æmelthorp allerede den Tid enten have været død eller bortreist til Tydskland; skiønt det derhos vel ogsaa var mueligt, at han var død eller bortreist som Rigets Fiende og at derfor hans Gods blev confiskeret og hans Borg, som en Følge deraf, indtaget og lagt øde.

Saa meget synes imidlertid vist efter Hvitfeldts Ord, at der virkelig i det 13de Aarhundrede har existeret et Slot ved Navn Æmelthorp i Fyen; samt at Henrik Æmelthorp har beboet, og altsaa formodentlig ogsaa opbygt og navngivet, ligesom Erik Glipping eller Erik Menved dernæst nedbrudt samme. Vel kalde nu to af vore Annaler det, som sagt, Almethorp enten ved en Forvexling med Almethorp i Skaane (Hvitf. p. 278) eller med Almethorp ved Aarhuus (D. H. X p. 658), og vel lægger Langebek det paa sit Middelalders Chart over Fyen i Middelpunktet af Gudmeherred, formodentlig af ingen anden Grund end fordi Landsbyen Ellerup, som nu ligger paa bemældte Sted, har en Slags Lydliighed med Navnet; men naar man veed, at Endelsesstavelsen thorp i de gamle Stednavne stedse i nyere Tider forvandledes til strup; ligesom ogsaa at Aspirationen H ret ofte snart bortkastedes (f. Ex. i Hvamme, nu Væm. S. R. D. VII. p. 766) og snart tilføiedes (f. Ex. i Oghæ, nu Høyget ibid. p. 586, Ugletorp,

[1]) D. H. X. p. 729-30 og S. R. D. I. p. 247; hvilken sidstnævnte Annal dog kalder det Almethorp og aldeles ikke nævner H. Æmelthorp i denne Anledning. — [2]) D. H. XI. p. 47, hvor dog Slottet ligeledes kaldes Almethorp og heller ikke siges ved denne Leilighed at have tilhørt Henrik Æmelthorp. S. R. D. I. p. 170.

nu Hyllestrup *ibid.* p. 586), saa vil man vist heller intet fynsk Stednavn finde, der har en større og meere paafaldende Lydlighed med Æmelthorp end det foromtalte Himelstrup, der vel skrives Himel-, men af Almuen stedse udtales Hemel- eller Hæmelstrup; hvortil endnu kommer, at Henrik Æmelthorp selv i en af vore Annaler kaldes *Henricus de Hemmeltorp* eller *Hembletorp* (S. R. D. I. p. 185) i en anden *de Hemmeltorp* (S. R. D. I. p. 371) og i en tredie *de Hæmelthorp* (S. R. D. II. p. 631). Og naar nu dertil endvidere føies de store Bygninger og de svære Befæstninger, hvoraf Stedet selv endnu den Dag i Dag fremviser Ruiner, saa maatte man vel fristes til at ansee min Gisning for meere end en blot Formodning; med mindre man kunde opvise nogen rimeligere Anledning til disse Stedets mærkelige Levninger og til Documenters og Annalers Taushed om samme, hvilken sidste, som mig synes, blot tilstrækkelig lader sig forklare, ved at sætte Slottets Undergang saa langt tilbage i Tiden, som Tilfældet var med Henrik Æmelthorps Borg. Den største Vanskelighed man forresten vilde møde ved at antage ovenanførte min Gisning for Sandhed, var nu allenfalls den, at Stedet laae saa langt fra de øvrige Abelske Arvegodser i Fyen, nemlig Svendborg og Arreskov; men for det første hedder det om disse Arvegodser, at de bestode af Svendborg, Arreskov og andet meere (Hvitf. p. 226. D. H. X. p. 1), for det andet ligger Himelstrup ikke længere fra Arreskov end Arreskov fra Svendborg, og for det tredie er det jo aldeles ikke nødvendigt, at dette Gods skulde have henhørt til hine Abelske Arvegodser, men kunde jo heel vel være et Gods, som H. Æmelthorp — hvem det kunde være om at giøre at have Besiddelser i Landet, — havde tilkiøbt sig for sine egne Penge (f. Ex. for den Sum, hvormed han af sit Pant var bleven udløst), hvilket sidste man vist nok allersnarest maatte troe, siden han opkaldte det efter sit eget Navn; en Omstændighed, der forudsætter, at han maae have besiddet det med fuldkommen Eiendomsret og ikke med Panteret alleene.

Min Formodning er altsaa den, at hvis Himelstrup ikke selv var det Stammegods, hvoraf begge Brødrene havde deres Tilnavn, saa har i det mindste Henrik Æmelthorp i den Tid han som Panthaver var i Besiddelse af Hertug Abels Fædrenegods i Fyen (1251-53) eller i de forskiellige Krige, der siden førtes om samme mellem Kongen af Danmark og den schlesvigske Hertug (f. Ex. 1258-9. 1261. 1271-2) tilkiøbt sig denne Eiendom i Vigerslef og Vissenbergs Sogne, og her opbygt sig et Slot eller befæstet Borg, den han efter sit eget Navn kaldte Æmelthorp eller Æmelthorphuus, og som vel 1276 blev indtaget og 1288 lagt øde, men endnu under Navn af Himelstruphuus existerer i Ruiner. Ligesom jeg ogsaa formoder, at da Slottet saaledes var ødelagt, er rimeligviis Godset blevet inddraget under Kronen og Ladegaarden desaarsag endnu en Tid lang som kongelig Avlsgaard conserveret, men endelig Godset derfra bortsolgt (eller henlagt under den ved samme Tid opkomne kongelige Forlæning Ruggaard) og Himelstrupgaarden saaledes nedsunken til hvad den endnu er, nemlig en simpel ufrie Fæstegaard. Den første Gang jeg som saadan finder denne Gaard omtalt er i den geistlige Jordebog af 1571, hvor Degnen siges at nyde 2 Skp. Byg af samme, ligesom af andre Sognets Gaarde; hvoraf det altsaa skiønnes, at der den Tid endnu kun har været een Gaard af dette Navn. Naar det dernæst hedder, at Frederik Parsbergs Enke 1657 skienker Himelstrupgaarden til Hospitalet i Odense (Hoffm. Fund. 5 p. 178), forudsætter dette ligeledes, at der endnu den Tid kun var een, og ikke, som nu, to Gaarde af dette Navn; hvilket derimod allerede 1664 var Tilfældet, da der i Landets gamle Matrikul anføres 2 Himmelstrupgaarde, nemlig en paa 6-4-=-= og en paa 4-6-=-= Td. Hartkorn (altsaa et store og lille Himelstrup) hvilke begge tilhørte Hospitalet i Odense, og derhos begge — mærkeligt nok! — opføres under Navn af Himelstruphuus, hvilken Endelsesstavelse, som bekiendt, i gamle Dage betegnede et Slot og altsaa muligviis kunde være en Levning fra ældre Tider, siden Gaarde paa 6-4-=-= og

4-6-»-» ellers aldrig kaldes Huse. 1688 staaer dernæst store Himelstrup i Landets nye Matrikul ansat for 4-4-»-» Sk. Sk. »-2-2-2 og lille Himelstrup for H. K. 2-7-2-» Sk. Sk. »-»-3-» og begge tilhørte endnu den Tid Graaebrødreklostter eller Hospitalet i Odense. Men kort efter maae den saakaldte store Himelstrupgaard være bortsolgt til Dallund, som den endnu tilhører; i det formodentlig Krigs- og Land-Commissær Otto Pedersen Himelstrup, som eiede Drigslefgaard og 1691 giftede sig med Amtsforvalter og Borgemester i Odense Jens Erikssen (Vestergaards) Enke Maren Bang, hvorved han tillige blev Eier af Dallund og Hollufgaard, — var fød her i Gaarden og havde derefter optaget sit Navn, og saaledes formodentlig har ønsket ogsaa at eie denne sin Fædrenegaard, den han endogsaa, i Følge Sagnet, af nye skal have ladet opbygge. Nok er det — store Himelstrup har fra den Tid stedse tilhørt Dallund, hvorfor ogsaa 1758, i Følge den over Hospitalets Gods udstædte Fortegnelse, blot lille Himelstrup tilhørte Hospitalet (Hoffm. Fund. 5 p. 166) som det igien 1799 solgte, hvorved det formodentlig, ligesom det endnu er, blev Eiendom.

Saa meget om store Himelstrupgaardens Eiere; hvad derimod dens Beboere angaaer, da skal denne Gaard, i Følge Sagnet, det første nogen kan mindes, have været et Karhuus, og den der beboede samme, have næret sig af at forfærdige Potter og allehaande Leerkar. Derefter skal Krigs-Commissær Himelstrup en kort Tid have beboet og opbygget Gaarden. Efter ham kom en Mand, hvis Kone forelskede sig i en Jyde og ved hans Hielp flere Gange forsøgte at bibringe Manden Gift, men, da dette ikke vilde lykkes, lod hun omsider Jyden og hans Søn ihielslaae Manden med en Kølve, der var beslaaet med en Hestesko, for at det saaledes kunde have Udseende af, at han var ihielslaaet af Hestene; de begrove ham derpaa i Stalden, men deres Misgierning blev opdaget og begge Mandfolkene, saavel som Konen, henrettede paa Odense-heed. (Som en Følge deraf spøger det naturligviis vedbørligt her i Gaarden, og snart seer

man en sort Hund og snart en Ridende fare hen over Haugemuren). Derefter kom Gaarden til en Tydsker ved Navn Anders Manus, som først var Skytte, men siden blev et Slags Forvalter paa Dallund. Derefter til hans Søn Günther, som var den nærværende Kones første Mand og hvis Søn netop i Aar er gaaet fra Forstanden, fordi, — som man halv i Spøg og halv i Alvor fortæller, — han havde mødt den saa kaldte sorte Ridder fra Slottet. Og saaledes ender Slottets Historie, som den begyndte, med en mørk, dunkel og spøgelseagtig Ridderskikkelse, om hvis Opkomst man i Grunden veed ligesaa lidet sikkert at berette, som om dens Undergang. Tildækket af Mulm er dets Oprindelse, indhyllet i Taage dets Historie, tilsløret af Skygger dets Undergang og omspændt af Sagns og Eventyrs Tusmørke er dets Minde.

Om det ældste bekjendte Kort over Grønland. Af J. H. Bredsdorff, Lector ved Sorøe Academie.

Ved Hr. Capitainlieutnant Graahs Opdagelse af Grønlands Østkyst fra 60° til 65⅓° nordl. Brede er det blevet fuldkommen oplyst, at den paa de fleste Korter forekommende Tegning af denne Kyst er urigtig. Dette kunde man alt i Forvejen formode, da man vidste, at Østkysten var aflagt efter Islændernes ufuldstændige og maaskee misforstaaede Beskrivelse. En saadan Aflægning burde man ikke have anseet for paalidelig, og man kunde med bedre Grund have rettet sig efter en Tegning, der angaves at være udkastet af en Mand, som selv havde været der. Denne Tegning er meddeelt i Skriftet *Dello scoprimento dell' isole Frislanda, Eslanda, Engrovelanda et Icaria, fatto*

sotto il polo artico da due fratelli Zeni, M. Nicolò il K. e. M. Antonio con un disegno particolare di tutte le dette parte da lor scoperte, forfattet af Nicolo Zeno den yngre og trykt i Venedig 1558. En formindsket Copie af hele Kortet findes i Landhuusholdningsselskabets Skrifter 4. B., og een, formodentlig paalideligere, af Originalens Størrelse i Zurlas *Dissertazione intorno ai viaggi e scoperte settentrionali di Nicolò ed Antonio fratelli Zeni. Venezia* 1808, hvori tillige det hele nysnævnte Skrift findes indtrykket. Kortet var opbevaret i Venedig indtil 1557, da Antonio Zenos Sønnesøns Sønnesøns Søn Nicolo Zeno den yngre, skiøndt han fandt det beskadiget af Ælde, gjorde en Copie deraf, som efter hans Mening lykkedes meget godt [1], og som blev udført i Træsnit for at følge med den ovennævnte Bog; men den findes efter Zurlas Opgivende kun i ganske faa Exemplarer af denne. At Zeno d. y. ikkun har copieret Kortet, som han selv beretter, følger desuden deraf, at han netop som Grund for sin Slutning, at Antonio Zeno maa have opdaget begge Kyster af Grønland, anfører, at han finder hele Landet i det Enkelte aftegnet paa Kortet [2]. Jeg seer ikke nogen Grund til at forkaste denne Efterretnings Troværdighed og troe, at Nic. Zeno den yngre selv har construeret Kortet. Dette er, som Zurla bemærker, saa meget usandsynligere, som Kortet synes benyttet af Andrea Bianco 1436, og af Fra Mauro 1459. Bianco anfører paa sit hydrographiske Kort en Øe lige overfor Norge med Navnet Frisland [3], Fra Mauro har paa sin *Mappamondo* [4], paa det Sted, hvor Frisland efter Zenoerne skulde ligge, en Øe omtrent af samme Størrelse og Form (rigtignok med Navnet *Ixilandia*) og paa denne Stedet *Nodifordi*, som svarer til Zenoernes *Andeford*. Disse Beviser erklærer Hr. Capitainlieutenant Zahrtmann i sine

[1]) Zurlas *Dissertazione p.* 5. — [2]) Zurlas *Dissertazione p.* 21. — [3]) Zurlas *Dissertazione p.* 36. — [4]) Af denne findes en formindsket Copie i *Il Mappamondo di Fra Mauro descritto da D. Placido Zurla.* 1806. Cfr. Zurlas *Dissertazione p.* 36, 141-142.

Bemærkninger over de Venetianerne Zeni tilskrevne Reiser i Norden (i nærværende Tidsskrift B. 2. S. 27) rigtignok for grundfalske, fordi Biancos og Fra Mauros Korter iøvrigt ikke ligne det zeniske; men heri kan jeg ikke være enig med ham, thi om end Forfatterne have taget de øvrige Dele af Kortet af andre Kilder, kunne de jo gierne have taget Frisland af Zenoernes Kort, ligesom Sanson d'Abbeville og Flere siden have gjort. Have de ikke dette, saa veed man aldeles ikke, hvor de have faaet det fra.

Dersom Nic. Zeno den yngre selv skulde have sammensat Kortet, er det vanskeligt at begribe, hvilke Kilder han skulde have benyttet for at faae det paa nogle Steder saa udførligt, paa andre saa rigtigt, som vi finde det, og det paa en Tid, da alle tilværende Korter vare meget fejlagtige, — og for at aflægge Vestkysten af Grønland, førend Strat Davis paany var opdaget. Capit. Zahrtmann formoder rigtig nok, at han skulde have erholdt Oplysninger af de landflygtige katholske Gejstlige fra Norden, som paa den Tid vare i Italien, blandt hvilke han nævner Walkendorph, Olaus Magnus og Johannes Magnus (S. 15-16). Men Walkendorph var, som Zahrtmann selv erindrer (S. 16 og 20), allerede død, da Zeno var 18 Aar; desuden veed man ikke, at Walkendorph i det Hele var nøje underrettet om Nordens Geographie; men kun, at han samlede Efterretninger om Grønland og Sejladsen dertil. Blandt disse er den af Ivar Bardsen forfattede den udførligste. Man skulde altsaa formode, at der maatte være stor Liighed mellem de paa det zeniske Kort anførte Navne og Ivar Bardsens; men det er ikke Tilfældet, og de Navne, som ligne, ere anbragte saaledes, at de ikke passe til de af Ivar anførte Beliggenheder. F. Ex. ganske nordlig paa Vestkysten finde vi *Diuer fiumen*, som kan sammenlignes med Dýrafjörðr; men dette Navn findes ikke hos Ivar Bardsen; derimod har han Dyrnæs; men dette ligger ved Eriksfjorden, altsaa omtrent midt i Østerbygden. Næst ved dette træffe vi *Peder f.*, som kunde sammenlignes med Petersviig, men Pe-

terðviig er efter J. V. nær ved Herjolfsnæs, altsaa ved den sydlige Ende af Landet. Endeel længere sydlig staaer *Han f.*, som kan svare til Anavik; men Anavik findes netop ikke hos Ivar; desuden hører det til Vesterbygden, og skulde altsaa søges længere nordlig paa Vestkysten end de nysnævnte Steder. Endnu sydligere findes *Áf* og *Auor f.*, hvilke man har sammenlignet med Afhvarf; men ogsaa dette Navn findes ikke hos Ivar. Olaus Magnus røber ikke noget nøjagtigt Kjendskab til Grønland; ogsaa afvige hans Stedsnavne ofte fra Zenoernes, f. Ex. *Insula Farensis*, *Gothia*, *Grunlandia*, *Nidrosia*, *Ecclesia Scalholdensis* istedenfor *Frisland*, *Gocia*, *Grolandia*, *Trondo*, *Scalodin*. Hverken om de nys anførte eller om de andre landflygtige Gejstlige kunde man formode, at de vidste Besked om Beliggenheden af saa ubetydelige Punkter som Arnarfjörðr, Hunáos, Hofsós og Eyafjall paa Island eller Andefjord, Sands, Suderøe Fjord og Næs paa Færøerne. *Votrabor* (paa Island) paa Zenos Kort, skulde efter Zahrtmann (p. 33) være taget af *Vestrabord*[1] hos Olaus Magnus; men da det, efter dennes Forsikkring, var et almindelig brugeligt Navn, kunne jo Zenoerne gjerne have kjendt det andenstedsfra. Desuden kan det og være, at *Votrabor* er en Fordrejelse af Vatnsfjörðr; i Isefjords Syssel findes et Sted af dette Navn, hvortil Beliggenheden meget vel passer. Paa et Kort paa Universitetsbibliotheket findes endeel Navne, som stemme overeens med dem paa det zeniske; her troer Capit. Zahrtmann bestemt at kunne skjelne mellem Copien og Originalen ved Hjelp af „Navnet *Hestle*, som Zeno skriver *Elest'e*", og hvori han formodes som Italiener „at have elimineret det ham stødende *H*." Men det er ligesaa vel mueligt, at Forfatteren til det andet Kort har antaget de noget utydelige Træk paa Zenos Kort, som Hr. Zahrtmann anseer for *El*, for at være et *H*.

[1]) Saaledes læses *lib.* 2, *c.* 9; derimod *lib.* 1, *c.* 4 staaer Vestrabort. Den oprindelige Benævnelse er vel Vestra Port ɔ: *Portus occidentalis*.

Vistnok kan det synes besynderligt, at en kyndig Sømand, som Antonio Zeno, naar han selv havde været paa Stederne, kunde aflægge nogle af dem saa urigtigt, og navnlig, at han kunde afbilde Færøerne som een eneste stor Øe (Frisland). Men vi bør erindre, at der i det 14de Aarhundrede ikke hørte det til at kaldes en kyndig Sømand, som i det 19de. Vel er det sandt, at Antonio Zeno skal have opholdt sig længe paa Færøerne; men der tales ingensteds om at han nøje recognoscerede dem. Let kunde da de smalle Sunde holdes for Fjorde, og hvor mange Exempler have vi ikke ogsaa i silldigere Tider paa at flere Øer have været holdte for een f. Ex. Nyholland tilligemed Vandiemens Land, de to Øer, hvoraf Nyseeland bestaaer, o. fl. Ikke heller var det usandsynligt, at de Indfødte, som maaskee gjerne vilde ophøje deres eget Land, kunde indbilde ham, at det var større end Irland. (Zurlas *Diss. p.* 6. Eggers *p.* 308.)

Men ikke blot Kortet, selve Zenoernes Rejse til Norden har man holdt for uægte. De Beviser, som Zurla har ført for at den ikke er opdigtet af den yngre N. Zeno, forekomme mig dog, uagtet Zahrtmanns Indvendinger, saa gyldige, som man vel kan forlange dem ved en i Tiden saa fjern Sag. Især bør vi lægge Mærke til at Marco Barbaro, en Forfatter, bekjendt for sin Nøjagtighed (Zurlas *Dissert. p.* 30), som skrev 22 Aar tidligere end Nic. Zeno den yngre, i Hovedsagen fortæller det Samme som han. Det er, synes mig, en altfor vidt dreven Skepticisme at ville betvivle Ægtheden af Barbaros haandskrevne Afhandling.

Ligeledes synes Bernardo Silvano 1511 og Benedetto Bordone 1526 at have kjendt Zenoernes Rejser, da de bruge Benævnelsen *Engroveland*[1], som forekommer i Brødrenes Rejsebeskrivelse, istedenfor det ellers sædvanlige *Gronlandia* (S. Zahrtmann p. 28. Zurla p. 99).

Dernæst: hvorledes skulde N. Zeno, som var Historieskriver[2] og maatte ønske at blive troet, vove at opdigte Efterret-

[1]) Eller efter Zurla *Engronelant.* — [2]) Zurlas *Dissert. p.* 31.

ninger om de nordlige Egne, i hvilke der paa hans Tid næsten hvert Aar skeede nye Opdagelser[1], hvorved han maatte gjendrives, naar han foer med Usandhed? Kunde man derhos formode, at en lærd Italiener, og som saadan vel bevandret i den græske Mythologie, skulde overføre Dædalus's og Icarus's Navne og Fragmenter af deres Historie til et nordisk Land? Ved en Tradition, opstaaet i det nordiske Land selv, kunde Saadant langt rimeligere skee[2].

Capitainlieutenant Zahrtmann finder, at den hele Historie om Zenoernes Reise er et Væv af Fabelagtigheder (p. 10). Det kan ikke her være Stedet, at prøve alle hans Grunde for denne Paastand. Kun dem vil jeg gjennemgaae, der synes at have meest Vægt.

Han bemærker: „Nicolo kan, efter Zurla, ej have forladt „Venedig før 1390, og i 1406 er det vist, at Antonio allerede „var død; af den mellemliggende Tid skal Antonio have tilbragt „14 Aar i Frisland; her ere altsaa neppe 2 Aar tilbage, i hvilke „Nicolo har gjort sin Reise did, har erobret Frisland og har „forskaffet Efterretninger herom til Antonio i Venedig, der paa „sin Side i samme Tidsrum skal have forberedt sig til en saadan „Reise, og fundet Frisland m. m." (p. 10.) Men Zurla har ikkun sagt, at Nicolo Zeno den ældres Reise maa være foretaget efter 1388, og maaskee 1390 (*Diss. p.* 43. 44); naar Barbaro nævner „Zenoernes Opdagelser i Aaret 1390[3]" kan det betragtes som et rundt Tal, og dersom vi i Reisebeskrivelsen og paa Kortet ville læse 1390 istedenfor 1380 (Zurlas *Diss. p.*

[1]) Ved J. og S. Cabot, Verazzani, Cartier, Willougby, Burrough, Chancellor o. Fl. — [2]) *Icaria*, som ifølge det i Zenoernes Reise anførte Sagn skulde have sit Navn af en Icarus, en skotsk Kong Dædalus's Søn, er efter Forsters Mening Landskabet Kerry i Irland. Denne Mening foretrækker jeg nu, tildeels paa Grund af de Omstændigheder, som Zahrtmann p. 14 og 15 anfører, for hen, at det skulde være Newfoundland. — [3]) Ogsaa Van der Aa og Ortelius have Aarstallet 1390 (Zurlas *Diss. p.* 115 og 120).

5), hvortil der vistnok er Grund, da man let kunde tage fejl af LXXXX og LXXX, og desuden Nicolo Zeno efter Zurlas Mening (*Diss. p.* 43.) ikke selv har corrigeret sit Værk, saa maa vi erindre, at dette Aarstal vedkommer Ankomsten til Frisland og ikke Afrejsen fra Italien. Vi kunne altsaa sætte 4 Aar istedenfor 2 til de omtalte Begivenheder, hvilket gjør en betydelig Forskjel.

Zahrtmann mener: „dersom Frisland er Færøerne, som der „ingen Tvivl kan være om[1], saa er Historien falsk, da lignende „Lande *Porlanda* og *Sorano* ej ere til" (p. 13). Men det zeniske Kort viser tydelig, at disse Lande høre med til Frislands Øegruppe, og neppe er der Noget at sige imod, at *Sorano* er Suderøe og *Porlanda* enten Sumbøe (Landhuusholdningsselsk. Skrifter IV. p. 316) eller (efter en nyere Forskers Mening) Porkerji. Mod den Paastand, at Norge paa den Tid ikke havde nogen Konge (Zahrtmann p. 13.), vil jeg blot anføre, at Erik af Pommern allerede 1389 var antagen til Konge i Norge (S. Suhms Hist. af Dannemark p. 235-237).

Med Hensyn til Bemærkningerne om Iisland p. 13 og p. 8-9, vil jeg kun henvise til Eggers p. 315, og dernæst erindre, at da Zichmnis (Sigmunds) Angreb sandsynlig — maaskee med Rette[2] — blev betragtet som et Overfald af Søerøvere, og saadanne Overfald uden Tvivl i den Tid vare en almindelig Sag, saa var det ikke urimeligt, at det kunde blive forbigaaet i de iislandske Annaler. De Navne, som ere anbragte paa Iisland og de hosliggende Øer, ere ikke mere fordrejede fra den nordiske Form, end de i Norge og paa Færøerne. Blandt andre have *Anaford* og *Flogusoer* meget tydelig et nordisk Udseende[3].

---

[1]) Dette antager jeg ogsaa; dog troer jeg, at nogle Navne bør forklares anderledes end hos Eggers. ***Banan*** er saaledes efter min Mening Baren, ***Porti*** Vestmanhavn, ***Bondendea*** Funding, ***Vadin*** Vaj, og Byen ***Frisland*** Thorshavn, som man kan have kaldt ***Metropolis Ferrislandiæ*** eller ***Civitas Frislandiæ***. — [2]) S. Zahrtmann p. 32, 34. — [3]) Afvigende fra Eggers forklarer jeg ***Slelocht***

[illegible] til i [illegible] Kort; men [illegible] til at udfinde [illegible] den nordlige [illegible] — [illegible], alle Geo- [illegible] begaaet, spaadt [illegible] vil Nogen [illegible] udenfor „[illegible]" og „hvad det [illegible], hvormed man [illegible] Frugter paa „[illegible] ingen Gjen- „[illegible]" [illegible] — [illegible] alt for let. Vi [illegible]

[illegible] omtrent [illegible] findes aflagt paa [illegible] den Aftegning af Grønland, [illegible] beskrevne.

[illegible] i [illegible] er urigtigt, finde vi dog, at andre ere [illegible], f. Ex. Dannemark, det sydlige Norge, Hetland (under Navnet Estland) og den vestlige Deel af Grønland. Hvorfor skulde man da ikke ogsaa have antaget dette om den østlige Deel, saalænge man ikke havde noget Paalideligere? Captainlieutenant Graah har nu meddeelt os det nøjagtigste Kort over Grønland. Naar vi med dette sammenligne den zeniske Tegning, finde vi Liigheden paafaldende, undtagen i den nordlige Deel af Østkysten, som ej alene er truffen

ved Steinholt, *Ochos* ved Öxará, *Jouel*, som mangler paa Eggers's Kort, ved Glauma-Jökul, og, som før er anført, *Votrabor*, (hos Eggers *Vohabor)* ved Vatnsfjörðr.

¹) Om Sydens Frugter tales der ikke i Rejsebeskrivelsen, og Graderne paa Kortet ere først tilføjede af den yngre Zeno (S. Zurlas *Diss. p.* 143.)

for langt østlig, men tillige efter en fordum ogsaa i Norden almindelig Vildfarelse [1], forestillet som landfast med Norge. Som Benævnelse paa Landet er anført i den nordlige Deel *Grolandia*, i den sydlige *Engronelant* [2]; begge Navne ere øjensynlig tagne af Grønland. Paa Vestkysten finde vi længst i Nord et langt udgaaende Næs, hvis yderste Spids kaldes *Nha pmontor.*; to andre Udkanter, den ene nordligere, den anden sydligere end denne, kaldes *neum pmontor.* og *Sadi pmontor.* At dette Næs svarer til Landet norden for Diskobugten, bliver efter Tegningen meget rimeligt; men at bestemme, hvilket af de nu bekjendte Forbjerge der ved hvert af Navnene betegnes, er ikke muligt. Af den for faa Aar siden under 73° opdagede Runesteen kan det sluttes, at de iislandske Colonister ere komne ogsaa til disse Egne; og det er rimeligt, at nogle af de opbevarede Navne høre herhen f. Ex. Æðanes. Disse Navne finde vi vel ikke paa Kortet, men det er ret mærkeligt, at eet af de zeniske Navne lader sig forklare af det iislandske Sprog. *Neum* kan nemlig være det iislandske nefum, *dat. pl.* af nef (Næb eller Næse), en ikke upassende Benævnelse paa et Forbjerg. At det er anført i Dat., kan grunde sig derpaa, at Stedet hyppigen benævnedes med Præp. á foran. Af samme Aarsag findes Stedet Hólar paa Iisland ofte kaldet Hólum [3]. Mellem det her anførte Næs og det Forbjerg, hvorved staaer *Hit pmont.* sees en stor Bugt, som efter sin Beliggenhed svarer til Diskobugten [4], og hvori findes adskillige Øer. Denne har paa Kortet ingen fælles Benævnelse; men tvende Localiteter, der ere betegnede som Floder, have Navne, nemlig *Diuer fiumen* og *Peder f.* Det er temmelig tydeligt, at Zenoerne almindeligviis have fremstillet de grønlandske Fjorde som Floder, Noget, hvortil deres smalle

[1]) S. Eggers p. 242. Ziegler havde ogsaa denne Mening. S. Estrup i Skand. Litt. Skr. *XX. p.* 299. — [2]) I Reisebeskrivelsen staaer *Engroueland*; men *Engronelant* er rimeligviis det Oprindelige. — [3]) Flere Exempler s. nærværende Tidsskrift 2 B. p. 58. — [4]) See Estrup i Skand. Litt. Sclsk. Skr. 20 Bd. p. 259.

Form, sjelden ved Fjorde i Italien, let kunde give Anledning. Vi kunne saaledes maaskee antage *Diuer f.* for Omenaks Fjord og *Peder f.* for Sydostbugten. Benævnelserne synes ikke fremmede for det iislandske Sprog. *Diuer* kan være det iislandske dýr og *Peder* Navnet Pètr; imidlertid kunne de i gamle Efterretninger anførte Dýrafjörðr og Petersviig ikke høre herhen, da de begge skulde ligge i Østerbygden, og denne under ingen Omstændigheder vil kunne søges paa dette Strøg af Landet[1]. Fra *Hit pmontor.*, som vel maa søges i Egnen af Holsteinborg til *Iiauer pmont.*, som omtrent kan være Skinderhvalen ved Buxefjorden, gaaer Kysten, som hidtil havde strakt sig fra Nordost til Sydvest, næsten lige i Nord og Syd, og stemmer derved mere overeens med Virkeligheden. Midt paa dette Strøg sees en Flod eller Fjord ved Navnet *Elestre.* (Eggers har læst *Fistre* og Zahrtmann *Elcst'e.*) Efter Beliggenheden svarer den ret godt til Baals Revier. I denne Fjord og den hosliggende Amaralikfjord findes ikke faa Ruiner fra de gamle Colonisters Tider og i det Mindste to Kirkeruiner[2]. Vi kunne heraf see, at det har været en meget beboet Egn. Denne Egn har man formodentlig kaldet Vesterbygden i indskrænket Betydning. Naar vi nemlig lægge Mærke til, paa den ene Side, at der hos Bjørn Jonson siges, at Afstanden fra Bergthorsfjord (formodentlig den sidste i Østerbygden) til Vesterbygden er 6 Dages Roening d. e. efter Graahs Beregning omtrent 42 Miil, hvilket omtrent er Afstanden fra Narksalik[3] til Godthaab, og at der igjen fra Vesterbygden til Lysefjord er 6 Dages Roening, og paa den anden Side, at Afstanden fra Østerbygden til Vesterbygden hos Ivar Bardsen angives til 12 Uger Søes ɔ: efter Graahs Mening p. 164, 18 Miil, som omtrent er Afstanden fra Narksalik til Bjørnesund (Adlomersok)[4], samt

[1]) Cfr. foran p. 195. — [2]) Graahs Reise p. 187. Anm. m. p. 176. — [3]) Grundene for at antage dette Sted for det vestligste Punkt af Østerbygden, findes i det Følgende. — [4]) Efter Maalestokken paa Erichsens og Schønings Kort over Iisland udgjøre 12 Uger Søes omtrent 20 danske M.

at Lysefjorden, i Kirkefortegnelsen i Flatøebogen, regnes med til Vesterbygden[1], maa vi slutte, at Navnet Vesterbygd er taget snart i en snævrere Betydning, snart i en videre, snart for den stærkt bebyggede Egn om Baals Reveer og Amaralik, snart for hele Strækningen fra Bjørnesund Nord efter. Naar vi betragte Navnet paa Zurlas Copie af det zeniske Kort, finde vi, at det formeente *E* eller *F* kan være et *P*, hvorpaa den yderste Deel af Buen har været udslettet, og at det derefter følgende *I* eller *l* kan have været et *V*, hvoraf den sidste Linie er bleven utydelig, forbi den faldt sammen med een af Kortets Meridianer. *P* kan være en Forkortning af *Pagus*, men *Pagus Vestre* var en rimelig Betegnelse for Vestri bygð. Vi antage altsaa Navnet *Elestre*, rigtig læst, at betegne Egnen ved Baals Reveer og Amaralik, eller Godthaabs District[2].

Fra *Iiauer pmontor.* trækker Kysten sig først lidt imod Østen, men gaaer derpaa igjen i Syd og Nord indtil *Hoen pmont.* Tæt Sønden for Forbjerget *Iiauer* viser sig en Flod betegnet med Navnet *Han f.* Da *H* ikke udtales i Italiensk, kan dette Navn svare til det islandske Anavík. Vel anføres dette som Benævnelse paa en Kirke i Ragnafjorden, men ifølge Oprindelsen maa det tillige betegne en Bugt, formodentlig en Deel af Ragnafjorden, som rimeligviis er den nuværende Fiskerfjord, hvorved der efter Eggers p. 266 er en Kirkeruin. Ellers kunde det og betegne Andefjorden, som jeg antager for en Arm af Amaralik-Fjorden. Forbjerget *Hoen* synes at være Desolation: det er ikke usandsynligt, at Islænderne have kaldt dette Forbjerg med dets høie Spidser Horn, hvilket Navn ofte er brugt om lignende Forbjerge; deraf have da Italienerne igjen gjort *Hoen*.

---

1) S. Eggers *p.* 289. 292. 293. — 2) Efter denne Hypothese antager jeg, at Lysefjorden er at søge i Nærheden af Holsteinborg; maaskee det er Ikertok, hvor man har fundet Ruiner. Karlsbúðir som igjen var 6 Dages Roening eller 42 Mile nordligere, maa da søges nær Egedesminde eller Christianshaab.

Fra dette Forbjerg til *Trin pmont.*, som maa søges imellem Agluitsok og Cap Farvel[1], strækker Kysten sig, skiøndt noget bugtet paa Kortet ligesom i Virkeligheden, fra Nordvest til Sydost. Paa dette Strøg finde vi først en Flod med Navnet *Nice f.*, dernæst et Forbjerg kaldet *Âf pmont.* og en Flod *Auor f.* *Nice* kan være feilskrevet for *Irice* og kan saaledes betegne Eriksfjord, den vigtigste af Østerbygdens Fjorde, efter Eggers Mening Tunnudliorbik. *Âf* kunde maaskee svare til Hvarf, og dersom Forbjerget er at søge paa den tæt uden for Landet liggende Øe, kan det temmelig vel passe til Graahs Hypothese, at Hvarf er Sermesok. Til at være Afhvarf ligger det for langt vestlig, dersom dette, som Eggers mener, er Alluk. Endelig kan *Auor f.* udledes af det iislandske Navn paa en Laxørret, Aurriði. Denne Fisk er ikke ualmindelig i Grønland, og forskjellige Steder have hos de nuværende Grønlændere Navn af den, saaledes f. Ex. Ekalluit i Igaliko-Fjorden. Det er efter Beliggenheden ej umuligt, at Navnet *Auor f.* netop hører til denne Egn.

Trin pmont. (paa Kortet staaer vist nok urigtig *Tiin*, thi i Texten forekommer flere Gange *Trin*) antager jeg hellere for Nicolajsnæs ved Lichtenau, eller for eet af Forbjergene ved Friedrichsthal, end for Cap Farvel, som Zurla holder det for. Egnen om Cap Farvel er altfor umild til at svare til en Beskrivelse som den, Zenoerne gjøre over Egnen omkring *Capo di Trin*. Hvad Navnet *Trin* angaaer, da antager Zurla[2], at det er kommet af *Arwyn*, et kymrisk Ord, som betyder Næse. Vi behøve ikke at gaae til det kymriske Sprog for at finde Ordet, da vi i Dansk have Tryne, og i Iislandsk trýni, og det er ej usandsynligt, at Antonio Zenos færøiske Ledsagere have fundet nogen Liighed mellem det opbagede Forbjerg og en Svinetryne, og derfor givet det dette Navn. Cap Farvel maa enten være forbigaaet paa Kortet eller være at søge paa den lille Øe uden Navn, som er aflagt nær ved *Capo di Trin*.

1) Estrup *p.* 259. — 2) *p.* 97 (efter Buache).

Østkysten fra 60° til 65⅓° eller fra Cap Farvel til Dannebrogsøen er meget overeensstemmende med Graahs Kort. Man kan endog med nogen Sikkerhed paavise enkelte Fjorde og Forbjerge. Kysten strækker sig her med en svag Bøjning fra Sydvest mod Nordost (i Virkeligheden fra S. t. V. mod N. t. O.). Nærved Landets Sydende er en liden Flod eller Fjord aflagt, som rimeligviis er Lindenows Fjord. Længere nordlig sees to Floder, en liden og en stor; ved disse staaer *Han f.*, uden at man kan vide, til hvilken Navnet er at henføre. Disse ere formodentlig Fjordene Auarket og Aneretok. Betydelig nordligere træffe vi paa et Forbjerg *Munder pmont.*, som kan være enten Cap Adeler eller Cap Bille. Noget længere nordlig finde vi en stor Flod med Navnet *Lande f.*, som kan være Heinesens Fjord. Lidt nordligere er Forbjerget *Ghi*, som kan være Aslouit, derfra et langt Stykke nordligere *Hian promontor.*, som synes at være Kotesermio. Tæt derved see vi en stor Øe, som kan antages at være Ekjolbungeøen, endskjøndt den i Virkeligheden ligger inde i en dyb Bugt, men paa vort Kort ude i Havet. Lidt nordligere er atter en Flod kaldet *Naf*, som kan være enten Kangersinuk eller Bernstorfs Fjord. *Chd pm.* kan da være Frederik den Tredies Forbjerg.

Længere nordlig strækker Kysten sig endnu noget i Nordost. Her findes først en bred Bugt, i hvilken der findes en stor Øe, og i hvis indre Krog en Flod med Navnet *Boiër f.* falder ud. Den ender sig ved Forbjerget *Ther promot.*, udenfor hvilket der strækker sig en Øegruppe imod Sønden. Derpaa følger et lidet Stykke Kyst uden mærkelig Bøjning.

Derefter gaaer det øvrige af Kysten lige i Østen. Nær ved denne Strækning Begyndelse gaaer en bred og dyb Bugt ind imod Norden. Paa dens vestlige Side sees en liden Flod, tæt derved en Vulcan og ved denne, næsten i Bugtens inderste Krog, en Bygning, hvorved er skrevet *S. Tomas Zenobium.* Uden for denne Bugts Munding er igjen en temmelig stor Øe-

gruppe, som strækker sig i Vest og Øst. Den øvrige Deel af Kysten har intet Mærkeligt.

Da Kysten fra 65° af og Nord efter er ubekjendt, med Undtagelse af de Stykker, som Scoresby har opdaget, kunne vi ikke sammenligne de paa Kortet anførte Puncter fra Forbjerget *Chd* af med Virkeligheden.

Benævnelserne paa Østkystens Punkter, ere for en Deel af den Beskaffenhed, at de kunne udledes af Iislandsk. *Han f.* kan være Andafjörðr, en Benævnelse, som kunde være ret passende for Auarket, hvor der efter Graah[1] findes en stor Mængde Søefugle. *Munder pm.* kan udledes af det iislandske munn og *Lande f.* af land. *Hian pm.* kan maaskee komme af járn, Jern, og Navnet være tillagt Forbjerget Kotesermio, fordi dets Bjergart er jernholdig, som man kunde slutte af dets guulbrune Farve[2]. Oprindelsen til *Ghi*, *Naf*, *Chd* og *Ther* er uvis; men *Boièr f.* kunde udledes af Bergefjord (Bjargafjörðr), som er Benævnelse for en Fjord, endnu østligere end Østerbygden[3]. Af disse Navne kunne vi da med Rimelighed slutte, at Østkysten har været de nordiske Nationer bekjendt, før Zenoerne kom dertil.

Vi ville endnu erindre, at Grønlands Afstand fra Snæfellsnes paa Iisland angives af Iislænderne at være fire Dages Sejlads, ɔ: omtrent 100 Miil, i Vest. Denne Angivelse passer godt til Afstanden mellem Snæfellsnes og Frederik den 3dies Forbjerg, som er 99 Miil, men ikke til Afstanden (omtrent 160 Miil) mellem Snæfellsnes og Cap Farvel, som desuden ligger i Sydvest. Graah bemærker, at de tre af de i Landnama opgivne Afstande ere aldeles urigtige; „thi i Nord fra Langanes," siger han, „er intet Land, i Syd fra Reykianes

[1]) *p.* 78. — [2]) S. Graahs Rejse *p.* 90. — [3]) Eggers i Landhuusholdningsselsk. Skr. *IV. p.* 285. Han holder Bergefjord for at være Igiblirksoak. (S. hans Kort.) Graah derimod troer, at den er i Nærheden af Prinds Christians Sund. Er een af disse Meninger rigtig, saa passer Beliggenheden af *Boièr f.* ikke til Bergefjord.

„ikke heller, og fra Kolbeinsøe i Nord til Grønland er 120 „Mile eller 5 Dages Sejlads, og ikke 1.[1]" Men vi bør huske paa at Islænderne ikke tage det saa ganske nøje, naar de omtale Verdens Hjørner. Omtrent 80 Mile i NNO. for Langanes ligger Jan Mayens Øe; denne maa da udentvivl forstaaes ved Svalbarði. Fra Kolbeinsøe til Cap Barklay ere nogle og fyrretyve Mile, rigtignok i NV.; det er da ikke fuldt to Dages Sejlads, og kan være regnet for een, allerhelst da man maaskee regnede den fra Landet sig udstrækkende faste Iis med til Landets øde Egne. Iøvrigt mangler det sidste Opgivende i een Recension af Landnama og i Parallelstederne i Olaf Tryggvesens Saga 113 Cap. og Sögubrot (Svå er sagt, at Arnúlfus etc.) 5 Cap. I Afstanden fra Reykianes til Irland ere forskjellige Læsemaader (3 og 5); maaskee altsaa begge ere uægte. Antage vi imidlertid Læsemaaden 5, som understøttes ved de nysomtalte Parallelsteder, saa bliver der paa een Dags Sejlads 34 Mile, som ikke er ganske urimeligt, og endog temmelig nøje svarer til det af de Gamle antagne Maal 2 Tylter Søes[2]. Vi kunne derfor nok fæste Troe til det, Landnama anfører om Grønlands Afstand fra Snæfellsnes.

Af alt dette i Forening med de Gamles Beretninger om Grønlands Opdagelse[3] maa vi slutte, at Islænderne have kjendt Grønlands Østkyst. Et andet Spørgsmaal er, om de ogsaa have besat den. Capt. Graahs Iagttagelser alene lede ikke til at antage det, da han aldeles ikke har fundet Rudera. Imidlertid kan det ikke have været muligt paa saa kort en Tid at undersøge Kysten paa ethvert Punkt, og at hans flittige Efterspørgsel hos Grønlænderne blev frugtesløs[4], kan heller ikke afgjøre Noget; thi Østkysten er jo overordentlig sparsomt befolket, og iblandt dens Beboere findes kun faa gamle Folk[5]. Hvor let kan da ikke enkelte Ruiners Tilværelse være forglemt!

[1]) Rejse til Grønland *p.* 169. — [2]) Eggers *p.* 256. — [3]) Olaf Tryggvesens Saga *cap.* 220. Landnama 2 *P. c.* 14. — [4]) Graahs Rejse *p.* 184 o. fl. St. — [5]) *l. c. p.* 119. 142.

Efter Wormskjolds Beretning[1] findes dog i det Mindste paa to Steder paa Østkysten Rudera af europæiske Vaaninger, og Wormskjold er ikke den eneste, der beretter dette. Ogsaa i et Brev, meddeelt i Borgervennen 1831, Nr. 6, og skrevet af en Mand, som i 20 Aar har været Handelsbestyrer i Julianeshaab, formodentlig afdøde Mørch, siges, at een Ruin findes paa Stedet Najarmiut under omtrent $64\frac{1}{2}^0$ (altsaa paa en Brede, hvor Graah har været, men formodentlig dybt inde i en Fjord, maaskee Gyldenløves Fjord, 64° 22′) og flere Ruiner mellem 65 og 66° ved Igloluarsøit (ɔ: de temmelig store Huse), paa hvis Højde Graah formodentlig ikke kom.

Denne sidste Efterretning fortjener især Opmærksomhed; thi de her omtalte Ruiner kunne med nogen Sandsynlighed antages for at være af det hos Zenoerne omtalte St. Thomas-Kloster. Vel har selv Eggers antaget Beretningen derom for Fabel[2]; men da Zenoerne ellers vise sig troværdige, og da deres Beskrivelse, skjøndt den indeholder saa paafaldende Ting, at der hørte Meget til at opfinde dem[3], dog ikke har nogen virkelig Urimelighed, betænker jeg mig ikke paa med Zurla[4] og Estrup[5], at holde den i Hovedsagen for rigtig. Man kunde for et Øieblik falde paa at troe, at Zeno virkelig havde besøgt et saadant Kloster, men at han havde angivet Localiteten urigtig, at det f. Ex. havde været paa Iisland, hvor der jo virkelig gives varme Kilder og ildsprudende Bjerge. Men ikke at tale om Usandsynligheden af at Thomasklosteret da ikke skulde være omtalt i noget iislandsk Skrift, maa vi bemærke, at der siges: man reiste dertil fra Iisland. Men hvad der ganske kuldkaster denne Hypothese er, at Beskrivelsen over Omegnen passer aldeles til Grønland, ikke til Iisland.

1) Skand. Litteraturselsk. Skrifter 10 Aargang p. 347. — 2) p. 320. — 3) Estrup i Skand. Litt. Skrifter p. 256. Hertil hører det, at Munkene frembragte Kalk af de gloende Stene, som Vulcanen udkastede, blot ved at slaae Vand paa dem, hvilket er let at forklare, naar det var Kalkstene, men dog ellers uden Exempel. S. Estrup p. 283. — 4) *Dissertazione* p. 104. — 5) p. 256.

Indbyggerne ere vilde, de bruge Baade af en Væverskyttes Form, og gjorte af Fiskes (ↄ: Sælhundes) Skind, Omstændigheder, som passe til Grønlænderne[1] ikke til Iislænderne. Zahrtmann mener vel, at Zenos Beretning om Thomasklosteret er et Udvalg af Olai Magni Efterretninger om Iislands Vulcaner[2], m. v. Men ved at sammenligne Stederne har jeg fundet Overeensstemmelsen saa ubetydelig, at jeg ingenlunde kan bifalde denne Hypothese.

Foruden de nylig anførte Levninger af Bygninger kunne endnu flere have været til, men være overgroede med Krat, bedækkede med Snee eller Iisbræer, eller aldeles ødelagte ved Storme[3]. At Iislændere have nedsat sig paa Østkysten, synes tillige at kunne sluttes deraf, at Beboerne der have langt mere Liighed med Europæerne end de andre Grønlændere[4]. At forklare dette deraf, at nogle europæiske Skibe her ere strandede[5], finder neppe Manges Bifald. Udførlige Oplysninger om den østgrønlandske Dialekt ville oplyse, om den maaskee skulde være mere blandet med skandinaviske Ord end den vestgrønlandske; det, som hidtil er bekjendt deraf, synes ikke at bekræfte det[6], ligesom man heller ikke seer Spor af iislandske Sæder, Redskaber, o. s. fr. Heraf ledes vi til den Tanke, at de iislandske Colonister paa Østkysten ere blevne udryddede paa Børnene nær, men at disse ere blevne opdragne af Grønlænderne og følgelig have antaget deres Sæder og Sprog. Med alt dette synes det efter vor nuværende Kundskab til Stederne rimeligt, at de iislandske Udvandrede paa en nu saa ugjestmild Grund, kun have havt enkelte adspredte Boliger, og ikke et saa stærkt befolket District, som Østerbygden maa have været[7]. Jeg vil ikke nægte, at det maaskee vil kunne lykkes Nogen at faae en Deel af den opdagede

[1]) Estrup *p.* 257. — [2]) See *Gentium septentrionalium historiæ breviarium Lugd. Bat.* 1652. *l.* 2, *c.* 2. 3. — [3]) Cfr. Graahs Rejse p. 137. — [4]) Graahs Rejse p. 74. 77. 119. 184 Anm. f. — [5]) Graahs Rejse p. 185. — [6]) Graahs Rejse p. 131. 193-195. — [7]) Borgervennen 1831 Nr. 6 p. 40.

Kyststrækning til at passe til de gamle Beskrivelser over Østerbygden[1]; men jeg har hidindtil ikke været i Stand til at finde Østerbygdens Overeensstemmelse med nogen af Østkystens nu opdagede Egne saa stor som med Julianehaabs District. Eggers's Henførelse af de gamle Navne til nu bekjendte Steder forekommer mig i det Hele antagelig; dog kan der mod enkelte Poster gjøres Indvendinger. Saaledes kan Öllumlengri ikke vel være Illoamiut, da denne har stærke Strømme[2], som Öllumlengri ikke skal have havt[3]. Bredefjord og Mjofjord ere uden Tvivl Sermilik, hvor en meget smal Fjord skyder sig ind fra den indre Krog af en bred. Derimod maa Isefjord (som efter Ivar Bardsen var den vestligste af Østerbygdens Fjorde) være en mere vestlig Fjord f. Ex. Arksut, Grannit-Fjorden eller maaskee endog Narksalik, som ogsaa kaldes Sermilik ɔ: Isefjord, ved Frederikshaab. Da der efter Graah forekomme Rudera ved Immartinek, og efter Beretningen i nærværende Tidsskrift B. 2. p. 324-328 ved Arksut og i Grannit-Fjorden, og da Thorhallesen endog beretter, at Saadanne findes 3 Mile sønden for Frederikshaab og siden ved enhver Fjord Syd efter[4], er det rimeligt, at Østerbygden har været regnet omtrent til Narksalik. Hertil passer det og, naar Eriksøe, udenfor Eriksfjord, siges at ligge nær ved Midten af Østerbygden[5], og paa denne Maade bliver der Plads nok til de Fjorde, som Iver Bardsen opregner[6]; hvad dem angaaer, som anføres af Bjørn Jonsen[7], da er det sandsynligt, at de tildeels ere de samme som Iver Bardsens, kun under andre Navne.

---

[1]) En for et saadant Forsøg gunstig Omstændighed er, at der paa Østkysten findes Veegsteen (Graahs R. p. 86. 93. 107), som derimod ikke forekommer i Julianehaabs District. — [2]) Graahs Reise p. 181. — [3]) Iver Bardsen hos Eggers p. 258 og hos Estrup p. 270. — [4]) Jonges Geographie 6 D. p. 598, efter Thorhallesen p. 22. 23. — [5]) Ol. Trygg. Saga c. 220. — [6]) Hos Eggers p. 289, l. 12-18. — [7]) Hos Eggers p. 293, l. 11-22.

En Hovedgrund for at henlægge Østerbygden paa Vestkysten er, at man her har fundet flere Kirkeruiner, end de Gamle have nævnt i Vesterbygden. Foruden de syv, som Eggers anfører[1], har Graah endnu to[2], saa at i Alt 9 ere fundne; men i Vesterbygden skulle kun have været fire Kirker; thi Straumsnæs, hvilken Wormskjold efter Iver Bardsen nævner som den femte, og hvis Navn snart læses Steensnæs, snart Heusnæs, er ifølge Eggers's Conjectur den samme som Sandnes (Saudnes ?) i Lysefjorden efter Kirkefortegnelsen i Flatøebogen[3].

[1]) Ved Ujrakfoak, i Fiskerfjorden (tvivlsom see nærværende Tidsskrift, B. 1. p. 103), paa Narksak, i Kakortok og Igaliko samt to i Tunnudliorbik (p. 266). — [2]) I Amaralikfjorden og ved Ikigeit, (p. 187, Anm. m.) — [3]) S. Wormskjold (i Skand. Litteraturselsk. Skrifter 10. Aarg.) p. 315. Eggers p. 289. Estrup p. 275.

Antiqvariske Efterretninger.

Grønland.

De her meddeelte Efterretninger om de fortsatte Undersøgelser paa Grønland angaaende Landets Beboelse af de gamle Nordboer ere, ligesom de i forrige Bind (S. 313-343) indførte, af Hr. Dr. C. Pingel uddragne af de Selskabet i 1834 fra dette Land tilsendte Beretninger. Til sine Uddrag af samme har Referenten ogsaa føiet nogle ham selv tilsendte Bemærkninger samt flere Oplysninger.

Julianehaabs District. Den næstsydligste iblandt Fjordene paa Vestkysten af Grønland er Narksamiut Fjorden. I Fortiden har denne, ligesom begge dens Nabofjorde Tessermiut og Illoa eller Illoamiut, været beboet af de gamle scandinaviske Colonister. Arctander omtaler[1] fire, for Resten ubetydelige og allerede den Gang (1778) meget for-

[1]) Ugeskriftet „Samleren" 6 B. S. 1169.

styrrede Ruiner, hvilke han havde truffet ved Narksak, yderst ude i Fjordmundingen paa den østre Bred, der hvor Brødre-unitetet for en halv Snees Aar siden har anlagt en ny Mission, Friedrichsthal kaldet. Da de mæhriske Brødre i Aaret 1824 her jevnede Pladsen og lagde Grundvolden til Missionsbygningerne, bleve hine, imidlertid til blotte Gruusdynger sammensjunkne, Ruiner aldeles sløifede. Ved denne Leilighed fandtes der Trækul i saadan Mængde og imellem Bygningsstenene saa mange, der synligen vare sværtede af Ilden, at man neppe kan andet end antage, at de af de Gamle opførte Bygninger, paa dette Sted i det Mindste, ere gaaede op i Luer[1]. I Gruset fandt man endvidere flere Fragmenter af forarbeidet Vegsteen, der i Grønland, som bekjendt, allerede tjente de gamle Nordboer til Kjedler og allehaande Kar. Nogle af de her fundne Vegsteensfragmenter ere afbildede i Capitain-Lieutenant Graah's Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland S. 38; andre lignende fra samme Findested har Ref. hjembragt og for flere Aar siden nedlagt i det herværende Museum for nordiske Oldsager. Ulige interessantere end disse, nu desuden aldeles forsvundne, Ruiner ved Friedrichsthal ere Ruinerne lige overfor paa den anden Side af Fjorden, ved Ikigeit. Desuagtet vedbleve de at være ubekjendte, eller i det Ringeste uændsede, indtil i Aaret 1831, da en af de daværende Missionairer ved Friedrichsthal Hr. J. A. de Fries ikke i Ruinerne selv, men over den saakaldte Huusgang (Torsuk) til et i Nærheden af dem liggende grønlandsk Huus, opdagede den med Indskrift forsynede Ligsteen, der findes beskreven i nærværende Tidsskrift B. 1. S. 222-23 og formodes at være fra det 12te Aarhundrede. Forrige Efteraar har denne fortjente Missionair, under sit Ophold her i Kjøbenhavn, tilstillet Selskabet en Tegning med vedføiet kort Beretning over Ruinerne ved Ikigeit.

---

[1]) Die Missionen der evangelischen Brüder in Grönland und Labrador. Gnadau 1831. *I.* S. 227.

Ikkun nogle faa Skridt fra Strandbredden sees Levningerne af en Bygning, der har været 75 Fod lang og 30 Fod bred. Umiddelbart op til den ene af de 75 Fod lange Mure støder en anden Bygning, der har havt samme Længde, men været 10 Fod smallere end den foregaaende. I begge ere Murene omtrent 3 Fod tykke og paa sine Steder næsten ligesaa høie; de bestaae af lutter store Steen og ere i det Hele temmelig regelmæssigen opførte. Den førstnævnte Bygning har paa Sydøstsiden havt en Udgang, der vender imod Søen. Noget over 50 Skridt fra disse to forenede Bygninger, men endnu paa Sletten, vise sig de omtrent ligesaa høie og ligesaa tykke Mure af en tredie Bygning, 45 Fod lang og 20 Fod bred. Denne er Hr. de Fries tilbøielig til at ansee for en af Fortidens Kirker, da det forekom ham, at der omkring den fandtes flere nedsjunkne Grave. Om disse i saa Fald ere fra Grønlands scandinaviske Fortid, eller blot ere ældgamle eskimoiske Begravelser, maae vi for det Første lade henstaae som uafgjort; thi vi kjende ikke faa Exempler paa, at Landets nuværende Indbyggere have valgt de gamle nordiske Ruiner til deres Begravelsespladser. Vist er det, at der netop paa det Sted, hvorom her er Talen, findes grønlandske Grave fra endog en temmelig sildig Tid, maaskee fra Midten af det forrige Aarhundrede. Museet har nemlig af Hr. de Fries selv modtaget fire tilklippede og gjennemborede Blystykker, der tilligemed en ligeledes gjennemboret hollandsk Duit af 1739 og en spansk-nederlandsk Kobbermynt fra Philip den Femtes Tid vare tagne af en eskimoisk Begravelse, som laa tæt op til den ene Endemuur af den formeentlige Kirkeruin. Omtrent 125 Skridt nordlig for denne og allerede noget op tilfjelds opdagedes en fjerde Ruin, om hvilken der blot er bemærket, at den er 42 Fod lang og 16 Fod bred; den har altsaa formodentlig intet videre Mærkeligt ved sig. Da Ref. erfarer, at Hr. de Fries, hvem vi skylde Alt hvad vi hidtil vide om Ruinerne ved Ikigeit, ikke vender tilbage til Grønland, men har fundet sin fremtidige Bestemmelse i det

sydlige Afrika, saa troer han endnu at burde tilføie, at de Fries ivrigen har bestræbt sig for, ved Ikigeit at komme paa Spor efter det manglende Stykke af den, i Aaret 1831 der opdagede, gamle nordiske Liigsteen, men forgjeves. Det er af den nu for Grønland tabte Missionairs mundtlige Forsikkringer, at denne Omstændighed er Ref. bekjendt.

Den nærmeste Fjord norden for Narksamiut er Tessermiut eller, som den af de Danske hyppigen kaldes, Nennortaliks Fjorden. Vi have allerede nævnt den som en af de i Oldtiden bebyggede Fjorde. Dens ikke faa Ruiner ere senest (i Aarene 1832 og 33) bereiste og undersøgte af den daværende Underkjøbmand og Bestyrer af Anlægget Nennortalik Hr. J. J. A. Arøe. Resultaterne af hans første Reise ere meddeelte i dette Tidsskrifts 2 B. S. 314-18. Senere har han nedsendt en, af et fuldstændigere Kort over Fjorden og Grundtegninger af de mærkeligste Ruiner ledsaget, Beretning om hans anden antiqvariske Reise i Tessermiut, hvilken vi her skulde meddele i Udtog.

Først, da Sommeren alt var tilende, den 20 Sept. 1833, tillode Forretninger Hr. Arøe at forlade Anlægget og at tiltræde Reisen til Fjorden. Ved dens Indløb, 1¼ Miil fra Anlægget, er sammes betydeligste Udsted Tuapeit (en af opskyllede Smaasteen bestaaende Strandbred), hvor Grønlænderne boe i fire-Huse. Skraas overfor Tuapeit, paa den sydøstre Side af Fjorden, danner Landet en indelukket Bugt, hvorfra der er et Overbærested over til Friedrichsthal. I Bugten selv skal der til alle Tider findes smaae Torsk (*Gadus Callarias*); men Grønlænderne give sig kun sjelden af med at fange dem. Omtrent 1 Miil fra Mundingen indtil Bugten Tessiursarsuk er Fjordens Retning nordøstlig; ligeoverfor Tessiursarsuk, hvor der voxer noget Enebærkrat, ligger Naiæt (Maagefjeldet) paa Sydøstsiden af Fjorden. Denne gaaer derpaa 2 Mile øster ind i Landet til Anniek paa Nordsiden, hvor Retningen atter bøier sig nordøstlig og nu vedbliver uforandret indtil Bunden af Fjorden, en Strækning af omtrent 6 Mile. Fjordens hele Længde kommer

paa denne Maade til at udgjøre 9 Mile. Af disse have de 3 første indtil Anniek et temmelig vildt Udseende; thi Fjorden indsluttes her af høie og steilt i Dybet nedgaaende Fjelde. Dette er især Tilfældet paa den sidste Miil, hvor det, i paakommende ondt Veir, næsten vilde være umuligt at lægge til Land med Baaden. Skraas overfor Næsset Anniek og paa Sydøstsiden af Fjorden gaaer en Bugt Tessiursak i nordøstlig Retning ind i Landet. Den har et ganske smalt Indløb, men er vel $\frac{3}{4}$ Miil dyb og $\frac{1}{2}$ Miil bred, hvorfor den ogsaa fuldkommen svarer til sit grønlandske Navn Tessiursak. Da vor Reisende havde hørt, at der inde i denne Bugt fandtes Levninger fra Fortiden, besluttede han at opsøge dem. Han traf dem inderst i Bugten, hvor de laae paa en lille Bakke, tæt ovenfor Søen. De vare temmelig ubetydelige og i en saa forstyrret Tilstand, at man ikke kunde danne sig nogen egentlig Forestilling om dem. Deres ringe Omfang lod imidlertid formode, at de neppe have udgjort mere end et Par Huse. Enhver Eftergravning her syntes derfor at være overflødig. I Nærheden af Ruinerne saaes et Gjerde, der bestod af temmelig store Stene og i en Halvcirkel gik ned til Stranden, omtrent 50 Skridt langt. Hvad dette Gjerdes egentlige Bestemmelse har været, er ikke let at indsee; thi, da det støder imod en stor Steen midt i Bakken, kan det neppe have været nogen Indhegning. Enkelte Steder rundt om paa Bakken fandtes der smaae Steenmure, saaledes opførte til store Stene, at der dannedes fiirkantede Rum af 1 til 2 Alen i Quadrat, undertiden aabne paa den ene Side; Murene vare ganske lave, kun een Steen over Jorden. Den lille Slette, som omgiver de herværende Ruiner, er overgroet med graat Mos, der ikkun hist og her afbrydes af en enkelt Vidiebusk. Lidt østen for Ruinerne løber en Elv, som kommer fra en lille Indsøe tæt ovenfor, ud i Bugten. I det Hele forekom Situationen her inde i denne afsides Bugt vor Reisende at være ret behagelig; men Bugten har, i det Mindste for Landets nuværende Indbyggere, een væsentlig Feil, den nemlig at den lægger sig

ender sig i en steil Gruusklint. Hvad Markens nuværende Beskaffenhed angaaer, da er den overalt begroet med det skarpe Mos, hvorunder der ei findes den ringeste Muldjord, men et Lag bruunt Gruus af en Fods Mægtighed og derunder hvidt Sand. Da der fra Kvannerset ikke regnes uden en lille Miil op til den sidste Birkekratskov i Fjorden, og vor Reisende havde Lyst til ved samme Leilighed ogsaa at besee denne, afreistes der henimod Aften fra Kvannerset. Efterat han først havde passeret Næsset Sikfarikfok (den gode Strandbred), kom han til Stedet, der ligger paa høire Haand inde i Bugten.

Den følgende Morgen (den 23de) sneede det, hvorfor han først op ad Dagen kunde komme ud og see sig om. Idet han nærmede sig den herværende Elv, traf han, paa dens nordre Bred og i en Afstand fra Stranden af omtrent 100 Skridt, ganske uformodentligen paa nogle, af Enebærkrat overgroede, Muurlevninger. De forekom ham at have Lighed med en Haveindhegning og indesluttede en, noget uregelmæssig, langagtig Fiirkant: de to længere Mure fandtes at være, den ene 38 og den anden 42½ Alen lang; af de to kortere holdt den ene 23 og den anden 25½ Alen i Længden. Det indvendige Rum var steenfrit og vendte mod SSV. Ved at følge Elven, som i Bugter slynger sig igjennem Dalen, et Par tusinde Skridt, kom han til Indsøen, der har givet Stedet dets grønlandske Navn Teosermiutiak (de, der boe ved det middelmaadig store, ferske Vand). Søen har Skikkelse af en Halvmaane og strækker sig i en Fjerdingveis Længde op i Landet, hvor den, efter Grønlændernes Sigende, staaer i Forbindelse med en anden Indsøe, der ligger skjult bag ved den. Da vor Reisende vendte tilbage fra den førstnævnte Indsøe og trængte sig igjennem Vidiekrattet, traf han midt paa Sletten en noget aabnere Plads og paa denne en anden, betydeligere Ruin. Denne laa omtrent 300 Skridt i NO. for den første Ruin ved Elven og ligesaa langt fra Strandbredden. Ligesom hiin vendte den imod Solsiden, og indtog en Strækning af 70 Alen i Længden og 30 i Breden. Af dette

e ubetydelige Ruiner. Stedet har formodentligen faaet sit n af en Dal, der her gaaer øster op i Landet og lukkes af det Fjeld Suikkarsoak (det Urokkelige eller Tilforladelige), des kaldet paa Grund af at steile, lodrette Klippevægge danne dets Sider. Ovre paa den anden Side af Fjorden, i Syd- herfra, hæver sig en anden meget høi Fjeldtop Nappar- dak (den store Støtte) kaldet. Begge disse Fjelde sees, man fra Nennortalik reiser indenom Sermesok til anehaab, det første som en høi Kirke med et lille Taarn det andet som et høit og smalt Spiir. Fremdeles viser sig paa Nordsiden af Fjorden ned mod Akpaitsivik tre ser ved Siden af hinanden, hvilke efter Grønlændernes Paa- skulle være Varder. Dette er maaskee ikke saa utroeligt, Hr. Arøe anseer det for, da han selv indrømmer, at hine ser i Afstand virkeligen ligne Varder, og der hvad han synes at have vidst, ved Akpaitsivik findes Ruiner[1], de le paa Nordvestsiden af Fjorden, vi hidtil kjende. I saa turde Varderne rimeligviis hidrøre fra vore nordiske For- e, der have efterladt sig ikke faa Varder i Grønland, dog mmeligen ikkun inde i Fjordene.

Næsten hele den følgende Dag (den 22de) blev anvendt til flere Steder at grave i de herværende Ruiner af betydeligt fang; men disse Bestræbelser bleve denne Gang ligesaa frug- se, som de Aaret i Forveien havde været. Med Hensyn Ruinerne selv, har Hr. Arøe kun føiet en eneste Biomstæn- ed til sin tidligere Beretning om dem, den nemlig, at der n ene Ende af Ruinerne (uden Tvivl menes her den større ling af Ruiner østen for den lille Bæk) findes tvende gamle nlænbergrave, i hvilke dog nu Intet er tilbage uden Menneske- . Om Marken nedenfor de to for sig liggende Ruiner (ve- for Bækken) bemærker han ved samme Leilighed, at den med tagelse af enkelte store Stene er ganske jevn og flet, og at strækker sig omtrent 200 Skridt ned til Stranden, hvor den

[1] Ugeskriftet „Samleren" 6 B. S. 1174.

om Vinteren. Ved Bugtens Indløb have Grønlænderne en Vinterplads, hvor der staaer et Par Familier.

Den 21de fortsattes Reisen ind ad Fjorden, der fra Tesiursak af faaer et venligere Udseende. Den gaaer herfra, som allerede ovenfor blev bemærket, i næsten lige Linie indtil Bunden. Skjønt den endnu bestandigen omgives af de høieste Fjelde, jevne disse sig dog for det Meste i et fladt udgaaende og smukt bevoxet Underland, der danner Fjordbreddeme. I Baggrunden viser den skinnende Jisblink sig. Da nogle af de mærkeligste Ruiner i Tessermiut Fjorden, de ved Storelven (Korsoak) og den, østen for samme liggende, store Indsøe, allerede vare blevne undersøgte Aaret i Forveien (nærværende Tidsskr. B. 2 S. 314-17), saa landedes der ikke før ved Niakornarsuk (et knoldet Næs, som ligner et Hoved). Fra Tesiursak antages der at være omtrent 2½ Miil til Niakornarsuk, der ligeledes ligger paa Sydøstsiden. De herværende Ruiner befinde sig, i en Afstand af omtrent 100 Skridt fra Stranden, paa Nordøstsiden af Næsset. De indtage en bugtet Rygning af omtrent 100 Alens Længde og 10 Alens Brede, og vende, som sædvanlig, imod Syd; men de ere i en saa aldeles forstyrret Tilstand og tildeels saa overgroede af Lyng og Krat, at Murene ere blevne ukjendelige. Tæt ovenfor de øvrige fandtes dog en Ruin, der endnu fremviste en Afdeling i Midten og omtrentlig skjønnedes at være 19 Alen lang og 7 Alen bred. Ruinerne ved Niakornarsuk omgives af noget bakkede, men temmelig betydelige Marker, der ere overgroede af graat Mos og Bærlyng. Vidier og smaat Birkekrat bedække Fjeldsiderne, og paa Breddeme af en lille Bæk, der flyder sønden om Ruinerne, voxer Angelica og Enebærbuske. Fra Niakornarsuk gik Reisen endnu samme Dag 2 Mile dybere ind i Fjorden til Kvannerset, hvor Hr. Arøe havde i Sinde at fortsætte de Aaret i Forveien begyndte Eftergravninger. Kort førend han naaede Kvannerset, viste hans indfødte Ledsagere ham et Sted Koromiut (Dalboerne) kaldet, hvor der efter deres Sigende skal forefindes

nogle ubetydelige Ruiner. Stedet har formodentligen faaet sit Navn af en Dal, der her gaaer øster op i Landet og lukkes af det høie Fjeld Suikkarsoak (det Urokkelige eller Tilforladelige), saaledes kaldet paa Grund af at steile, lodrette Klippevægge danne Fjeldets Sider. Ovre paa den anden Side af Fjorden, i Sydvest herfra, hæver sig en anden meget høi Fjeldtop Nappar-sorsoak (den store Støtte) kaldet. Begge disse Fjelde sees, naar man fra Nennortalik reiser indenom Sermesok til Julianehaab, det første som en høi Kirke med et lille Taarn paa, det andet som et høit og smalt Spiir. Fremdeles viser der sig paa Nordsiden af Fjorden ned mod Akpaitsivik tre Spidser ved Siden af hinanden, hvilke efter Grønlændernes Paastand skulle være Varder. Dette er maaskee ikke saa utroeligt, som Hr. Arøe anseer det for, da han selv indrømmer, at hine Spidser i Afstand virkeligen ligne Varder, og der hvad han ikke synes at have vidst, ved Akpaitsivik findes Ruiner[1], de eneste paa Nordvestsiden af Fjorden, vi hidtil kjende. I saa Fald turde Varderne rimeligviis hidrøre fra vore nordiske Forfædre, der have efterladt sig ikke faa Varder i Grønland, dog fornemmeligen ikkun inde i Fjordene.

Næsten hele den følgende Dag (den 22de) blev anvendt til paa flere Steder at grave i de herværende Ruiner af betydeligt Omfang; men disse Bestræbelser bleve denne Gang ligesaa frugtesløse, som de Aaret i Forveien havde været. Med Hensyn til Ruinerne selv, har Hr. Arøe kun føiet en eneste Biomstændighed til sin tidligere Beretning om dem, den nemlig, at der i den ene Ende af Ruinerne (uden Tvivl menes her den større Samling af Ruiner østen for den lille Bæk) findes tvende gamle Grønlændergrave, i hvilke dog nu Intet er tilbage uden Menneskebeen. Om Marken nedenfor de to for sig liggende Ruiner (vesten for Bækken) bemærker han ved samme Leilighed, at den med Undtagelse af enkelte store Stene er ganske jevn og flet, og at den strækker sig omtrent 200 Skridt ned til Stranden, hvor den

[1]) Ugeskriftet „Samleren" 6 B. S. 1174.

ender sig i en steil Gruusklint. Hvad Markens nuværende Beskaffenhed angaaer, da er den overalt begroet med det sorte Moos, hvorunder der ei findes den ringeste Muldjord, men et Lag bruunt Gruus af en Fods Mægtighed og derunder hvidt Sand. Da der fra Kvannerset ikke regnes uden en lille Miil op til den sidste Birkekratskov i Fjorden, og vor Reisende havde Lyst til ved samme Leilighed ogsaa at besee denne, afreiste han henimod Aften fra Kvannerset. Efterat han først havde passeret Næsset Sikkarikfok (den gode Strandbred), kom han til Stedet, der ligger paa høire Haand inde i Bugten.

Den følgende Morgen (den 23de) sneede det, hvorfor han først op ad Dagen kunde komme ud og see sig om. Idet han nærmede sig den herværende Elv, traf han, paa dens nordre Bred og i en Afstand fra Stranden af omtrent 100 Skridt, ganske uformodentligen paa nogle, af Enebærkrat overgroede, Murlevninger. De forekom ham at have Lighed med en Haveindhegning og indesluttede en, noget uregelmæssig, langagtig Firkant: de to længere Mure fandtes at være, den ene 38 og den anden 42½ Alen lang; af de to kortere holdt den ene 23 og den anden 25½ Alen i Længden. Det indvendige Rum var steenfrit og vendte mod SSV. Ved at følge Elven, som i Bugter slynger sig igjennem Dalen, et Par tusinde Skridt, kom han til Indsøen, der har givet Stedet dets grønlandske Navn Tessermiutiak (de, der boe ved det middelmaadig store, ferske Vand). Søen har Skikkelse af en Halvmaane og strækker sig i en Fjerdingveis Længde op i Landet, hvor den, efter Grønlændernes Sigende, staaer i Forbindelse med en anden Indsøe, der ligger skjult bag ved den. Da vor Reisende vendte tilbage fra den forstnævnte Indsøe og trængte sig igjennem Vidiekrattet, traf han midt paa Sletten en noget aabnere Plads og paa denne en anden, betydeligere Ruin. Denne laa omtrent 300 Skridt i NO. for den første Ruin ved Elven og ligesaa langt fra Strandbredden. Ligesom hiin vendte den imod Solsiden, og indtog en Strækning af 70 Alen i Længden og 30 i Breden. Af dette

Rum vare 24 Alen i Quadrat i Ruinens østre Ende opfyldte med sammenstyrtede Stene. Her vare tvende imellem dem selv (og tillige, som det af Tegningen sees, med Ruinens længere Sider) parallele Mure endnu synlige; hver af dem var omtrent 12 Alen lang og bestod af store, svære Steen. Det øvrige indvendige Rum i denne Ruin var overgroet med Enebærlyng. Enkelte ophøiede Steder syntes imidlertid at tyde hen paa, at der agsaa her laae Steendynger underneden; men kun i Ruinens yderste Rand vare Stenene blottede og synlige. Af denne Ruins hele Beskaffenhed er Hr. Arøe tilbøielig til at formode, at der i Fortiden maa have staaet en Kirke paa dette Sted; men han savner de Ruiner i Nærheden, som maatte antages for at være Levninger af Menighedens Boliger. Denne sidste Omstændighed er imidlertid kun af liden Vægt i ethvert sparsomt befolket Bjergland; vi kunde letteligen anføre en Mængde eenlig liggende Kirker i Norge og paa Island, men ville hellere holde os til Grønland og her blot anføre den fuldstændigst bevarede og derfor sikkreste blandt dette Lands Kirkeruiner, den i **Kakortok**. For Resten bemærker vor Reisende selv, at **Kvannerset** ikke ligger længere borte fra **Tessermiutiak**, end at de derværende Beböere have endog kunnet gaae herop til Kirke; Veien imellem begge disse Steder er temmelig god, men nu overgroet af Krattet. Da Sneen ikke gik bort før høit op paa Dagen, kunde Hr. Arøe ikke, som han ellers havde ønsket, den Dag foretage en nærmere Undersøgelse af den større Ruin ved **Tessermiutiak**, og tøve her endnu en Dag turde han ikke, da han dagligen ventede et Fartøi fra Colonien, ved hvis Ankomst til Anlægget han nødvendigen selv maatte være tilstede. Der fandt derfor ingen Eftergravning Sted. Om Egnen ved **Tessermiutiak** bemærker han til Slutning, at Dalen her er temmelig viid, og at den overalt er bevoxet med Birketræer, saa gode som disse falde i Grønland, og Vidier imellem hinanden; de voxe endog et Stykke op ad Fjeldene, som omgive Dalen. Rønnetræer, hvoraf han Aaret i Forveien ved **Kingoa** havde truffet enkelte 4 til 5 Alen høie men kun en Tomme

tykke Skud, kunde han derimod ikke opdage i Krattet ved Tesermiutiak. For Resten er det oftere omtalte, hvidgraae Mos ogsaa her det herskende. I Nærheden af Ruinerne groe dog nogle Syrer, og paa et Par gamle grønlandske Teltepladser nede ved Stranden voxer der lidt grovt Græs. Ellers frembringer Fjorden hverken her eller paa noget andet Sted Græs, men kun Mos og Lyng. Uagtet Elven ved Tesermiutiak ikke er ubetydelig, findes der dog ingen Ørreder i den, formodentligen fordi den ved sit Udløb danner et lille Vandfald. Paa nogle Smaaskjær i Indsøen have Maager og Lommer deres Reder; det er for at indsamle disse Fugles Æg, at Grønlænderne om Sommeren besøge Stedet.

Inden vor Reisende den næste Dag (den 24de) begav sig paa Hjemveien, gik han om Morgenen over Land til det norden for Tesermiutiak beliggende Næs, som efter et Slags Muslinger, der gives her, har faaet Navn af Oidlovet (formodentligen Uidlut, Pluralis af Uilok, Mytilus edulis). Fra en lille Klippe paa dette Næs tog han det Inderste af Fjorden i Øiesyn. Tæt nedenfor Næsset har en Elv, hvori der findes Laxørreder, sit Udløb i en Bugt. Her er tillige den yderste Grændse for Birkeskoven, der slet ikke forekommer paa Fjordens nordre Bred; denne har kun paa tre Steder noget Krat af Ener. Hiint Sted kalde Grønlænderne Tinninertok (den udfaldende Strand), fordi der herfra gaaer et langt grundt Sandrev ud i Fjorden. Fra Oidlovet har man Iisblinken for sig i NNO.; den skyder her paa to Steder ud i Fjorden. Den mindre Arm, som bærer Navn af Sermelitiak, skal, efter Grønlændernes Forsikkring, i de senere Aar være stærkt i Tiltagende; dog synes den endnu ikke at kalve synderlig Iis ud. Vesten for Iisblinken skal der være et Overgangssted til Fjorden Sermelik; en anden Overgang fører fra Bunden (Kingoa) af den store Indsøe ind i Illoamiut Fjorden østen for Friedrichsthal, hvor dette Steds Grønlændere pleie at staae paa Sommerfangst. Ved Tesermiut Fjorden fortjener det endnu at bemærkes, at den hver

Vinter fryser til, inde fra Fjordbunden af og ud til Storelven (Korsoak), omtrent midtveis i Fjorden. Af denne Grund er den øvre Deel af Tessermiut ubeboelig for Grønlænderne, som kun i den bedre Aarstid tage derop, enten for i Elvene at fange Ørreder, hvoraf der især ved Korsoak falder en Deel, eller for at øse Lodder *(Mallotus arcticus)* ved Kvannerset. Dog slaaer den sidste Fangst undertiden feil. Da Lodderne ikke alene komme silde herop, men tillige ofte falde smaae og i et ringe Antal, foretrækker derfor en Deel af Omegnens Grønlændere at gaae ind i Agluitsok Fjorden ved Lichtenau og der at forsyne sig med denne, for dem ikke uvigtige, Vinterprovision. Rognkalden *(Cyclopterus Lumpus)* fiskes om Foraaret i Egnen af Korsoak, hvor der tillige fanges baade spraglede Sælhunde og Fjordsæle; de sidste faaes ogsaa oppe i Bunden af Fjorden, tæt under Iisblinken.

Den 24de Sept. 1833 tiltraadte Hr. Arøe som sagt Tilbagereisen og naaede den følgende Dags Eftermiddag sit Hjem Nennortalik. Ved hans tvende Undersøgelsesreiser i Aarene 1832 og 33 er Tessermiut Fjorden for Tiden en af de bedst bekjendte Fjorde i hele Grønland, og det ikke blot i antiqvarisk, men selv i geographisk Henseende. Hans Efterfølger ved Nennortalik, Hr. Assistent Ove Nielsen, har lovet at ville udvide disse Undersøgelser til de norden for Tessermiut Fjorden liggende Øer, hvor der, og navnligen paa Sydøstsiden af den store Øe Sermesok[1], skal findes enkelte Ruiner. Ihvor ubetydelige disse end maatte være i Sammenligning med dem inde i Fjordene, vil det alligevel være interessant at erfare noget nærmere om hine, netop fordi der ere saa faa af dem, og fordi det er sandsynligt, at de, af Landets gamle Indbyggere ude paa Øerne opførte Bygninger maae have havt en ganske anden Bestemmelse, end de sædvanlige inde i Fjordene.

[1]) Ugeskriftet „Samleren" 6 Bd. S. 1183 og Graah's Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland. S. 37.

Om Igalikko Fjorden og dens Oldtidsminder have vi denne Gang et Par ældre Notitser at meddele vore Læsere; de ere uddragne af en Skrivelse, dateret Godthaab den 8de Juni 1832, fra den endnu i Grønland reisende Botaniker Hr. J. Vahl. Paa en naturvidenskabelig Excursion i den søndre Arm[1] af Fjorden havde han, efter omtrent en Times Vandring ind ad Landet til, stødt paa en isoleret nordisk Ruin, hvis Tilværelse hidindtil synes at have været Europæerne ubekjendt. Stedet, hvor den fandtes, var opfyldt med Flyvesand, der hyppigen havde sammendynget sig i Bakker. Paa en saadan (som det syntes) stod et lidet, temmelig forfaldent Steenhuus, i hvis Mure han ikke kunde opdage noget Spor af Bindemiddel; men Stenene passede saa vel til hinanden, at han fristedes til at antage dem for at være noget tilhuggede. Uagtet Ref. kun kjender lidet til Sandflugten i Grønland, maa han dog efter de Erfaringer, vi fra vort eget Fædreland ere i Besiddelse af, ansee det for lidet sandsynligt, at den af Hr. Vahl opdagede Ruin skulde staae paa en virkelig Sandmile, der er af bevægelig Natur og tilbøielig til i Aarenes Løb at flytte sig; han skulde derimod snarere troe, at de Gamle have opført den her omtalte, isolerede Bygning paa fast Grund, paa en Høi, som først senere er bleven bedækket af Flyvesandet. I den nordre Arm af Igalikko Fjorden, eller det egentlige Igalikko, havde samme Reisende fundet Leilighed til at undersøge et Par af de derværende Steenvarder, som Grønlænderne tilskrive vore nordiske Forfædre (N. T. f. O. 1 Bd. S. 99). Begge Varderne stode ikke langt fra hinanden paa et

[1]) Brevets Forf. giver denne Arm af en bekjendt Fjord intet Navn. Temmelig hyppigen er den bleven benævnt Kaksiarsuk (en ikke betydelig Fjordbugt med en meget smal Indgang). Men denne Benævnelse, der slet ikke passer paa den Fjordarm, hvorom Talen her er, synes ene at være tillagt den ved en Misforstaaelse af Arctander, som (Samleren 6 Bd. S. 1207) omtaler Karrajutsok paa den ene og Kaksiarsuk paa den anden Side af Elven, der løber ud i den sydlige Arm af Igalikko Fjorden. Ref. har hørt den benævnes Kyardlek (det Sydlige) af Beboerne i den nordre Arm.

omtrent 1000 Fod høit Fjeld, der sænker sig næsten ned til Ruinerne i Igalikko og de nuværende Beboeres Huse. Da dette Fjeld rager frem over alle de andre Fjelde, som omgive det, kunne Varderne ikke blot sees i en Deel af Igalikko Fjorden, men endogsaa inde i Tunnudliarbik, der ved Overbærestedet Itiblirsoak staaer i Forbindelse med Igalikko. Varderne vare, da Hr. Vahl besøgte dem, endnu i fuldkommen Stand; de havde en Høide af omtrent 6 Fod og ved Basis 3 Fod i Gjennemsnit.

Fra Igalikko Fjorden har Museet for Oldsager atter erholdt to Stykker Klokkemalm, det ene nedsendt af Missionairen ved Lichtenfels Hr. J. P. Lund, det andet hjembragt af den nuværende Pakhuusforvalter ved den kongelige færøiske Handel Hr. G. H. Wolff. Det første synes at være et Fragment af Nederdelen af en sønderslaaet Klokke; det sidste var fundet ved Upernaviarsuk paa Sydsiden af Fjorden, fra hvilket Sted Museet besidder det betydeligste af alle de hidindtil i Grønland fundne Stykker Klokkemalm. Det er ikke urimeligt, at den største Deel af disse, ihvor de saa end senest ere blevne fundne, oprindeligen stammer fra Igalikko. Deres Mængde har maaskee givet den nærmeste Anledning til et Sagn iblandt Grønlænderne, ifølge hvilket de gamle Kablunakker i Igalikko skulle have havt en Kirkeklokke af et saadant Omfang, at man i flere Miles Afstand f. Ex. i Kakortok kunde høre, naar der i Igalikko ringedes sammen til Gudstjeneste.

Disse tvende Fragmenter af gamle Klokker ere de eneste Levninger fra Grønlands nordiske Fortid, som i Løbet af Aaret 1834 ere bragte tilveie. Derimod har Museet fra flere Sider modtaget Sendinger af eskimoiske Oldsager, om man ellers med Føie kan anvende denne Benævnelse paa grønlandsk Huusgeraad og Fangeredskab, der vel i Almindelighed neppe er et Aarhundrede gammelt. Vi have allerede ovenfor omtalt de gjennemborede Blystykker og europæiske Mynter, som bleve fundne i en eskimoisk Begravelse ganske i Nærheden af de nordiske Ruiner ved

Undersøgelse om det gamle Kloster, der skal have ligget ved Elvedgaard i Fyen; af Prof. Dr. Vedel Simonsen.

Ingenlunde i den forfængelige og derhos saare mislige Hensigt, at giøre en Gaard, min Familie nu fast i 100 Aar har eiet, ærværdigere ved Ælde, fornyer jeg herved Mindet om det gamle Sagn, i Følge hvilket den — endnu før den blev Herregaard — skal have været et Kloster [1]. Ligesaa lidet bevæges jeg dertil ved de Beviser, jeg til Sagnets Understøttelse i Historien maatte have forefundet, eller ved Mærkeligheden af de paa Stedet selv tilbageblevne Levninger og Spoer; thi disse ere faa og hine savnes aldeles. Men det, der især foranlediger mig til at giøre dette Æmne til Gienstand for en Undersøgelse, er det, som mig synes, tilgivelige Ønske endnu ved eet Exempel mere at understøtte den sikkert ikke uvigtige Sandhed, at, — ligesom der, i Følge Ordsproget, ikke gaaer Røg uden af Brande, — saaledes er heller intet gammelt og vidt udbredt Sagn, i hvor urimeligt det end ved første Diekast maatte synes, aldeles blottet for historisk Grund, naar vi blot ville giøre os Umage med at sigte Klinten fra Hveden og at afpille Skallen fra Kærnen; og at man desaarsag maae være saare vaersom med at forkaste et saadant Sagn i det Hele, om end ofte meget, ja! stundom det meste deraf kunde være Fabel og senere Digter-Udsmykning. At bidrage noget til denne Sandheds klarere Udvikling er saaledes de følgende Blades væsentligste Hensigt.

Elvedgaard i Veflinge Sogn, Skoubyeherred og Odense Amt, er bekiendt som en af Landets gamle Herregaarde. Den

---

[1]) Et Sagn, der ogsaa omtales i Andersens fyenske Folkeeventyr: Døbningen (Andersens Digte 1830, *p.* 105 *sq.*).

nærværende grundmurede og af Graver omgivne Bygning[1] er, paa faa Undtagelser nær (f. Ex. Ladegaardens Ombygning, Nedbrydelsen af tvende fiirkantede 2-Etages Taarne for Enden af Borgegaardsfløiene, og den Deel af Gravernes Fyldning, der omgav Ladegaarden og adskilte denne fra Borgegaarden), aldeles den samme, som den Oberst Ulr. Fred. v. Brüggemann, i Følge en over Indgangen anbragt Inscription, i Aaret 1721 lod opføre.

Den forrige Bygning, som skal have været af 1590 (D. Atl. 6. *p.* 628), var derimod i meget fra den nuværende forskiellig; thi den Tid laae Borgegaardens Hovedfløi *(Corps de Logis)*, som da kun var af Bindingsværk, i Sønder (i Stedet for nu i Øster), hvoraf atter var en Følge, at Haugen strakte sig fra Nord til Syd, i Stedet for nu fra Vest til Øst; dernæst laae Staldgaarden enten der, hvor Ladegaarden nu ligger, altsaa i Vest for Borgegaarden, eller, som andre ville, i Nord for Borgegaarden, og altsaa ligeoverfor sammes Hovedfløi, nemlig paa en af Grave omflydt Holm, der siden 1721 er blottet for Bygning og anlagt til Hauge; Indkiørselen til Vindebroen, som laae vesten for Hovedbygningen, var dernæst forsynet med et hvælvet Porttaarn, hvis Spir 1721 fandtes nedsænket i Graverne; og endelig laae Ladegaarden i en betydelig nordlig Afstand fra Borgegaard og Staldgaard, nemlig ingenlunde paa samme Sted, hvor den nu siden 1721 er beliggende, men tvertimod, i Følge Sagnet, $\frac{5}{8}$ Fierdingvei eller 2500 Alen længere mod Nord paa et Sted i Haarslev Sogn, der endnu deraf skal bære Navn af Ladebølle (Hlaðaból), hvorfor det ogsaa indtil denne Dag er et almindeligt, og derved blot forklarligt, Sagn her paa Egnen, at Gaardens Borgegaard ligger i Veslinge-, men dens Ladegaard i Haarslev-Sogn.

Dog — endnu i en lang Række af Aar før dette sidstomtalte Tidsrum (1590-1721) maae der allerede have været

[1]) Den findes kobberstukken af Hr. G. H. Petersen i hans danske Prospecter.

Herregaardsbygning her paa Stedet; thi Gaardens Navn, saavel som dens adelige Eiere, forekomme allerede 1572 (Otto Brahes Enke, Birthe Bille til Elved, paa Prædikestolen i Veflinge Kirke), 1544 (Erik Madsen Bølle paa Elved, i et Document), 1532 (Erik Byller til Ilvydh i et Document), 1531 (Erik Bøller til Eluidt, i et Document), 1528 (Erik Waagen til Elleuidt, hos Hvitfeldt *p.* 1311), 1509 (Kirstine Eriksdatter Rosenkrantz til Ylwedh i gl. D. Mag. 6. *p.* 187), 1493 (Ridderen Frederik Borsebek til Elvit, paa en Liigsteen i S. Knuds Kirke i Odense) og 1436 (Væbneren Hærthwig Heysthæn aff Olwedæ, i et Diplom). Dog hvorledes Bygningen den Tid har været beskaffen, dertil har, saavidt jeg veed, ikke mindste Spoer vedligeholdt sig; heller ikke har man Aarsag til at troe den i nogen væsentlig Deel fra den sidstomtalte forskiellig; thi man pleiede jo allerede i dette sidstnævnte Tidsrum (1436-1590) at indgrave (eller med Grave at omgive) sin Gaard (D. Hist. X, *p.* 168, 614. XI, *p.* 208. XII, *p.* 308. XIII, *p.* 713, 714. Atl. 4, *p.* 760. 6, *p.* 635). Gaardens Hovedbygninger bestode allerede da, som senere, af Borgegaard og den saakaldte Forborg eller Staldgaarden (Hvitfeldt *p.* 1089. 1442-3. D. Hist. XI, *p.* 208. XIII, *p.* 713. Atl. 4, *p.* 445. 5, *p.* 769-70), og Ladegaarden laae allerede da et godt Stykke affondret fra det øvrige paa Marken (Sjæl. Lov B. 2, *c.* 33. Jydske L. B. 11, *c.* 46. Nyerups Skildring af D. I, *p.* 197.)

Endelig tilføier et hos Gaardens Eiere og Omegnens Beboere fra umindelige Tider vedligeholdt Sagn[1], at Gaarden, endnu før den blev Herregaard, skal have været et Kloster, ja! endog et Nonnekloster, hvis Bygninger dog ikke ganske laae paa den nærværende Gaards Plads, men 500 Alen mere i Nordost, nemlig i Udkanten af Skoven og 120 Alen bag ved den, omtrent 3½ Td. Land eller 49000 □ Alen store Søe,

[1]) I det mindste kaldtes det allerede saaledes, da mine Bedsteforældre 1745 modtoge Gaarden.

der af sit senere Brug i vore Dage almindeligviis kaldes Mølledammet[1].

At nu forommældte Sagn ikke ganske er grundløst, derom vidner ikke blot dets Ælde i Almindelighed, men Stedet selv, hvor Klosteret skal have staaet, kaldes endnu fra ældgammel Tid af Nonnebierget; en derved liggende Teglværksslade kaldes Nonnebiergsladen; en flad Plads derhos Nonnebiergs-Planen og et Led ved samme Nonnebiergs-Leddet. Den Mose, som løber bag om Nonnebierget og fører til en nordnordvest derfor og i Udkanten af Skoven beliggende Banke, hvor Klosterets Capel skal have staaet, kaldes endnu Kirkemosen, og Gangstien langs samme kaldes endnu Kirkestie eller Kirkestænte, uagtet den aldeles ikke fører til den nuværende, en Fierdingvei derfra og fast i modsat Retning beliggende, Kirke. Det omtrent i Vesten for Klosteret beliggende Sted, hvor Kloster-Skolen i gamle Dage skal have ligget, kaldes dernæst endnu Skolebanken; ja! man forevisser endnu en ved Rudera af en Jordvold indhegnet og i Syd for Klosteret beliggende Plads i Skoven, hvor Klosterets Kirkegaard skal have været. Formodentlig have desuden en heel Deel andre Steder der i Nærheden i ældre Tider baaret klosterlige Navne, men disse ere Tid efter anden fortrængte af nyere Benævnelser, som en paa Pladsen i senere Aarhundreder anlagt Mølle og Smeddie og et sammesteds indrettet Teglværk have foranlediget. Ja! man kunde vel endogsaa fristes til at troe, at Skoven selv, i Anledning af dette Kloster, kunde have faaet Navn af Helgi-viðr eller Helg-viðr ɔ: den indviede og hellige Skov, og at dette Navn ved Aarhundreders Udtale omsider var forvansket til El-ved; thi endskiøndt der vist nok her, som overalt i de fleste af vore Skove, ere mange Elle og Ellemoser ved Gaarden, er det dog vel neppe troeligt, at den deraf skulde have sit Navn, siden disse Elle i Forhold til Bøgene og Egene ikkun udgiøre den mindste

[1]) Og hvis Prospect, — fremstillet i et nydeligt Oliemalerie af Hr. Scheuermann, — i Aar har været til Skue paa Konst-Akademiets Udstilling i Kiøbenhavn.

og derhos den mindst anseelige Deel af Skoven[1]. Endelig er det saa kaldte Nonnebierg — hvad som er et ikke uvæsentligt Beviis for Sagnets Rigtighed — øiensynligen en ved Konst opkastet Banke, saa at man endnu omkring ved samme, paa et iøvrigt fladt Terrain — seer umiskjendelige Spoer af de Fordybninger og Slag, hvoraf Jorden til Bankens Opkastning er udgravet. Af den Mængde Stene, saavel Kampe- som Muursteen, der findes i Grunden, tør jeg vel intet med Sikkerhed slutte, da der, som sagt, i senere Tider har været Teglværk og dermed forbundne Bygninger om just ikke paa Stedet selv, saa dog i Nærheden af samme; og endnu mindre tør jeg naturligviis stole paa de gamle Teglværk-Arbeideres Vidnesbyrd (fra 1718 til 1798), der saa ofte om Natten, fra deres Vagtstuevindue af, saae Nonnerne drage i Procession og aldrig kunde faae deres Middagssøvn i Roe paa det saa kaldte Nonnebierg, fordi de idelig hørte Klokkerne gaae og Nonnerne synge under Jorden; dog bestyrker i ethvert Tilfælde ogsaa dette sidstanførte den rodfæstede Troe paa Klosterets forbums Existence.

Adspørge vi derimod Historiens Vidnesbyrd, da ere saavel dens Documenter som Annaler aldeles tause i denne Henseende og vide end ikke det mindste om nogetsomhelst Elved-Kloster at berette. Og ville vi endogsaa, for at forklare denne Historiens Taushed, antage, at Stedet i sin Klosterperiode ikke havde baaret Navn af Elved, som maaskee blot var Skovens Navn, men derimod snarere, i Følge Ordets Betydning, af den hellige eller den gamle Skovs Kloster, eller maaskee endnu allersnarest af den Orden, hvortil det henhørte, saa omtales der dog, saavidt jeg veed, end ikke et eneste fyenskt Kloster i Historien, hvis Plads man jo vidste i andre Landets Egne paa det bestemteste at opvise; og skiøndt vor Klosterhistorie vel endnu — alle Pastor Dau-

[1]) Langt snarere vilde jeg altsaa troe (hvis man forkastede den førstanførte Etymologie), at Skoven da — i Modsætning til Landets yngre Skovopfredinger — kunde have Navn af **Elli-viðr** eller den gamle Skov.

gaards priisværdige Bestræbelser uagtet — er høist mangelfuld, saalænge Archiv-Documenterne i denne Henseende ikke tilfulde ere undersøgte, ja! maaskee endogsaa stedse vil blive det, fordi en stor Deel af disse Documenter ved Reformationen enten ere bortførte eller lagte øde, — saa vilde det dog vel være alt for meget vovet at antage, at Historien end ikke med et eneste Ord skulde have omtalt et virkeligt og derhos i længere Tid existerende Kloster her i Landet.

I denne min Tvivlraadighed, hvorledes jeg skulde kunne forene Historiens Taushed med Stedets Spoer, Benævnelsernes Vedligeholdelse og Sagnets Vidnesbyrd, var det egentlig den Omstændighed, at Klosteret allerede, i Følge det foregaaende, før 1436 skulde være ophævet og til en Herregaard forvandlet, der bragte mig paa en, som mig synes, saare rimelig Udvei, hvorved man hverken træder Historien eller Sagnet for nær, og der altsaa, som en Middelvei mellem tvende Yderligheder, her, som ved de fleste Tilfælde i Livet, vel snarest og som den sikkreste turde følges.

Det er nemlig bekiendt, at Indretningerne for Reisende i den tidlige Middelalder vare yderst mangelfulde her til Lands, og at saaledes offentlige Herberger ogsaa savnedes aldeles (Daugaards Klosterhist. *p.* 92[1]); saa at der altsaa for den Veifarende eller Reisende — i det mindste for den ubemidlede og ubekiendte Rei-

[1]) En Sætning, hvis Sandhed ingenlunde kuldkastes ved det at de saa kaldte *Tabernæ*, — et Ord, som Suhm i sin D. Hist. sædvanlig oversætter ved Kroer — allerede nævnes her i Landet 1192) D. Hist. VIII, *p.* 259), 1241 (*ibid.* X, *p.* 7), 1254 (X, *p.* 250), 1263 (X, *p.* 478), 1266 (X, *p.* 573), 1269 (X, *p.* 638), 1299 (XI, *p.* 313) og 1300 (XI, *p.* 361), thi for det første betyder *taberna* blot en Bod i Almindelighed, være sig Kiøbmandsbod, Klædebod, Slagterbod eller Skiænkebod; og selv paa de enkelte Steder, hvor Ordet virkelig har den sidstnævnte Bemærkelse, var det dog for det meste kun Ølhuse (f. Ex. X, *p.* 638. XI, *p.* 779) eller Spillestuer (f. Ex. X, *p.* 573) i Kiøbstæderne, og ingenlunde Værtshuse eller Natteherberger paa Landets alfare Veie.

sende, til hvilken Klasse den største Mængde, nemlig de saa kaldte Pillegrimme henhørte — intet andet Herberg var at finde end i Klosterne, hvor man af Barmhiertighed eller, som det hed, for Guds Skyld *(gratia Dei)*, det er gratis eller uden Betaling beværtede den Reisende [1]. Men alt som disse Reiser eller Pillegrimsfarter mere og mere tiltoge, forstyrrede de naturligviis tilsidst ogsaa Roligheden og Andagten i Klosteret selv, og man fandt det derfor bedre at oprette egne Hospitier eller Hospitaler snart i og snart udenfor Byen, for saaledes der at modtage disse, desuden ofte ved Veienes Besværlighed affræftede og syge, Giæster [2]. Dog da Klosterne derhos for det meste vare beliggende i Kiøbstæderne og der desuagtet ofte var saa langt fra Kiøbstad til Kiøbstad, at den Reisende ogsaa, forinden han naaede samme, kunde behøve Næring eller, hvis han blev overfaldet af Sygdom, Pleie, erkiendtes det ogsaa snart at være nødvendigt, at der ikke blot i Byerne, men ogsaa paa Landet langs de alfare Veie, maatte indrettes slige Reise-Herberger eller saa kaldte Kloster-Hospitier; og Munke og Nonner, opmuntrede dertil ved Privates Legater, anlagde desaarsag saadanne, med Capeller og øvrige til Gudstienesten henhørende Indretninger forsynede, Hospitier i et Par Miles Afstand fra hinanden ved de paa Landets alfare Veie beliggende Klostre, Kirker og Capeller [3]. Disse

[1]) Allerede fra det 11te Aarh. har man saaledes herpaa et Exempel i D. H. 4, *p.* 478, hvor det hedder, at Pillegrimmene fik Mad udenfor **Kirken** (altsaa formodentlig i et dertil indrettet Skuur, Bod eller Stue), ligesom de Fattige ogsaa senere udenfor Klosterporten bespistes. (Daugaard *p.* 92. 242-3.) — [2]) Slige egne Hospitaler nævnes saaledes allerede 1159 i Viborg (D. H. VII, *p.* 31), 1182 i Roskild (*ibid.* VII, *p.* 703), 1210 ved Ebelholt (IX, *p.* 27. 180-81), 1214 ved Roskild (IX, *p.* 246) og 1240 som almindelige i Landet (Pontop. *An. Eccl.* I, *p.* 655). Jfr. D. H. X, *p.* 82. 109. 225 etc. — [3]) See mine Valfarter *p.* 11-12. Et Exempel, hvormed allerede Erik Eiegod foregik dem (D. H. V, *p.* 47), jfr. desuden de tvende foregaaende Anmærkninger. Og da det derhos paa disse Reiseherberger, især i de senere Aarhundreder, formedelst den til visse Tider hyppig tilstrømmende

Klosterherbergers egentlige Navn var, som sagt, Hospitier (af *hospes* ɔ: en Giæst); men de kaldtes ogsaa Hospitaler, fordi de vare giæstfrie og giæstmilde Stiftelser (med Hensyn paa Betydningen af Ordet *hospitalis*), der den Tid langt bedre fortiente Navn af Giæstgiverier end vore Dages Værtshuse, hvor Giæsten intet gives uden at han, som oftest, giver det dobbelte igien. Men de vare derhos tillige, i det mindste i deres bedre og uforbærvede Dage, sande **Trøstens Boeliger**, og det ikke blot for den reisende eller veifarende Mand, men ogsaa for den Egns Beboere, paa hvilken de anlagdes; i det ikke blot den Trætte der fandt Hvile, den Vansmægtende Vederqvægelse, men ogsaa den Syge helbredende Pleie; ligesom dets Forstandere desuden ogsaa toge sig med Iver af Omegnens Børneunderviisning og de Voxnes Andagtsøvelser [1]; og selv den Reisende paa disse Steder ikke blot blev pleiet med legemlig Føde, men ogsaa med Religionens Trøst, og der deeltog i Stedets Gudstieneste og forrettede sin Andagt i det paa Stedet værende Capel.

Vel udøvede nu alle Klostre i Almindelighed Giæstfrihedens Pligter (hvorfor der ogsaa næsten i ethvert af dem fandtes egne Giæsteværelser indrettede) men — foruden Johanniterne eller de af denne deres Omhue for syge Pillegrimme (Daug. *p*. 15. 92) saa kaldte Hospitaliter — var det dog især en Klasse af Munke, der gjorde sig de Veifarendes Pleie til udelukkende Pligt og det var nemlig de saa kaldte *Fratres Spiritus Sancti* (Chor-

og ofte lidet gudelige Pillegrimsmængde, ikke altid gik saa ordentlig til, som det burde, er det høist sandsynligt, at af dette deres, Kirker og Klostre forstyrrende, Naboeskab det gamle Ordsprog kan have sin Oprindelse, at hvor Gud opbygte sig en Kirke, der opbygte Satan sig strax et Capel ved dens Side. Et Ordsprog, der desværre! (hvis ikke Udtrykket Capel saa tydeligt characteriserede, hvad derved meentes) endnu i en langt høiere Grad kunde anvendes paa de mange ved vore Landsbyekirker i senere Dage anlagte Kroehuse.

[1]) Om disse og andre Klosterfolkets Velgierninger mod den Egn, de beboede, s. D. Hist. III, *p*. 519-20. IV, *p*. 485. 621 og Daugaards Kloft. Hist. *p*. 90 *sq*. 98 *sq*. 104 *sq*.

herrerne af den hellig Aands Orden) eller de af deres, med Hensyn til den hellige Aand valgte Symbol saa kaldte Duebrødre [1], der i Begyndelsen af det 13de Aarhundrede kom herind i Riget og overalt anlagde deres saa kaldte Helliggeisthuse eller hellig Aands Hospitaler [2]; dem man ogsaa, skiøndt formodentlig i historisk Henseende urigtigt, i senere Tider har kaldet Hellig-Giæsthuse, fordi Pillegrimmene ansaaes for hellige, eller indviede og uforkrænkelige Giæster. Da nu disse Munkes Hovedpligt, som sagt, var den Reisendes Pleie, men de i disse deres Huse — der med Hensyn til at de bare Trøsterens (den hellig Aands) Symbol i en dobbelt Henseende fortiente Navn af Trøstens Boeliger — ogsaa søgte at forene den legemlige med den aandelige Pleie, og derhos intet andet Hovedøiemed havde end dette, saa fulgte deraf, at deres Hospitaler ogsaa selv kaldtes Klostre og kaldtes virkelig saaledes med Rette [3].

---

[1]) Fordi de i deres Sigill (f. Ex. i Faaborg) førte det dobbelte Kors, som udgiorde Pillegrimsstavens øverste Ende eller Knap (hvad andre mindre rigtig kalde det dobbelte Kors med 12 Spidser, skiøndt ogsaa det omtrent har samme Figur, nemlig og oven over samme den svævende Due. — [2]) Pontop. *An.* *I*, *p*. 517. Daugaard *p*. 24 *sq*. Af dette Slags Hospitaler existerede der blandt andet allerede længe før 1251 (og formodentlig fra 1214 (D. H. IX, *p*. 246), ja! maaskee fra 1182. D. H. VII, *p*. 703) et udenfor Roeskilde (Pontop. I, *p*. 672. D. H. X, *p*. 234-35, hvor man tillige seer, at reisende Giæster ikke allene nøde der et Aftensmaaltid og en Nats Herberg, men at disse Munke ogsaa foruden deres øvrige Pligter befattede sig med Skolevæsenet eller Ungdommens Underviisning). Før 1261 et i Athorp ved Nestved ɔ: Atterup i Bavelse Sogn (D. H. X, *p*. 425, cfr. XI, *p*. 120, hvor det synes at være for Spedalske), før 1295 i Assens (D. H. XI, *p*. 211), før 1300 i Ribe (Daug. *p*. 429), før 1307 i Kiøbenhavn (Daug. *p*. 194) etc. etc. — [3]) Daug. *p*. 25. See forresten om disse Helliggeisthuse og deres Indretning: Daug. *p*. 24-26. 42. 48. 86. 91. 92. 97. 113. 117. 119. 142. 145. 150. 154. 190. 195. 201. 207. 209. 212. 306. 307. 324. 357. 381. 389. 395. 398. 429. 444. 445.

Et saadant Kloster-Hospitium eller klosterligt Pillegrimsherberg — og altsaa (da det formodentlig, som sagt, var af Duebrødre-ordenen [1]) tillige i en viis Henseende et virkeligt Kloster, kun ikke i den Forstand, man almindeligviis tager dette Ord — har saaledes formodentlig Elvedgaard i gamle Dage været; thi da Landeveien i hine Tider netop der maatte støde sammen saavel fra Odense til Bogense, som fra Middelfart til Odense, og det derhos omtrent udgiorde Halvveien paa samme, saa er det vel høist rimeligt, at Munkene fra Odense (hvor man bestemt veed, at der var eet om ikke flere Klostere af denne Orden [2]), Bogense eller Middelfart ogsaa der, formodentlig i Midten eller mod Slutningen af det 13de Aarhundrede, have anlagt et hellig Aands Kloster, eller klosterligt hellig Aands Hospitium, og at samme har vedligeholdt sig omtrent til 1396, da de offentlige Værtshuse eller Kroer først her til Lands bleve anlagte, eller i det mindste først da bleve almindelige her i Landet, og Landeveien desuden i Anledning af den ved samme Tid oprettede kongelige Forlehning Rudgaard blev trukket mere mod Syden.

At nu et sligt Kloster eller klosterligt Pillegrimsherberg ikke omtales i vor Historie, vil vel neppe undre nogen, der kiender sammes Magerhed med Hensyn til den tidlige Middelalder; og det saa meget mindre, som slige paa Landet adspredte Klosterherberger, der kun vare Colonier eller Filialer af de større Klostre i Kiøbstæderne, formodentlig intet egentligt Gods besadde, der kunde giøre Documenters Udstædelse nødvendig, eller tildrage sig Annalisternes fortrinlige Opmærksomhed.

[1]) Skulde det muligviis herpaa være en Hentydning, at da Veflinge Kirke i senere Tider skulde bygges, var det, i Følge Sagnet, netop et Par Duer, der udviste Arbeiderne den Plads, hvorpaa de skulde bygge; i Stedet for den ellers i andre tvivlsomme Tilfælde — formodentlig med Hensyn til 2 Samuel 6, 6. og 1 Krøn. 13, 9. — blev udviist dem ved Tyre og Stude, Qvier eller Køer (Thieles Folkes. I, *p.* 28. II, *p.* 8. 74. IV, *p.* 40.). — [2]) Nemlig foruden det 1347 omtalte Glænde eller Pillegrims-Gilde endvidere 2 hellig Geisthuse, hvoraf det ene laae ved St. Hans Kirke og det andet paa Korsgaden, og som jeg vel først har fundet omtalte 1478 og 1543, men som derfor gierne kunde være meget ældre.

Ogsaa skal jeg ingenlunde nægte, at det ved første Diekast synes saare ligegyldigt, hvor disse forskiellige Klosterhospitier have ligget her i Landet, og at det kunde synes at være tilstrækkeligt for Historiegrandskeren, naar han blot vidste, at de her til Lands havde existeret; men jeg maae desuagtet giøre opmærksom paa, at det dog, ihvor uvigtigt det endog ved første Diekast maatte synes, ved nærmere Eftertanke har en høi Grad af Interesse at efterspore den Retning, Hovedveiene i et Land i de ældre Tider have taget; da de Egne, hvorigiennem disse Hovedveie saaledes førte, naturligviis ogsaa først bleve beboede og, som en Følge deraf, ogsaa først cultiverede, og at Veiens Retning saaledes ogsaa paa en viis Maade antyder Culturens Gang og Udbredelse giennem Landet. Desværre! have vi imidlertid almindeligviis intet andet Spoer til at udfinde det Strøg, hvor disse Hovedlandeveie eller Veiene fra Stad til Stad i gamle Dage have gaaet, end Landsbyernes og Landbostedernes høist tvetydige og derfor let og ofte mistydede Navne; og maae altsaa i nærværende Tilfælde af ovenanførte Grunde antage, at den vestlige Landevei fra Odense har gaaet langs Stavigs (maaskee Staðr-vegs eller Kiøbstædveiens) Aae gjennem Vebye (Vegr-bú?), Vigerslef (Vegrs-leifð?), Farstrup (maaskee Fari-torp af Fari ɔ: den alfare Kiørevei) til Veflinge (maaskee Vegr-felling eller Vegfelling, corrumperet ved Udtalen til Veffelling og Veffling, altsaa det Sted, hvor 2 Veie føies sammen), udenfor hvilken Bye den deelte sig, saa at den Plads, hvor Klosteret ved Elved skal have staaet, kom til at ligge i den ved Veiens Deling fremkomne Vinkel; i det den ene af disse Veie over Viernemose (Vegr-næði?) og Farsbølle (Fari-ból?) førte til Bogense, men de andre over Viernebye (Vegr-næði), Veierup (Vegr-torp, ligesom Veigrum i Veile Sogn paa Landeveien til Faaborg og Veierup i Marslef Sogn paa Landeveien til Nyborg[1]) og Roerslef (maaskee af Ror og

[1]) Hvilket sidstnævnte Sted desuden i denne Anledning maae være os dobbelt mærkværdigt, da der østen for samme, foruden den saakaldte Hvileholm, endvidere, ligesom netop Tilfældet er med Elved, findes en

Slæf ɔ: Hvile for den Trætte[1]) til Middelfart. Thi den ældste Vei fra Veflinge til Farsbølle gik i Følge Sagnet over Høved, giennem Flæsseriis og forbi det sydvestlige Hiørne af Vierne-Mose, altsaa tæt norden om Elved; og den ældste Vei fra Veflinge til Vierne gik i Følge Sagnet forbi Skyttehuset, langs den sydlige Side af Elvedgaards nuværende Hauge og altsaa tæt sønden om Elved, hvorved saaledes denne Gaard kom til at ligge omtrent midt i den Vinkel, disse 2 ved Veflinge tilsammenstødende Veie dannede[2]. Ogsaa er der en høi Grad af Sandsynlighed for at Landeveien mellem Odense, Middelfart og Bogense virkelig i gamle Dage har fulgt den af mig i det foregaaende opgivne Retning, da Sagnet tilholder, at alle de andre Egne paa begge Sider af dette Strøg i ældre Dage vare besatte med den Tid uopryddede og altsaa ubeboede og for saavidt ubefarbare Skove (nemlig paa den sydlige Side Moruds og Rudgaards Skove og paa den nordlige en sammenhængende Skov, der den Tid skal have strakt sig fra Skoubye giennem Særslef Sogn og lige til Bogense), saa at denne Strækning af Landets Indre altsaa paa dette Strøg kan ansees for at have været den eneste den Tid opryddede og beboede Strækning, der netop ved disse sine Egenskaber kunde indbyde de Reisende til Giennemfart og saaledes lidt efter lidt foranledige en Landeveis Anlæg giennem samme. Desuden havde Veien giennem dette Strøg endvidere den Fordeel, at den alle Dage var lige saa kort fra Odense til

Banke, der kaldes Nonnebierg eller Nonneboe, som nu udgiør en Deel af Gaardens Mark, men før var en Gaard, der hed Nonnebierg (Atl. 3, *p.* 426) eller Nonneboegaarden (6, *p.* 570.)

[1]) Altsaa det tydske Pilger-Ruhe; saasom ogsaa der (ligesom i Bantinge paa Landeveien til Faaborg), saavidt man skiønner, var anlagt et lignende Klosterhospitium (Atl. 6, *p.* 646. Daug. *p.* 315). — [2]) Man see i denne Anledning det paa Tab. I. vedføiede Chart, hvor jeg har søgt, saa godt som mueligt, ved Sagnets Veiledning og Kundskab til Lokalets nærværende Beskaffenhed, at fremstille den nærmeste Omegns supponerede ældre Udseende.

Middelfart, som den nærværende Chaussee; og at derhos Veien fra Odense til Bogense, uden derved at blive betydelig længere end den nærværende Landevei, i en Strækning af $2\frac{1}{2}$ Miil kunde forenes med samme, i Stedet for nu begge disse Veie lige fra Odense af divergere.

Er denne Mening nu, som jeg haaber, grundet, saa har unægtelig Elved — der saa at sige udgiør Middelpunktet imellem Veflinge, Vierne og Farsbølle — havt en saare passende Beliggenhed til et af hine ovennævnte Klosterhospitiers eller Pillegrimsherbergers Anlæg, da her 3 alfare Landeveie, nemlig saavel den fra Odense, som fra Bogense og fra Middelfart stødte sammen, og det derhos laae omtrent $1\frac{1}{2}$ Miil fra Bogense, $2\frac{1}{2}$ fra Odense og $2\frac{1}{2}$ Miil fra Roerslef, hvor det andet Klosterhospits paa Veien til Middelfart efter al Formodning var anlagt.

Den eneste væsentlige Indvending, der altsaa, som mig synes, med Grund kunde anføres mod denne min Fortolkning af nærværende Klostersagn, vilde saaledes uden Tvivl være den, at det stedse kaldes et Nonnekloster, og man dog almindeligviis antager, at disse Klosterhospitier bleve bestyrede af Munke og ikke af Nonner. Men for det første var det virkelig en af Nonnernes fortrinlige Pligter at pleie den Syge; for det andet var der af den saa kaldte hellig Aands Orden, der især befattede sig med disse Hospitier, saavel Munke, som Nonner [1]; for det tredie kunde det jo have Navn af Nonner, blot fordi et eller andet Nonnekloster havde anlagt og funderet det, uagtet det ved Munke lod det bestyre; og for det fjerde var det jo endogsaa muligt, at Nonnenavnet blot hidrørte fra et eller andet Ord, der havde Lydlighed med samme og af denne Grund ogsaa dermed blev forvexlet. Dets rette Navn kunde saaledes, for dog ogsaa herpaa at anføre et Exempel, have været Nóttnæði-klaustr, altsaa — da Nótt-næði (*ad modum* Húss-næði) betyder Natte-

[1]) See Helyot Gesch. d. M. O. cfr. Daugaard *p.* 381. 429, idet de saa kaldte Nonner i dette Tilfælde egentlig vare regelbundne Sygevogtersker. *ibid. p.* 429.

herberg — et klosterligt Natteherberg, Hospits eller Giæstgiverie, og dette Ord ved Pronunciationens gradvise Forvanskning giennem flere Aarhundreder først være blevet til Not-næd, derpaa til Not-næ og endelig til Nonne-Kloster. Thi vil man vide, hvorledes Ordene ved i en Række af Aarhundreder at gaae igiennem Folkemunde lidt efter lidt forvanskes, behøver man blot ret længe og og ret hurtigt at udtale et og samme Ord, og da vil man selv erfare, hvorledes f. Ex. i nærværende Tilfælde Not-nædi først bliver til Notnæd, derpaa til Notne og endelig til Nonne. Desuagtet er det ingenlunde afgiort, at just dette har været Tilfældet med nærværende Nonnenavn eller været Anledning til samme; thi det er, som sagt, kun en Gisning, og da Gisningernes Rige er umaaleligt, kan heller ingen saa let sige, hvad der er det Rette, da ikke sielden endog det usandsynligste ligger Sandheden nærmest.

Antage vi imidlertid af ovenanførte Grunde (i Mangel paa bedre), at der virkelig den Tid ved Elvedgaard har været et sligt i det foregaaende omtalt Klosterhospits eller Pillegrimsherberg — saasom dette er den eneste Maade, hvorpaa saavel Sagnet, som de Sagnet understøttende Stednavne med Historiens Taushed lade sig forene — saa vil det ligeledes være os saare let at udfinde Grunden, hvorfor det allerede før 1436 maatte være ophævet eller nedlagt; en Omstændighed, der ellers, hvis det havde været et Kloster i Ordets almindeligste Forstand, ikke uden større Vanskelighed lod sig forklare.

Den velgiørende Indretning af en almindelig Giæstfrihed eller det aabne Taffel i Klostre og Klosterhospitier, der i den tidlige Middelalder fandt Sted her i Landet, blev nemlig, som fast enhver velgiørende Indretning, i Tidens Løb paa det frækkeste misbrugt og saaledes en dobbelt Byrde for de giæstmilde Velgiørere; idet den Rige nemlig ligesaavel vilde betiene sig deraf, som den Fattige, og ikke blot Kongerne og Biskopperne, der havde en Slags Ret dertil, den de dog som oftest overdreve, men selv Riddere og Adelsmænd, der ingen anden Ret havde dertil end

den Magten gav dem, lagde sig derind med et stort Følge og paa længere Tid, og saaledes ikke blot fortærede det Forraad, der var bestemt til de Fattiges Bedste, men ogsaa udsuede Beboernes Marv og saaledes aldeles udtømte den hidtil velgiørende Kilde. Flere Gange høre vi saaledes Klosterfolket beklage sig over den dem med Magt aftvungne Giæstfrihed og over de ublue Fordringer, der bleve giorte til samme (f. Ex. 1247 D. H. X, *p.* 79. 1257. X, *p.* 314. 1260. X, *p.* 405), og desaarsag maatte allerede Kong Erik Glipping 1260 befale, at ingen med Magt maatte søge Herberg hos Klærker, være sig verdslige eller regulære, men at Kroer af tilstrækkeligt Antal skulde indrettes, hvor det fornødne for Penge kunde erholdes (D. H. X, *p.* 403). Imidlertid var denne Forordning formodentlig blot gieldende for Skaane, hvor den var udstædt, eller ogsaa manglede Kongen Kraft til at udføre sit Forsæt; thi ikke at tale om, hvorledes Bispen af Aarhuus 1263 plagede Munkene af Omkloster med sit Giæsterie (D. H. X, *p.* 479 *sq.*), see vi desuden den forommeldte Konge endnu 1282 fra Nyborg af at gientage den Befaling, at ingen uskiælligen maatte giæste Klostre og Klærker, men lade sig nøie med hvad Forstanderen paa ethvert Sted[1] havde og frivilligen vilde give dem; i modsat Fald de med Hærværk, Ran eller Band skulde forfølges (D. H. X, *p.* 840). At imidlertid ogsaa denne Forordning ikke synderlig har frugtet (og det saa meget mindre, som Kongen skal have overtraadt den selv (D. H. X, 931-32, 942), skiønnes fremdeles deraf, at Pillegrimmene ikke blot 1295 endnu som før tiggede deres Viaticum eller saa kaldte Pillegrimsbrød omkring i Landet (Pont. *An.* I, *p.* 773. D. H. XI, *p.* 207), thi det var noget Forordningen ingenlunde formeente dem; men det skiønnes især deraf, at det atter 1299 maatte forbydes Lægfolk at giæste paa Kirkers, Præsters og Klosteres Gods, og Adelsmænd at lægge deres Heste og Hunde i Indqvartering paa Kloster- og Kirkegods (D. H. XI, *p.* 335). 1304

[1]) Provisor var det almindelige Navn for den, der forestod Hellig-Geists-Husene. D. H. XIII, *p.* 292. 709.

forbydes atter usædeligt Giæsterie (*ibid. p.* 460); 1314 forbydes det at giæste Klostere og Klostergods uden paa sin egen Bekostning, samt der at indqvartere sine Heste og Hunde (*ibid. p.* 734); 1315 giæste Privatfolk i Fyen og som det endogsaa synes selv kongelige Embedsmænd ikke blot, Forbudet uagtet, hos Munke og Præster, men indqvartere endogsaa deres Folk eller lægge deres Heste og Hunde ind hos Klosternes Bønder (*ibid. p.* 749); 1324 klages der ikke allene over, at Ebelholt Kloster var forarmet, forbi det laae ved alfare Vei og maatte optage mange Giæster, som Ordensreglen forbød dem at afvise (D. H. XII, *p.* 88-89. Daugaard *p.* 93[1]), men 1341 klagede Geistligheden i Almindelighed, at Folk toge Herberg hos dem mod deres Villie og Samtykke, røvede deres Gods, spolerede deres Eiendom etc. etc. (D. H. XIII, *p.* 27. cfr. 296), og 1359 vare endelig Klostre, Kirker og Præster — og det tildeels ved omvankende ugudelige Menneskers Giæsterie og Udpresninger[2] — i den Grad betyngede, at Munke og Nonner havde maattet forlade Klostrene og Sognepræsterne deres Kirker, for at søge Underholdning hos Verdslige; hvilken Fremfærd Kongen endogsaa i ovennævnte Aar ved et almindeligt Forbud over hele Riget maatte forbyde sine Lehnsmænd og disses Betiente (D. H. XIII, *p.* 380); og at det i denne Henseende ikke saae bedre, men snarere slettere ud i Fyen, end i andre Rigets Provindser, see vi deraf, at Kongen endnu 1360 maatte tage de fyenske Klostre og Sognepræster i særskilt Beskyttelse saavel mod sine Embedsmænds, som mod Privates voldsomme Giæstning og Ind-

[1]) At ogsaa det store Følge (Sveit eller Svite), som saavel den verdslige som geistlige Adel den Tid førte med sig, bidrog meget til at giøre disse Giæsterier byrdefulde, seer man af Naboeriget Sverrigs Exempel 1330. D. H. XII, *p.* 219. 382. — [2]) At visse saa kaldte Ribbaldere (Tryglere og Landløbere, der under Paaskud af Pillegrimsfærd droge Landet igiennem) ogsaa i Naboeriget Norge afstedkom meget ondt, sees af en Forordning 1374. D. H. XIII, *p.* 181.

qvartering hos dem og deres Bønder (Pont. An. II, *p.* 207-8, cfr. D. H. XIII, *p.* 500).

Og saaledes tiltog dette Onde fra Aar til Aar, alle Forbud uagtet, i Stedet for at aftage ved samme (thi endnu 1376 føres Klage derover. D. H. XIV, *p.* 16. 18.); indtil endelig Dronning Margrethe, om just ikke fuldkommen udryddede dette Onde med Rode, saa dog satte en Skranke for den Misbrug, de Rige og Mægtige dreve dermed, ved 1396 at befale sine (Herreds-) Fogeder at bygge **Kroe** paa hver 4de Miil af Veien, hvor enhver for sine Penge kunde finde „Fall" til sin Nødtørft, paa det at saaledes alt ulovligt Giæsterie kunde ophøre og den, som brød Huusfreden, efter Lovene straffes (D. H. XIV, *p.* 362). Ved denne Foranstaltning, som hun formodentlig bedre end hendes Formænd saae sig istand til at iværksætte, bleve altsaa Klosterhospitierne i Kiøbstæderne forvandlede til formelige Fattig- og Sygehuse (hvorved Ordet Hospital egentlig først fik sin nuværende Betydning), men de paa Landet derimod, for saa vidt de ikke alt vare ødelagte, som mindre nødvendige og tildeels aldeles overflødige, formodentlig for største Deel inddragne og nedlagte. Allerede deri ligger altsaa en væsentlig Grund til det ved Elvedgaard supponerede Klosterherbergs Nedlæggelse før 1436, men en anden, og maaskee lige saa vigtig, kan desuden findes i Egnens egen Historie; thi omtrent paa samme Tid blev der af det — i de omtrent 1 Miil i Syd for Elved beliggende Skove — opryddede Agerland indrettet en kongelig Forlæning, der af denne Skovoprydning fik Navnet Rudgaards Læn; en Kongsgaard af dette Navn blev saaledes der paa Stedet anlagt, som allerede nævnes 1397; og deraf var det saaledes atter en Følge, at, da det kongelige Herskab og Hoffet paa deres Giennemreise der paa Stedet skulde overnatte, maatte Landeveien ogsaa forlægges saa meget mere mod Syden, at den kom til at gaae forbi benævnte Gaard, hvorved saaledes den saa kaldte Rudgaards eller gamle Landevei opstod, der vedvarede indtil den nye Chaussee atter blev forlagt et Stykke længere mod Syden og saa-

ledes fik sin nærværende sydlige Retning forbi Vissenberg og Gripsvad; hvorimod Bogense Landeveien, der ved Middelfart-Veiens Forlæggelse om ad Rudgaard nu ikke mere, som før, kunde forenes med samme, som en Følge deraf ogsaa blev forlagt et Stykke længer mod Nord giennem Søndersøe og Særslef, og saaledes begge disse Veie alt mere og mere bleve fiernede fra deres forrige Foreningspunkt Veflinge og det ved samme liggende Elved.

I denne Anledning blev altsaa den Elvedgaardske Kloster-eiendom — som den, der var Ordenen, hvortil den henhørte (der formodentlig, som sagt, havde sit Hovedsæde i Odense), for langt fraliggende, afhændet til en eller anden Ridder[1], der flyttede Boepælen nogle 100 Alen længere mod Syd, for desto beqvemmere at kunne indgrave sin Borg i Kanten af den der tilstødende Mose[2]. Skiøndt det vel ogsaa var muligt — siden den første Eier, der nævnes til Gaarden, var en holstensk Adelsmand[3] —, at Klosteret allerede er blevet ødelagt eller i det mindste forladt i den saa kaldte holstenske Periode (nogle Aar før og efter Christoffer den 2dens Død 1333), der var alle vore Klostre saa fordærvelig og ødelæggende (Daugaard *p.* 93), og at en eller anden

[1]) Maaskee kunde man derom troe at finde et Vink i den Omstændighed, at den Frederik Barsebek, jeg i det foregaaende har omtalt som Gaardens anden Eier, 1477, — maaskee som Rest af en ved Eiendommens Acqvisition til Ordenen paadragen Gield — overdrog Hellig-Geisthuus eller Duebrødrekloster i Faaborg endeel Gaarde og Gods, og saaledes ansees for en af dets Stiftere. — [2]) Thi da Middelalderens danske Borge, i Følge Landets Beskaffenhed, for det meste vare Vandfæstninger (Wasserfesten) eller ved vandopfyldte Grave befæstede Steder, maatte det naturligviis være dem nødvendigt ved Valget af side Steder at sørge for, at disse Grave aldrig manglede Vand; hvorimod de ved den — formedelst den af Gravene opkastede Jord frembragte — Vold atter søgte at give deres Borge den dem i Krigstider nødvendige og den nærmeste Omegn saa meget som muligt dominerende Beliggenhed. — [3]) Nemlig Væbneren Hartvig Hesten, der allerede 1397 nævnes som de holstenske Grevers Mand og Forlover. (D. H. XIV, *p.* 432.)

holstensk Magthaver, paa Grund af den Stærkeres Ret, uden videre har bemægtiget sig den saaledes af sine fordums Beboere forladte Eiendom.

Jeg har nu vel ingen flere Grunde at anføre, for at bestyrke mine Læsere i Troen paa det gamle Sagn om et Kloster ved Elved, eller paa min Fortolknings Rigtighed af samme, men jeg er derved selv i den Grad overbeviist (vel muligt, at jeg er den eneste, som derved i den Grad overbevises), at jeg endogsaa til Minde om dette Kloster paa Stedet selv, som nu er indlemmet i min Hauge, har ladet opføre et Lysthuus i Form af et hellig Aands eller Duebrødre Capel; i det jeg fandt, at den ved Konsten forøgede Naturskiønhed end mere forhøies, naar samme tillige vinder Interesse fra Historiens Side; og jeg nærer derhos intet høiere Ønske, end at den Veldædigheds-aand, der saaledes — saavel i intellectuel, som i moralsk og physisk Henseende — i hine Tider efter min Overbeviisning har udbredt sin Velsignelse fra dette Sted over Egnen, ogsaa til sildigste Slægter maatte besiæle Stedets Fremtids Eiere, og at de, begeistrede af Mindet om hvad deres Forgængere engang have virket for Egnen, maatte ved deres Exempel opmuntre til med usvækket Iver og efter en hensigtssvarende Maalestok at fortsætte en saa veldædig Virksomhed; thi det bliver dog vel stedse den største, i det mindste den meest practiske Nytte, historiske Undersøgelser kunne yde os, at vi af vore Forfædres Dyder lade os opmuntre til at efterligne dem, og af vore Forfædres Laster lade os afskrække fra at følge dem. Og hvad kan vel opmuntre og hvad kan vel afskrække os kraftigere end det, hvis synlige Minde vi dagligdags have for Oie?

Dog, skiøndt jeg saaledes om Klosteret selv har intet videre at tilføie, maatte dette dog, — paa det at dette mit Foredrag ikke ved sin uundgaaelige Magerhed aldeles skal savne Interesse — til Slutning være mig tilladt endnu at giøre opmærksom paa to andre Mærkværdigheder, bemeldte Gaard i gamle Dage har havt og tildeels endnu har at fremvise, og hvoraf i det

mindste den ene, efter en ikke ganske usandsynlig Formodning, maaskee endog staaer i Forbindelse med det foromtalte Kloster.

Den første af disse Mærkværdigheder er saaledes et omtrent 500aarigt Taxtræ *(Taxus boccata)*, der har opnaaet et Omfang af 4½ Alen midt paa Stammen, skiøndt det nu formedelst Toppens Ødelæggelse af Stormvind og Ælde kun har en Høide af omtrent 12 Alen. Det staaer nu aldeles isoleret paa aaben Mark, men lige over for Gaardens sydlige Fløi og kun 28 Alen i Syd for den nuværende Hauge og derhos paa en Plads, der i Gaardens 2den eller 3die Periode, da Haugen gik i Nord og Syd, formodentlig selv har været Hauge eller i det mindste Dyrehauge, hvoraf endnu den tilstødende Mark bærer Navn, skiøndt den intet har beholdt tilbage af sin forbums Herlighed uden, som sagt, blot Navnet. Man fortæller derhos ikke blot, at der fra Gaardens søndre Fløi, som eengang var Hovedbygning, skal gaae en underjordisk Gang under Graverne til bemeldte Taxtræe[1]; men fremdeles, at da dette Træe var i sin Velmagts Dage eller i sin høieste Flor, skal dets Top have været udskaaret i Form af 3 Kroner (som et af det danske Vaabens den Tid meest yndede Symboler) og at Kong Frederik den Anden den Gang skal have besøgt Gaarden for at tage dette Træe i Øiesyn; hvilket ogsaa kan have saa meget større Rimelighed, som en mægtig Ridder, ved Navn Axel Brahe[2], den Tid eiede Elved og tillige fra 1579

[1]) Disse underjordiske Gange grundede sig nemlig paa en Forsigtighedsregel, de gamle Riddere ret ofte skulle have iagttaget ved deres Bygninger, i den Hensigt enten derigiennem under en Beleiring at giøre Udfald, eller for derigiennem under fortvivlede Omstændigheder med deres bedste Skatte at kunne undflye. Sporene til disse Gange ere hist og her i Landet for tydelige, til at deres Tilværelse ganske kan benægtes, skiøndt Sagnet vistnok i en høi Grad har overdrevet deres Antal. — [2]) Det var nemlig denne Mand, der havde den sieldne Idee, imedens han endnu var i Live eller, som han selv udtrykker sig, i sin Velmagt, at lade sin Liigsteen, hvorpaa han havde ladet sig og begge sine Hustruer udhugge som Beenrade, indsætte i Chorsvæggen af Veflinge Kirke.

til 1596 var Lænsmand paa Rudgaard, hvor Kongen i den Tid (neppe en Miil fra Elved) overnattede paa sine Reiser igiennem Landet. Saaledes var altsaa Træet i sin høieste Flor 1579 eller for 255 Aar siden; og allerede 1760 giorde Archivtegner Søren Abildgaard i sin haandskrevne Reisejournal opmærksom paa denne Sieldenhed med de Ord, at han ved Elved havde seet et stort Taxtræe, hvis Stamme var 3 Alen høi og 4 Alen i Omkreds og derhos ganske glat og frie for Grene, hvorhos Stammen tilligemed Kronen (den Tid endnu) havde en Høide af 15 til 16 Alen. I min egen Barndom havde dets Krone endnu, med Undtagelse af den vestlige Side, vedligeholdt sig særdeles godt og flere Skovduer byggede Aar om Aar Rede i samme; men som Oldingens Sind under Livets Gienvordigheder alt mere og mere henbøies mod det evige Østen, saaledes har dette Træe ogsaa i de sidste Decennier lidt overordentlig meget af den haarde Vestenvind; Toppen er ikke allene ved Vindens Magt bøiet over imod Østen, men tildeels ogsaa angrebet af Svamp og de fleste af dens Grene fortørrede (hvorfor Træet ogsaa nu kun har en Høide af 12 i Stedet for 1760 af 16 Alen), ligesom Barken er falden af Stammen og denne saaledes blottet for Bedækning, saa at det nu med Hensyn til denne Sieldenhed er min eneste Trøst, at et Træe, der kan blive sine 1000 Aar gammelt (i det mindste troer man dette i England om et Taxtræ, der, maaskee ved Roden, har 30 Fod i Omfang; see Briefe eines Verstorbenen. B. 4, *p.* 213), formodentlig ogsaa vil være nogle 100 Aar om at gaae ud, saa at det altsaa først vil være vore Efterkommere, der komme til at beklage dets endelige Fald. Men interessant vilde det vist nok være, om det stod i nogen Naturforskers Magt, forinden den Tid kom, at bestemme os dets omtrentlige Ælde; thi af historiske Grunde maae vi i Følge det foranførte — som tilholder, at Gaarden paa sin nuværende Plads ikke skulde være ældre end fra Aarene mellem 1333 og 1436, og dens første Haugeanlæg altsaa formodentlig fra samme Periode — nødvendigviis antage, at det blot kan have en (i et

for denne Træsort fremmed Clima vist nok høi, men med Hensyn til dets i andre Lande antagne Varighed kun middelmaadig) Ælde af 4 til 500 Aar; og dog have vi her i Haugen Buske af samme Slags Træ, nemlig 2 af de saa kaldte Taxuspyramider, der ere 5 Alen høie, og i Følge Sagnet skulle være fra 1721 eller fra Gaardens sidste Bygning, altsaa 113 Aar gamle, og hvis Stammer desuagtet blot have $\frac{3}{4}$ Alen i Omkreds, da derimod Træet selv har sine fulde $4\frac{1}{2}$ Alen. Desaarsag det vel endogsaa var tænkeligt, at Træet selv kunde være ældre end Gaarden og saaledes hidrøre fra Klosterets Tid, og det saa meget mere som det netop ligger paa det Sted, hvor den ene af de Landeveie gik forbi, jeg i det foregaaende har omtalt paa begge Sider at have omgivet Klosteret; i hvilket Tilfælde det naturligviis den Tid har baaret enten et Mariebillede eller en og anden indbydende Passkrift.

Den anden af Gaardens Mærkværdigheder var dernæst (jeg siger: var, thi den existerer, desværre! nu ikke mere) en af de saa kaldte flydende Øer. Man veed nemlig, at Plinius i sin Naturhistorie *l.* 2 *c.* 95 har omtalt dette Særsyn under Navn af svømmende Øer og Skove (cfr. Gibbon v. F. d. r. R. VII *p.* 266), og at man sædvanligviis har antaget denne hans Beretning for Fabel; men ved Elvedgaard gik der virkelig i en lang Række af Aar og i Ordets egentligste Forstand Syn for Sagen. Den ovenomtalte S. Abildgaard var ligeledes med Hensyn hertil den første, der i hans foranførte Reisejournal af 1760 giorde opmærksom paa denne Natur-Mærkværdighed, i det han derom siger, at der i en lille færsk Søe her ved Gaarden ogsaa fandtes en Drivøe, der var 40 Alen lang og omtrent halv saa bred og derhos med smaae Træer bevoxet. Den af Abildgaard saaledes omtalte færske Søe er forresten hverken mere eller mindre end den i det Foregaaende omtalte, nu saa kaldte Mølledam, bag hvilken Klosteret, som sagt, i hiin Tid skal have ligget. Den havde dannet sig af Andemad, alle Slags Grøde og forraadnede Blade; men paa samme var der Tid efter anden nedfalden en

svær Mængde Ellefrøe eller Drie af de paa Søens Bredder voxende Elle; disse Elleplanters Rødder havde, tillige med andre Vandplanters, vævet sig ind i hinanden og derved dannet en sammenhængende Skorpe eller saa kaldet Gonge paa Vandets Overflade, der Aar for Aar blev tættere og tykkere; og da den overalt var bevoxet med smaae Ellebuske, breves den af Vinden snart hid og snart did, saa at den om Aftenen kunde ligge ved Søens vestlige og om Morgenen ved dens østlige Ende[1], og naar vi da, som Børn, vovede os ud derpaa, kunde den ret vel bære os, endskiøndt den gyngede med os for hverk et Skridt, vi tog, eller gik, som man pleier at sige, op og ned med os, som et Lagen; en Omstændighed, der giorde, at Forsøget ret ofte blev gientaget. Senere hen indkiledes den af Stormen paa det smalleste Sted i Søen og blev her siddende fast imellem de fremspringende Søebredder, og i denne Tilstand findes den saaledes endnu, blot ved en smal Rende adskilt fra begge Søebredder, aftegnet paa det over Gaardens Jorder 1797 optagne Chart, og da var den omtrent 70 Alen lang og 50 Alen bred. Endelig blev den ved Møllebammens Rensning 1804 — til en almindelig Sorg for alle Omegnens Drenge, — aldeles tilintetgiort, i det Buskene bleve rydbede og Øen selv med alt det øvrige Mudder og Dynd opgravet og udkiørt paa Marken.

Og nu, min Læser! fortryd ikke Tabet af den halve Time, Du har tilbragt, som Giæst, paa min Fædrenegaard! undskyld, at Beværtningen var kun simpel og ringe, og den hele Anretning maaskee langt fra at svare til Din Forventning! men Du seer jo selv af det foregaaende, at jeg neppe engang kan bevise, at der i gamle Dage har været Klosterhospits ved min Gaard, og altsaa langt mindre kan vide, om man endnu anseer mig berettiget til at beværte Giæster eller ikke, og derfor maae Du heller

[1]) I Følge Sagnet skal denne Gonge først have været landfast med Søebredden, men af Lynild — eller maaskee rettere af de med samme fulgte orkanagtige Vindstød — været løsrevet og saaledes blevet til en flydende Øe.

ikke giøre saa store Fordringer til mig, som til dem, der prætendere at være i Besiddelse af Monopolet.

Efterretninger om Oldtidsminder i Bergens Stift i Norge, meddeelte af Stiftets Biskop Dr. J. Neumann.

I det første Bind af nærværende Tidsskrift indførtes (S. 392-421) Bemærkninger om adskillige Oldtidsmindesmærker i Norge, fornemmelig i Aggershuus og Christiansand Stifter, og om Oldsager, der i den senere Tid ere fundne sammestedes. Det er Selskabet behageligt her at kunne henlede Opmærksomheden ogsaa paa de talrige og tildeels meget vigtige Mindesmærker i Bergens Stift ved den følgende Oversigt, som er forfattet og meddeles her, som et foreløbigt Bidrag til dette Øiemed, af Selskabets Medlem og Tidsskriftets Medarbeider, Biskoppen over Bergens Stift, Hr. Dr. J. Neumann. Det bemærkes, at nogle af disse Meddelelser have tidligere været indførte i en norsk Tidende, men ere nu for en Deel omarbeidede. Det vil glæde Oldgranskningens Venner, af samme at see den gode Fremgang Museet i Bergen har faaet, hvorved det allerede har naaet et Standpunkt, der vil sikkre dets Varighed og større Udvidelse i Fremtiden.

Sogn. 1. Evindvigs Præstegjeld: a. Ved Kirken, der ligger paa en Høi ovenover Præstegaarden, staaer et antikt Steenkors, 5 Alen høit og 2 Alen bredt over Armene. Dets Ælde gaaer sandsynligviis op til Christendommens første Udbredelse i disse Egne, førend nogen Kirke her var bygget, eller til den Tid, da Olaf den Hellige lod bygge den første Kirke her, og maaskee da opreiste Korset, som Tegn paa Christendommens Seier over den forstyrrede Afgudstjeneste. b. I en Afstand af 200

Alen i Nord fra dette Kors staaer nedenunder paa Sletten et andet lignende, 4 Alen høit og 2 Alen bredt over Armene. Det er vist af samme Ælde, og staaer ved Bredden af en Kilde, som i sin Tid upaatvivlelig var en Offerkilde, og laae i en Offerlund, om hvilken Sagnet taler, hvis gamle Ege ere i senere Tid opgravne. At Gulethinget har engang været holdt her, er ophøiet over al Tvivl. c. Paa Pynten af Thinganæset, den vestligste Odde mellem Skudesnæs og Stat, hvor det berømte Slag stod i Aaret 980 mellem Erik Blodøxes Søn Ragnfred og Hladejarlen Hakon Sigurdsen, ligger en mægtigstor Steenrøs, muligen opkastet til Minde om hiin Begivenhed. To mindre af samme Slags sees søndenfor paa Miaanæset og Espevigsnæset. d. Paa Losnøen findes Levninger af en grundmuret Bygning, som formeentlig allersidst har været beboet af Sigrid Erlandsdatter, Enke efter Ridder Boe Flemming, som levede her i Midten af det 15de Aarhundrede; ligesom der og sees Spor af en liden Kirke, som hun flyttede fra Kirkeøen, og benyttede siden som et Huuscapel. e. Paa Gaarden Hougland, tæt ved Brekke Annexkirke, ligge tæt ved hverandre 2 udmærket store og cirkelrunde Høie, hvor, efter Sagnet, en Næsekonge skal ligge begraven. I en af disse har man ved Gravning fundet en Messingkjedel, nogle Gravurner, m. m. Paa denne Gaard findes ogsaa tydelige Spor af Grave og Jordforhøininger, der formodentlig have tjent til den paaboende Høvdings Beskyttelse, i Mangel af befæstet Borg. f. Paa Gaarden Yttre-Oppedal (fordum Risnedal) staaer en smuk Bautasteen, i Form af et Sværd, 6 til 8 Alen høi. I Nærheden af Stenen er for nogle Aar siden fundet et stort Slagsværd, der endnu bevares som en Helligdom paa selve Gaarden. Sværdet kom ved et Elvebrud tilsyne, enten udaf en Gravhøi, eller, som Sagnet siger, efter at have ligget i Jorden, fra den Tid af et stort og mærkværdigt Slag skal have staaet der. Paa Gaarden skal længe have været seet Rudera af Kjeldere og murede Bygninger, men som nu ere forsvundne.

2. **Ladvigs Præstegjeld:** a. I Ladvigs Hovedkirke hang fra umindelig Tid en Processionsfane, i hvilken St. Olafs Billede findes malet. Han staaer der i fuld Rustning, trædende paa en Drage. Dette sjeldne, velconserverede Stykke har Eieren, Oberst Holck, skjænket til det Bergenske Museum. b. Paa Gaarden Alværn, hvor bemeldte Hr. Oberst Holck boer, findes en Samling af mærkelige Oldsager og gamle Membraner, der ere bestemte for det Bergenske Museum, og som ville i sin Tid vorde beskrevne. c. Forresten findes hist og her i Præstegjeldet nogle Gravhøie, og som Levninger af den catholske Cultus bevares i Kirkebøe Annexkirke nogle ret mærkelige Helgenbilleder, af hvilke et Par ere afgivne til det Bergenske Museum.

3. **Viigs Præstegjeld:** a. Paa Hopperstad Kirkegaard findes 4 gamle Liigstene med spidsafstumpet Ryg. Den ene af dem er ikke over 1¼ Alen lang, med et Kors ovenpaa i ophøiet Arbeide. Runestenene, som Worm omtaler, ere ikke mere at finde. b. Rundt om Hofs Kirke ligger en Mængde større og mindre Gravhøie, af forskjellige Former, men alle ransagede. Fra disse ere endeel Sjeldenheder komne ind i Holcks, og nogle i det Bergenske Museum. c. I en lav Høi ved Præstegaarden er, blandt andet, fundet et heelt Smede-Apparat fra Oldtiden, som nu er indlemmet i det Bergenske Museum. d. Til samme Museum er kommen en byzantinsk Altertavle fra Arnefjords Kirke. Den blev, ved Transporten, desværre, meget beskadiget. e. Paa Gaarden Qvamme har fordum staaet en omtrent 7 Al. høi og næsten rund Bautasteen, med Rune-Indskrift, som af Worm findes forklaret. Nu er den borte. f. Paa det gamle Framnæs sees en stor Gravhøi, noget over 100 Al. i Omkreds — muligen Thorsteins Grav.

4. **Legangers Præstegjeld:** a. Om det gamle Baldurshage minder endnu den saa kaldte Baldurshoug, og nogle mindre Høie i Nærheden af Samme. En af disse har for nogle Aar siden været udgraven. Den dannede en oval Figur, 18 Al. i Længde og 8 Al. i Bredde, omsat med Steen, og for det

Meste steenfyldt. Paa dens Bund, der laae horizontal med den flade Mark, fandtes følgende Sager: et Sværd, en Stridsøxe, nogle Pile, en Dissel, et Boer, en Hammer, en Sax, Stykker af en Jernpotte med Skaft, nogle Baadesøm, og et langagtigt Jernstykke. Tegning heraf findes i Bladet Budstikken, 5te Aargang, og Oldsagerne selv ere for største Delen optagne i det Holckske Museum. b. I Thinghougen, tæt ved Leganger Præstegaard, hvor den gamle Kong Bele formeentligen har boet, blev for endeel Aar siden funden en Kobberkjedel med endeel forvittrede Mynter, og en massiv Spiral-Fingerring af Guld. Denne Sidste er af Capt. Daae skjænket til det Bergenske Museum. c. Ikke langt fra Thinghougen, paa Gaarden Husebøes Grund, staaer en Bautasteen, den høieste i Stiftet, 11½ Al. over Jorden, 1½ Al. bred, og 1 Al. tyk — muligen et Beles Minde. Forhøiningen, som tjener den til Fæste, er ikke stor. d. Paa Nybøe, et Brug under Gaarden Henjum, staaer en lignende Bautasteen, men ikke over 9 Al. høi. e. Ved Gaarden Hamre staaer ogsaa en Bautasteen, 5 til 6 Al. høi. f. Paa Gaarden Nies er i en Gravhøi, blandt flere Sager, der alle ere indlemmede i det Bergenske Museum, funden en mærkelig Gravurne. g. Ruinerne af Nies Kirke ere meget smukke.

5. **Urlands** Præstegjeld: a. Tæt udenfor Præstegaarden ligger en skjøn conisk Gravhøi, 170 Al. i Omkreds, med en Bautasteen paa sin Top, 2½ Al. høi, og ¾ Alen paa alle 4 Sider. Stenen synes at have været høiere. b. Paa en stor Slette ved Præstegaarden ligger en Mængde større og mindre Gravhøie. c. Ved Vangens Kirke findes 3 Gravhøie. d. Paa Gaarden Onstad ligger en meget stor Gravhøi. e. Paa Gaarden Toqvam sees to lignende. f. Ved Stranden sees tydelige Spor af Forstandsninger. g. I Flomsdalen, ved Gaarden Flom, findes blandt en stor Mængde Gravhøie, af hvilke nogle ere Skibshøie, en Samling af 17 fra 3 til 6 Al. høie Bautastene, hvoraf de Fleste dog ere nedfaldne eller nedbrudte, men endnu tilstede. h. Paa en Slette noget søndenfor Gaarden Frettem i

samme Dal er, foruden mange sammensjunkne Gravhøie, ligeledes en skjøn Bautasteen at see. i. Af den gamle Ryggia Kirke vare Tomterne og Grundvolden for nogle Aar siden synlige.

6. **Leirdals Præstegjeld**: a. I Hovedsognet findes Gravhøie paa Gaardene Rikum, Grøtte, Erie, Lysne og andensteds; og i en Høi paa Gaarden Stønjum er fundet et Spyd og en stor Brynje. Det første gjemmes i det Bergenske Museum. b. Paa Aardalstangen sees Levninger af nogle Forskandsninger, bestaaende i en Jordvold mod Bugten, hvori nogle Udgangsaabninger ere anbragte. c. Paa Nordsiden af Aardals-Elven og Aardalstangen staaer paa en Sandbakke ved Gaarden Herrøe en 5½ Alen høi, og nederst 2¾ Al. bred Bautasteen. d. En lignende Steen sees opreist udenfor Aardals Kirkegaard, 3½ Alen høi, men skal, efter Sagnet, være opsat over En, som her for et forøvet Mord blev henrettet. e. Borgunds gamle Stavekirke udmærker sig ved en særegen Bygningsmaade, i samme Smag, som Hitterdals Kirke i Nedre-Tellemarken, og ligesom denne med en lukket Gang udenom. f. Mærkelig for sin Ælde og Ziirlighed er ogsaa en Røgstue paa Gaarden Tønjum. g. I Gruset af den omstyrtede Tønjums Kirke fandtes i Aaret 1826 en betydelig Samling af smaae Sølvbracteater og Mynter, der nu for største Delen ere henlagte i det Bergenske Musæum. h. Sammesteds findes en Jernring med Runeskrift, som var fæstet i den gamle Kirkes Dør. i. Ligeledes er Museet i Besiddelse af en mærkelig Liigsteen fra samme Kirke.

7. **Lysters Præstegjeld**: a. I Dale Hovedkirke findes en byzantinsk Altertavle. b. Paa Enkesædet Qvales Grund ligger en rundtom steensat Gravhøi. c. I en Gravhøi paa Gaarden Sørum er funden en smukt arbeidet Dolk med Skede af Jern. d. Paa Gaarden Fladhammer har der været en stor Gravhøi, som nu er forstyrret, hvori man ved Gravning stødte paa en Kiste af Steenheller, i hvilken var Beenraden af et overordentlig stort Menneske. Paa en Ager ved denne Høi er tillige opreist en flere Alen høi Bautasteen. e. I en af de flere Gravhøie paa

Gaarden Houge i Fortuns Annex er bleven funden en Messing-kjedel med en Guldbracteat i. Begge Dele ere i det Bergenske Museums Eie.

8. Hafsloe Præstegjeld: a. Her sees en betydelig Mængde Gravhøie, især paa Strækningen nordenfor Hafsloevandet og nær dettes Bredder. I en af disse Høie, paa Gaarden Alme, som udgroves i Aaret 1822, fandtes under en Hvælving 230 Stykker Jernpile eller smaae Kastespyd, der vare af omtrent ½ Alens Længde, regelmæssigen stablede paa hinanden, og vel conserverede. b. Ved Hafsloe Kirke staaer en ikke betydelig Bautasteen. c. I Kirkegaardsmuren sammesteds er funden en afbrudt Runesteen, som nu gjemmes i det Bergenske Museum. d. I Fedt Sogn er ved Gaarden Ugulen en stor Steenrøs, omgiven af mange Gravhøie. En af disse, bekjendt under Navn af Gulshougen, og som tillægges en Kong Guul, blev i Aaret 1805 udgraven. Da fandtes deri en i 4 Kammere afdeelt Gravkjelder, og i ethvert af disse var en Urne med Aske og nogle ubbrændte Been. e. Blandt adskillige Gravhøie paa Gaarden Yttre-Krogen er en 123 Al. i Omkreds, og omgiven med en regelmæssig Kreds af store Kampestene, i hvilken fandtes en temmelig vel vedligeholdt Rustning, der gjemtes paa Gaarden, indtil den, ved Slutningen af forrige Aarhundrede, af Amtmand Theiste bragtes til Kjøbenhavn. f. I Urnæs Annexkirke, en af Middelalderens meget mærkelige Bygninger, fremvises Signes Væv. Den hele Tradition om Signe og Habor er forlagt ogsaa til denne Egn, hvor man taler om Signes Buur, om Signes Skov (af vilde Kirsebærtræer), om Habors Galge, om Habors Bauner paa Fjeldet over til Aardal, om Mærkerne sammesteds af hans Sværdklinge, og om hans Grav. g. Ragnvaldshøien, i hvilken Kong Ragnvald, Signes Fader, skal, efter at være falden i et Slag i Lyster, ligge begraven, er 197 Al. i Omkreds, og 40 Al. i Gjennemsnit. Man er ifærd med at undersøge den. h. Habors Høi blev for nogle Aar siden udgravet og planeret. I Samme vare der mangfoldige Gravkamre ved

Siden af hinanden, og i flere Etager over hinanden[1], og fandtes deri, 8 Alen under dens Overflade, en firkantet Grav, bedækket med en Skifersteenshelle, hvorpaa var udgravet nogle temmelig regelmæssige Snirkler, under hvilken man fandt en Mængde Kirsebærstene, aldeles ufortærede og nogle endog med Kjerner. Disse Stene vare, efter Dannelsen at dømme, netop af det Slags Kirsebær, som nu voxe i Signes Skov, og ingen andensteds. i. Imellem Urnæs Kirke og Stranden staaer en Bautasteen 5 Al. over Jorden, ligesom der paa hiin Side Fjorden, forbi Solvorns Kirke, omtrent 4 til 5000 Alen fra den første, staaer en lignende Steen. Om disse tvende Stene gaaer nu Sagnet saa: To Konger, begge drabelige Kjæmper, boede paa Urnæs og i Solvorn. Det var i Christendommens første Tider; og de faldt begge paa at bygge Kirker, Christus til Ære. Kirkerne bleve og færdige, begge til een Tid. Men Solvorns Konge fandt, at Kirken paa Urnæs var bleven smukkere, end den i Solvorn. Da blev han gram i Hu, og optændt af Misundelighed greb han den svære Steen, og kylede den over Fjorden hen, for at ramme og knuse Urnæs Kirke; men Kraften forslog ikke; Stenen faldt mellem Stranden og Kirken paa det Sted, den nu staaer. Kongen paa Urnæs, spottende sin Fiendes Afmagt, vilde nu, dog uden at skade Solvorns Kirke, vise hvad han formaaede. Han greb derfor ogsaa en Smule Fjeld, og slyngede det gjensidigt hen over Fjorden, men med saadan Magt, at det faldt langt bagenfor Kirken, og fæstede sig i Jorden, hvor det nu staaer, som et berømmeligt Vidne om hans Styrke. k. En

---

[1]) Saadanne combinerede jevnsidige Begravelser har jeg fundet enkelte flere af, saavel i Nordhordlehn, som i Hardangerfjorden (cfr. Nr. 8. Lit. d.); men de under hinanden liggende ere hertillands meget sjeldne. Constructionen hører imidlertid de ældste Tider til. Jeg har i det ægyptiske Museum i Berlin seet vidunderlige Fund, vel conserveret opbragte fra en utrolig Dybde, efter at der i den samme Grav vare allerede til forskjellige Tider søgte og fundne Oldsager i 3 Etager under hinanden.

anden Steen findes ogsaa i Solvorn af heel underlig Form, omtrent 3 Al. høi, sat, siger man, til Minde om en svær Hungersnød i Aaret 1693, hvilket Aarstal findes paa dens ene Side. Paa den anden Side staaer Runen ᛚ, men som det synes sildigere indhugget. l. Paa Gaarden Vinjum forvares den prægtige Hammer, der i sin Tid tilhørte Kong Sverres Foged Ivar Dapi, som der blev ihjelslagen. m. Blandt Oldsager i Hafsloe kan endelig og regnes Levningerne af den saa kaldte Borgerskandse, under Gildreskreen, som Kopangers Borgere og Hafsloes (Fylkisbygdens) Bønder skal have opkastet mod Sverres Krigshær i Aaret 1183. Den er opmuret af Steen, og saa stor, som Localiteten tillader det.

9. Sogndals Præstegjeld: a. Paa Stedje Herregaard staaer en af Worm allerede omtalt og beskreven Runesteen, $3\frac{1}{4}$ Al. høi, den eneste af en Konge reist Steen i hele Stiftet. Den var engang henlagt i en Muur under en af Gaardens Bygninger; men Knagenhjelm foranstaltede den tagen ud, og sat paa sit Sted igjen. b. Paa Gaarden Qvale, der omgives af mange Gravhøie, findes en af sin Ælde mærkelig Bygning, som vil nærmere vorde beskreven i det Bergenske Museums Tidsskrift: Urda. I den paa samme Gaard forhenværende Kirke, som i Aaret 1626 endnu var til, skjøndt forfalden, fandtes den Tid en 3 Al. lang, 1 Al. bred og 1 Al. dyb Liigkiste, der var huggen ud i en Vegsteen, med et Laag, ligeledes af Steen, og i hvilken Kiste laae en fuldstændig Beenrad. Der berettes tillige, at ved denne Kiste skulde forhen have ligget en stor hvid Steen, som da var sønderslaaet, hvorpaa skulde være skrevet, at derunder hvilede tredie Mand fra Kong Hakon. Saavel Kisten som Stenen er forlængst borte. c. Paa Gaarden Eggum vises ogsaa Levninger af en Kirke. d. Paa Gaarden Gurvin er funden, og til Bergens Museum indleveret, en mærkelig Gryde eller Urne af Jern, liig den under Legangers Præstegjeld lit. f. omtalte. e. Paa Gaarden Slinde er en anseelig Bautasteen, 8 Al. høi og $1\frac{1}{2}$ Al. bred, saavelsom adskillige Gravhøie. Her staaer en saa kaldet

hellig Birk, ligesom paa Fimmereide en hellig Esp. f. Paa Norenæs, ligeoverfor Fimmereide, hvor det mærkelige Slag stod i Aaret 1184 mellem Kongerne Sverre og Magnus Erlingsen, skal fordum have staaet 7 Bautastene. Af disse ere nu kun 3 i fuldkommen Behold. Den største er 9½ Al. lang, 1¼ Al. bred og 6 Tommer tyk, tilspidset i Toppen, og staaer i Midten af en cirkelformig Steensætning, 90 Al. i Omkreds. Den anden er 5⅞ Al. høi, 2⅛ Al. bred og 4 Tommer tyk, tilspidset som hiin. Den tredie er 5¾ Al. høi, 1¼ Al. bred og 5 Tom. tyk, afrundet i Toppen. En Stump staaer igjen af en fjerde, og en femte er ført op til en af Gaardene paa Nore. I Nærheden af disse Stene findes forskjellige større og mindre Gravhøie, for det Meste ransagede. Et af Stene opsat Gravkammer, som fandtes i den ene, skal have blandt Andet indeholdt et Sværd af Jern og en Jernhjelm. g. Paa Gaarden Eskestrand sees en Bautasteen, henved 3 Al. høi.

Søndfjord. Askevolds Præstegjeld: a. I Korssund staaer et 6 til 8 Alen høit Steenkors, med et rundt Hul midt i Armen, og paa flere Steder; i Nærheden heraf sees større og mindre Steenrøser. b. En Steenrøs findes ogsaa paa det nedenfor Korssund liggende Skivenæs. c. Inde i Aafjorden, paa Gaarden Haklem, er en stor Gravhøi, paa hvis Top skal have staaet et Kors, hvorfor Stedet endnu kaldes Korshougen. d. Paa Gaarden Rønnesæter bleve for nogle Aar siden fundne i en Høi Levninger af et Sværd, en Øxe m. m. e. Paa Gaarden Furre har staaet en Bautasteen, der nu skal være henlagt i et Gjerde. f. Ved Vilnæs Kirke findes 3 svære Bautastene, og et Steenkors, 2 til 3 Alen høit, inde paa Kirkegaarden skal, mener man, betegne Atle Jarls Grav. g. Et Gravsted troer man ogsaa at en flad svær Steen, paa Gaarden Vilnæs's Mark, der synes tilbannet, skal antyde. h. Flere Gravhøie findes paa Nabogaarden Herland. i. Særdeles mærkelige ere Skibs-Afbildningerne i Fladbjergene ved Leervaag. k. Steenrøser findes i

Mængde, paa Gaarden Grouf, ved Souesund, paa Thorsnæsset, hvor Sagnet taler om en af Kjæmperne i Stavenæsvaag, ved Navn Thor, som skal ligge der begraven, ligesom der paa Stavenæs selv og i dets Omgivelser findes langs Stranden en Mængde saadanne, deels aflange, deels runde.

2. **Yttre-Holmedals Præstegjeld:** a. Langs Søen imellem Gjæstgiverstedet Trods og Gaarden Dale ligger en Række af større og mindre Gravhøie, som af Almuen kaldes Thinghøiene. At der ved nogle af disse Høie har i Fortiden staaet Bautastene, synes at kunne formodes af den Omstændighed, at der nede i Stranden, tæt under Høiene, findes flere meget lange Stene, anvendte til et Slags Brygge, og 2 af disse bære Spor af at være tilhugne i den ene Ende. b. Ved den vestre Kant af denne Rad Høie findes en betydelig Fordybning, hvis Bestemmelse ikke kan skjønnes, men hvis Regularitet, i Forening med den omkringliggende flade Situation, tydelig viser, at den ikke er Naturens Værk. c. Paa Exerceerpladsen Dingemoen (Thingmoen) findes en Mængde smaae runde Steensætninger, uvist i hvad Hensigt lagte, saasom intet er fundet i de allerede undersøgte; og paa Moens sydvestlige Ende sees et Slags Fundament til en Bygning, som det er vanskeligt at forklare sig. d. Nordvest for Thingmoen ligger, paa Brinken af en høi Bakke, en Gravhøi, 150 Al. i Omkreds, kaldet Troldskarehougen. e. Omtrent 40 Al. fra denne sees endnu kjendelige Spor af en steensat Kampkreds, omtrent 17 Al. i Gjennemsnit, og ikke langt fra denne, inde paa Thingmoen selv, en Skibshøi, 36 Al. lang og 8 Al. bred. f. Paa den nordre Side af Veien op til Thingmoen ligger en skjøn og umolesteret Gravhøi, Tiphougen kaldet. Den er 170 Al. i Omkreds, og vel 16 Al. i lodret Høide. g. Paa Gaarden Rifdal staaer en Bautasteen, 6 til 7 Al. høi. h. En mindre af samme Slags findes paa Gaarden Kleppenæs. i. I Jorden er paa Gaarden Tysse fundet et $3\frac{1}{2}$ Al. langt Slagsværd.

3. **Indre-Holmdals Præstegjeld:** a. Paa Gaarden Dusen, hvor, efter Nogles Mening, Gulethinget engang har været holdt,

og et Afgudstempel har staaet i en hellig Lund, sees paa en stor Slette ved Stranden en firkantet Fordybning, 25 Al. lang paa hver Side, der af Almuen kaldes Gjæstebudshulen. b. Ikke langt fra denne laae for 50 Aar siden eller mere en anseelig Høi, som man antog for Arinbjørn Herses Grav, og af denne bleve nogle store Heller udtagne, saavelsom Levninger af Urner, Sværd, Pile m. m. Deriblandt var ogsaa en Hvæssesteen, af dem, som de danske Antiqvarer kalde væverskyttelformige. Den er, med flere af samme Slags, i det Bergenske Museum. c. Mærkelige Gravhøie findes paa Gaardene Yndestad, Bøgstad og Aarberg. d. Under Gulvet i Sande-Kirke fandtes for endeel Aar siden et Par Sølvbracteater, som nu ere i Cancellieraad Thomsens Samling.

4. Førde Præstegjeld: a. I den saa kaldte Angedal staaer en Bautasteen. b. Ved Gaarden Leknes sees en Gravhøi. c. Altertavlen i Vefring Annexkirke har nogle Mærkeligheder.

5. Jølster Præstegjeld: a. Ikke langt fra Hegrenæs-Elvens Udløb ligge Ruinerne af det gamle Aalhuus-Slot, om hvilket Torfæus fortæller, at det har været beboet af Audun Hugleiksen, med Tilnavn Hestekorn, der levede i Erik Præstehaders Tid. Bygningen har været 30 Al. i Længde og 24 Al. i Bredde. Paa den nordre Side synes der at have gaaet Grave om denne Borg, og mod Søen sees endnu tydelig en Befæstning af Stene, der strækker sig ud over Borgens Tomt i tvende bøiede Linier, indtil den naaer hine Grave mod Norden, over hvilke en forhøiet Jordvold viser, hvor Indgangen til Slottet eller til dets Gaard har været. Af Ringmuren mod Sønden er intet andet end Grundvolden tilbage. Murene af denne Borg have endnu i Aaret 1760 været over en Mands Høide, og man saae da, hvor Vinduerne havde været, saavelsom de tvende Døre, en i Øst og en anden i Vest, af hvilke, efter Sagnet, den ene skal være den, der nu tjenet som Hovedbør i den nærliggende Aalhuus Kirke. Senere blev den største Deel af disse Mure nedbrudt til Kirkens og Kirkegaardsgjærdets Brug; og i Aaret 1830 blev næsten

alt det Øvrige borttaget til en Brobygning, saa at der nu er lidet tilbage af denne mærkværdige Fortidslevning. b. Efter Sagnet skal Audun have gravet sine Skatte ned, man veed ikke hvor, og sænket sit store Sølvbord ned i Jølstervandet.

6. **Kinds** Præstegjeld: a. Paa Øen Kind ere Hillerne mærkelige, med Hensyn til Synneves Historie, og nogle Billeder i Kirken sammesteds synes at pege derhenpaa. b. Langs dette Præstegjelds Søekyst sees en Mængde Steenrøser, hvilket især er Tilfældet fra Landspidsen af Seljestokken til Gulenfjord, Botnestranden kaldet, hvor de findes i større Mængde, end paa noget andet Sted i Nordre-Bergenhuus-Amt. De ligge alle nær ved Søen og ere af ulige Størrelse, men enkelte af dem ere sande Colosser. c. Paa Svanøe Kirkegaard staaer, bag Kirkens Chor, et mærkeligt Steenkors, 3½ Al. over Jorden, antikt, men elegantere end de i Evindvig. Paa den ene Side, under Korsets Arme, sees 2 verticale parallelløbende Streger, mellem hvilke der synes som Spor af Runer, skjøndt de nu ere ulæselige. Efter Sagnet skal dette Kors være flyttet hid fra Branesøe, hvor Kong Olaf den Hellige berettes at have ladet det opreise, da han foer om i Landet for at christne Folket. d. Nedenfor Svanøe Gaard, ved Stranden, findes en steensat flad Forhøining i elliptisk Form, med nogle gamle Træstubber rundt om. Man har under nogle opgravne Stene sammesteds funbet Trækul, og Sagnet gaaer, at her i Hedenold har været en Offerlund. e. Nordenfor Svanøe Kirke sees 2 Steenkredse, hver 16 Al. i Gjennemsnit, og med en stor Steen i Midten. Disse Kredse ligge 20 Al. fra hinanden. f. Paa Gaarden Vaage er ved Gravning i Jorden nær ved Søen fundet nogle gamle Vaaben, og her ere endnu Levninger af en Skibshoug. g. Paa Frørøen staaer en 5 til 6 Al. høi Bautasteen, og sammesteds findes mange steensatte Kredse, saavelsom større og mindre Steenrøser. h. Paa Gaarden Huus sees en Bautasteen.

Nordfjord. 1. **Gloppens** Præstegjeld: a. Lige udenfor Hovedkirkens Chor staaer et 2¼ Al. høit antikt Steenkors. b. Paa

Kirkegaarden sammesteds ligger en Liigsteen med en Gravskrift, i Middelalderens saa kaldte Munkeskrift, over en Sira Thorbjørn Andreassen. c. I en 1626 afgiven Indberetning omtales tvende Skjolde, som dengang vare hængende i Kirken, hvoraf det ene, hvorpaa fandtes afbildet den norske Løve med Oxen, var omtrent 50 Aar forhen bragt til Kirken fra Gaarden Vereide, og det andet, hvorpaa stod et Kors med tvende Figurer ved Siden, skulde have tilhørt en Ridder paa Gaarden Lothe. d. Paa Præstegaardens Grund staaer en 5½ Al. høi Bautasteen, og sammesteds er der, foruden mange mindre ude i Marken, 3 temmelig store Gravhøie. Den fjerde, til denne Cyklus hørende, er planeret. e. Paa Sandøren, i Syd fra Præstegaarden, staaer ved Stranden et antikt Steenkors, af Form og Størrelse, som det, der staaer paa Kirkegaarden. f. Paa Gaarden Rygs Grund sees et lignende af temmelig Høide. g. Paa Gaarden Gimmestad staaer, eller rettere ligger i Stranden en Bautasteen, der nu tjener som en Deel af en Brygge. h. Paa Østrem lige over Fjorden for denne, findes en lignende, som staaer opreist. Begge disse Stene ere 5 Alen lange, og meget tykke. i. En saadan Steen findes ogsaa paa Gaargen Houge, hvor desuden de to største og prægtigste Gravhøie i hele Stiftet findes, den ene rund, den anden lang (en Skibshoug). De ville i Urda vorde beskrevne. k. Paa Gaarden Gloppestad ligger ogsaa en anseelig Skibshoug af 29 Alens Længde, og 7 Alens Bredde. Om Thorer Glop ligger i denne, eller i den store runde Høi paa Houge, begraven, derom ere Meningerne deelte. l. Paa Gaarden Lothe findes adskillige Gravhøie; og m. Paa Gaarden Eide ligger en anseelig Høi, Disselhøi kaldet. n. I en Gravhøi i Breums Sogn er fundet tvende i Træe ziirligt udskaarne Bægere, der nu forvares i det Bergenske Museum.

2. **Indvigens** Præstegjeld: a. I en Fjeldbal, som skjærer sig fra Præstegaarden ind i omtrent en Miils Længde, findes en Mængde Gravhøie. b. Fra Gaarden Skodden er i den senere Tid indsendt til det Bergenske Museum tvende antike Sværde,

af hvilke det ene skal have været forvaret paa Gaarden i 600 Aar. c. Paa Gaarden Lyslo er for endeel Aar siden fundet i en Urne adskillige Oldsager, hvoriblandt et forgyldt Stykke af konstigt og smagfuldt Arbeide, maaskee en Zirat, henhørende til et Ridetøi eller en Harnisk, samt et Par Knapper, nogle udgraverede Stykker Sølv, Kjæder m. m., og en Carolingisk Sølvmynt. d. Paa Gaardene Boe og Aarem findes Bautastene. e. Af den berømte i byzantinsk Smag malede Altertavle med mærkelige Indskrifter, der forvaredes i Nedstrynes Kirke, men nu i det Bergenske Museum, vil Tegning og den fornødne Forklaring vorde given i Tidsskriftet Urda.

3. Eids Præstegjeld: Paa Gaarden Møklebust, i Nærheden af Hovedkirken, sees mangfoldige Gravhøie. b. Paa Høiderne over Gaarden Nøstdal staaer en skjøn Bautasteen, henved 8 Al. over Jorden, 26 Tom. bred. og 15 Tom. tyk, spids i Toppen; og nede ved Stranden, foran den Tomt, hvor Sagnet lægger Vemund Kambans Borg, staaer en anden, men af ganske forskjellig Steenart, 5 Al. 13 Tom. lang, 1 Al. 16 Tom. bred, og 2 til 3 Tom. tyk, horizontal ovenpaa. c. I Horningdals Kirke findes paa Vinduerne udmærket smukke Tegninger brændte i Glasset, nemlig Navne og Forziringer.

4. Davigs Præstegjeld: a. Paa Gaarden Elde skal der have boet en Næsse-Konge, og man troer at finde Spor der af en Befæstning. b. Paa Gaarden Midtmjeldes Grund har staaet et Steenkors, af de alleræld ste. Dette findes nu i det Bergenske Museum.

5. Selløe Præstegjeld: a. De overblevne Levninger af Selløe Kloster, samt af St. Synneves Hiller, findes beskrevne deels i Klüwers Værk, deels i Budstikkens 6te Aargang. Men flere Rudera paa Øen ere senere fundne, som ville maaskee vorde omtalte i Tidsskriftet Urda. b. Paa Øen Barmen findes 2 Bautastene. c. Paa Gaarden Røisen, der ligger paa et udstikkende Næs ved det af Historien bekjendte Ulvesunds nordre Udløb, sees adskillige Steenrøser, der maaskee ere Minder fra den her i gammel Tid holdte Træfning, i hvilken Brødrene Ulf bleve nedlagte.

d. Paa Draxeidet stod fordum et Trækors til Minde om Olaf Tryggvesens Stordøbning sammesteds i Aaret 997, hvor Terrainet var meget gunstigt for et saadant Foretagende. Dette Kors er borte, og intet er kommet i Stedet! e. Paa Gaarden Ervigen, strax søndenfor Forbjerget Kjærringvigen ved Stat, er Tid efter anden i en Flyvesandsgrav, omtrent 100 Alen fra Søen, fundet en Smeddestabbe eller Ambolt, en Hammer med Jernskaft, nogle Messingkamme og en Malmstang.

Søndmør. 1. **Voldens** Præstegjeld: a. Paa Gaarden Halkjeldsvig, i Nærheden af Voldens Kirke, findes en Kreds af omtrent 90 Al. i Runddeel, der er steensat, som med Brolægning, og omkring hvilken ere flere mindre Kredse, af samme Dannelse og Brolægning, som den større, samt fra hvilke føre forskjellige Veie eller Løbegrave til forskjellige omkringliggende Steenrøser. b. En lignende Kreds har man paa Nabogaarden Rødsæts Grund. c. Paa Gaarden Engesæt staaer en Bautasteen. d. Paa Gaarden Steennæs findes en lignende. e. Flere Saadanne, men sønderbrudte, synes at ligge i Gjærdet om Ørstens Kirke; ligesom og i dette Sogn findes adskillige Gravhøie. f. Paa en Gravhøi, i Nærheden af Gaarden Kile, kaldet Risehoug, ligger en $6\frac{1}{2}$ Alen lang Steen, som formodentlig har fordum staaet opreist. g. Ikke langt derfra, oppe i en Klev, har staaet et Steenkors, som i sin Tid har været 4 Al. høit, og 2 Al. tversover Armene, med et rundt Hul midt i Krydset. Nu ligger det overende og er itubrukket. h. Paa et Fjeld, kaldet Fælden, det høieste i Voldens Præstegjeld, man mener 4000 Fod over Havfladen, skal findes Rudera af en muret Bygning; altsaa formodentlig et Vagttaarn. Ikke langt fra dette Fjeld ligge de af deres mythologiske Benævnelse mærkelige Fjelde: Store-Thor, Lille-Thor og Freia.

2. **Jørringfjords** Præstegjeld: a. Paa Gaarden Steendals Strand staaer en stor Bautasteen. Bønderne ville nu hellere have, at den skal være Minde om Kong Olaf den Helliges Kraft, der skjød den igjennem Fjeldet, i hvilket ogsaa vises et Hul.

b. I Sørringfjords Kirke vises Levninger af en kostbar Messehagel, som ifølge et Løfte, gjort i Havsnød, skal i gammel Tid have været skjænket til Kirken. c. Enkelte Gravhøie findes ogsaa i dette Præstegjeld.

3. Vandelvens Præstegjeld: a. Paa Thorholmen under Gaarden Aaheim ligger en stor Steenrøs. b. Sagnet om den paa Ringsfjeldet liggende saakaldte Jutulhelle, 9 Al. lang, 1 Al. tyk, 4 Al. bred i den ene og 1½ Al. i den anden Ende, under hvilken en Kong Ring skal ligge begraven, i Selskab med 7 Aars Skatter, staaer ikke synderlig til Troende.

4. Herrøe Præstegjeld: a. Af Klosteret paa Øen Herrøe skal være Rudera at see, men Gildestuen er reent forsvunden. Den har iøvrigt Celebritet i Historien. b. Saavel i Herrøe- som i Sandøe-Kirker findes i Alterbordene Gjemmesteder for Reliqvier, og andre Minder om den catholske Cultus. c. Paa Qvamsøe under Gaarden Ristøesund ligge 12 store Kampesteens-Dynger, blandt hvilke man meente, at Eigill Ulfsærks Grav maatte være, indtil Klüwer fik godtgjort, at den maatte søges paa Nordmør. d. Lige saa mange Gravhøie omtrent findes paa Gaarden Houge; og af disse ere nogle 150 Fod i Omkreds og temmelig høie.

5. Ulfsteens Præstegjeld: a. Paa Gaarden Ulfsteen ere 8 anseelige af Kampesteen sammenkastede Gravhøie, og ikke langt fra disse 2 Bautastene, hvoraf den største, der har staaet i en Kampkreds, er nu omfalden, men den mindre, der er af 4½ Alens Høide, staaer opreist. b. Paa Gaarden Dusnæs er en meget stor med Kampesteen rundtom besat Gravhøi, 228 Al. i Omkreds, og 16 Al. i lodret Høide. I Steencirkelen omkring Foden er mod Nord en Aabning, ligesom en Port, hvorfra gaaer en 50 Al. lang og tæt steenlagt Vei, i hvis Ende sees Rudera af tvende Bygninger. Flere i Forbindelse med dette stolte Gravminde staaende Mærkeligheder ere senere varetagne, og ville vorde beskrevne. c. Omtrent 300 Al. i Syd fra denne Høi staaer en 3 Alen lang Bautasteen opreist. d. En om-

efter ham indtraadte 1805 nuværende Conferentsraad Sch... som Med-Ephorus i Commissionen.

Imidlertid ophørte dog ikke Legatets Virksomhed al... dette Tidsrum. Vel udkom, fra Eddas 1ste Deel af, intet ... Legatets Stempel Betegnet, før 1809; men saa meget ... denne lange Tid ved Commissionens Bestræbelser forberedt ... endog trykt, at 8 betydende, tildeels vidtløftigere Oldskrifter ... noget af de tidligere udgivne, i de næste 23 Aar kunde ... for Lyset. Stipendiarierne G. Magnæus og J. Johns... fortsatte Arbeidet over Sæmunds Edda, og da Sidstnævnte ... forlod Kiøbenhavn, og den Første døde 1798, paatog J. Ol... sig at giennemgaae og fortsætte deres Udarbeidelse, hvori ... først Ildebranden 1795 giorde en Standsning, og siden ... det Yndlingsarbeide, der beskiæftigede Oldingen i fulde 30 ... og endnu i hans sidste Leveaar med synlig Forkierlighed, ... et svækket Syn, hindrede ham fra, med Kraft at fortsæ... Til samme Tid begyndte Trykningen af to Oldskrifter, som ... lig vare nærmest fremkaldte ved Suhms ædelmodige Un... telse, nemlig Niáls Saga paa Latin med Glossarium ... Johnsonius og en Samling af de islandske Annaler m... sion af Brødrene Thorarensen, Liliedahl[2] og tilsidst af ... Biørnsen[3]; sidstnævnte Værk under A. Kalls Bestyr...

[1]) Nemlig hans Supplement til Ihres Glossarium, for... nævnes i Fort. til Suhms krit. Hist. IV. S. XXIII., og hvor... Vidensk. Selskabs Understøttelse var begyndt at trykkes, ... 1807 tilintetgiorde den trykte Deel af Oplaget og ... Foretagendet. Det hele Arbeide, færdigt fra Forf. Haa... i Selskabets Archiv og fortiente, med nogen Forkortning, ... Lyset. — [2]) Fort. til Suhms krit. Hist. IV. S. ... til Olavii islandske Reise, S. CLXIX. Den ene Th... have været Stephan Th., siden Amtmand i Island ... Thorarin Sigvaldsen L. † 1793, s. Nyerups og Kr... lexicon. — [3]) Denne var langt bedre Mathematiker ... havde 1780 paa Suhms Bekostning udgivet en Sa... computistiske Skrivter under Titel af Rymbegla; ...

b. I Sørringsfjords Kirke vises Levninger af en kostbar Messehagel, som ifølge et Løfte, gjort i Havsnød, skal i gammel Tid have været skjænket til Kirken. c. Enkelte Gravhøie findes ogsaa i dette Præstegjeld.

3. Vandelvens Præstegjeld: a. Paa Thorholmen under Gaarden Aaheim ligger en stor Steenrøs. b. Sagnet om den paa Ringsfjeldet liggende saakaldte Jutulhelle, 9 Al. lang, 1 Al. tyk, 4 Al. bred i den ene og 1½ Al. i den anden Ende, under hvilken en Kong Ring skal ligge begraven, i Selskab med 7 Aars Skatter, staaer ikke synderlig til Troende.

4. Herrøe Præstegjeld: a. Af Klosteret paa Øen Herrøe skal være Rudera at see, men Gildestuen er reent forsvunden. Den har iøvrigt Celebritet i Historien. b. Saavel i Herrøe- som i Sandøe-Kirker findes i Alterbordene Gjemmesteder for Reliqvier, og andre Minder om den catholske Cultus. c. Paa Qvamsøe under Gaarden Ristøesund ligge 12 store Kampesteens-Dynger, blandt hvilke man meente, at Eigill Ulfsærks Grav maatte være, indtil Klüwer fik godtgjort, at den maatte søges paa Nordmør. d. Lige saa mange Gravhøie omtrent findes paa Gaarden Houge; og af disse ere nogle 150 Fod i Omkreds og temmelig høie.

5. Ulfsteens Præstegjeld: a. Paa Gaarden Ulfsteen ere 3 anseelige af Kampesteen sammenkastede Gravhøie, og ikke langt fra disse 2 Bautastene, hvoraf den største, der har staaet i en Kampkreds, er nu omfalden, men den mindre, der er af 4½ Alens Høide, staaer opreist. b. Paa Gaarden Dusnæs er en meget stor med Kampesteen rundtom besat Gravhøi, 228 Al. i Omkreds, og 16 Al. i lodret Høide. I Steencirkelen omkring Foden er mod Nord en Aabning, ligesom en Port, hvorfra gaaer en 50 Al. lang og tæt steenlagt Vei, i hvis Ende sees Rudera af tvende Bygninger. Flere i Forbindelse med dette stolte Gravminde staaende Mærkeligheder ere senere varetagne, og ville vorde beskrevne. c. Omtrent 300 Al. i Syd fra denne Høi staaer en 3 Alen lang Bautasteen opreist. d. En om-

styrtet Bautasteen findes ved Enden af den saakaldte Jernbrygge. e. De 2 ærværdige mosskjæggede Bautastene paa Gaarden Scheide, som Strøm ommelder, ere flyttede fra deres Sted. f. Paa Hareids Kirkegaard staaer en 5 Al. lang Bautasteen, og en lignende findes indlagt i Kirkemuren. g. I Hareids Kirke findes en meget gammel Dobevandskande, og af meget svær Malm. Characterene paa denne ere noget afvigende fra den almindelige Munkeskrift, og ikke lette at læse. h. De 3 gamle Stene, som Ramus kalder Hiøringer, i Lievaag, hvor det blodige Slag stod mellem Jomsvikingerne og Hakon Jarl, ere ikke mere at see. i. Ved Lievaagens Munding, paa Gaarden Overaae, ligge, tæt nede ved Søen, 5 af Kampestene opkastede Gravhøie. k. Ved Gaarden Lynge paa Vartdalsstranden sees tvende Kampkredse. l. Ved Gaarden Sætre sammesteds sees en 5 Al. høi Bautasteen, og nogle Gravhøie.

6. **Borgunds** Præstegjeld: a. Tomterne paa det gamle Borgundar, hvor Hakon Jarl gjerne opholdt sig, og hvor han dyrkede sin Sjels fæle Veninde, Thorgerd Horgabrud, bleve siden helligede ved christelige Andagtsbygninger. Af St. Peders Kloster er det vanskeligt nu at kjende Fundamentet. Imidlertid angiver Klüwer Kirken til at have været 24 Al. lang og 14 Al. bred, Choret 8 Al. langt og 10 Al. bredt. Tomten af St. Mariæ Kirkegaard kan endnu kjendelig skues, men Stenene af Kirken, der har været 18 Al. lang og 16 Al. bred, foruden Choret, som har været 10 Al. langt og 14 Al. bredt, ligge nu i den nyere St. Margarethas Kirke, hvis Ydersider prange med hine Bygningers skjønne Marmor. Paa Kirkegaarden her findes nogle Liigstene af hvidt Marmor, der ere dannede som vore nu brugelige Liigkister, uden nogen Indskrift, ligesom en flad Liigsteen findes her, med en Munke-Inscription i Kanterne, men som er ulæselig. Ovenpaa samme er Korsfæstelsen afbildet. Et gammelt og godt Basrelief i Træe findes udenpaa et Gravcapel. b. Skjøn Valborgs Grav paa Gidskøe findes beskreven og aftegnet hos Klüwer. c. Af Gidskøe Kloster skal endnu findes

Fundamentet af en 100 Al. lang og 50 Al. bred Muur. d. Mellem dette Sted og Kirken skal findes en Plads, af 100 Al. i Fiirkant, meget ordentligt og smukt brolagt med Kampestene. e. Paa en høi Bakke, omtrent 200 Al. fra Gidskøe Capel, staaer en $3\frac{1}{2}$ Al. høi og oventil spids Bautasteen, som almindelig kaldes Varden. f. Et godt Stykke henimod Øens søndre Deel seer man Brødrene, ɔ: to fiirkantede høie Steenpæle, som skal minde om det Mord, Find Arnesen begik paa sin Broder Thorberg Arnesen, og hvorom et Vers, der i den nyere Mundart er udentvivl bleven forvanskt, fandtes engang der paa en Træstotte. g. Bautastenen, Sværdet kaldet, som staaer tæt derved, $3\frac{3}{4}$ Al høi, 1 Al. bred, og meget tynd, torde muligen være reist til Amindelse om Thorberg. h. Fra Gidskøen løber imod Nordvest, en heel Miil ud til den nu ubeboede Erknøe, en høi smal Grund i Havet, som man ved lavt Vande gjerne kan vade over. Denne kalder man Gata ɔ: Gaden, og mener, at det er en ved Kunst af Fortidens Kjæmper lagt Broe, der skulde forbinde Erknøe med Gidskøe. i. Paa Valderøen ligger den mærkelige Valdershoug, 200 Alen i Omkreds, lagt af svære Kampestene. Den blev aabnet i Aaret 1827, og en udførlig Afhandling om den og de deri fundne Sager, der nu forvares i det Bergenske Museum, er leveret i Urda. k. Paa Gaarden Gamlem findes en steensat Kampkreds.

7. **Harams** Præstegjeld: a. Ved Kjærstad Præstegaard findes en heel Slette opfyldt med større og mindre Gravhøie, af hvilke adskillige Oldsager have Tid efter anden været udtagne, men det er uvist, hvor de ere komne hen. b. Vigerøen eller Roaldsøen, hvorfra Gangerolf menes at være gaaet ud paa sit Togt til Normandiet, er fuld af historiske Minder, og vil vorde særskilt beskreven i Urda.

8. **Strandens** Præstegjeld: a. Paa Gaardene Venje og Hove i Stordalens Annexsogn findes en stor Mængde Gravhøie af forskjellig Dannelse og forskjellig Størrelse. b. Under en Helle blev i en Steenur for nogle Aar siden fundet 2 meget elegante

Sølvringe, af dem, som Qvinderne i Oldtiden prydede deres Haar med. Den ene af dem havde et Led. Denne var allerede gaaet i Smeltedigelen, den anden derimod blev reddet, og er nu i det Bergenske Museum.

9. Norddalens Præstegjeld: a. I Hovedkirken findes en skjøn gammel malet Altertavle. b. Kampkredsene, som Strøm siger skal ligge ved Stranden, ere nu ikke at see, men et Stykke fra Kirken i Sydost ligge 12 Gravhøie tæt ved hverandre. Den største er 110 Al. i Omkreds, og 10 Al. i lodret Høide. Man kalder den Thorshoug. Nogle af disse Høie ere udgravne, og man skal have fundet i dem forrustede Vaabenstumper, og i een endog, hvad mærkeligt er, en Krone af Jern. Men Ingen veed, hvor dette er blevet af. c. Ved Præstegaarden ligger en Bautasteen overende.

10. I Ørskougs Præstegjeld ere ingen Oldtidsminder bekjendte.

Nordhordlehn. 1. Aarstad Sogn: a. Ved Møllendal har i sin Tid en meget anselig Gravhøi været anlagt. Dens øverste Deel er for længst siden afskaaren. b. Paa det gamle Alrekstads Grund troer man at finde Spor af Volde og Befæstninger. c. Ved Houkeland findes enkelte Gravhøie.

2. Fanøe Præstegjeld: a. Blandt flere Gravhøie her findes en paa Præstegaardens Grund. b. Paa samme Mark ligge 2 meget svære, skjøndt ikke over 6 Alen lange, Bautastene, kastede overende, tæt ved hinanden. c. Ved Bredden af Kallandsvandet paa Gaarden Hamre sees en, ikke stor, men veldannet Bautasteen. d. I Hovedkirkens Alterbord findes et Repositorium for Reliqvier eller Hostier, med en Klap over.

3. I Sunds Præstegjeld haves ingen Efterretninger om noget Oldtidsminde.

4. Askøens Sogn: a. Paa Gaarden Ask findes vistnok intet Minde om Oldtidens berømte Kjæmpe, Stærkodder; men da man antager ham at være der opdragen, saa gjør Mindet herom Gaarden mærkelig. b. Paa bemeldte Gaard findes 2 nær hinanden liggende Høie, som endnu kaldes Kongshougene.

5. **Mangers** Præstegjeld: a. Som Fodtrin udenfor Mangers Kirkedør ligger en ældgammel Steen, hvis ærværdige Runer ere nu saa forslidte, at Ingen mere kan læse dem. b. Paa Gaarden Indre-Morken derimod staaer en Runesteen. Den er sat paa et høitliggende Sted, 2½ Al. over Jorden, og en god halv Alen bred. Den er dannet som et tveægget Sværd.

6. **Lindaas** Præstegjeld: Ved Lygre Kirke findes adskillige Gravhøie, og Levninger af Bautastene.

7. **Hosanger** Præstegjeld: a. Paa Gaarden Ofsthuus ligge 4 meget anseelige Gravhøie, sammenlagte af svære Kampestene. b. I en anden Gravhøi var fundet et gammelt godt Sværd, men man har forvandlet det til — en Saug! c. Paa Gaarden Seims findes adskillige Gravhøie, og deriblandt en, Kongshougen kaldet. I denne menes Hakon Adelsteen at være lagt. Imidlertid skal der have været gravet der, og Intet fundet. Men ogsaa dette lader sig forklare, naar man veed, at Høien er lagt af Rødsand, der fortærer Alt.

8. **Hammers** Præstegjeld: a. Etsteds her er i en Gravhøi fundet en Aske-Urne af en usædvanlig Form. Denne tilligemed b. Levninger af et gammelt Skjold ere nu i Bergens Museum.

9. **Hougs** Præstegjeld: a. Runestenen paa Hougs Kirkegaard er ikke mere at finde. b. I en Steenur er en Guldmynt bleven funden, som nu ligger i det Bergenske Museums Myntsamling.

Vors. a. I Vossevangens Kirke har man endnu den skjønne Altarkalk, hvis Indskrift hos Miltzow, i hans Presbyterologie, læses saaledes: *Ego frater Nicolaus Johannis feci hunc calicem fieri anno Dni M. V. X.*[1] *in die Scti Georgi meis.* Istedenfor *meis* bør læses *martyris*, thi der staaer *mris*, og saa kommer en bedre Mening ud. Incisionerne paa denne Kalk ere meget smukke, og Tegningen af den haves i det Bergenske Museum. b. Ved Siden af Alteret i denne Kirke er en Lem, under hvilken en Trappe fører ned i en Kjelder. Man

---

[1]) Formodentlig MV°X d. e. 1510.

skulde troe, det var en Begravelse; men i det ene Hjørne af denne Kjelder finder man en liden Grue (Arne, Skorsteen), og paa samme endnu en slukt Brand. Sagnet gaaer, at Olaf Torkildsen, den sidste catholske Biskop i Bergen, hvis Præbende Vors var, har under Forfølgelsen skjult sig i denne Kjelder, og der hemmeligen holdt en Tidlang sin Huusholdning. c. Paa Gaarden Dukstad, hvor bemeldte Biskop døde, er i Gravhøie fundet adskillige Oldsager, som nu ere indlemmede i det Bergenske Museum. d. Paa Sletten, 400 Al. fra Kirken, staaer det gamle Steenkors, som har været de første christne Vossers *Sanctuarium*. Det er 3 Al. høit over Jorden, $1\frac{1}{2}$ Al. over Armene, $\frac{1}{2}$ Al. bredt og 4 Tom. tykt. e. Gravhøie findes paa Gaardene Ringheim, Gjerstad, Moe og Houge; og Oldsager have i disse været fundne. f. Udenfor Evanger Kirke staaer en Bautasteen. g. Ikke langt fra Gaarden Bolstad ligge 2 store Skibshøie af omtrent 30 Alens Længde og 9 Alens Bredde, foruden 2 andre runde Høie. h. Paa samme Gaard fandtes ogsaa i Aaret 1817, i en Myr, omtrent 1000 Skridt ovenfor Søen, og 10 til 12 Alen høiere end denne, et Skibsanker af usædvanlig Dannelse.

Hardanger. 1. Gravens Præstegjeld: a. Den Liigsteen i Ulvvigs Kirke, som Milzow omtaler, og som han formoder at være lagt over en Abbedisse af Sponheims Kloster, findes ikke meer. b. Heller ikke er den, ligeledes af Milzow omtalte Liigsteen i Eidsfjords Kirke, der ifølge Paaskriften var lagt over en Ragna Asolfs Datter, som lod opføre Kirken, meer at finde. c. Det herlige Alterskab i Gravens Kirke, hvis skjønne Billeder Prof. Dahl har vurderet høit, er nu i det Bergenske Museum. d. I en Bjergkløft under Gaarden Lechve fandt en Dreng for nogle Aar siden et Sværd, eller maaskee en Offerkniv, af Metal, tveægget og af 32 Tommers Længde, Haandfanget iberegnet, som var 6 Tom. langt. Metallet var blødt under Filen, omtrent som Malm, men ikke sprødt, som den, og kunde bøies, dog uden Elasticitet. Det syntes at være en Blanding

af Kobber eller Messing med Tin. Der viste sig nogle brune Pletter paa det, som af Rust, og tillige Anstrøg af Spanskgrønt, men ved Gnidning fik det en metallisk Glands, som af af Tombak. Bladet er henimod Midten noget smallere, men udvides derfra igjen og bliver bredere end oppe imod Hjaltet, 1½ Tomme, hvorefter det atter tager efterhaanden af i Bredde, og er mod Enden ganske spidst. Dette Stykke er nu i Capt. Norbye's Eie. e. Paa Gaarden Velken var i lang Tid et smukt arbeidet Elfenbeens Drikkehorn, ½ Alen i Buelinien, hvilende paa tvende Fødder, samt forsynet med Beslag og Laag, alt af Sølv. Herlige Billeder af Korsfæstelses-Scenen vare skaarne derpaa i ophøiet Arbeide, og en gammel norsk Indskrift med Munkebogstaver røbede en religiøs Tendents. Dette sjeldne Stykke skal nu, desværre være kommen i fremmede Hænder. f. Paa et Næs under Gaarden Traae staaer en Bautasteen, som kaldes Baarsteſtenen. Den er 4 Al høi, 21 Tom. bred og 10 Tom. tyk, meget net huggen. En Gravhøi ligger nær derved. g. Adskillige Gravhøie sees paa Gaarden Lechve, men intet Synderligt er funden i dem. h. Af Sponheims Nonnekloster findes enkelte Levninger, og man er endnu istand til at faae et ret Begreb om Bygningerne og Kirkegaarden sammesteds.

Kinservigs Præstegjeld: a. Af Oppedals Klosterbygninger er nu intet tilbage, uden en gammel Kjelder, omtrent 100 Qvadratalen stor. b. I Kinservigs Kirke findes adskillige interessante Levninger fra den catholske Cultus. En byzantinsk Altertavle derfra, med en mærkelig latinsk Indskrift i Rammens Huulkiil, hvilken Arendt har sat megen Priis paa, er nu i det Bergenske Museum. Tæt ved Opgangen til Prædikestolen ligger een af de gamle Liigstene, som Milzow omtaler, den anden findes ikke. Derimod findes paa Kirkegaarden 5 antike Liigstene, af hvilke de 3 have Lister paa Ryggen, men alle uden Indskrift. c. Af en Skibsstøe for Langskibet Harringegeiten, som Schnabel omtaler, findes, ogsaa i Nærheden af Kirken, mærkelige Muur-Levninger. d. Efterretninger om en gammel Gildestue i Kin-

servig ere at læse i Urda. e. I Ullensvangs gamle og anseelige Kirke, hvis Portal især udmærker sig, er der 2 mærkelige Liigstene, hvoraf den ene er over Sigurd Brynjolfsen paa Aga, fra Slutningen af det 13de eller Begyndelsen af det 14de Aarhundrede, ligesom og i samme Kirke er en gammel Klokke med en latinsk Indskrift i Munkestiil, der viser, at Klokken er, formodentlig i det 13de Aarhundrede, indviet til den hellige Franciskus. f. I Nærheden af Kirken ligger en anseelig, af svære Kampesteen sammenkastet Høi, der fører Navn af Kongshougen, og i hvilken Sagnet beretter, at Harald Graafeld skal ligge begraven. Ved Gravning deri skal man have fundet nogle Oldsager, ligesom i en af de flere mindre Steenhøie, der omgive Kongshougen, skal være funbet et Gravsted med en Askeurne. g. Den meget gamle Liigsteen paa Odde Kirkegaard, som Miltzow omtaler, og hvis Runeskrift viste, at Stenen var lagt over en Ingeborg, er ikke meer at finde. h. Borte er ogsaa Steenkorset paa Næsset ved Hesthammer, som i sin Tid var reist til Erindring om Sigurd Brynjolfsen paa Aga, som her druknede. i. Paa Gaarden Aga findes endnu en af de gamle Bygninger, som Schnabel omtaler, med Kjelderne under, satte af tyk Vegsteens-Muur, og den lille Klokke, som skal have hørt Capellet til, er der endnu. k. I en Høi her er funden en Steenøxe og et Sværdfæste, som nu ere i det Bergenske Museum. l. Skraas over for Folgefondens Iisjøkul ligger den mærkelige Bervenuten, et conisk Fjeld, 1040 Fod over Vandspeilet, paa hvis øverste Top ere fundne Levninger af en Steenmuur mod Sønden, som har været 4 til 5 Al. høi, og 35 Al. lang, nu næsten nedfalden. En Brønd skal ogsaa findes der, gravet i en Indhuling i Fjeldet, for at samle Regnvand, thi Vandaarer spores der intet til; og nordenfor Nutens Top ligger en liden Slette, hvor endnu sees Mærker i Jorden af en indsjunken Grav, og hvor man, efter Sagnet, skal for mange Aar siden have fundet en Askekrukke. Dette menes at have været i Hedenold et Vagttaarn, for derfra at speide de i Fjor-

den indløbende fiendtlige Skibe. m. Sagnet om at Haringe-kongen skal paa Brovold have havt en Fæstning, for at beskjærme den indenfor liggende Stad Kinservig, fortjener neppe Troe. Der findes intet Mærke til Saadant der. n. I Røldals Sogn findes en stor Deel Gravhøie. I en Saadan, der ligger paa Præstegaardens Grund, fandtes ved Gravning i Aaret 1820 et Gravsted, og i en anden, paa Gaarden Sembs Grund, nogle Baadesøm og en næsten fortæret Messing-Sølje.

3. Vigørs Præstegjeld: a. Paa Kirkegaarden ligger en af de gamle Liigstene, der ere dannede, som den paa Valborgs Grav, med 2 afrundede Endestene. b. Paa Gaarden Næreim ligger en liden hvælvet Høi, med en næsten afdækket Hellesteen fremstikkende, under hvilken en Gravurne skal have været funden. c. En nuværende Kornlade sammesteds, som skal have været 40 Al. lang, har i sin Tid været bestemt til en Stavekirke. Endnu staae der 12 cannellerede Søiler af Furumalm, 5 Al. høie og næsten 1 Al. i Gjennemsnit. d. Fra adskillige Gravhøie her i Præstegjeldet ere ret vakkre Sager komne ind i det Bergenske Museum. e. Paa Gaarden Fixe staaer en Bautasteen, 6¼ Al. høi. Man kalder den Pilen. f. De af Milzow omtalte 2 Liigstene paa gamle Østensøe-Kirkegaard, existere ikke længere, saavidt bekjendt er. g. Paa Kannikebjerget skal i Schnabels Tid endnu være seet Levninger af en gammel muret Bygning, som formenes at have været et Munkekloster.

4. Strandebarms Præstegjeld: a. Paa en ved Chordøren i den forrige Strandebarms Kirke, der i Midten af det 17de Aarhundrede blev nedreven, staaende Pille skal have staaet en Rune-Indskrift, som er optagen af Worm. Denne Pille er ikke mere til. b. En Runesteen, funden paa Kirkegaardsgjærdet her, er nylig kommen ind i det Bergenske Museum. c. Lige nylig er opdaget en Runeskrift paa et Fjeld i Nærheden af Enkesædet her. d. Paa Thorsnæs staaer endnu en af de gamle Borge fra Saltungernes Tid af, og en Pocal forevises med Slægtens Vaaben paa. Den anden Borg er nedreven, men de mærkelige ma-

lede Vindues-ruder ere omhyggelig conserverede, som og 3 for-træffelige Familieportraiter af Skibshøvedsmand Laurids Galtung, der levede i Frederik d. 3dies Tid, hans Hustrue og hans Børn. En Ætling af Slægten lever der. e. Over et Fæhuus paa denne Gaard stod i en Bjelke ziirligen udskaaren en Indskrift med Aars-tallet 1504. Denne er nu i det Bergenske Museum.

Søndhordlehn. 1. Qvindherreds Præstegjeld: a. Paa Bjerkevolds Kirkegaard findes en mærkelig gammel Liigsteen, 2¾ Al. lang, men af ubetydelig Bredde, 12 Tom. i den ene og 10 Tom. i den anden Ende. Den er bearbeidet med Lister og Fi-gurer, men som, formedelst Stenens Blødhed, ere saa forslidte og ukjendelige, at man vanskelig skal kunne skjelne, hvad de be-tyde. En anden stor Liigsteen, med 4 svære Jernringe i, findes ligeledes her, men ogsaa paa denne ere Figurerne og Bogstaverne yderlig forslidte. b. Paa Gaarden Skaale sees Levningerne af den ældre Kirke, ligesom paa Gaarden Mæl Rudera af et Capel. Af Capellet paa Guddal er intet tilbage uden Laasen, som nu bevares i det Bergenske Museum. c. I Annexkirken findes af de gamle Døbefade med udpuklet Arbeide og Inscriptioner omkring Kanten, og i Hovedkirken en Klokke fra 1456 m. m. d. Grav-høie og Steenrøser findes paa flere Steder i Præstegjeldet, større og mindre, men fornemmelig paa Gaardene Skaale, Skeie, Sems og Josnæs. e. Bautastene ere at see paa Gaarden Oie, paa Asgoutsholmen, og ved Gangstøe paa Opsanger. f. I flere af de udgravede Høie ere fundne istykkerbrudte Urner og Steen-stumper, samt smaae Metal-Zirater og coulørte Glasperler. En-deel Saadant er indleveret til det Bergenske Museum. g. Paa Gaarden Skaale er nede ved Søen, en Fordybning i Jorden af 60 Al. Længde og 30 Al. Bredde, formodentlig et gammelt Skibsnøst; og lignende findes paa Gaarden Vang, tætved Skaale, samt ved Gaardene Sædberg og Sems. Paa sidste Sted ligger denne Fordybning nu 10 Fod høiere end Vandets Overflade.

2. Fjeldberg Præstegjeld: a. Den mærkelige Fælled, i Nær-heden af Eids Kirke, paa Gaarden Sjo, fortjener i høieste Grad

Oldgrandskerens Opmærksomhed, og hvis Lige vel neppe torde findes i det hele Norge. Paa et Areal af 176,400 Qvadrat-alen, som ligger mellem 2 Havbugter, findes her over 30 interessante, og selv imposante, Oldtidsminder af alle Slags, Bautastene, Steensætninger i Triangelform, som Sjøborg kalder Fodangelfigurer, Gravaltere, Skibshøie, Steenrøser og Gravhøie, mellem hverandre. Gravene ere desværre plyndrede, men Stedet forbliver lige mærkeligt. En nøiagtig Beskrivelse herover med antiqvarisk Kart vil blive leveret i Urda. b. Fremdeles har man, et Stykke fra disse Minder, paa Gaarden Eides Grund, noget op fra Søen, Levninger af et omtrent 50 Al. langt og 10 Al. bredt Skibsnøst, ved hvis Indgang ere anlagte Fordybninger i en Rundbeel, hvis Øiemeed ikke saa let skjønnes. c. Af Halsnøe Klosters gamle Bygninger er endnu tilbage den saakaldte Steenstue, der udgjør en Deel af den nu værende Hovedbygning, og har meget tykke Mure. Lige for denne seer man Ruiner af Klosterkirken, der har været 59 Al. lang og 22 Alen bred. Af Kirkens vestre Gavl, med Indgangs-Portalet, er det Meste endnu heelt, og her er Ruinen 8 Al. høi. Høiere vilde den være, om Gruset var bortryddet. De tilbagestaaende Mure ere 5 Al. tykke, og Kirkens Hjørner have været af tilhuggen Veegsteen. Fremdeles findes Levninger af en anden Bygning, der har staaet paa Kirkens Sydside, af 48 Al. Længde og 23 Al. Bredde, der er afdeelt i forskjellige større og mindre Værelser, og har rimeligviis været den egentlige Klosterbygning; ligesom og længere fra Kirken, paa Vestsiden, sees svage Spor af Bygninger. En stor Kirkegaard har omgivet Klosterkirken i en Halvcirkel mod Norden, Østen og Sønden, og en stor gammel Muur, nedad til Søen bag Klosteret, synes at hentyde paa en Hauge i Klosterperiodens Tid. d. Nogle hundrede Skridt i NV. fra Klosteret sees paa en Brink et gammelt Thingsted, bestaaende af en steensat Kreds af 28 Alens Diameter, hvis omgivende Stene ere lave, flade og omtrent 1 Al. i Tvermaal, med en noget større kjendtliggende Steen, ikke aldeles i Midten, der synes at være

forrykket fra sit oprindelige Leie. e. Paa den sydøstlige Udkant af Halsnøen findes endeel Gravhøie paa Gaarden Sydnæs's Grund.

3. Etne Præstegjeld: a. Paa Gjerde Kirkegaard staaer en skjøn $8\frac{1}{2}$ Al. høi Bautasteen, uden Indskrift, men med indhugget Kors, eller Thorshammertegn, oppe ved Toppen. b. Runestenen, som Worm omtaler, var længe borte, men blev funden igjen, som Fodtrin i en Kirkegaardsport, og laae for en Deel under Kirkegaardens Muur. Nu staaer den i det Bergenske Museum. c. En anden Runesteen sammestedsfra er kommen til Museet. d. I selve Kirkehegnet staae ikke mindre end 25 sønderbrudte Bautastene, alle i een Rad. e. Støle Kirkes gamle Chor staaer bag den nyere Kirke som en herlig Ruin, 8 Al. i Længde og Bredde og Høide, men 11 til 12 Al. i Gavlen. f. Paa den søndre Side af denne Ruin ligger en mærkelig antik Liigsteen, omtrent 5 Al. lang, med Endestene, og huggen næsten i samme Form som Valborgs paa Sidskoe, skjøndt uden Characterer. Ved den østre Endesteen staaer en trekantet Steen nedkilet i Jorden. g. I Kirkegaardsmuren, tæt ved Kirkeporten, ligger en mægtig Bautasteen, 10 Al. lang, paa det bredeste $1\frac{1}{2}$ Al., men spids op til Toppen. Hvor tyk den har været, kan ikke grant sees. h. Paa Gaarden Støles Grund findes, paa en Brink, en Række af Gravhøie, af hvilke den største blev for nogle Aar siden aabnet, og da fandtes der et Kar af Jern, i hvilket endnu et skarpt Fluidum var tilovers. Karret er nu i det Bergenske Museum. i. Paa Gaarden Østreims Mark ligger en mægtig Gravrøse, lignende Valderhougen paa Søndmør. Den er 148 Al. i den yderste Steensætnings Omkreds. I Gravkammeret, som her strøg i Syd og Nord, laae en Steenhelle, 4 Qvadratalen stor, men Kammeret var tomt. k. Tæt ved denne Gravrøse ligger en cirkelrund Steensætning, 50 Al. i Omfang, i hvis Midte ligger en stor næsten fiirkantet Steen, omtrent 21 Al. i Omkreds, og $1\frac{1}{4}$ Al. høi, bedækket med Moos, maaskee et hedenskt Alter. l. Paa Gaarden Træet i Grindems Sogn seer man en anselig Høi, 136 Al. i Omkreds, og 12

Al. i lodret Høide, som formodes at være en Gravhøi, uagtet den ikke egentlig er cirkelrund. m. Paa den kratbevoxne Slette oppe ved Grindems Kirke ligge Gravhøiene tætved hinanden i Mængde, som var det en Kirkegaard. n. I Grindems Kirkegaards Hegn, øverst paa Muren, findes en Bautasteen med en Rad indhugne Runebogstaver paa den ene Side. Worm har den i sine *Monumenta*. Stenen er 5¾ Al. lang, 23 Tom. bred, og 9 til 10 Tom. tyk. o. Paa den anden Side af Kirkegaardsporten ligger et antikt Steenkors, 3 Al. 17 Tom. langt, og 1½ Al. over Armene. Den øverste Deel af samme indtil Armene er afbrækket og borte, saa at man ikke har Korsets hele oprindelige Længde, der maa have været 5 til 6 Alen. Midt i Armene findes et Hul. p. Hele Kirkegaardshegnet ved Grindem er fyldt med Bautastene, men de ligge her inde i Muren selv, istedenfor at de ved Gjerde Kirke findes opreiststaaende. q. Forskjellige Oldsager fra dette Præstegjeld, og deriblandt en Stridsøxe, et Sydd, nogle Pilespidser, Bidselringe m. m., der fandtes paa Gaarden Vae i Hovedsognet, forvares nu, tilligemed de 2 Runestene og flere Sager, i det Bergenske Museum.

4. Skaanevig Præstegjeld: a. Omkring Hovedkirken, paa Præstegaarden og paa Nabogaarden Miljes Grund findes Spor af nogle forstyrrede Gravhøie; og ved Kirkeportens Hegn staaer en Bautasteen. b. Paa en Slette under Gaarden Ebne tætved Stranden findes et mærkeligt antiqvarisk Feldt. I det ene Hjørne af en fiirkantet Steensætning, som gamle Egetræer beskygge, staaer en afbrudt Bautasteen. Ikke langt fra den ligger et Par runde Gravhøie ved hinanden, som og flere nærmere Strandbredden, af hvilke 2 ere Skibshøie, dog ikke over 12 til 15 Al. lange, og 3 til 4 Al. brede. I det Hele findes her 8 Gravhøie, blandt hvilke især en Skibshøi i elliptisk Form, 55 Al. i Omkreds, udmærker sig. Stavnholderne ved disse pleie at være lave; men her prange ved Stavnene 3 Bautastene, af hvilke de 2 ere 4 Alen høie, 1 Al. brede og ¼ til ½ Al. tykke, den tredie 3 Al. høi, ¾ Al. bred og ¼ Al. tyk. Den fjerde, som savnedes, lig-

ger oppe paa Gaarden, og er 3 Al. høi. Oppe paa Sletten, ved Siden af de øverste Gravhøie, sees Sporene af en Ellipse, liig hiin i Dannelse og Omfang, men alle Stene ere borte, saasom Marken er i senere Tid bleven rydbet til Eng.

5. Storøens Præstegjeld: a. Borggaarden paa Fittje, til hvilken en steenlagt Vei har ført fra Stranden af, som Levningerne endnu antyde, torde muligen være det Sted, hvor Hakon Adelsteen sad, da Eivind Skaldespilder bragte Budskabet om Fiendens uventede Ankomst. Over en stor Slette her sees Gravhøie spredte, og deriblandt en af 105 Al. Omkreds. b. Omtrent 400 Skridt vestenfor Gaarden, og 100 Skridt nordenfor Kirken, findes paa en lav Gravhøi en fiirkantet Grav, hvis Sider ere omgivne med et Slags afrundede Volde, og den hele Figur har Udseende omtrent som en Redoute med stumpede Hjørner. De 2 Sider ere 17, og de to andre $16\frac{1}{2}$ Al. lange, og paa en af disses Midte er en Indgang i Form af en Rende, som formodentlig har tjent til at aflede det Vand, der har samlet sig indenfor disse Jordvolde. Graven er omtrent 3 Al. dyb. Dette sieldne Monument kaldes af Almuen Thinghole (Thinghullet) eller Thinggroven (Thinggruben). c. Omtrent 100 Skridt ovenfor dette Sted er en stor, af Jord og Steen opkastet, Gravhøi, men meget forstyrret. d. Paa Nabogaarden Rimmereide findes, paa Toppen af en vestenfor Gaarden liggende stor Høi, en anselig Steenrøs, hvori for 50 Aar siden omtrent blev fundet et Kobbersværd, en Kniv eller Dolk, og noget Aske, under en svær Steenhelle 3 Al. lang og 1 Al. bred, der bedækkede Gravkammeret. Denne Overligger sees paa Fittje Kirkegaard. e. Paa Skumsnæs skal staae en Bautasteen. f. Paa Tittelsnæs ligge 2 mægtige Steenrøser, ikke langt fra hinanden. g. Paa Gaarden Fittje bevares et gammelt Messingdøbefad, med udpuklede Figurer og Bogstaver. h. Paa Gaarden Odland bevares et antikt Drikkehorn med en Inscription paa Plattydsk. Hornets Omkreds ved Randen er 20 Tommer, og dets Indhold $2\frac{3}{4}$ Potter. i. Rokkestenen paa Gaarden Houge er bekjendt, og det vil

om en Tid maaskee vorde oplyst, at dette Slags Antiqviteter, som man vel maa regne iblandt Nordens allerældste, ei ere saa sjeldne, som man hidtilbags har troet.

6. **Findaas** Præstegjeld: a. Mosturkirken menes at være den ældste i Norge, bygt af Olaf Tryggvesen. Den er en liden muret Bygning, 18 Al. lang og 13 Al. bred, foruden Choret, som er 6 Al. i Længde og Bredde, og Vaabenhuset, som er 10 Al. bredt og 6 Alen dybt. Paa dens ene Klokke findes Indskriften: *Ave Maria, gracia plena, Dominus tecum;* men Bogstaverne staae bagvendt. b. Paa Gaarden Totland, hvor Hakon Adelsteens Moder, den vakkre Thora Mosturstang, er født, ligger en Bautasteen, ved Foden af en Gravhoi, som kaldes Thoras Høi. c. Ved Gaarden Notland sees en udgraven Høi, ved Foden af hvilken en 5½ Al. lang Bautasteen ligger omstyrtet. d. Paa Gaarden Skimmelland sees, foruden en meget stor Steenrøs, en 5 Al. høi og 2 Al. bred Bautasteen. e. Paa Gaarden Grindem er ligeledes en 5 Al. høi Bautasteen at see. f. En Steenring, funden i en Gravhøi paa Notland, og en Jernkugle eller Knop, funden paa Skimmelland, forvares nu i det Bergenske Museum.

7. **Tysnæs** Præstegjeld: a. Paa en Slette ved Søen, nedenfor Gaarden Aarebakke, findes en sjelden Mængde af Oldtidsminder. Her har man nemlig tætved hinanden 17 Gravhøie af forskjellig Størrelse og Dannelse, 2 steensatte Kampkredse og 5 Bautastene. Men foruden de endnu tilværende Høie er der Spor af omtrent lige saa mange, der ere ødelagte, og foruden de anførte Stene, hvoraf een er 6½ Al. høi, findes ved Søen, ved det egentlige Landingssted, en omstyrtet Bautasteen, der tjener til Brygge, og flere af Høiene synes at vise, at de forhen have været prydede med opreiste Stene. Da Sletten, hvorpaa disse Mindesmærker findes, i en meget lang Række af Aar tjente til Exerceerplads, ere flere af Bautastenene blevne afbrudte, og mange af Høiene forstyrrede, under de aarlige Samlinger til Exercits. b. Paa et Næs ved Tysnæs Præstegaard ligger en Gravhøi,

omtrent 5 Al. i lodret Høide og 100 Skridt i Omkreds, og østenfor samme en mindre Høi med en stor Steenkreds foran sig, hvori det synes at en nu nedfalden, omtrent 6 Al. høi, Bautasteen har staaet. c. En halv Fjerding fra Præstegaarden ligge flere, og deriblandt een stor, men forstyrret Gravrøs. d. Paa Gaarden Teiglands Grund, tæt nede ved Søen, staaer en Bautasteen, 6 Al. høi, 27 Tom. bred og 15 Tom. tyk nedentil, men tyndere og smallere mod Toppen.

8. Ous Præstegjeld: a. I Ous Hovedkirke stod en mærkelig Døbefunt af Veegsteen, med udhugne Figurer i Basreliefs. Denne er indbragt til det Bergenske Museum. b. Paa Gaarden Houge er en Høi, 110 Skridt i Omkreds, og 7 til 8 Al. i lodret Høide. Man kalder den Kongshougen. c. Paa Gaarden Skjørsand ligge, strax ovenfor Gaarden, tæt ved hinanden, to ligedannede omtrent 5 Al. lange Stene. De kaldes endnu Munkene, og ere rimeligviis to nedfaldne Bautastene. d. Paa Gaarden Skaaltun findes endeel Kampesteensdynger, saavelsom nogle Gravhøie. I een af de sidste fandtes for nogle Aar siden et Gravkammer, 4 Al. langt, 1 Al. bredt, og 1 Al. høit. e. Adskillige andre Gravhøie og Steenrøser findes i Præstegjeldet. I en af disse har man fundet et Drikkehorn, og i et Par andre Brudstykker af Urner m. m. f. Af Lyseklosters Bygninger ere Tomterne endnu kjendelige, og skjønne Brudstykker af Architecturværker ere fundne i disse. g. Mærkeligst i antiqvarisk Henseende er Gaarden Vindenæs. Paa dens Grund ere adskillige baade Høie og Steenrøser. Blandt disse er en Skibshøi, 30 Al. lang og 8 til 9 Al. bred, hvis ene Stavnholder endnu staaer opreist, to ligge nede, og den fjerde fattes aldeles. Ikke langt fra denne ligger en anden Gravhøi, undersøgt lige indtil Gravkammeret, der nu ligger aabent. Nedenfor staaer en smuk Bautasteen, omtrent 6½ Al. over Jorden, behængt med ærværdigt Lav (*lichen*). Et Stykke fra denne sees atter 3 Bautastene, staaende i en Triangel, tætved hverandre, men vistnok afstumpede. Atter sees en Steen af sjelden Dannelse, henved 6 Al. høi, ½ Al. bred og

$\frac{1}{8}$ Al. tyk. Endelig findes ved Stranden en stor Steenrøs, 70 Skridt i Omkreds, udgraven. Synet af saadanne Mindesamlinger som denne, og den paa Ebne, og den paa Aarebakke, og den paa Sjo, egner sig til at vække dybe Erindringer om Nordens Kæmpeliv.

Sammenlignende Undersøgelse om nogle Oldsager fra Hedenold, fundne ved Gristhorpe i Yorkshire og ved Bjolderup nær Haderslev.

I Aaret 1834 udkom i Scarborough en med en Kobbertavle ledsaget kort Beretning af William Williamson om en Gravhøi, som var aabnet ved Gristhorpe i Nærheden af denne Bye, og som især var mærkelig ved en i samme funden Trækiste, hvori den Afsødes Lig var nedlagt. Det hele Fund har en saa stor Lighed med et, som man i Aaret 1827 gjorde i en Gravhøi ved Bjolderup, at en nøiere Beretning om begge, sammenlignede med hinanden, synes at have Krav paa Oldgranskernes Opmærksomhed, og det saa meget mere endogsaa udenfor Norden, da de i den danske Gravhøi fundne Gjenstande baade vare flere og ulige bedre bevarede. Vi ville her meddele Uddrag først af Williamsons Beretning, dernæst af en som den afdøde Pastor J. H. Prehn til Bjolderup umiddelbar efter Opdagelsen indsendte, samt derhos afbilde nogle af de fundne Sager.

Torsdagen den 10de Juli 1834 lod Hr. W. Beswick, Eier af det Gods, hvorunder Gristhorpe hører, aabne en Gravhøi, som laae ei langt fra to andre, man forhen havde undersøgt, og hvori Urner vare fundne. Denne Høi hævede sig lidt efter lidt over den omgivende Jord, og var, ligesaa lidt som de to andre, af nogen betydelig Høide. Omtrent 6 Fod under Jordens Overflade stødte man med Spaderne imod en haard Gjenstand. Ved

nærmere Undersøgelse fandt man snart, at der laae en Mængde, 5 til 6 T. tykke Grene af Egetræer, som vare lagte løst ovenpaa hverandre. Efterat disse vare borttagne, saae man en meget svær og tyk Egebul, 7 Fod lang og 3 F. bred (engelsk Maal), liggende i Nord og Syd, paa hvis ene Ende et Menneske-Ansigt var paa en meget raa Maade udskaaret i Barken, hvorfor man troede at have fundet en druidisk Levning fra de gamle Britter. Den følgende Morgen, efterat man med megen Umage havde borttaget en Mængde Leer, som omgav Træbullen, bemærkede man at denne, der havde Barken paa, var flækket; og ved at opløfte den øvre løse Deel blev man vaer, at dette var Laaget til en Kiste, der var udarbeidet i Stammen. Man fandt at den nedre Deel, som blev staaende i Leeret, var fyldt med Vand; i dette bemærkede man først et Cranium, og siden, da man havde udøst Vandet, saae man at der laae et fuldstændigt Skelet. Tab. I Fig. 2 viser denne Kistes omtrentlige Udseende. Den er forfærdiget af en Egestamme, som allene er raa tilhuggen for Enderne, uden noget Spor til at en Saug har været anvendt. Laaget synes at være flækket ud af selvsamme Stamme ved Hjelp af Kiler. Den udvendige Bark er endnu vel bevaret, men det ovenomtalte i samme udskaarne raa Menneskehoved dog saa ukjendeligt, at det ikke er gjengivet i Afbildningen. I Midten af den egentlige Kistes Bund er udskaaret et lille langagtig fiirkantet Hul, som gaaer igjennem Stammen, og som formodentlig har skullet tjene til at aflede de flydende Materier, som maatte opstaae ved Legemets Forraadnelse. Den udvendige Længde have vi forhen omtalt; den indvendige er 5 Fod 4 T. Kistens Dybde og Brede er saaledes, at et Lig godt kunde rummes deri, og det saa meget mere som Laaget ogsaa er noget udhulet. Det var ikke at bemærke, at dette paa nogen Maade var fæstet til Kisten, men blot lagt løst ovenpaa samme. Den engelske Forfatter opgiver nøiagtig Dimensionerne af Skelettets enkelte Dele, og siger at Benene havde antaget en Farve som lignede Ibenholt. Efterat man havde lagt Skelettet fuldstændig tilsammen,

fandt man, at det udmaalte 6 Fod og 2 T. (eng. M.); og da Kisten indvendig kun er 5 F. 4 T., fandt man Grund til at antage, at den Uorden, hvori den nederste Deel af Skelettet laae, var opstaaet ved den bøiede Stilling, hvori Benene maae have været lagte i Kisten; ligesom man ofte i England i de Kister, som ere dannede af flade, i Jorden nedsatte, Stene, har fundet Skeletter med Benene trukne op under Knæerne. Hovedet anseer man især for at være af en usædvanlig Form, og antager at denne maa have bidraget til at Personen, som derhos var af en anseelig Høide, maa have havt et vildt Udseende. Ved nøiere Undersøgelse saae man, at Skelettet havde været indsvøbt i Skindet af et Dyr, men det var ikke muligt nu at bestemme, af hvilket. Haarene, som endnu sade paa Skindet, vare bløde og fine, og lignede mest et Faars, eller maaskee snarere en Geds, dog vare de ikke saa lange som den sidstes. Dette Skind var oprindelig befæstet paa Brystet med en lang Naal af Been eller Horn. I Kisten fandtes de meget fortærede Levninger af en Kobberdolk, som var fæstet til Haandtaget med to Nitter, hvilket Stykke de engelske Antiqvarer antage for at være af en Spydspidse, en Feiltagelse som oftere forekommer; men saavel det fuldstændige af samme Art der er fundet ved Bjolderup, og som vi have afbildet under Fig. 3, som mange lignende, vort Museum er i Besiddelse af, vise den rigtige Bestemmelse. Man fandt endvidere et udarbeidet Stykke, som synes at være af samme Materie som den ovenommeldte Naal, Horn eller Been, og som med tre smaae Nagler har været befæstet til noget nu tabt; vi troe ikke at feile, naar vi antage dette for den øverste Deel af Haandtaget til Dolken, og at Haandtaget selv, som formodentlig har været af Træ, er tabt. Ved Optagelsen lagde man ikke nøie Mærke til den indbyrdes Forbindelse mellem disse Stykker. Endvidere fandtes en Preen af Træ, rund og fladt tilskaaren paa den ene Side, og med en afrundet Spids; lignende af Been ere fundne i danske Gravhøie; fremdeles en dobbelt Ring af Horn af oval Form og større end en Fingerring, en almindelig

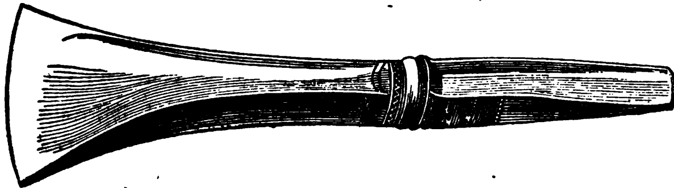
Flintflække og to smaae Flintstykker, som ikke synes videre at være bearbeidede end allene udflækkede. Ved Skelettets Side stod et Slags Fad eller en lav Kurv af flettet Arbeide, som har været rundt, omtrent 6 T. i Diameter, og hvis Bund var dannet af et eneste fladt Stykke Bark, det nederste af Siderne ligeledes af Stykker Bark, som vare syede sammen med Sener af Dyr, hvilket, skjøndt Kurven faldt i Stykker, da den blev udsat for Luftens Paavirkning, dog endnu tydelig kan bemærkes paa Fragmenterne og rundt om Kanterne af Bunden. I denne har fæstet sig Levninger af en opløst Materie, som dog endnu ikke er bleven analyseret. Denne Kurv har sandsynlig indeholdt en Offergave af Fødemidler enten til den Afdøde eller til Guderne. Længere nede paa Brystet bemærkedes en besynderlig Prydelse, som dog strax gik istykker, der havde Form af en dobbelt Sløife af et Baand med to løse nedhængende Ender, og formenes at have været anbragt paa et Bælte; den er af en meget skjør Materie eller Composition, lignende tyndt Horn, men mindre gjennemsigtigt og nu ikke elastisk. Overfladen har paa en simpel, dog særegen Maade været prydet med smalle ophøiede Linier. I Kisten laae endvidere en Deel af en vegetabilsk Substants, som man først troede at være tørrede Siv, men ved nøiere Undersøgelse bemærkede man tydelig lange lanzetformige Blade paa den og nogle tørrede Bær, lignende dem paa Vedbende, og har det udentvivl været Bundter af denne Plante, som man her fandt. Den engelske Forfatter anmærker, at Cæsar i sine Commentarer siger om Britterne, at den største Deel af dem, som boe inde i Landet, leve af Kjød og Mælk og gaae klædte i Skind, samt at der fra England meget tidlig udførtes som Handelsartikkel et Slags Kurve, saavidt det kan skjønnes flettede af Siv. I England veed man kun et eneste Exempel paa, at man har funbet et Lig i en Gravhøi nedlagt i en saadan Trækiste, nemlig i en Gravhøi i Nærheden af Stonehenge, som blev aabnet af Sir R. C. Hoare, hvor det var nedlagt i en Stamme af Elmetræ. Hr. William-

son antager denne Gravhøi for meget gammel, og tilhørende en Tid, der gaaer forud for Cæsars Erobring af England.

I Nærheden af Landsbyen Bollersleu, der hører til Haderslev, ligger en Gravhøi, som i Almindelighed, rimeligviis formedelst dens noget spidse Form, kaldes Toppehøi. Iblandt Almuen gik forskjellige Sagn om denne Høi; nogle vilde have seet Lys brænde paa den, og troede, som en Følge deraf, at den indeholdt en Skat. Andre fortalte, at der i denne Høi var en Konge eller Helt begravet, ved Navn Bolder eller Balder, som havde givet Navnet til Landsbyen og til flere Steder i Omegnen. Dette være nu som det vil, saa havde disse Sagn i Aaret 1827 foranlediget nogle til at grave øverst oppe i Høien efter Skatte. Efter at være komne to Alen ned, uden at finde noget, afstode Skattegraverne fra deres Forehavende. Det hændte sig imidlertid, at en Bonde i Bollersleu vilde udfylde en Fordybning paa en Jordlod søndenfor Toppehøi; og da han fandt Beskaffenheden af den i Høien værende Jord passende for sin Hensigt, kom han overeens med Grundeieren, at det skulde være ham tilladt at bortkjøre et Stykke af Høien, nemlig fra øverst til nederst i lige Retning; skulde der findes noget, var det vedtaget, at det skulde deles imellem Finderen og Grundeieren. Efterat man nu saaledes havde borttaget Jorden fra den sydlige Side af Høien, og var kommen saa dybt, at man var omtrent 3 Alen over den omgivende Jord, fandt man en lille Leer-Gravurne, som dog strax faldt i Stykker. Dette opvakte Haab om vigtigere Udbytte, og man blev nu befæstet i den Mening, at noget dybere maatte den forventede Skat ligge. Da man, ved saaledes at vedblive Gravningen, var kommen næsten til Dybden af den omgivende Jord, fandt man midt inde i den Deel, som man havde afskaaret af Høien, en Hob af smaae, omtrent eens store, Kampestene af en knyttet Næves Størrelse, som man tydelig kunde see vare lagte sammen, og altsaa saae ud som en lille Steenhob. Man tog disse bort, uden synderlig at agte paa dem, og i Midten af Steenbunken fandt man en sort uformelig

Kasse, som naturligviis umuelig kunde indeholde andet end den forventede store Skat. Efter Udgraverens Fortælling faldt det ham først meget besværligt at faae Stenene bort, og ved dette Arbeide kom han til at gjennemtræde Laaget paa Trækisten. Han fandt, at den var fuld af Vand, og gravede derfor en Rende fra Kassen, for at lade Vandet derigjennem løbe af. Med den største Iilfærdighed søgte han at faae Kassen frem af Stenene, og fornemmelig at faae den aabnet, hvilket skete paa følgende Maade. Manden var nemlig, som meldt, med den ene Fod traadt igjennem Laaget paa Kisten; her var altsaa en Aabning; igjennem denne satte man en Haandspage, og med den brød man Laaget tværs over og den ene Deel op. Ved denne uforsigtige Behandling faldt noget Jord ind i Kisten, som gjorde det Hele utydeligere, skjønt det dog bemærkedes, at de i Kisten værende Gjenstande laae i en bestemt Orden. Inden vi beskrive Trækisten og de i samme fundne Sager, ville vi endnu noget nærmere omtale Gravhøien. Høiden af det bortgravede Stykke af Høien er næsten 6 Alen, Længden omtrent 32 Skridt. Jorden, hvoraf Høien er dannet, er bruunlig og sandagtig, netop som de omliggende Markers; men naar man kommer mod Bunden, bliver den sort. Man antager, at ikkun den fjerde Deel af Høien ved denne Udgravning er borttaget. — Uheldigviis var ikke nogen kyndig Mand tilstede, da Kisten paa den ovenomtalte voldsomme Maade blev aabnet, og først senere, efterat alle Sagerne vare udtagne, erholdt Hr. Pastor Prehn, hvis Omhu man maa takke saavel for Sagerne som for den Beretning her meddeles, Kundskab derom. Den Beskrivelse med Tegning, see Fig. 1, han giver af Trækisten, er følgende: Kisten er en meget tyk Egebul, uformelig og allene raa tilhuggen, uden noget Spor til at en Saug har været anvendt. Det er tydeligt, at Laaget er blot flækket fra den samme Egestamme og forøvrigt behandlet paa samme Maade som selve Kisten. Kistens udvendige Længde er 5 Alen; den indvendige Udhuling er $3\frac{3}{4}$ Alen lang og næsten 1 Alen bred. I den vestlige Deel af denne laae i Vandet: a. En Kappe, som optog omtrent den

halve Længde, forfærdiget af et Slags ganske eget Tøi, nemlig flere Lag af grovt Vadmel, som ved Syninger holdtes sammen. Udenpaa dette var ligeledes ved Syning fæstet en Art Filt, der bestaaer af en Mængde korte, fine sorte Traade, hver med en Knude paa Enden. Dette er noget albeles særegent, og maa denne Kappe have været meget tyk. Smaae Fragmenter af den indsendtes, og bevares som en stor Sjældenhed i Museet, ligesom ogsaa nogle i Samlingen i Kiel. Ved denne Kappe laae b. nogle lange Lokker af brune Menneskehaar; og ved dens Side c. et Bronce-Sværd med Grebtunge, hvis Haandtag, som synes at have været Egetræ, dog var fortæret. Det er af almindelig Form og Længde, og Haandtaget har været befæstet til det med Nitter i en Halvcirkel. d. En Dolk ligeledes af Bronce, aldeles som den i den engelske Grav fundne, men langt bedre bevaret. Fig. 3 viser dens Form i halv Størrelse; Haandtaget, som har været fæstet til den med Nitter, er tabt. e. En Paalstav af Bronce paa det allerfuldkomneste bevaret, og med Zirater paa Siderne, af hvilken her vedføies en Afbildning i halv Størrelse.

Af Træhaandtaget, som man veed hører til dette Slags Redskaber, bemærkedes intet. f. En Fibula af Bronce, af en Art som man har fundet flere af i hedenske Gravhøie; under Fig. 4 findes en Afbildning af samme i den fulde Størrelse. Bøilen er af en rund Metaltraad, som er omsnoet; Naalen er lige. Hvor denne egentlig laae, har man ikke kunnet opgive, da den først bemærkedes senere. Derimod paastod man, at i den vestlige Side ved Haarene fandtes h. den her i $\frac{3}{4}$ Størrelse under Fig. 5 afbildede Kam, der vel er omtrent af Form som de man hyppig har fundet i nordiske Gravhøie, men, hvad der er meget

usædvanligt, er af Horn. Den har gjennembrudte Zirater og indgravede Flammer, dog temmelig unøiagtige, saaledes som den vedføiede Afbildning viser dem. I den østlige Side af Kisten fandtes hensat et Trækar, som faldt sammen, i det man med en Skovl vilde tage det ud af Vandet, men hvori efter de Tilstedeværendes Forsikring intet fandtes, uden paa Bunden noget der saae ud som Aske. Dette Kar var rundt, omtrent 1 Fod i Gjennemsnit, og havde et par Ører paa Siderne.

Afbildningerne vise tydeligere end den blotte Beskrivelse Ligheden mellem de Sager, som ere fundne i de to Gravhøie. Det synes besynderligt, at man skulde have udhulet en Træstamme netop saaledes, at Liget af et fuldvoxent Menneske kunde faae Plads deri, og dog ei nedlagt dette, men blot Sager, som have tilhørt den Afdøde, i Kisten; men uagtet der i Beretningen ikke med et eneste Ord omtales, at i Kisten er fundet noget Skelet, kunne vi næsten ikke betvivle det, og formode at Finderne af Almueklassen, som ofte herom have egne Forestillinger, i al Stilhed have nedgravet dette, maaskee endog paa Kirkegaarden. Hvor meget maa man ei beklage, at man ei har erholdt en fuldkommen sikker Efterretning om den indbyrdes Forbindelse, hvori Sagerne fandtes, og hvor meget maa man ikke takke den afdøde Pastor Prehn for den Omhu han anvendte fra det Øieblik han fik Efterretning om dette sjeldne Fund. Skjønt vi ikke tør antage, at denne Høi henhører til en fuldt saa gammel Tid, som den engelske Forfatter antager om den i Yorkshire udgravne, i det Forandringerne fra det Ældre til det Yngre sikkert indfalder senere i Danmark end i England, troe vi dog at burde bemærke, at de i denne Grav fundne Sager alle tyde hen paa de ældre Perioder, inden Jernet kom i Brug i Norden. Det i Kisten nedsatte Trækar synes at være traadt istedenfor Kurven i den engelske Gravhøi. Det er at haabe, at dette ikke skal blive det eneste Exempel paa en saadan Trækiste, funden i en Gravhøi, og at senere Opdagelser ville skee under heldigere Omstændigheder, som vil bevirke en fuldkomnere Kundskab om denne Begravelsesmaade.

Den rigtige Bestemmelse af nogle Bronce-Figurer, som ere fundne i Danmark, Sverrig og England.

Ved Pløining paa Marken i Nærheden af Jægerspriis fandtes Haandtaget af en Kniv eller Gaffel af Metalcomposition og sammenløbdet i to Halvdele. Den øverste Deel forestiller en Sækkepiber i halv Figur med et Belte om Livet, hvori en Pung og en Kniv og bagtil en Fløite. Paa Hovedet har han en Hat med Fjeder. Den nederste Deel er udziret med Arabesker, som endnu bære Spor til at have været emaillerede med blaa og hvid Emaille. Den paa Tab. II Fig. 1 vedføiede Afbildning af denne Figur, som af H. K. H. Prinds Frederik indsendtes til Museet, vil tydeligere vise Forholdet herved, end man ved en Beskrivelse er istand til at oplyse. — Oldtidsvidenskaben vinder Berigelse ikke allene ved at nyere Fund bekjendtgjøres og oplyses, men ikke mindre ved at Feiltagelser og urigtige Forklaringer berigtiges, saa meget farligere for Videnskaben, naar de ere fremsatte af berømte Forfattere, som man har Tillid til, hvilket foraarsager, at de gjentages fra den ene til den anden. Vi ville benytte denne Leilighed til at oplyse een, der saaledes har forplantet sig. I Kings *Monumenta antiqua Vol. II Pl. XX* er stukken en ved Richborough opgraven Figur (her Fig. 2), der ved Sammenligning befindes at være aldeles overeensstemmende med den vi her have omtalt, kun at den er noget mere forslidt og den nederste Ende afbrudt. Denne Figur er indført i andre engelske Værker som et Beviis paa, at Romerne have kjendt Sækkepiber, som vistnok har været Tilfældet; men naar den omtalte Forfatter beskriver Figuren saaledes, da feiler han sikkert: „Paa den see vi nøiagtig Formen af Sækken og Piben samt Maaden paa hvilken de bleve holdte og brugte. Hjelmen (herfor antages den paa hans Exemplar afslidte Hat med Fjeder), Pungen eller Lommen paa den ene Side, og paa den anden et

vare tabte i Brønden. Naturligviis laae de yngste øverst, og saaledes optoges først nogle ganske nye Sager, saasom Laaget til en Kaffekjedel af Kobber, og en Tallerken af almindelig Fajance; men ligesom man kom dybere, forandredes gradviis Formerne og Materien af de fundne Sager, og det endog saa meget, at de, som fandtes dybest nede paa den oprindelige Bund, sikkert have en betydelig høi Alder og næsten gaae op til den hedenske Tid; hvorved maa bemærkes, at man optog ikke mindre end 10 Alens Mudder og Dynd af denne Kilde, som nu er 17 Alen dyb; og til at samle en saadan Masse vil man indsee at der under almindelige Omstændigheder behøves en lang Række af Aar. Af de optagne Sager mærkes især følgende: a. Et fuldstændigt høit Leerkar med Hank omtrent af Form som en Stob, af hollandsk Pottemagerarbeide, i Henseende til Materie og Glasur lignende Seltzervandsdunke. Foden er tilbannet ved Udtrykning paa fri Haand. b. To smaae Leerkar af temmelig plumpt Arbeide og grønt glasserede, begge med Hanke, lignende noget de bornholmske. c. Et Leerkar af en aldeles usædvanlig Form, som ganske afviger fra alt, hvad der endnu er i Brug, eller hvad man kjender fra de senere Tider. Det er meget viidt, 8½ T. i Gjennemsnit forneden, saaledes at det ikke lettelig skulde kunne velte. Kanten er udtrykt paa fri Haand saaledes som paa de foregaaende Kar. Det nederste Parti har Lighed med en Bikube, men dertil er foroven føiet en Forlængelse i en Hals, som udvider sig. Paa den ene Side lidt nedenfor Mundingen findes anbragt en stor og tyk Hank, saadan at man bekvemt har kunnet fatte den med hele Haanden og bære Karret. Det er netop 12 Tommer høit, af Pottemager-Leer og glasseret, omtrent som de bornholmske Leerkar. Om Bugen ere paalagte spidse Zirater anbragte, og i disse store Blade, som have været sort glasserede. d. Et mindre Kar af samme Form og Indretning, men istedenfor Bladene ere her guult glasserede Roser anbragte i Spidserne. Disse to Leerkar kunne vel henføres omtrent til det 14de Aarhundrede. e. Et høit og temmelig fuldstændigt med Hank forsynet Leerkar,

som er aldeles uglasseret, og af en Materie og Fabrication, som i visse Maader stemmer overeens med Jydepotternes og som aldeles ligner flere af Gravurnernes. Istedenfor Fødder har det blot tre smaae Udbugninger, fremkomne ved at man med Fingrene har udtrykket det vaade Leer. Et næsten aldeles ligesaadant Kar havdes forud i Museet, fundet i Holsteen, og i Samlingen paa Ludwigslust i Mecklenborg findes flere lignende. — Fremdeles f. En lille dreiet Tintallerken. g. En Jernnøgle af den ældre Form med rundt Haandtag, lignende dem som ere fundne i Lilleborgens Ruiner paa Bornholm. h. Fragment af en Kam, i visse Maader indrettet som den hedenske Tids, idet den nemlig bestaaer af mange sammenlagte Stykker Been, der sammenholdes af to med Kobbernitter fastgjorte Beenskinner. I flere af Borgene ere lignende Kamme fundne. i. Et Metalbækken i Form ei ulig dem, man anseer for Hedendommens Lautboller, og af en fortrinlig Metalcomposition, der aldeles har lignet Guld, og stemmer overeens med den man finder brugt til flere af den hedenske Tids Smykker og Redskaber. Midt paa Bækkenet er det noget opslaaet, og findes indvendig graveret en sexobbet Stjerne, og uden om, den forskjellige Zirater og Kredse, som dog ikke ere meget nøiagtige. Dette Kar, som er af 12 Tommers Diameter og 2 Tommers Høide, har været særdeles gammelt, inden det tabtes i Kilden, hvilket skjønnes, foruden deraf at det er meget forslidt, ogsaa af at man har i sin Tid tilføiet et Par fastnittede Lapper af simpelt Kobber, der stikker meget af imod den smukke Metalcomposition. Sagerne indsendtes af Hr. Malermester og eligeret Borger Ehlers. Dette mærkværdige Fund bør foranledige Opmærksomhed, naar lignende Arbeider foretages.

Kjøbenhavns Amt, Ramsøe Hrd., Kirkesyv (Siuf) Sogn. Ved at grave i den sydlige Yderkant af den mærkelige Høi med det store Gravkammer, som besees af mange Reisende, ved Ohm Bye, fandtes noget oppe i Høien, men kun lidet under Grønsværet, adskillige Urner, hvilke strax hensmuldrede ved Berørelsen. Oven i disse laae følgende særdeles

vel bevarede Sager af Bronce, som af Sognefogden Hans Andersen indleveredes: a. En Kniv, der er saa ualminbelig, at vi have troet at burde afbilde den her Tab. II Fig. 7. Det er egentlig en Bronce-Plade, hvortil i den ene Ende er føiet, istedenfor Haandtag, en lille Cylinder med et Øie paa, som viser at Kniven har været baaret hængende. Det er øiensynligt, at den oprindelig har havt en regelret Form, som man endnu sporer, men at den ene Side er bleven udhamret og derpaa tilsleben, hvorved først Eggen er dannet. For Enden, som er bred, og paa hvilken tydelig sees at intet er afbrudt, ere Striber og Flammer ziirlig indslaaede. Paa den anden Side er den, som mange af den Art Knive, hvortil den hører, ganske glat uden mindste Zirat, og denne er saaledes at betragte som et Slags Bagside, der vendte indad, naar den bares hængende. Afbildningen er i fuld Størrelse; Kniven er nemlig 5 T. lang og den øverste Deel 1 T. bred. b. En mindre Kniv med et Haandtag af samme Metal, der ender sig i tre Grene. Paa begge Siderne ere Zirater i Halvmaaneform indslaaede. c. Tre Haarnaale, af hvilke den ene med rund ombreiet Knap, Zirater paa Forsiden af Naalen, ingen paa Bagsiden, 5 T. lang; den anden med en Tværstang istedenfor Knap, 3½ T. lang, og den tredie ombøiet foroven og endende sig i et rundt Hoved, og, ligesom den førstnævnte, med Zirater langs ned ad Forsiden, men ingen paa Bagsiden, 3 T. lang. d. En Naal til at indsættes i et Træskaft, fiirkantet foroven. e. En dobbelt Knap, hvis Forside, som er af en Tommes Diameter, er udziret med indslaaede Zirater, Bagsiden gjennembrudt; samtlige altsaa Sager som man oftere forhen har fundet samlede i Urner, og hvoraf Museet har mange, men kun faa saa vel bevarede; Kniven er derhos forskjellig fra alle dem, man forhen var i Besiddelse af.

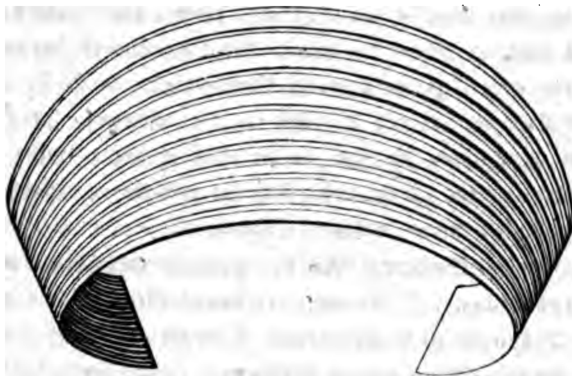
Voldborg Hrd., Sæbye Sogn. Paa Sæbye Mark, Krabbesholms Gods, fandtes i Jorden paa et Sted, hvor der spores Urner nedsatte i smaae Steenkister: a. en Efterligning af et Sværd af Bronce, ikkun 3¼ T. lang, som man har fundet

saa mærkelig, at man her har ladet den afbilde. Den sees i fuld Størrelse paa Tab. II Fig. 8 og er af det Slags, som have Haandtaget fastnittet i en Halvcirkel. Om Haandtaget er, ligesom man har fundet paa flere af de virkelige Sværd en Bevikling med Guldtraad, isteden derfor her anbragt en Overlægning med tyndt Guldblik, som efterligner Beviklingen. Lignende findes ikke paa noget af de hidtil bekjendte Exemplarer. Overdelen af Haandtaget er usædvanlig stor, og har ogsaa havt Belægning med Guld, som nu dog for en Deel er tabt. b. En stor Kobberkniv af usædvanlig Form. Dens Haandtag har været kort og belagt med Træskinner, som have været fæstede til det ved Nitter. Bladet, som er meget fortæret, har været temmelig langt, noget krummet og med en Ryg. Den hele Kniv synes at være støbt Arbeide. Fremdeles en mindre Kobberkniv af sædvanlig Form til at indsættes i et Skaft, samt tre dobbelte Knapper og Fragmenter af en ziirlig stor Naal og af flere Bronce-Sager. c. Fragmenter af tre Ringe, der synes, ligesom Sværdet, kun at være formindskede Efterligninger af dem som ere brugte; de ere af Form som Haandledsringe, men meget mindre og tyndere, for store for en Finger og for smaae for et Haandled. Indsendtes af Hr. Professor Thiele.

Sokkelunds Hrd., Kongens Lyngbye Sogn. Nær Sorgenfri Slotshave, et kort Stykke ovenfor Fuglevad Vandmølle, ligge to Gravhøie, hvilke H. K. H. Prinds Frederik lod den 23de og den 30te August 1829 under sit Tilsyn og i Overværelse af Hr. Cancellieraad Thomsen udgrave og undersøge. Den Høi som ligger Møllen nærmest var cirkelrund og af Middelstørrelse, dog temmelig høi. Ovenpaa var den flad, hvilket dog synes at være foraarsaget deraf, at den engang, som man fandt Spor til og senere har erfaret, har været brugt til Rettersted. Ved at grave oven i Høien, bemærkede man lidet under Jordskorpen flere Urner af brændt Leer, der deels vare sønderbrudte, deels saa svage, at de ikke lode sig optage; dog saae man tydelig, at de henhørte til det raa Slags som ere for-

arbeidede paa fri Haand. Ved at borttage Jorden fra een af Siderne, bemærkedes det, at Høien indenfor den bedækkende Jord var forneden omlagt med en Kreds af store Stene, af hvilke dog enkelte vare bortførte; derefter stødte man paa en sammendynget Hob af Kampestene, der i Almindelighed vare saa store, at en Karl netop kunde bære dem. Da de første Lag af disse Stene vare borttagne, sporedes det, at Dyngen maatte have ligget uforstyrret, eftersom dens indre Stene vare rene, og intet Leer eller Muld var faldet ned imellem dem. Efterat en stor Mængde af de løse Stene vare borttagne, bemærkedes henimod Centrum af Høien, at, naar man kom til en Dybde, som gik i lige Retning med den omgivende Marks Overflade, stødte man paa et tyndt Lag sort Muld, som ved de deri befindtlige Kul viste Spor til Forbrænding. Under dette fandtes Pladsen udlagt med Stene som en Brolægning, der vare ganske lignende dem man havde sammendynget ovenpaa. Midt paa denne Plads fandtes henlagt: a. Et Sværd af Bronce, som optoges i to Stykker. Af Haandtaget, der har været af samme Metal, fandtes den øverste Deel, ligesom ogsaa af Bladet den øverste Deel, hvormed det har været fastnittet til Grebet; ellers var Haandtaget for det meste fortæret, hvortil Aarsagen erfaredes at være den, at man, for at spare Metal, havde støbt det over en saakaldet Kjerne af Leer; det tynde Metal, som paa Midten af Haandtaget syntes at have bestaaet af smalle Ringe, havde ikke kunnet modstaae Rusten, men var forvittret. Det bemærkedes tydelig, at Sværdet havde været nedlagt i Skede, og at denne havde været indrettet paa samme Maade, som saadanne endnu gjøres, nemlig af tyndt Læder, som indvendig holdtes stift ved Træspaaner. Ved Siden af Sværdet laae: b. En smuk Paalstav af Bronce, paa hvis Sider findes Zirater, som synes indslaaede med Stempler; man sporede, at den havde havt et Træskaft. Ved disse Sager fandtes Levninger af Træ, som deels vare aldeles sammenkrympede, deels meget fortærede; endvidere: c. En Klump, der ved Undersøgelser er befundet at være forvittret Svovlkis, muelig forhen Jern;

herved ere fastsiddende Levningerne af et forarbeidet Broncestykke; ogsaa synes man at spore Levninger af Træ derved. Inde i Høien vare een eller flere smaae Kilder opsprungne, og ved det af disse udvældende Vand vare de fundne Oldsager deels fortærede, deels blevne utydelige af Udseende, og den indbyrdes Forbindelse vanskeligere at bemærke og med Sikkerhed at angive. — Den anden Gravhøi, som laa nogle hundrede Skridt længere mod Norden, synes at have været lidet mindre end den førstommeldte; den var nu i en forstyrret Tilstand, eftersom den ene Side var bortpløiet. Bonden, paa hvis Lod den ligger, forklarede, at man ved at borttage Jorden havde tildeels i Yderkanten fundet flere Urner, som vare sønderbrudte. Ved at begynde Udgravningen fandt man strax indenfor Jordskorpen paa den ene af Høiens Sider et halvrundt Broncestykke af den Art, som man troer har i Oldtiden tjent til Hovedsmykke; det er forvittret ved Enderne og nu af 4 Tommers Længde; paa Forsiden er det prydet med stribeformede Zirater; nedenstaaende Afbildning viser dets Udseende.

Noget længere inde i Høien bemærkedes, at den har været aldeles af samme Indretning som den først udgravede, kun med den Forskjel, at Steendyngen syntes her at være mere blandet med mindre Stene. Omtrent i Midten af Høien fandtes henlagt et smukt Bronce-Sværd, der dog ogsaa havde lidt meget af Tiden, saa at det kun kunde optages i Stykker; dog var

arbeidede paa fri Haand. Ved at borttage Jorden fra een af Siderne, bemærkedes det, at Høien indenfor den bedækkende Jord var forneden omlagt med en Kreds af store Stene, af hvilke dog enkelte vare bortførte; derefter stødte man paa en sammendynget Hob af Kampestene, der i Almindelighed vare saa store, at en Karl netop kunde bære dem. Da de første Lag af disse Stene vare borttagne, sporedes det, at Dyngen maatte have ligget uforstyrret, eftersom dens indre Stene vare rene, og intet Leer eller Muld var faldet ned imellem dem. Efterat en stor Mængde af de løse Stene vare borttagne, bemærkedes henimod Centrum af Høien, at, naar man kom til en Dybde, som gik i lige Retning med den omgivende Marks Overflade, stødte man paa et tyndt Lag sort Muld, som ved de deri befindtlige Kul viste Spor til Forbrænding. Under dette fandtes Pladsen udlagt med Stene som en Brolægning, der vare ganske lignende dem man havde sammendynget ovenpaa. Midt paa denne Plads fandtes henlagt: a. Et Sværd af Bronce, som optoges i to Stykker. Af Haandtaget, der har været af samme Metal, fandtes den øverste Deel, ligesom ogsaa af Bladet den øverste Deel, hvormed det har været fastnittet til Grebet; ellers var Haandtaget for det meste fortæret, hvortil Aarsagen erfaredes at være den, at man, for at spare Metal, havde støbt det over en saakaldet Kjerne af Leer; det tynde Metal, som paa Midten af Haandtaget syntes at have bestaaet af smalle Ringe, havde ikke kunnet modstaae Rusten, men var forvittret. Det bemærkedes tydelig, at Sværdet havde været nedlagt i Skede, og at denne havde været indrettet paa samme Maade, som saadanne endnu gjøres, nemlig af tyndt Læder, som indvendig holdtes stift ved Træspaaner. Ved Siden af Sværdet laae: b. En smuk Paalstav af Bronce, paa hvis Sider findes Zirater, som synes indslaaede med Stempler; man sporede, at den havde havt et Træskaft. Ved disse Sager fandtes Levninger af Træ, som deels vare aldeles sammenkrympede, deels meget fortærede; endvidere: c. En Klump, der ved Undersøgelse er befundet at være forvittret Svovlkis, muelig forhen Jern.

to Alens Dybde under fast Jordsmon. Fremdeles: b. To fuldstændige Tagstene af det Slags, hvormed fordum Slottet har været tækket; de ere af en fra de sædvanlige Munkestenes noget forskjellig Form, fornemmelig ved det at de paa den nederste Ende ere sammenknebne; de ere ogsaa bredere (8 T.), og i det hele større (17 T. l.). Det er sjeldent at finde saadanne Tagstene hele af Bygninger, som for lang Tid siden ere forstyrrede. c. Forskjellige Muurstene, blandt hvilke en fiirkantet, hvori med en Form har i det vaade Leer været indtrykt, temmelig relief, en gaaende kronet Løve og ved denne en Rose. d. Elleve Gulvstene; paa de fleste er med en Form indtrykt en Roset, som er dannet af en Pentagon, der er udziret, og i hvis Midte Rosen er anbragt. Endvidere senere: e. 4 Mynter, nemlig 3 af Sølv og een af Kobber, alle prægede for Erik af Pommern, de to paa selve Gurre-Slot med Indskriften MONETA CASTRI GORGE; paa den tredie, som er af samme Typus, staaer derimod MONETA LUNDENSIS, og den er altsaa præget i Lund. Kobbermynten er af Erik af Pommerns sædvanlige; fremdeles en Bracteat med et L, der ligeledes ansees for at være præget i Erik af Pommerns Tid i Lødese. f. Nogle usædvanlige Beensager. Flere af disse ere i Form af brede Trækkenaale, andre som et Slags Beslag, der er udziret med indgravede Zirater; en Kam af eet Stykke Been, men kun 1½ T. lang; en Skive til en Armbrøst. g. En Piilspids af Jern.

I en Mose paa Hørserød Mark fandt Skovfoged **Hansen** et sjeldent Flintredskab ganske af Form som B. 1, Tab. III Fig. 22, men betydelig større, nemlig 11 T. langt og uden Tænder, saaledes temmelig lignende de ved Vanggaard fundne, hvoraf sees en Afbildning under Hjørring Amt.

Holboe Hrd., Tibirke Sogn. Paa en, Gaardmand **Lars Larsen** tilhørende, Mark imellem Tisvilde Sandflugts Indhegning og Tibirke Bye ligger en Høi, paa hvilken Eieren pløiede. Under Pløiningen stødte han paa en Urne, som strax gik i Stykker. Deri laae, foruden et Slags Hægte af Bronce, bestaaende af en Dsken og en Tværstang samt nogle Fragmenter af Sauge

Haandtaget fuldkommen bevaret. Dette er af udmærket støbt Arbeide, prydet overalt med rundagtige Spiraler; som løbe i hverandre. Bladet er kun fæstet til Hæftet med to Nagler. Det sporedes tydelig, at dette Sværd, ligesom det førommeldte, havde været nedlagt i Balgen, idet man fandt store Stykker af denne endnu fastklæbende ved Bladet, hvilke dog senere, ved at udsættes for Luftens Paavirkning, hensmuldrede. Endvidere fandtes i Høien, dog ei i Nærheden af Sværdet eller Midten, men i den opkastede Jord, en lille alminbelig Steenkniv, 3½ Tomme lang, af det Slags som ikke have noget bestemt Haandtag, og nogle Levninger af forrustet Jern. — Anlæggelsen af disse to Gravsteder synes at maatte være skeet paa den Maade, at man først paa den flade Mark har udlagt en rund Plads med Stene, omgivet denne med en Kreds af større Stene, derpaa brændt Liget, og endelig paa Midten af Brandstedet henlagt Sværdet, hvorefter man over dette har henkastet en stor Masse af løse Stene, som i den ene Høi sikkert i det mindste vilde udgjøre 50 Vognmandslæs; tilsidst har man bedækket det Hele med Jord, hvori Urnerne ere blevne hensatte. Prindsen tilføiede ved disse Sagers Indsendelse den paa egen Erfaring grundede Bemærkning, at Høie, hvori findes Steenhobe af den Art som de her beskrevne, sikkrest afdækkes og udgraves fra oven, da det ellers er meget vanskeligt at forhindre, at løse Stene under Arbeidet nedfalde og beskadige de Oldsager, som findes nedlagte i Graven.

Frederiksborg Amt, **Ljunge Kronborg Hrd.**, **Tikjøb Sogn.** I Ruinerne af **Gurre Slot** har Hr. Forstraad **Bjørnsen** til Valdemarslund fremdeles (see B. 2 S. 181) ladet foretage Eftergravninger. Blandt de fremkomne og indsendte Sager ville vi her nævne som især mærkelige: a. En Sko af Læder fra Middelalderen, hvis Overlæder bestaaer blot af et eneste Stykke, der har været sammensyet paa den ene Side. Skoen har været indrettet til at binde over Vristen omtrent som Fruentimmernes Snørestøvler, og Saalen viser, at den har været bestemt allene til den venstre Fod. Den fandtes i Slotsgraven i

to Alens Dybde under fast Jordsmon. Fremdeles: b. To fuldstændige Tagstene af det Slags, hvormed fordum Slottet har været tækket; de ere af en fra de sædvanlige Munkestenes noget forskjellig Form, fornemmelig ved det at de paa den nederste Ende ere sammenknebne; de ere ogsaa bredere (8 T.), og i det hele større (17 T. l.). Det er sjeldent at finde saadanne Tagstene hele af Bygninger, som for lang Tid siden ere forstyrrede. c. Forskjellige Muursteene, blandt hvilke en fiirkantet, hvori med en Form har i det vaade Leer været indtrykt, temmelig relief, en gaaende kronet Løve og ved denne en Rose. d. Elleve Gulvstene; paa de fleste er med en Form indtrykt en Roset, som er dannet af en Pentagon, der er udziret, og i hvis Midte Rosen er anbragt. Endvidere senere: e. 4 Mynter, nemlig 3 af Sølv og een af Kobber, alle prægede for Erik af Pommern, de to paa selve Gurre-Slot med Indskriften MONETA CASTRI GORGE; paa den tredie, som er af samme Typus, staaer derimod MONETA LUNDENSIS, og den er altsaa præget i Lund. Kobbermynten er af Erik af Pommerns sædvanlige; fremdeles en Bracteat med et L, der ligeledes ansees for at være præget i Erik af Pommerns Tid i Lødese. f. Nogle usædvanlige Beensager. Flere af disse ere i Form af brede Trækkenaale, andre som et Slags Beslag, der er udziret med indgravede Zirater; en Kam af eet Stykke Been, men kun 1½ T. lang; en Skive til en Armbrøst. g. En Piilspids af Jern.

I en Mose paa Horserød Mark fandt Skovfoged Hansen et sjeldent Flintredskab ganske af Form som B. 1, Tab. III Fig. 22, men betydelig større, nemlig 11 T. langt og uden Tænder, saaledes temmelig lignende de ved Vanggaard fundne, hvoraf sees en Afbildning under Hjørring Amt.

Holboe Hrd., Tibirke Sogn. Paa en, Gaardmand Lars Larsen tilhørende, Mark imellem Tisvilde Sandflugts Indhegning og Tibirke Bye ligger en Høi, paa hvilken Eieren pløiede. Under Pløiningen stødte han paa en Urne, som strax gik i Stykker. Deri laae, foruden et Slags Hægte af Bronce, bestaaende af en Øsken og en Tværstang samt nogle Fragmenter af Sauge

og Naale, en heel Naal af Bronce, 4½ T. lang, endende sig foroven i en rund Knap, der er indhulet, saaledes som om den kunde have været bestemt til at indfatte en Steen, hvilket dog ikke af dens øvrige Indretning synes at have været Tilfældet, hvorimod den blank polerede Udhuling kunde ved Lysstraalernes Opfatning forhøie Smykkets Glands. I Museet findes forud ingen lignende Naal. Af Høien udgravedes i det hele 14 Urner, som alle stode i Sydsiden i en indbyrdes Afstand af 1½ Alen, den først fundne ikkun i en Alens Dybde. Blandt disse vare nogle mindre af Form som en Flaske, de større derimod som en Cylinder, lidet sammentrykt foroven og forneden; een, som indsendtes, er 10 T. høi og af 7 Tommers Diameter. Nogle Urner havde Laag, andre vare bedækkede med en Steen istedenfor Laag. De fundne Sager indsendtes af Hr. Skovrider Hansen.

Søeborg Sogn. Af Steensagerne fra Hedenold høre de udtakkede Flintredskaber (see B. 1 S. 429, Tab. III Fig. 22) til nogle af de sjeldneste. Museet er hidtil kun i Besiddelse af faa og tildeels beskadigede Exemplarer. I en Mose her i Sognet fandtes et saadant Redskab, som er større end de forhen bekjendte, nemlig 9 T. langt, og hvis Tænder er yderst nøiagtig udhuggede, den sædvanlige Indbøining forneden dog her ikke meget kjendelig; indsendtes af Sognepræsten Hr. H. C. Lyngbye.

Vi have forhen (B. 2. S 247-253, jvf. B. 1. S. 177) omtalt de Undersøgelser, som Hr. Pastor Lyngbye har ladet foretage i Søeborg Slotsbanke og dens nærmeste Omgivelser. Disse har han nu videre fortsat, og af de ved de senere Eftergravninger fremkomne Sager fortjene her især at anmærkes: a. Basis samt Capitæl og et Stykke af Skaftet af en Colonne, alle tre Stykker udhugne af Kampesteen, og noget forskjellige fra een, som Museet har erholdt fra samme Sted. b. Fem Gulvstene, af hvilke en langagtig med Indsnit, og to runde, som passe deri. c. To Spydspidser af Jern. d. En Piilspids, maaskee til et lille Kastespyd, af en ualmindelig Form, indrettet til at sætte ind i Træet; den gaaer forneden ud i halvmaaneformig Udtakning,

der har tjent som Modhager. e. En Dolk af en ualmindelig Art, 12 T. lang, hvis Haandtag har været befæstet med store Nitter, som ere bredt udslaaede; de ere af Bly og forsølvede. Ligeledes ligge der to Blyplader langsmed Siderne. Beklædningen, som formodentlig har været Træ, er tabt. f. En svær Bolt af Jern, hvis Hoved er smedet ud paa en egen Maade, og understøttes af fire Straaler paa Undersiden. g. En Spore af det ældre Slags, som blot har en Pig, ei Hjul. h. Tre forskjellige Hestesko, af hvilke den ene udmærker sig ved næsten ingen Hager at have bagtil. i. Nogle Knivsblade, blandt hvilke et med Beenskaft, der ganske omslutter Bladets Tunge og er udziret med Striber paa Siderne, fandtes 2½ Alen under den nærværende Jordskorpe paa Slottets gamle Steenbro. k. Fragmenter af Leerkar, en Gaffel, heel af Jern, som paa den øverste Ende har et Øie og paa Spidserne smaae Modhager. l. Fremdeles Vildsviintænder, Been af en Hjort, et Gedehoved.

Horns Hrd., Draabye Sogn. Ved sit Ophold paa Jægerspriis i Foraaret 1834 lod H. K. H. Prinds Frederik under eget Tilsyn deels udgrave, deels undersøge omtrent 20 af de mange Høie, som findes paa den Landtunge, hvorpaa Slottet er anlagt. — Ved denne Leilighed blev tillige den bekjendte Julianehøi nøiere undersøgt, eftersom man formodede, at der i Høien maatte være flere Gravkamre end det man kjendte, hvilket imidlertid Undersøgelsen viste ikke at være Tilfældet. Iøvrigt lod Prindsen undersøge Høie, beliggende saavel nord for Slottet, især i den saakaldte Trolbrække og i Skoven, som ogsaa nogle faa sønden for Slottet; de Høie udvalgtes, som syntes at have det mest regelrette Udvortes og mindst Spor til tidligere Opgravninger eller Forstyrrelser; men af omtrent 100 Høie, som toges i Øiesyn paa en foreløbig antiqvarisk Tour i denne Egn, befandtes ikkun 3 at være aldeles regelrette og efter Tilsyneladende urørte.

Næsten i alle de undersøgte Høie fandt man øverst, ofte kun nogle Tommer under Jordskorpen, Gravurner hensatte, men

da disse sædvanlig stode aldeles frit i Jorden, uden nogen særskilt Beskyttelse, vare de gjennemtrængte af Fugtighed og allerede sammenfaldne, saaledes at det var umueligt at optage andet end Fragmenter. Ogsaa de brændte Been, som de havde indeholdt, vare ved Fugtighed tildeels forvandlede til Jord. Oven i nogle Urner laae dobbelte Knapper, Pincetter, Naale og Knive af Bronce, men selv disse Sager vare meget fortærede. I nogle af Høiene fandtes dybere nede et lille steensat langagtig fiirkantet, 2 à 3 Fod langt og 1 Fod bredt Bevaringssted for brændte Been. I andre Steenkister af samme Art, som vare høiere oppe i Gravhøiene, stode Urner, men ogsaa disse vare angrebne af Fugtighed. Kun i en eneste Grav, der var af en fra de her omtalte meget forskjellig Indretning, og som nærmere beskrives, fandtes flere Oldsager af Steen, i de andre derimod allene Leerurner, Broncesager og kun ganske enkelte Flintflækker. Urnerne henhøre ikke til det raaeste Slags, men heller ikke til dem af det fortrinligere Arbeide.

Vi ville først omtale den fra de øvrige forskjellige Høi, som var een af de sydligste og største i den saakaldte Troldrække. I den vare nemlig store Steenkamre kjendelige ved det at Jorden var borttagen fra oven af Høien, og de store Overliggere laae tilsyne. Prindsen lod først ved den østlige Side Jorden borttage, og der viste sig da et lidet Gravkammer, dannet af 7 paa Enden satte Stene med 3 Overliggere, og en steensat Gang, der vendte lige ud mod Sønden. Den indre Indgang var lukket med en flad Steen. I dette Gravkammer laae Benene af to Skeletter samt tre Flintknive uden Haandtag, muelig Spydspidser, den ene 6, og de to andre 4 T. lange, en Flintflække af sædvanlig Art; fremdeles en lille Slibesteen, af de kølleformede, 6 T. lang, ikke som de sædvanlige af graa, men af rødlig, qvartsig Sandsteen, og en væverskyttelformig Steen af samme Steenart, 3 T. lang. Da man skal have fundet Stene af denne Form (jvf. B. 1, S. 435, Tab. IV Fig. 48), belagte med en Metalskinne, hvorfor nogle have villet henføre dem til en senere Tidsalder, er det vigtigt at see, at lignende ere fundne i

en Forbindelse som den her omtalte. Det er os ikke bekjendt, at noget Exemplar af dette Slags Stene, hvis Bestemmelse endnu ikke er oplyst, forhen er funbet i en hedensk Gravhøi, men vor Formodning, at de henhørte til den hedenske Tids Oldsager og have været brugte endogsaa i de ældre Perioder af denne, er saaledes ved dette Fund bleven fuldkommen bekræftet. I Gangen ind til Gravkamret laae en lille, 6 T. lang, Flintkniv med et, dog ikke meget bestemt Haandtag. Det er en bekjendt Sag, at man ei allene begravede i selve Gravkamrene, men ogsaa i Gangen. Man har havt flere Formodninger om Anledningen hertil: nogle have troet, at de Trælle, som bleve medgivne den Døde, her ere nedlagte; andre derimod, at senere Medlemmer af en Slægt have ønsket at begraves i Ættens Høi, og at man, naar enten Pladsen i Gravkamret allerede var optagen, eller man ei ønskede at aabne dette, for ikke at bringe Forstyrrelse i samme, da har hensat Urnerne eller nedlagt Ligene enten i Gangen, eller ovenpaa eller ogsaa i Siderne af Gravhøien, hvorpaa man har mange Exempler. — I samme Høi og i samme Retning fra Ø. til V. stødte man ved Siden af dette Gravkammer paa et andet omtrent dobbelt saa stort, men forøvrigt af samme Indretning; Indgangen ligeledes mod S. I dette sporedes i den østlige Side 8 Skeletter, og i den vestlige 1, tilsammen 9; ovenpaa hvilke laae et Lag af Sand, og ovenpaa dette igjen en stor Klump af sammenrustede Jernsager, der havde tiltrukket en Deel Sand, og var 15 T. lang og paa det tykkeste af 5 Tommers Diameter. Der fandtes ellers to temmelig brede og korte Flintflækker, samt en tresidet Piilspids af Flint, 4 T. lang, ei albeles færdig, men dog paa det nærmeste tilhugget, og det, som man tydelig kunde see, af en Flintflække, ligesom vi have omneldt og fremstillet B. 1, S. 431, Tab. III Fig. 28, 29, 30. Hvorledes Jernsagerne ere komne i denne Grav, og Hensigten af at henlægge dem i en lille Bunke ovenpaa det Lag, der dækkede Ligene, er ikke let at forklare. At de formodentlig ikke henhøre til den Tid som Steenoldsagerne, der fandtes dybere

nede, synes alt, hvad man forhen har fundet, at vise. Det sædvanlige bekræftes ogsaa ved denne Undersøgelse, nemlig, at man i Høie, hvori ere store Gravkamre af den Art med Indgange, oftest finder Ligene ubrændte, og næsten ene Steensager, hvorfor man neppe feiler meget, naar man henregner disse Høie til de ældre Perioder, ligesom modsat de, hvori findes Træbygninger, sikkert henhøre til de yngste. I den mellemste Periode har man mest brændt Ligene, og i Almindelighed ikke behøvet saa store og med saa megen Møie opførte Gjemmer for Urner, hvorhos bemærkes, at en Deel af de i Steengravkamrene hensatte Leerkar ikke maae betragtes som Gravurner, men som Gravkar, hensatte i en anden Hensigt end at bevare de Dødes brændte Been; andre synes, som vi tidligere have bemærket, senere at være indsatte i Gravkamrene. En anden Erfaring, der mere og mere bekræfter sig, er den, at de Skeletter, som findes i Steengravkamrene, og allene i Forbindelse med Steensager, ere ei af betydelig Størrelse, snarere mindre end de Mennesker, der nu leve i vore Egne.

I den sydvestligste af de saakaldte Sværtebæksbakker, som ligge i Skoven Kohaven, fandtes ved at gjennemgrave den halve Høi 16 Urner; øverst, een Fod under Overfladen, stod den smukkeste af dem, nemlig: en paa fri Haand udarbeidet anseelig

Urne, som her fremstilles; dens Nederdeel er en rund Fod af 6 Tommers Diameter og $2\frac{1}{2}$ Tommes Høide. Oven over denne Fod har Urnen en meget betydelig Udbugning, saaledes at den paa Midten er af 12 Tommers Diameter. Foroven er en udbøiet Rand. Om det øvre Parti er anbragt et Slags Meander-lignende Zirater, der ere indgravede paa fri Haand og ikke meget nøiagtig; i samme er en Rad Prikker. Af de 15 andre Urner erholdtes kun een heel, af Form som en Urtepotte og med et fladt Laag, ligeledes udarbeidet paa fri Haand og temmelig raa, 6 T. høi og 5 T. i Diameter. Oven i de 16 Urner og 3, som senere optoges, fandtes 7 dobbelte Knapper, af hvilke nogle med Zirater, to til den ene Ende fiirkantede Naale, en Kniv med ombøiet Haandtag, en meget lille, ikkun 1 T. lang, Pincet, maaskee den mindste man kjender; et lille Saugblad og en Naal med en spiralformig Ombøining, Fragment af en Haandledsring, afbrudt i Oldtiden og sammenbøiet, to mindre Ringe af $\frac{1}{2}$ og 1 Tommes Diameter, alt af Bronce, samt en Flintflække.

Ved de saakaldte Skaaningegaarde findes en betydelig stor Gravhøi, sikkert een af de største i hele Omegnen. Den var endnu meget regelret, og havde Spor til, at den i Oldtiden havde været kringsat med Stene. For at undersøge, om der i denne Grav fandtes et Steengravkammer med Indgang, eftersporedes denne ved to Indgravninger, den ene fra den østlige, den anden fra den sydlige Side. Da man var kommen lidt ind i Høien paa den østre Side, sporedes en Urne af sortagtig brændt Leer, der stod aldeles frit i Jorden, og var, som sædvanlig, halv hensmuldret. Oven i denne Urne laae: a. 25 meget smaae Glasperler, der endnu havde bevaret deres Glands; nogle ere af mørkere, andre af lysere blaae Farve; b. Fragmenter af een eller flere meget lange og ganske tynde Spiraler af Dannelse og Størrelse som vedstaaende Afbildning udviser,

og Tykkelsen svarende til Perlerne, i Forbindelse med hvilke de

mueligen have været brugte. c. Fragmenter af et eget Slags Bronce-Zirater, bestaaende af en rund Broncetraad, der meget nøiagtig er oplagt i en aaben skraa Spiral, der har Udseende af, som om en heel Rad af Ringe vare paa skraa lagte over hinanden. Man har fundet noget, som har Lighed hermed, af Guld. Selv de brændte Been, som havde været i denne Urne, vare næsten aldeles fortærede og forvandlede til Jord. Ved Eftersporing, om ikke flere Urner fandtes paa dette Sted af Høien, bemærkedes allene nogle Fragmenter, som dog mueligen henhørte til dem man allerede havde fundet. — Øverst i Høiens Centrum foretog man, ledet af de mange Exempler man har paa, at Urner pleiede at nedsættes paa dette Sted, ogsaa en lille Udgravning, men fandt kun Fragmenter af aldeles hensmuldrede Urner. Da man var kommen et Stykke ind i Høien fra den sydlige Side, bemærkede man, at den indeholdt en meget stor sammenkastet Hob af Stene, der alle vare af den Størrelse, at en Mand kunde løfte dem. Man anvendte meget besværligt Arbeide paa at borttage disse Stene, i Haab om indenfor dem at finde det egentlige Gravkammer; man opdagede ogsaa omsider midt i denne Hob et lille langagtig fiirkantet, af Stene sammensat, Gjemme, men deri allene nogle hensmuldrede Been. Steenkassen var saa lille, at ikke noget Lig har kunnet være anbragt liggende eller siddende i samme, men at den maa betragtes som en Indretning, der er traadt istedenfor en Urne.

I en betydelig mindre Høi, som i Forbindelse med to andre af samme Art laae omtrent et Bøsseskud fra den store, lod Prindsen ogsaa foretage en Udgravning. Oven i den fandtes Fragmenter af Urner, som vare løst hensatte i Jorden meget nær ved Overfladen; de vare hensmuldrede, og Benene næsten aldeles forvandlede til Jord. Høien blev derpaa gjennemgravet, og omtrent i Midten, lige med den omgivende Jord, fandt man en af flade, ei meget store Stene dannet langagtig fiirkantet Steenkiste, dækket med andre flade Stene, omtrent 3 Fod lang, 1½ Fod bred og 1 Fod høi. Da Dækstenene vare bort-

tagne, fandtes en udmærket Bronce-Dolk med Haandtag ligeledes af Bronce, i det hele 13 T. lang og af Form aldeles som de Broncesværd, der findes i Museet. Paa Midten har Bladet en ophøiet Stribe. Haandtaget er fastnittet til Bladet i en Halvcirkel, og er udziret med gjennembrudte Spiraler. Blandt alle de i Museet tidligere værende findes kun een eneste med bevaret Haandtag. Her sporedes flere Levninger af Birkebark, som synes at have været lagt til Beskyttelse mod Stenene, og endvidere, som særdeles sjeldent, Levninger af et Slags grovt ulbent Tøi, som er vævet paa almindelig simpel Maade. Kun et eneste Exempel er os bekjendt, at man forhen i Gravhøie har fundet Levninger af saadant Tøi, nemlig i den mærkværdige Høi ved Bjolderup, hvori man fandt et Slags Ligkiste, dannet af en eneste udhulet Træstamme, og i denne Stumper af et Slags tykt ulbent Tøi, som man antog var Fragmenter af en Kappe (see ovenfor S. 283-286). Prøver af dette paa en meget særegen Maade forfærdigede opbevares i Museet. At man fandt Bronce-Vaaben i Gravhøien ved Bjolderup, viser dens høie Ælde. Enhver vil lettelig indsee, at om end slige Tøisager oftere ere nedlagte i Gravene, ere de næsten altid aldeles fortærede og henhøre derfor til de meget sjeldne Oldsager. Levninger af linnedt Tøi har man derimod oftere fundet og sporet i hedenske Gravhøie. Sammesteds fandtes ogsaa en Deel sammenhængende Haar, mueligen af et Skind, der har tjent til Klædningsstykke. Disse Sager laae deels ovenpaa, deels imellem Been, af hvilke nogle bare tydelige Spor af at være af et fuldvoxent Menneske, samt af at have været forbrændte.

I den saakaldte Trolbrække laae et mærkeligt Gravsted, bestaaende af en ei stor, men meget regelret sammenlagt, rund Hob af Stene, omtrent af eens Størrelse, nemlig saa store at man med Lethed kunde løfte dem. Øverst i Midten, kunde man see, vare henlagte nogle større Stene, som dækkede andre der vare satte paa Kant. Den hele Gravindretning findes aldeles ikke at have været bedækket med Jord, men at have henstaaet

som en Steenhob, ligesom flere andenstedes, saasom i Skaane. — Ved Foden af denne Steendyss var mod den østlige Side paa den flade Mark anbragt en langagtig fiirkantet, af temmelig store Stene bestaaende Steensætning af den Art, som man har formodet var indrettet til deri at foretage Tvekamp. Prindsen lod de store Stene øverst i Steendyssen borttage, og man fandt da umiddelbart derunder en lille Steenkiste, over hvilken de store Stene havde tjent som Dæksel; i den fandtes allene Fragmenter af Urner, men da Stenene ikke vare tilstrækkelig beskyttende mod Sneevand, var dette trængt ind i Kisten, hvorved Urnerne vare fortærede. — I andre af Prindsen undersøgte Høie, og deels ellers paa Markerne ved Pløining, fandtes en Deel forskjellige Oldsager, blandt hvilke især her bør nævnes som sjeldne: a. En meget stor kollebannet Slibesteen til at tilslibe Steenredskaber paa, af graa fiinkornet Sandsteen, 15 T. lang, og den største man hidtil kjender. b. En Steenhammer af Form som B. 1, S. 434, Tab. IV Fig. 46, men større end de almindelige, 6½ T. lang, udmærkende sig desuden ved at der paa hver af Siderne ere tre Striber. c. Et halvmaaneformigt Steenstykke af Flint med store Saugtænder paa den ene Side. d. En Celt af Bronce med en stor Øsken ved Siden, 7½ T. lang, altsaa betydelig større end alle forhen bekjendte, og overtræffes i Størrelse allene af een i Museet af Jern, hvortil ligeledes ikke kjendes noget Sidestykke. e. En Bronce-Fingerring af en egen Dannelse, som har Lighed med nogle man har funbet af Guld. Den er udvendig riflet, og Enderne ere bøiede op til forskjellige Sider.

Ølstykke Herred og Sogn. Gaardmand Bendt Pedersen af Udleire har for kort Tid siden funbet og indleveret: a. To Urner, b. fem Flintknive, c. et Flintredskab af selvsamme Form som de udtakkede, men uden Tænder, og med en halvrund Indbøining forneden; det har været 4 T. langt, men Spidsen er afbrudt. Nogle Stykker af dette hidtil ubekjendte Redskab havde Museet nylig modtaget fra Hjørring Amt; see den under dette Amt S. 320 vedføiede Afbildning. Fremdeles nogle Metalsager, som vare

fundne oven i Urnet, der stode i et forrige Efteraar aabnet stort Steengravkammer; nemlig d. en 3½ T. lang Broncekniv med Haandtag, der ender sig i to smaae Ombøininger, og med smaae Zirater indslaaede paa begge Sider tæt ved Ryggen. e. En større og en mindre dobbelt Knap af samme Metal. f. Tre Naale ligeledes af Bronce, af hvilke den ene udmærker sig ved at Skaftet, der paa de sædvanlige har været af Træ, som findes aldeles fortæret, her er af Metal og bevaret.

Holbek Amt, Mehrløse Hrd., Aagerup Sogn. I en Steendysse paa Aagerup Mark opdagede Steenhugger Christen Hansen en Steenkiste i N. og S., 4½ Alen lang, 1¾ Alen bred og 2½ Alen dyb, der var opfyldt i to Alens Høide med lutter flækkede hvide Flintestene. Under disse var et Lag røde Fliser, og under dem igjen en Sammenblanding af sort Jord og Sand, hvori fandtes flere Menneskebeen af forskjellig Størrelse, og i det nordvestre Hjørne, i hvidt Sand, en Steenkugle eller Steendop af usædvanlig Størrelse, der paa Midten har en noget ophøiet afrundet Kant, og er paa det bredeste af 3 Tommers Diameter. Den er gjennemboret med et Hul af 1 Tommes Diameter, der paa det nøiagtigste er tilslebet. Omtrent til samme Tid som Sognepræsten til Holbek og Mehrløse Hr. Professor Larsen indsendte denne, modtoges til Museet fra Hr. Proprietair Müller en anden meget lignende, som er funden i Nærheden af Farum i en Tørvemose i 16 Tørvs Dybde. De mindre Dopper, som ere beskrevne B. 1. S. 435-436 og afbildede sammesteds Tab. IV Fig. 49, 50 og 51, har man vel med Grund holdt for henhørende til Spindeindretninger. Til saadanne kunne disse af en saa betydelig Størrelse ikke regnes. Hr. Nielsen i Holbek har i en medsendt Skrivelse til Hr. Professor Larsen gjort opmærksom paa et andet Fund for omtrent 28 Aar siden paa hans Faders Mark, hvor man i et lille Steengravkammer fandt en stor Steenskaal eller Morter med tilhørende Støder eller River ligeledes af Steen, der var af en lignende Form, og i hvis Hul endnu sad et temmelig godt tilskaaret eller rettere skrabet Træhaandtag.

der gik heelt igjennem Doppen lige med dens nederste glatte Kant, og var ikke kilet fast, men fæstet med en hvidagtig Materie, der lignede Kit. Den saa kaldte Steenskaals udvendige Sider og Underdeel var kun lidet bearbeidet, men den indvendige Huulhed ganske glat og Randen forholdsmæssig afrundet; af hvilken Beskrivelse man gjenkjender een af de af os benævnte Kornknusere (B. 1. S. 438), af hvilke vi have ladet afbilde een af noget afvigende Form Tab. IV Fig. 55. I Skaalen og paa Doppens nederste Side fandtes noget, der lignede stødt Kridt, Kalk eller maaskee Meel. Denne Meddelelse af en opmærksom Iagttager oplyser Brugen af disse store Steendopper.

Ods Hrd., Viig Sogn. Ved at bryde Steen i en Gravhøi, kaldet Lodhøisbakken, fandt Povel Christophersen af Jyderup nogle Leerurner, som hensmuldrede, og oven i samme en Pincet, en Naal og en Kniv af Bronce, alle af sædvanlig Form, samt en dreiet Metalcylinder, der synes at kunne have været anbragt paa det Skaft, som har siddet paa Metalnaalen. Indsendtes af Hr. Justitsraad Petersen i Nykjøbing. — Rørvig Sogn. Ved at grave i en lille Høi, Dveshøi kaldet, tæt ved Rørvig Bye, stødte Smeden Jens Larsen paa en lille Steenkiste, omtrent 1 Alen lang og $\frac{3}{4}$ Al. bred, bestaaende af sammensatte flade Kampestene. I den fandtes nogle aldeles fortærede Been, en rød Aske, der havde Udseende af Jernrust, samt en lille Pincet af sædvanlig Indretning, men kun $1\frac{1}{2}$ T. lang, en dobbelt Knap med en Spids og Zirater til den ene Side, og en lille Kniv med omboiet Haandtag. Kisten var anbragt i Ø. og V., og i samme Retning fandtes tæt ved en aldeles lignende Kiste, som kun var $\frac{3}{4}$ Alen lang og $\frac{1}{2}$ Alen bred, hvori laae Fragmenter af en dobbelt Knap og en Kobberkniv samt, ligesom i den forhen omtalte, opløste Been og rød Aske. De fundne Oldsager indsendtes af Hr. Tolder Brendholt i Rørvig.

Sorøe Amt, Vester Flakkeberg Hrd., Omøe i det store Belt. Over Chorgitteret i Kirken, som for nogle Aar siden blev nedreven, var anbragt fastnaglet en lille Altertavle, som

af Herredsfogeden Hr. Cancellieraad Foss i Skjelskjør blev i Aaret 1829 efter Begjering indsendt til Museet. Den er firkantet, med to Dørre og af 1½ Alens Høide. Udvendig sees paa den ene Dør S. Andreas med sit Kors, og paa den anden Johannes den Døber med Lammet, der hviler paa en Bog. Indvendig paa Dørrene sees, efter Overskriften i Munkebogstaver 1. Maria Cleophe og Alphe9 i Middelalderens Dragter; hun rækker et Æble til fire smaae Drengebørn, af hvilke det ene har Klædebonnets Skjød fuldt af Æbler og holder en Pære i den ene Haand. Ved Drengene sees deres Navne saaledes angivne Josep Just9, Philipp9, Simon, Jacobus min.; 2. Paa den anden Dør: Zebede9 og Maria Salome. Han har en Pergamentsrolle i Haanden og hun et Æble; nedenunder sees to Drenge, den ene, med en Pillegrimsstav, er Jacobus maj(or), og den anden med en Kalk, Johannes Ev(angelista). Den egentlige Altertavle forestiller en aaben Balcon med Søiler til Siderne. Ligefor seer man et Landskab, hvorover i den blaae Luft øverst Gud Fader i velsignende Stilling, og derunder den nedsvævende Helligaand i en hvid Dues Skikkelse; der nedenunder, i Forgrunden sees Christusbarnet staaende paa Skjødet af Maria og den hellige Anna hver til sin Side; Barnet holder en Figen eller Pære til Munden; Maria har en Klase Viindruer i Haanden. Disse tre Figurer ere de eneste, som have forgyldte Glorier om Hovedet. For Christus nedknæler en Præst med et characteristisk Ansigt, uden Tvivl et Portrait; hans sorte Baret ligger foran ham. Bag Balustraden forestilles til Siderne tvende aldrende Mænd Joachim og Josep. Under det hele sees denne Indskrift: 1522 fecerūt me fiê boeci9 mathie curat9 et tutores nicola9 iacobi et sueno iohannis ibidem in profesto sancte marie magdalene. Derpaa følger en Zirat, og dernæst Bogstaverne H. H., som formodentlig antyde Malerens Navn. Det Hele er udført i Oliefarve og da den befandtes at være mærkelig, lod man den ved duelige Kunstnere restaurere. Da

Aggersøe og Omøe Menigheder før Reformationen have hørt til Skjelskjør Kirke og Omøe Capel eller Kirke først blev bygget 1574, er det sandsynligt, at den ommeldte Tavle først har hørt til det Capel, som forhen var indrettet for Omøe Sogn ved Skjelskjør Kirke, hvilken Formodning synes at bestyrkes ved en Tradition om en anden større Altertavle af selvsamme Oprindelse. I Kirken paa Aggersøe, ligeledes i det store Belt, fandtes nemlig for en Deel Aar siden en Altertavle, der, eftersom Sagnet paa Øen berettede, var overført dertil fra Skjelskør. Til denne Altertavle havde i sin Tid hørt en i Egetræ i Hautrelief udhugget Gruppe, der, efterat Altertavlen var forstyrret, var bleven opbevaret i Kirken, og senest hensat paa dens Loft. Dette Billede modtoges ligeledes til Museet. Det forestiller Gud Fader som en kronet Olding, holdende i Armene den afsjælede Christus med Tornekronen og Mærker af Naglerne paa Hænder og Fødder. Paa Blodet, som nedflyder over Christi Haar, sees Spor til at en Figur har været anbragt, der rimeligviis har forestillet den Helligaand i en Dues Skikkelse. Det Hele har været overdraget med en Kridtopløsning, og derover med en Forgyldning, som nu er affalden.

Præstøe Amt, Bjeverskov Hrd., Herfølge Sogn. I noget Gruus, som var hentet fra en Gruusgrav i Hundehavemarken ved Vedskjølle, fandtes en Guld-Fingerring, udarbeidet i en Form og en Smag som meget ligner den, hvori nogle i hedenske Grave fundne Ringe ere forfærdigede. Den dannes af en Spiral, hvis Ender ere bredt udslaaede, saaledes at de dække en betydelig Deel af Fingeren. Ethvert af de bredt udslaaede fiirkantede Stykker er for Enden ziret med et udad vendt Slangehoved. Den Deel af Spiralen, som løber imellem de fiirkantet udslaaede Stykker, er riflet; Bagsiden er derimod glat. Fingeren, den har været indrettet til, har ei været meget stor. Indsendtes af H. E. Hr. Geheime-Statsminister Greve Moltke til Bregentved.

Møen. I en Gravhøi paa Frenderup Mark er funden en meget stor Ravperle af samme Form, som Museet tidligere erholdt flere af forskjellige Størrelser, men alle mindre; den har nemlig et bredt Indsnit om Midten som til et Baand, og midt i dette Indsnit er den gjennemboret. Enderne løbe spidst ud. Den er $2\frac{3}{4}$ T. lang, og 1 Tomme i Gjennemsnit.

Bornholm, Sønder Hrd., Aaker Sogn. Deels paa Myregaardsageren, deels ved Grødbye og paa andre Steder i Sognet, ere for nogle Aar siden oppløiede en Deel udmærket skjønne og sjeldne Perler af Glas, Rav og Leer fra den hedenske Tid; deriblandt en kantet, klar Glasperle, paa hvis Sider en rund, guul Prik er indlagt, og i denne igjen en mindre rød; en blaa, hvori en guul Flamme, nogle klare lysegrønne, og to mørkeblaae, samt to lysegule og en hvid, der synes at være glasagtige, men dog ikke ere gjennemsigtige; fremdeles en stor lys Ravperle, samt tre gule og to røde af en fiin brændt Leermasse; indsendtes af Sognepræsten Hr. P. T. Balle.

Nørre Hrd., Ruthsker Sogn. Ved Tørveskjæring i Rømmere Mose fandtes i 1832 a. Bunden og nogle Fragmenter af en Bronce-Lautbolle. Den er dreiet og har et Centrum samt flere concentriske Zirater. Kanten er tyk og ombøiet. Det Hele er sammenbukket i Oldtiden. b. En ligeledes sammenbukket større Lautbolle, der synes at have været den indre Udforing af en Træbolle. Den er, saavidt man kan see, fortinnet indvendig, og har Lapper paa flere Steder. c. En Deel Fragmenter af et Bronce-Beslag, som har været anbragt paa Kanterne af Skjolde, bestaaende af en ombøiet Skinne, som er forsynet med runde Udtakninger, gjennem hvilke ziirlige Nitter med et rundt Hoved ere anbragte. Træbelens Tykkelse, som dette har omfattet, er omtrent $\frac{1}{6}$ Tomme. d. To smaae fiirkantede Beslag, forsynede med Nitter, af samme Slags Arbeide som de forrige, dog mindre; de synes at kunne have været anbragte paa en Rem eller noget saadant. Fremdeles Fragmenter af en Bronce-Hank til en Kjedel, af et Jernsværd, som ogsaa er forbøiet, og en forrustet

Dopsko af Jern. Den Tilstand, hvori disse Sager ere fundne, lader formode, at det er een af Oldtidens Metalhandleres Forraad man her har opgravet. Det er tydeligt, at man har sammenbukket Sagerne i Oldtiden, for at de skulde optage saa lidet et Rum som muligt, og da de kom i Jorden eller Vandet, have de ikke været i den Tilstand, hvori de i sin Tid ere blevne brugte. Indsendtes af Hr. Tobaksfabriqueur J. P. H. Bech tillige med en ogsaa paa Bornholm funden meget bred Flintkniv, som ei er fuldstændig færdig; det synes som et Feilgreb er indtruffet for Tilhuggeren, og at han derfor har forladt den ufuldendt. Paa det bredeste er den 3 T. bred, Længden er 8½ T. Dette Stykke bevares blandt dem, som skulle tjene til at vise Steenknivenes Fabrication.

I Tørvemassen, som opgravedes af Borresøe, fandtes følgende Sager: a. To Kiler af Flint og en tredie af en anden Steenart. Den ene af de førstnævnte, 6 T. lang, er særdeles mærkelig ved at den har i Oldtiden været afbrudt, og istedenfor at tilslibe en Eg, har man begyndt paa at ombanne Forsiden til en Flade, paa hvilken sees tydelige Spor af Slibning; og har altsaa denne Steenkile, indsat i Træ, først tjent som en Øxe, og er dernæst, efterat være bleven afbrudt, ombannet til en Hammer. b. En Øxhammer, af Form som B. 1. Tab. IV Fig. 41, og 6½ T. lang; ved at have ligget i Vand har den tabt noget af den yderste Overflade, i det de blødere Dele af Steenmassen have opløst sig. c. En langagtig rund Slibesteen af Form som B. I, Tab II Fig. 3. 7 T. lang. Den synes kun paa den ene Side at være bleven benyttet; i det den anden har Stenens naturlige Form. d. En Steendop af Form som B. I, Tab. IV Fig. 49, 1¾ Tomme i Diameter, meget ziirlig med Stribezirater, frembragte ved Dreining. Undersiden er glat og synes at bære Spor til Slib. e. En Bronce-Celt med Øsken, 2 T. lang. f. En Bronce-Fibula med en Bugt paa, 2½ T. lang. g. En lille Bronce-Figur, der synes at have været anbragt paa noget nu tabt. Den forestiller en Kriger med Hjelm af en

egen Art, og for øvrigt i en Rustning, der har nogen Lighed med Romernes. Han sætter den ene Haand i Siden, holder den anden, som dog har været længe afbrudt, opløftet, og har han i den rimeligviis holdt et Spyd, da der i Fodstykket er et Hul, som synes at have været bestemt til at indsætte det i. h. En Ravperle af 1 Tommes Længde med en bred Fordybning over Midten, og derigjennem et Hul. i. Et halvmaaneformigt Ravstykke, gjennemboret for at kunne bæres hængende. k. Et meget større halvmaaneformigt Stykke, ligeledes gjennemboret, men ei nøiagtig paa Midten. Disse tre Ravstykker ere aldeles af samme Form som nogle man forhen har fundet i hedenske Gravhøie, dog ikke som disse forvittrede og lignende Okker, men, ved at have ligget i Vand, paa det fuldkomneste bevarede, saa at de have selv beholdt deres Gjennemsigtighed.

Ved Vei-Anlægget, over Høilyngen paa en Bakke, som kaldes Anhøi, omtrent $\frac{1}{2}$ Alen under Jordens Overflade fandtes, liggende i en Kreds, tæt ved en opreist stor Steen, som af Almuen benævnes gamle Haagen: a. 4 forskjellige mørkeblaae smaae Glasflusperler og 2 store lysegrønne, den største fuldkommen 1 T. i Gjennemsnit, b. 6 Glasmosaik-Perler, c. en Perle af en hvid porcelainagtig Materie med en violet Flamme paa Midten, og d. hvad der er særdeles ualmindeligt, to Perler af slebne Bjergcrystaller. Alle disse Sager indsendtes af Hr. Justitsraad og Holzførster Rømer paa Rømersdal.

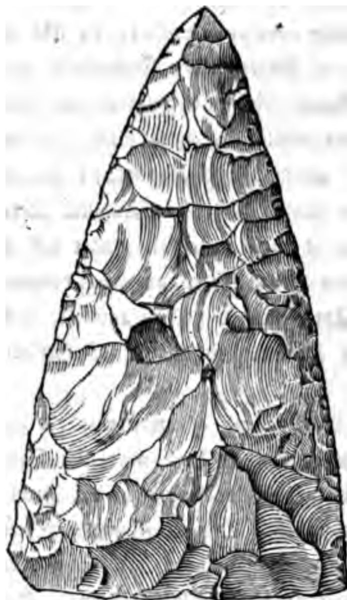
Falster, Sønder Hrd., Sønder-Kirkebye Sogn. Over den oprindelige Kirkedør vare tvende tykke Steentavler indmurede, som man ved at tilbygge Vaabenhuset ikke havde taget Hensyn til, saa at de vare skjulte ved dets Loft, indtil de i Aaret 1827 bleve opdagede af Hr. Justitsraad Schmidt, som foranstaltede dem indsendte. Disse Stene indeholde Basreliefer fra den ældre Middelalder. Paa den større, som er af 18 Tommers Længde og Brede samt 4 T. tyk, sees tre Figurer, nemlig i Midten Christus, siddende paa en Stol, holdende i den høire Haand noget, som ligner en opviklet Rolle; bag ved Hovedet

der paa en egen Maade have været samlede med Snore og anbragte ved Siden af hverandre med en ydre eller Forside, have udgjort et Belte, som maa have seet prægtigt ud, og man har troet at Knapperne og Tutuli, af hvilke der skulle have været 9, have været anbragte som et Slags Prydelse paa dette Belte. Saa ofte man har fundet Tutuli og Knapper som ligne disse, saa har man derimod, formodentlig forbi det tynde Metal ikke har kunnet modstaae Tidens Ødelæggelser i almindelige Gravhøie, saa sielden fundet lignende Fragmenter af Metalbelter, at man i vort Museum ikkun finder et eneste Fragment af samme Art, fundet i en Gravhøi, hvilket dog vilde have været aldeles uforklarligt, naar ikke de meget bedre bevarede fra Martørven havde givet Oplysning om disse Stykkers Indretning og Forbindelse. — Af samme Alder, som de forhen omtalte Sager, er upaatvivlelig en sammesteds funden Fibula af en Form, som meget lidet afviger fra den Tab. I Fig. 4 afbildede, kun at den dog er noget større og derhos ziirligere udarbeidet. De ovenmeldte Gjenstande fandtes i Raabjerg Sogn. Endnu vigtigere og mere udmærket er en Kniv af Bronce, skjønnere end alle dem, man forhen har fundet af den ældre Art med kort Haandtag. Da vi ikke have seet nogen lignende, have vi ladet den afbilde i fuld Størrelse Tab. II Fig. 6. Haandtaget har Form af et Hjul, og Ziraterne, som ere anbragte henimod Rygningen, ere meget fine og nøiagtige, og findes ikke, som paa de fleste af dette Slags Knive, allene paa den ene Side, men paa begge, vel i samme Smag, men dog ikke ganske eens. Metalcompositionen, hvoraf Kniven er forfærdiget, henhører til een af de skjønneste man har fra Oldtiden; den ligner aldeles Guld og er temmelig haard. Den fandtes dybt nede i Martørvelaget i Skagens Sogns Klitmose, ikke langt fra Kysten, og i Forbindelse med den en hvidagtig Steen, som hensmuldrede.

At der paa disse nu skovløse Strækninger har i Oldtiden staaet store Skove, synes at bekræftes ved at man i Aar i Martørven har fundet flere Hjortetakker, som mere og mindre ere

gaaede over i en fossil Tilstand, men efter Naturkyndiges Formening henhøre til den saa kaldte *cervus elephas*, og ikke ere forskjellige fra de nuværende. — Aldeles uden Forbindelse med de i det Foregaaende omtalte Sager, bør man ansee et lille Metalstykke, man ogsaa i Aar har erholdt fra dette Sted, hvilket efter al Rimelighed har været anbragt paa Haandtaget paa et Sværd, og hvorpaa med ældre arabiske Chiffre Aarstallet 1515 er indslaaet. Man har angivet at dette ogsaa er fundet ved at grave Martørv, men det maa da formodentlig have været ovenpaa eller dog i den øvre Deel af Tørvemassen. Man kan ikke noksom opmuntre til at anvende Opmærksomhed ved de fortsatte Gravninger paa dette Sted.

Gjærum Sogn. Ved Bortrydning af en stor enkelt liggende Steen tæt ved Vanggaard gjordes et høist mærkeligt Fund af Flintsager, der ved Hr. Justitsraad og Landinspecteur N. Juels Omsorg bleve reddede for Videnskaben. Den overstaaende Steen var omtrent 1¼ Alen høi og noget spids opad; den havde paa sit Standpunkt været understøttet af nogle mindre Stene. Sagerne laae under samme nedpakkede i hvidt Sand paa en almindelig, af Naturen paa den ene Side noget flabagtig dannet, Graasteen af ½ Alens Længde og omtrent samme Brede. De bestode af følgende: a. 22 halvmaaneformige Flintstykker, næsten af samme Form som B. I Tab. III Fig. 23, men noget bredere; den ene Side er her, undtagen paa tre af dem, næsten ganske lige, og de have ingen Tænder. Den største er 2¾ T. bred og 5¾ T. lang, og i alle Gradationer af selvsamme Form gaaer Størrelsen ned til at den mindste er ikkun 1½ T. bred og 4 T. lang; de fleste ere dog af Middelstørrelse. b. 4 Stykker af et Flintredskab, hvis Udseende efterstaaende Afbildning fremstiller. Det har, som sees, nogen Lighed med de udtakkede Flintredskaber (a. St. Fig. 22), men aldeles ingen Tænder, og er derhos meget bredere forneden og der tyndere tilhugget, hvoraf sees, at det ei er afbrudte Stykker af brede Steenknive, men egne fuldstændige Redskaber, man her har for sig. Det største af

disse er $5\frac{3}{4}$ T. langt og $2\frac{1}{2}$ T. bredt forneden, det mindste $3\frac{1}{2}$ T. langt og og $1\frac{3}{4}$ T. bredt forneden. Denne Art af Flintredskaber var os hidtil ubekjendt, og maa anføres som et Tillæg til dem, som ere opregnede i den almindelige Udsigt over Steensagerne fra Nordens Hedenold i N. T. O. I, 429. c. Fragment, som det synes, af en Steenkniv, der er gaaet i Stykker ved Tilhugningen, nu 5 T. lang. d. 33 forskjellige Flintflækker og udspaltede Flintstykker, af hvilke den største Deel bære bestemte Spor til at være udspaltede af den raa Yderdeel af en forhen utilhuggen Flint; i det den ene Side er raa, og paa nogle, ligesom ofte findes paa raa for Luften udsat Flint, overtrukken med en Kalkmaterie, og den anden bærer Spor til Udspaltningen; enkelte derimod ere udspaltede af de indre Dele, saaledes at ingen Yderside er kjendelig. Een af Flækkerne er af den sædvanlige langagtige Form med en Rygning (a. St. Fig. 28), en anden har ogsaa Rygning, men er meget bredere end de sædvanlige; een af dem er meget tynd og skarp, særdeles lignende en stor Bøssesteen, dog noget tyndere, omtrent 2 T. i Qvadrat. To ere af en Form, der har stor Lighed med Skeernes fra Nordens Hedenold og tidligere Middelalder, og flere nærme sig meget til samme Form. Om dem yttrer Indsenderen sig saaledes: „Jeg formener, at disse have været bestemte til at indsættes i Skafter, og de have muelig været brugte til at behandle

de almindelige Flintflækker med; thi det er vel næsten utvivlsomt, at man engang har forstaaet en nu maaskee tabt Kunst, som lettede Flintens Bearbeidning; deres Rundinger passe i det mindste ret vel i Fugen paa adskillige af Flækkerne." Vi tør ikke tiltræde den Formodning, at Flint er anvendt til at forarbeide Sager af samme Materie; imidlertid skjønnes enkelte af de ommeldte skeedannede Stykker at være bearbeidede, og da de have modtaget en eensartet Dannelse, kan det være muligt, at de have havt en særegen Bestemmelse. Det er høist rimeligt, at Sagerne ere i sin Tid tilhugne paa selve det Sted, hvor de bleve fundne, og at det hele, meget usædvanlige, Fund udgjør Oplaget af et Oldtids Værksted for Flintsagers Forfærdigelse tilligemed de affaldne Spaaner. Indsenderen har ved nøiagtig Undersøgelse paa Stedet selv og Forespørgsel til Finderen erholdt Forvisning om, at dette Fund har aldeles ikke indbefattet andre eller flere Sager end dem, som ere indsendte til Museet, i hvilket de nu opbevares, samlede i en egen særskilt Afdeling.

Slutteligen bemærkes endnu: at Findestedet utvivlsomt i gamle Dage har været begroet med Skov, eller at det, rettere, har ligget i en stor Skovstrækning, som nu ikke mere er synlig, men hvis Plan tildeels indtages af den saakaldte Vanggaards Hede, der, i Forbindelse med sin Omgivning, danner een af de steenrigeste Egne i Danmark, Bornholms Udmarker undtagne, hvis Situation den dog har megen Liighed med — men Flinten forekommer ikkun sjelden blandt dens Steenarter.

Børglum Hrd. og Sogn. Paa Gaarden Børglumkloster henstode Dele af et Alter, der forhen har været i det berømte Præmonstratenser-Kloster. Alteret har oprindelig været forgyldt og malet, men Forgyldningen er for en stor Deel affalden og Malningen tabt; ligeledes ere flere Stykker meer eller mindre beskadigede, men det udmærkede Sculpturarbeide kan dog endnu meget vel kjendes. De modtagne Dele af dette Alter ere: a) Et Stykke, som formodes at have været Midterdelen, forestillende Maria som Himmeldronning, der holder Christus med Jordkloden paa Armen og staaer paa Halvmaanen. En stor

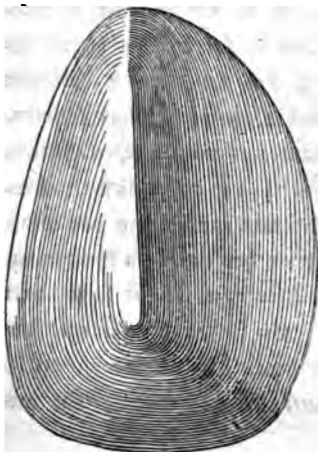
Deel af denne Figur er desværre tabt; deriblandt Ansigtet. b) Et Stykke, der rimeligviis har været anbragt oven over det foregaaende, forestillende Marias Himmelkroning; hun knæler ned, og paasættes Kronen af Gud Fader og Gud Søn, der forestilles siddende og holdende Klober. Fremdeles: c) Tre Hautreliefs, forestillende Marias Bebudelse, Christus i Krybben, som tilbedes af Englene, og de hellige tre Konger, der frembære Offer. Det hele har uden Tvivl været et til Jomfru Maria indviet prægtigt Alter, der formodentlig har saaledes været indrettet, at det store Maria-Billede, som ovenanført, har udgjort Midterpartiet. At over samme Marias Himmelkroning har været anbragt, bliver sandsynligt ved at Underdelen, eller det som bærer samme Forestilling, udgjør et Slags Baldachin, der synes at have været anbragt over Maria-Billedet. De andre tre Stykker synes at kunne have været anbragte ved Siderne af Maria-Billedet tilligemed et fjerde, der nu er tabt, saaledes at to stode over hinanden. Man veed, at Klosteret og Kirken har været indviet til Jomfru Maria, og kaldtes vor Frue Kirke; det er altsaa uden Tvivl Levningerne af det prægtige Høialter, som man her har for sig, og det er tydeligt, at man har brugt de dueligste Kunstnere til at forfærdige det. Det er øiensynligt, at Alteret maa være forfærdiget i Begyndelsen af det 16de Aarhundrede, og det er ikke uden Grund at man har troet, at det er forfærdiget af den berømte Bryggemann, der som bekjendt arbeidede i Christian den Andens Tid. Allerede tidligere maa et udmærket Maria-Billede have været i denne Kirke. Man veed, at Dronning Margrete skjenkede en Guldkrone til dette Maria-Billede, hvormed den hellige Jomfru paa Høitidsdage skulde prydes; men har end dette været kostbart, saa har dog sikkert det, vi nu have Levningerne af, fra Kunstens Side overgaaet hiint. Hvor meget maa man beklage, at saa udmærkede Kunstarbeider som disse, ved aldeles ikke at paaagtes, ere blevne saa betydelig beskadigede, at man nu kun faaer et ufuldkomment Begreb om deres Skjønhed og høie Kunstværd. Det er vel muеligt, at Ødelæggelserne ved nogle af Alterne allerede ere begyndte i Reformationstiden, da man borttog

Helgenbilleder, og at denne Forstyrrelse har bidraget til at man senere mindre har agtet paa de beskadigede Stykker. Disse Kunstarbeiders Beskadigelse er ikke fra den nyeste Tid, og den sidste Eierinde, Justitsraadinde Hillerup, som kjendte deres Værd, har velvillig oversendt dem til Museet, og derved bevaret disse interessante Levninger fra videre Ødelæggelse.

Thisted Amt, Hundborg Hrd., Vang Sogn. Ved at grave i en lille Høi, beliggende nær ved Jens Madsens Huus i Vang, traf man et Gravkammer, eller rettere en Steenkiste, der strakte sig i Ø. og V., 6 Fod lang, 3 Fod bred, hvis Sider dannedes af tynde Fliser af Kalksteen, som vare satte dybt ned i Jorden, og Loftet af fire tykkere Stene af samme Slags og af en der i Egnen usædvanlig Størrelse. Gulvet var ikke brolagt, men bedækket med et, 6 Tommer tykt, Lag af smaae lyse Flintestene og Gruus. Ovenpaa Gruset, omtrent midt i Graven, laae en Hob ubrændte Menneskebeen, hvoriblandt det nederste Kjævebeen med alle Tænderne af et fuldvoxent Menneske, meget libet angrebet af Tiden. Benene laae alle paa een Plet af omtrent $\frac{1}{2}$ Qvadratalens Størrelse, undtagen tvende Laarbeen, som laae længere mod Østen. Af dette Benenes Leie kunde man ledes til at antage, at Liget har været nedsat siddende i Graven med Overkroppen i opreist Stilling. Her bemærkedes en Mængde Spanskgrønt, formodentlig opløste Dele af Kobber- eller Bronce-Sager. Tæt udenfor Aabningen laae et fuldstændigt og vel bevaret Blad af et Broncesværd, 2 Fod langt og 2 Tommer bredt, uden videre Zirater end en bred Ophøining langs Midten. Det har en Grebtunge, hvortil Haandtaget med en Deel Nitter, af hvilke de nederste ere i en Halvcirkel, har været fæstet. Metaltungen har kunnet sees ud til Siderne saaledes som paa Skaftet af en Brødkniv, og paa dens Flader har været en Belægning, som af nogle smaae tilbageværende Levninger sees at have været Træ, og, som det synes, Egetræ. En saadan Belægning, som mange Sværdes Indretning viser at have været almindelig brugt, er ellers sædvanlig tabt; men da dette Sværd fandtes, var me-

get af den endnu bevaret. Da Finderen ikke behandlede Sværdet med Vaersomhed, men, i den Tro at det var Guld, brød paa det, saa gik Træbelægningen paa Haandfanget næsten aldeles tabt, hvilken, hvis man deraf havde kunnet see dettes Dannelse, havde givet dette Stykke større antiqvarisk Værd.

Refs Hrd., Ydbye Sogn. I Proprietair Borbergs Tørveskjær i Dover fandtes i Aaret 1829, i en Dybde af $1\frac{1}{2}$ Alen, en særdeles udmærket Fibula af Bronce, 4 Tommer lang. Den ender sig i en omvunden massiv Metaltraad, der tjener til at give Naalen Fjederkraft, hvilken endnu ikke er tabt. Paa den lange Forside ere to Knopper anbragte som Zirater. Den er af det Slags Fibulaer, som have Lighed med Romernes, men som man har fundet saa mange af, og i saa mange Variationer, at der ingen Tvivl kan være om, at de have været i almindelig Brug her i Norden. Skjønt det ikke er bekjendt, at man hidtil har fundet saadanne Fibulaer med de ældste Bronce-Sager, men andre Former ved disse, har man dog allerede temmelig tidlig havt saadanne. At de ere vedblevne at bruges lige indtil Christendommens Indførelse og vel endog senere, er vist. De yngste synes at være de, som ere af Sølv, eller belagte med tynde Guldplader, hvori undertiden Glasflusser ere indfattede. Denne indsendtes, ligesom ovenmeldte Sværd, af Amtmanden, Hr. Conferentsraad Faye.

Sønder Hrd. paa Mors. I en Steenhob paa en Mark i Nærheden af Nykjøbing fandtes en Steenkile, af hvilken vi her vedføie en Afbildning i $\frac{1}{3}$ af den virkelige Størrelse. Den er af graa Qvarts, 7 T. lang og paa det bredeste 5 T. bred. Paa hver af Siderne har den en opstaaende Ryg, som giver den Udseende af en fladtrykt Fiirkant. Imod Eggen falder

denne Ryg bort, og der er den rund og but; den anden Ende løber spids til. Ved at sammenligne den med Afbildningerne af de hidtil bekjendte Former af Steenoldsager (B. 1, Tab. II-IV), vil man finde, at denne betydelig skiller sig fra de bekjendtgjorte. Vi have saa meget heller troet at burde gjøre opmærksom paa den, for at erfare, om flere lignende ere fundne. Den indsendtes af Hr. Kruse paa Sorgenfri paa Øen Fuur i Limfjorden.

Karbye Sogn. Ved at grave Skudtørv i en Mose der i Sognet fandt Svend Frederiksen af Karbye i en Dybde af en god Alen under Jordskorpen, nær nogle Skaar af Urner, en Metalkjede af et særeget Arbeide, bestaaende af Ringe, som ved udzirede Metalstykker ere forbundne. I den ene Ende er anbragt en Zirat, som igjen staaer i Forbindelse med et Charnier-Led, der er fastgjort i en bøiet Plade, af hvilken sees, at Kjeden har været spændt om noget Rundagtigt. Fremdeles end en lignende bøiet Plade af samme Art, og to mindre Stykker, der ere udzirede med Dyrehoveder. Det hele er af Bronce og støbt Arbeide, og det synes ikke at Forfærdigeren har ønsket at foretage mange Lodninger, hvorfor han paa forskjellige Maader har søgt at undgaae disse, deels ved at overlægge Sammenlægningerne med en Bøsning, deels ved i en skraa Retning at samle Ringe uden at lodde dem; indsendtes af Hr. Capellan H. J. Obel. I Museet fandtes forud kun et eneste Stykke af lignende Art, der ogsaa er fundet i en Mose, og som man har anseet for at henhøre til et kostbart Ridetøi. I den lille Mose, hvor Sagerne fandtes, hvilken egentlig er en med høie Brinke omgiven langagtig Dal, der aabner sig imod Fjorden, findes horizontalt liggende i Jorden, nogle kun 6 Tommer dybt, andre dybere under Skorpen, en Mængde næsten aldeles forraadnede Træstammer, der sandsynlig have været Bøgetræer, hvoraf skjønnes, at her engang har staaet Skov, hvormed hele Øen Mors efter gamle Sagn skal have været bevoxet.

Frøslov Sogn. I en ganske lille Jordforhøining paa en Hede ved Frøslov fandtes ved Pløining en smuk Dyrhammer

af Steen, af Form næsten som B. 1. Tab. IV. Fig. 40, nemlig noget ophøiet til begge Ender, af hvilke den ene har en, dog ikke skarp Eg, og den anden slutter med en langagtig Knub. Den er næsten 7 T. lang, og Hullet ¾ T. i Diameter. I dette fandt man bestemte Levninger af et Træskaft, som faldt i Stykker, da man rensede Jorden af Hammeren. Høist rimeligt er dette oftere Tilfældet, uden at det, som her, bemærkes; det vilde være interessant, om man af Levninger, som fandtes endnu i Skafthuller af Steenøxer, kunde see hvilken Træsort man fortrinlig har brugt til Skaft for de i Forhold til Skafthullerne ofte meget store Steenøxer. Indsendtes af Amtmanden, Hr. Conferentsraad Faye.

Aalborg Amt, Fleskum Hrd., Dal Sogn. I en Gaardmand Jens Sørensen tilhørende Mose, hvis Situation viser, at den forhen har staaet i Forbindelse med Liimfjorden, hvorfra den kun ligger ¾ Miil (og endnu udspringer herfra en stor Aa, som udløber i Liimfjorden), fandtes i Aaret 1829 en Samling af forskjellige Slags Perler, af hvilke følgende modtoges til Museet: a) tvende coniskformede Dopper af en guulagtig Metalcompositon, indvendig fyldte med Leer, og med graverede Zirater udvendig; de have rimeligviis været anbragte paa Enderne af et Perlebaand. b) tolv runde Metalperler af forskjellig Størrelse, ligeledes invendig fyldte med Leer og udvendig graverede. Af disse to Arter havdes ingen før ved Museet. c) 12 sjeldne runde Perler af Glasmosaik, deels flammede, deels indlagte med Punkter af de forskjelligste Farver. d) 31 runde Perler af fiint, guulagtigt og brændt Leer, som ligner uglasseret Porcelain. e) 12 Perler af lignende Materie og Form, men røde af Farve. Paa Bornholm, især ved Hasle, ligesom ogsaa paa andre Steder, har man fundet aldeles lignende Glas- og Leer-Perler i de hedenske Grave, men her er det første Gang, at man har fundet Perler, der skulle efterligne og see ud som Guldperler; fenere Fund vise forskjellige Maader man har søgt at opnaae dette paa, f. Ex. ved at overlægge en Kjerne

af Glas med en tynd Guldplade og derpaa smelte Glas over denne, ved forskjellige Metalcompositioner; de her fundne vise, hvor kostbar den her brugte en Gang maa have været, i det man har anvendt megen Umage for blot at spare en lille Deel; ved flere Oldsager bemærker man en lignende Omhu for at spare Metal. I Museet findes ikke allene flere forskjellige Perler som efterligne Guldperler, men ogsaa flere Slags, som ere af Guld, og et Par af Sølv.

Viborg Amt, Nørlyng Hrd., Fiskbek Sogn. Vi have forhen (B. 1, S. 206) omtalt et stort Fund af 8 til 9000 Mynter, prægede i Borgerkrigenes Periode i Danmark i det 14de Aarhundrede, og bemærket at disse vare fundne i en Metalkjedel. Denne er senere modtagen og befindes at være et ret vel udarbeidet støbt Kjøkkenkar, der har Lighed med de Metalkjedler Bønderne endnu bruge, staaer som disse paa tre korte Been og har to Ører til en Hank; Udarbeidningen og Metalblandingen derimod ligner ei ganske den nuværende. Mynterne give dette Stykke Værd, i det de vise, at det omtrent kan henføres til Christopher den Andens Tid, fra hvilken kun faa Sager af denne Art ere bevarede.

Lids Hrd., Kragelund Sogn. Ved at opbrække nogle Stene af en Kirkeruin, der forefindes paa Gaardmand **Søren Olsens** Mark tæt ved Engesvang, fandt denne, tilligemed to Mynter, af hvilke den ene af Christopher den Første, den anden af Valdemar Seier, eller maaskee, som Andre mene, af Valdemar den Fjerde, en temmelig lille Metalklokke, 4 T. i Gjennemsnit og omtrent ligesaa høi. Til Knebelen, som nu er tabt, er i Klokken indstøbt en Jernbøile, Haandtaget er allene en Metalbøile. Den er ikke afdreiet, og Støbningen temmelig ufuldkommen, men Metalcompositionen er fortrinlig. Det er muelig een af de Klokker, som af Chordrengene brugtes ved den catholske Messe, naar Menigheden skulde knæle. Indsendtes ved det **Kongelige Rentekammer** fra Stiftamtmanden Hr. Greve **Ahlefeldt-Laurvig.**

Harre Hrd., Tønbering Sogn (i Salling). Ved Tørveskjæring i Tønbering Mose fandt Ungkarl Jens Christensen et Hovedsmykke i Form af en Krone, af 6 Tommers Diameter; den har Lighed med de Kroner, som man seer paa de ældste frankisk-merovingiske Monumenter. Dens Udseende viser nedenstaaende Afbildning. Den er af en skjøn Metalblanding,

der antager Politur, saa at den ligner Guld. Dette Hovedsmykke bestaaer af tvende Dele, sammenføiede til een ved et Charnier, der sammenholdes ved en Tap og fremstaaer foroven som en Zirat med fire til Siderne udstaaende Knopper og allerøverst en større, der oventil har en Zirat i Form af en Triangel. Ringen er, paa Charnieret nær, indvendig huul, og i Forhold til Størrelsen meget let, paa Indersiden glat og uden Zirater, men har udvendig en fordybet Rand. Oventil har den en Rad af Takker, som giver Smykket Lighed med en lav Radiatkrone. Den kan aabnes og ved en Tap tillukkes uden at Aabningen kommer tilsyne. Hensigten dermed synes at have været, at den kunde bekvemt anbringes til at omgive en betydelig Haarmasse, og saaledes hurtigere paasættes og aftages, efterat Haaret var opbundet og opflettet. Det er os bekjendt, at der findes et fuldkomment Sidestykke til dette Hovedsmykke blandt de faa Oldsager som gjemmes paa Universitets-Bibliotheket i Rostock, hvilket skal være funbet ved Tørveskjæring i det Meklenborgske.

Randers Amt, Nørre Hrd., Rimtofte Sogn. Ved Gravning i den saa kaldte Pugehøi paa Gaardmand Jens

Nielsens Mark i Sjørup fandtes i Aaret 1827 en Deel Oldsager, blandt hvilke især mærkes følgende: a) Overdelen og Bunden af et smukt med Haandfang forsynet Metalkar, der har lignet en Kasserolle. Det er paa det ziirligste dreiet og udarbeidet, paa det flade Haandtag især med graveret Blomsterværk, og dette ender med en rundformet Plade med Hul igjennem, hvorved Karret kunde ophænges. Randen har udvendig, og det hele Kar indvendig været overdraget med en fiin Fortinning eller Plettering. To meget lignende, som opbevares i Kunstmuseet, ere fundne i en Mose ved Frederiksborg; Fragmenter af andre lignende ere fundne i hedenske Grave: b) Fragmenter af en smuk og kunstig Fibula; det inderste er af Jern, som er overdraget med et guult Metal og udziret paa Kanterne med fine Fletninger af Sølvtraad. c) Fragmenter af Haandtaget til en Dolk eller Kniv, ligeledes af Jern, omgivet af flettet Sølvtraad. d) en lille Kniv, en Pincet, en Ritnagle samt to Ringe og tre Naale af Bronce, og nogle større smukt udarbeidede Brudstykker, en stor Hægte, et dreiet Haandtag, Beslag, formodentlig til en lille Træspand, alt af samme Metal. Fremdeles nogle forrustede Stykker af Jernbeslag, mest bestaaende af hule, sammenføiede Dopper, der, som tilbageværende Spor udvise, have været hæftede til Træ. e) Fire paa fri Haand udarbeidede Urner, tildeels med simple indstukne Zirater. Disse Sager indsendtes af Amtmanden, Hr. Kammerherre Lorenz.

Aarhuus Amt, Ning Hrd., Ormslev Sogn. I en steensat Høi paa en Udflytter-Eiendom i Raahuusskoven ved Constantinsborg fandtes Fragmenter af et Bronce-Sværd eller en Daggert, som har været 15 T. lang og er udziret med Stribezirater. Ved dets Optagning saae man Spor til, at det havde været indfattet i tyndt Egetræ, hvilket hensmuldrede ved Berøringen. Man har andre Exempler paa, at Broncesværd have været nedlagte i Balgen, som har bestaaet af Egeskinner, der have været overtrukne med Læder, hvilket formodentlig ogsaa

har været Tilfældet her. Nærved Sværdet laae en Smalmeisel af Flint; indsendtes af Fru Enke-Baronesse **Rosenkrantz**.

Veile Amt, Bjerre Hrd., Raarup Sogn. Ved Gravning i Salbekhøi paa Nøltrup Mark stødte man i den østlige Side paa et stort Steengravkammer, bannet af Kampestene, som vare satte paa Enden. I dette Kammer fandtes flere Urner, staaende i Lag saaledes anbragte, at naar man i den vestre Side fandt en Urne, hvorved Steensager vare henlagte, saa fandt man ved at gaae et Lag dybere, en Urne hensat i den østre Side, ligeledes med vedlagte Steensager. Tilligemed Fragmenter af den ene Urne, som var forfærdiget af en sort Leermasse paa fri Haand, indsendtes af Hr. Forvalter **Brøchner** paa Rosenvold de fundne Steensager, nemlig: 4 Flintkiler, 2 Huulmeisler med en rund Overside, en ikkun ved Eggen sleben Smalmeisel af usædvanlig Længde, 8¾ T. lang, 6 andre Smalmeisler, et særeget tilhugget Flintstykke, som nu dog kun er Fragment, samt 18 Flintflækker. Det viste sig her, som i mange andre store Steen-Gravkamre, at der i saadanne sædvanlig findes enten meget lidet eller intet af Metal.

Ringkjøbing Amt, Skodborg Hrd., Faberg Sogn. Tæt vestenfor Faberg Kirke, en Miil søndenfor Lemvig, ligger en meget betydelig Høi, Faberghøi kaldet, om hvilken Folkesagnet lyder saaledes: Tvende Søstre, fornemme af Byrd og rige paa Gods, boede i Oldtiden, den Gang den christne Tro blev indført her i Landet, paa en Gaard i Gudum Sogn. Den ene Søster fattede stor Kjerlighed til Christendommen, lod sig døbe og blev en gudfrygtig Kvinde, medens derimod den anden blev ved at fremture i Afguderi, og fattede Had til de Christne, fordi de havde draget hendes Søster fra den Lære, hvori hun forblindet troede at fand Lyksalighed bestod. Den christne Søster vilde til Troens Bestyrkelse og Troldenes Fordrivelse lade en Kirke bygge; derover blev den hedenske saare opbragt, og opførte til Trods en hedensk Høi ligeoverfor Kirken, stor og anseelig som [illegible] endnu sees, og søgte derhos til end mere Forhaanelse at faae

den fuldt opført, før Søsteren fik sin Kirke færdig. Men det Arbeide, som Herren er med, gaaer hurtig fra Haanden, og Høien var langt fra ikke færdig, da Kirken stod der med Taarn og Klokke, et værdigt Herrens Huus. Derfor kaldte man Kirken Farbjerg, af det jydske Ord far før og Bjerg (Bakke eller Høi). Om den hedenske Søster hedder det, at hun siden bragde sine Afguder Offringer paa samme Høi, og døde, som hun levede, en forstokket Hedning. Saavidt Sagnet. Denne Høi besluttede tre Bønderkarle i Sommeren 1828 at udgrave, fornemmelig tilskyndede af den enes Moder, en gammel Kone paa noget over de 60, der forklarede, at hun siden sit 16de Aar stedse havde havt sin Hu henvendt til denne Høi, af hvilken hun ventede sig store Ting. Karlene begyndte fra Syden af at grave en Gang ind i Høien, kun tre Alen bred, og heelt ned til den omgivende Jords Overflade; og, skjønt Jorden idelig skjød sammen og den ene af Karlene een Gang nær var bleven dræbt, og maatte staae i Jord lige til Hagen i fulde to Timer, før de fik ham udgravet, vedbleve de dog Gravningen, indtil de naaede Midten af Høien indtil i en Afstand af 4 Alen, da de ved et nyt voldsomt Skred saae sig nødte til at opgive Arbeidet paa dette Sted, hvor de inde i Høien, i en Afstand af fire Alen over Jordens Overflade, havde fundet en fiirkantet rødagtig Steen, samt nogle faa Sager af Bronce, nemlig en Dolk og en Pincet, samt, hvad der især fortjener at omtales, en sjelden, 12 T. lang, Naal af Bronce, som oventil har tre næsten ægformede Knopper og allerøverst en rundbreiet, men dog flad Knap. Kar-

lene begyndte dernæst fra den østre Side at indgrave en meget betydelig og bred Gang rettet mod Høiens Centrum; de arbeidede her længe og med megen Flid uden at finde noget af Betydenhed. En kort bred Planke af forraadnet Egetræ, som det syntes nedlagt i Kalk i en Retning fra S. til N., og ovenpaa

bedækket med Klumper af halvforraadnet, uldent Tøi, som vel er grovt, men dog blødt, og i flere Lag tilsammenføiet, var alt hvad de fandt paa denne Kant. De havde heller ikke fra denne Side naaet Centrum af Høien, da de kjede og trætte af dette forgjeves Arbeide, som de daglig havde fortsat i henved 13 Uger, aldeles opgave samme og forlode Høien. Med de førstnævnte Oldsager henvendte de sig først til Stedets Præst, og bragde dem siden til Hr. Proprietair Tang til Nørre-Vosborg, af hvem de indsendtes, for at indlemmes i Museet. Men da Finderne stode i den Formening at Sagerne dog mueligen vare af Guld, og desaarsag ventede en betydelig høi Godtgjørelse for dem, og ved ingen Grunde lode sig bringe fra den Formening, fandt man det rettest, efter at have for Museet taget Facsimile af Naalen, at tilbagesende disse Sager, for at Finderne kunde, ved selv at gaae til en Guldsmed, overbevise sig om, at Sagerne ikke ere af ædelt Metal, men af Oldtidens Bronce, der, naar det poleres, vel faaer nogen Lighed med Guld, men ved at ligge i Jorden antager Rust, hvoraf derimod Guld aldrig angribes.

Hjerm Hrd., Gjemsing Sogn. Ved Gravning i en Høi fandt en Bonde, ved Navn Klovmand, en Mængde Urner hensatte i den skjønneste Orden, hvilke dog alle vare saa skjøre, at de gik itu ved Berøringen. Her fandtes fremdeles følgende Sager: a. En Guld-Fingerring, passende til en alminbelig Finger, smeddet paa den indvendige Side, udvendig halvrund og sleben, lignende een af de nu brugelige glatte Guldringe. b. En Fibula af Sølv af den krumme Art, kun $1\frac{1}{2}$ T. lang, men temmelig massiv. c. En Bronce- eller Kobber-Naal af det sædvanlige Slags, oventil fiirkantet. d. En usædvanlig Kniv af Bronce, 3 T. lang, der synes oprindelig at være støbt og derpaa udbanket; Ydersiden har været sleben. Den ene Ende er givet Form af en Hage, paa den anden ere enkelte Striber indslaaede. e. Fragmenter af et Bronce-Haandtag til et Sværd. Af et tilbageværende Stykke af Klingen sees, at denne, som har været af Jern, har havt en Ryggning, og kun Eg til den ene Side.

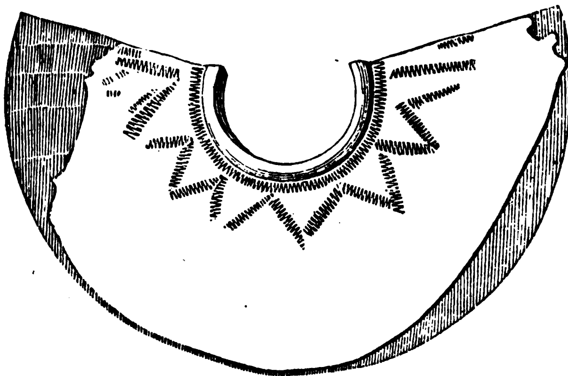
Den øverste Knop paa Haandtaget er rund, og ender sig i en Tap, hvorigjennem Grebspidsen har gaaet og været fastnittet. Endnu ere nogle Dele af Mellemstykket mellem Over- og Nederdelen af Haandtaget bevarede, af hvilke sees at dette har været belagt med fiint udarbeidede Sølvringe. f. To forstenede Terebratuler. Indsendtes af Sognepræsten til Borberg, Hr. Mag. Schmidth, hvorefter Finderen erholdt Metalværdien godtgjort.

Ginding Hrd., Estvad Sogn. I en lille af fire Stene bannet og med Jord fyldt Kiste i en Gravhøi, benævnt Estvadhøi, paa Gaardmand **Anders Frandsens** Mark, fandtes Bladet til en Bronce-Daggert med tvende Stykker ligeledes af Bronce, henhørende til Haandfanget, en Piilspids eller lille Kniv, Fragmenter af to Pincetter, Enden af en meget tyk foroven omboiet Naal, udziret med indgravede dreiede Zirater, alt af samme Materie, samt en Guldnaal, fiirkantet for oven, og iøvrigt rund tilsleben som en Syl, aldeles af samme Form som en Mængde i Museet af Bronce. Dette er endnu den eneste man kjender af Guld, som man dog har, formodentlig for at give det større Haardhed, blandet med noget Sølv. Den øvre Deel har sandsynlig været bestemt til at indsættes i Træ. Mangfoldige Exempler have viist, at man oven i Urner fra en vis Tid ofte finder en Pincet, en Naal, en lille Kobberkniv og undertiden en dobbelt Knap. De fleste af disse Sager ere ogsaa blandt de her nævnte. I den modsatte Side af Høien har man fundet Urner af en sortagtig Leermasse, staaende imellem Stene. De ovenmeldte Sager indsendtes af Hr. Procurator **Thorup** i Skive.

Hind Hrd. I en lille Høi, omtrent paa Midten af Øen Holmsland i Ringkjøbing Fjord, fandt Sognefoged **Anders Jensen**: a. et Guld Armbaand, bestaaende af en dobbelt sammenlagt Guldtraad, der har fire Spiral-Omgange; det er ikke mueligt at see, paa hvilket Sted Traadens Sammenlodning er foretaget. Armbaandet ligner aldeles et Slags Guldfingerringe man ofte har fundet og kaldt dobbelte Spiralringe; et Armbaand har man før ei seet af denne Art. b. Fragmenter

af et Kobbersværd med Grebtunge. Da alle Stykkerne ere i Behold, sees det at Klingen har været 21 T. lang; paa Midten findes en ophøiet bred Stribe; øverst er den $1\frac{1}{4}$ T. bred. Saavel Ringen som Sværdet laae omtrent 6 Alen under Høiens Top lige med den omgivende Jords Flade. De vare dækkede med en betydelig Hob Kampestene, af hvilke ingen var større end at en Mand kunde bære den. Ved Sagerne fandtes Spor til brændte Been, men ingen Urner. Sværdet laae heelt, men ved at udtrækkes af Stenene gik det i Stykker. Tæt ved den nordre Side af Sværdet laae Guldarmbaandet. Indsendtes af det Kongelige Rentekammer fra Sognepræsten Hr. L. Abel.

Ribe Amt, **Malt Hrd.**, **Føvling** Sogn. Ved at grave i en paa sin Mark beliggende Høi fandt Sognefogden **Niels Christian Jessen** i Astofte omtrent 20 Urner; men da de ikke forbleve henstaaende udsatte for Luftens Paavirkning, men strax optoges, hensmuldrede de alle. I een af disse Urner fandtes følgende Sager, som indsendtes af Hr. Adjunct **P. T. Hanssen**, nemlig: en Naal af Bronce, hvis Overdeel er bøiet i Form af et S og ender sig i en Knop, samt en halvrund Kniv af samme Metal, af hvilken her meddeles en Afbildning.

Indad imod Midten er den tykkest, og har der et Indsnit,

om hvilket Zirater i opstaaende Spidser ere indgravede. Eggen har lidt noget ved Brug og Ælde. Dette Slags Knive, som man antager have været bestemte til at skjære Læder med, ere sjeldne; i Museet findes forud kun een saadan, i Samlingen paa Ludvigslust tre Variationer af denne Form, som tydeligere vise, at dette Slags Knive kunne have været brugte til denne Bestemmelse (see *Friderico-Franciscеum*, herausgegeben von H. R. Schröter, Tab. XVII Fig. 10-12).

Flensborg Amt, Wies Hrd., Handewitt Sogn. I October 1834 foretoge nogle Private en Udgravning af en Gravhøi, beliggende imellem Landsbyerne Frøslev og Harrislev, og stødte der paa et lille steensat Gjemme, hvori fandtes en, med smaae brændte Been halv opfyldt, i Henseende til Form og Materie ikke usædvanlig Leer-Urne, hvilken strax hensmuldrede, samt desuden følgende Sager, som indsendtes fra Amtmanden Hr. v. Rumohr ved Hans Durchl. Landgreve Carl til Hessen, nemlig: a. Fragmenter af et Bronce-Sværd med Bronce-Haandtag af det Slags, hvori Klingen er fastnittet i en Halvcirkel, men foruden denne Fastgjørelse findes endnu en anden, nemlig Bladet er ved en saakaldet Grebtunge opstukket i Haandtaget, som paa hver af Siderne har en langagtig fiirkantet Aabning, hvori fiirkantede Stykker Træ have været indlagte; denne Indlægning har været befæstet til Bladtungen med tre endnu bevarede Nitter, en Indretning der er ualminbelig og synes at danne Overgangen fra de Sværd, som have Broncehaandtag, til dem som blot have en Grebtunge, der har været belagt med Træ eller Been; Klingen har været omtrent 2 T. bred, men dog ikke af betydelig Længde. b. En Paalstav af Bronce med baandformige Zirater paa Siderne. Man seer endnu Levninger af Træskaftet, hvoraf et Stykke desuden medfulgte, som nu er 6½ T. langt, men har været længere. Selve Paalstaven er 8 T. lang. c. Fire Bronce-Naale. d. En Ring af Størrelse som en Fingerring af en dobbelt sammenlagt Guldtraad med fem Spiralomgange, aldeles lignende andre, som forhen ere fundne i

i nordiske Gravhoie. Ringe af denne Art har man forhen altid anseet for Fingerringe; nu skulle flere lignende være fundne om Haandtag af Sværd, dog mangler man endnu bestemte og tydelige Exempler herpaa. e. En Steenkile, kilebannet til begge Ender, som bærer Spor til at Eggen er paa ny tilsleben, en Steenhammer af Form som B. 1, Tab IV, Fig. 45, samt en Flintkniv med fladt Haandtag, og f. et væverskytteformigt Steenredskab (jvf. B. 1 Tab. IV Fig. 48) af det tykkere Slags; Slibet paa Siden er kun lidet kjendeligt. I en anden Hoi der i Nærheden fandtes et ovalt Spænde af Bronce af den Form som man oftere har fundet i hedenske Grave paa Island og andensteds her i Norden, men af en noget forskjellig Indretning. Istedenfor nemlig at de sædvanlige bestaae af en med Guld overlagt Underdeel, hvorover er anbragt et Dæksel af gjennembrudt Arbeide, som lader den underliggende Forgyldning tilsyne, har dette derimod ikke havt nogen Overdæksel, men selve Spændet er udziret med indgravede Zirater i en egen Arabesk-Form, og med nogle opstaaende Knopper, der formodentlig ere traadte istedenfor indfattede Stene paa pragtfuldere Smykker af samme Art. Naalen har som paa de sædvanlige, været af Jern, der er bortrustet, og været anbragt til at indlægges under en Boile. Ved dette Stykke fandtes endnu Levninger af temmelig tykt uldent Tøi af en simpel Vævning, og nu af bruun Farve. Dette har formodentlig været en Deel af Klædningsstykket, hvorpaa Spændet har været anbragt. Fremdeles to Beenstykker, som det synes af eet eller andet Dyr. De ere, saaledes som man flere Gange har fundet lignende, tilspidsede til den ene Ende i Form af en Pen. Disse adskille sig imidlertid fra dem man forhen kjendte ved det at den ene Ende er den lukkede Knokkel af selve Dyrebenet, hvoraf man altsaa seer, at der ikke i den har været indsat noget Skaft, som man har formodet om andre. Hvortil de have tjent, er endnu ikke tilfulde oplyst. Tre, som Museet tidligere eiede, ere fundne enkeltviis, men efter Sigende skal man ved at udjevne en Jordvold ved Oldeslohe have fundet en stor

Deel saadanne samlede paa eet Sted. I Omegnen findes en Mængde Gravhøie, og i Traditionen lever endnu Erindringen om et saakaldet Haralds Slag. Navnene paa Landsbyerne, sædvanlig skrevne Frøslee og Haraldslee, blive endnu i Folkemunde betegnede som Frodes og Haralds Leire, maaskee dog snarere Frødeslev og Haraldslev, d. e. som have tilhørt Frode og Harald.

Husbye Hrd., Hyrup Sogn. I en allerede forhen aabnet Gravhøi ved Hyrup i Angeln fandtes et stort Steen-Gravkammer, som havde Indgang i Sydost. Ved en Undersøgelse af samme, som Hr. Capitain Reinhardt foretog, lod han udkaste den Jord og det Gruus, som endnu fandtes i Kammeret, hvori forhen var fundet et Cranium, der ikke bar Spor til Forbrænding. I denne Jord fandtes nu en Steenkile af sædvanlig Form, tre Flintflækker, samt tre store og to mindre Perler af Rav foruden Fragmenter af flere. Af de to af disse, som indsendtes, er den ene langagtig og af en usædvanlig Form, den anden af den mere almindelige med en Fordybning om Midten, hvori den er gjennemboret. Ved Undersøgelsen befandtes, at Bunden i Gravkammeret umiddelbar ovenpaa den gule Sandjord, hvorpaa den hele Gravhøi var anlagt, var brolagt med flade, dog ikke meget store Stene. Ovenover denne Brolægning kom et Lag Gruus, der syntes at bestaae af deels brændte, deels ubrændte Flintestene, blandt hvilke laae Aske og nogle faa Kul, samt de ovennævnte Sager, derover igjen Jord og Støv af en askegraa Farve.

Gottorf Amt, Ahrens og Freya Hrd., Haddebye Sogn. Ved Landsbyen Fahrdorf, $\frac{1}{6}$ Miil S. O. for Lopstedt ved Selker Nor ligger en af de sædvanlige runde Gravhøie, der nu er 6 Alen høi og 34 Alen i Gjennemsnit; men ved at gjennemgrave den bemærkede man, at 4 Alen indenfor dens nuværende Omkreds var den ved Foden omsat med en Rad paa Enden staaende Stene, som tildeels vare bedækkede med Jord, der antages at være nedrullet over disse, saaledes at den oprindelige Grav kun har havt 26 Alen i Diameter. Det synes som man paa den flade Mark har udseet en Plads, omsat denne

i nordiske Gravhøie. Ringe af denne Art har man forhen altid anseet for Fingerringe; nu skulle flere lignende være fundne om Haandtag af Sværd, dog mangler man endnu bestemte og tydelige Exempler herpaa. e. En Steenkile, kilebannet til begge Ender, som bærer Spor til at Eggen er paa ny tilsleben, en Steenhammer af Form som B. 1, Tab IV, Fig. 45, samt en Flintkniv med fladt Haandtag, og f. et væverskytteformigt Steenredskab (jvf. B. 1 Tab. IV Fig. 48) af det tykkere Slags; Slibet paa Siden er kun lidet kjendeligt. I en anden Høi der i Nærheden fandtes et ovalt Spænde af Bronce af den Form som man oftere har fundet i hedenske Grave paa Island og andenstedes her i Norden, men af en noget forskjellig Indretning. Istedenfor nemlig at de sædvanlige bestaae af en med Guld overlagt Underdeel, hvorover er anbragt et Dæksel af gjennembrudt Arbeide, som lader den underliggende Forgyldning tilsyne, har dette derimod ikke havt nogen Overdæksel, men selve Spændet er udziret med indgravede Zirater i en egen Arabesk-Form, og med nogle opstaaende Knopper, der formodentlig ere traadte istedenfor indfattede Stene paa pragtfuldere Smykker af samme Art. Naalen har som paa de sædvanlige, været af Jern, der er bortrustet, og været anbragt til at indlægges under en Bøile. Ved dette Stykke fandtes endnu Levninger af temmelig tykt uldent Tøi af en simpel Vævning, og nu af bruun Farve. Dette har formodentlig været en Deel af Klædningsstykket, hvorpaa Spænde har været anbragt. Fremdeles to Beenstykker, som det synes a eet eller andet Dyr. De ere, saaledes som man flere Gang har fundet lignende, tilspidsede til den ene Ende i Form af Pen. Disse adskille sig imidlertid fra dem man forhen kjent ved det at den ene Ende er den lukkede Knokkel af selve Dy benet, hvoraf man altsaa seer, at der ikke i den har været int noget Skaft, som man har formodet om andre. Hvortil have tjent, er endnu ikke tilfulde oplyst. Tre, som Museet ligere eiede, ere fundne enkeltviis, men efter Sigende Kal ved at udjevne en Jordvold ved Oldeslohe have fundet

terbug af hvidt Lærred, hvorpaa en dog ikke fuldstændig Bræmme af meget ældre Arbeide, der er besynderlig broderet. Foran (forhen i Midten) sees et *Agnus dei* med Seiersfanen, bag derved denne Indskrift med smukke Munkebogstaver, hvide paa blaa Grund: „*honores sancte Ane*," som omtrent er det Halve af Indskriften. b. Et temmelig stort, saakaldet Paxspjald (*osculum pacis*) af *Verde antique*, nedlagt i en firkantet Egetavle, hvori under Stenen er en Fordybning, bestemt til Reliqviers Opbevaring. Til Siderne ere fire Huller til Navler, hvormed Tavlen har været befæstet til Alteret. (Jvf. om saadanne Altersteene paa Island *Finni Johannæi hist. eccles. Islandiæ I*, 173; *IV*, 135 samt Mohrs Islandske Naturhistorie S. 270, 311). Det fortjener herved at bemærkes, at Alterne i de almindelige Kirker paa Island ikke have været opmurede. Ifølge Biskop Wilchins *Máldagabók* har dette Paxspjald allerede tilhørt Kirken 1397. c. Et i Alabast udhugget Billede, uden Tvivl forhen forestillende Treenigheden. Hovedfiguren, Gud Fader, som en kronet Mand med forgyldt Skæg, Haar og Krone. Paa dennes Skulder har den Helligaand i en Dues Skikkelse været anbragt. Foran sees, i en betydelig mindre Figur, Christus paa Korset.

Om Kong Knud den Helliges Dyrkelse i Rom; af P. W. Becker, Artt. Mag.

I det foregaaende Bind af dette Tidsskrift har en anden Forfatter meddeelt en udførlig Undersøgelse om de Levninger af den danske Kirkes Skytshelgen og fornemste Martyr, der endnu findes i den efter ham opkaldte og til hans Amindelse indviede Kirke i Odense. De følgende Bemærkninger om Kong Knud den Helliges Dyrkelse i Rom kunne maaskee hævde deres Plads paa dette Sted, forsaavidt som de — idetmindste middelbart — oplyse eet og andet Punkt i Herr Adjunct Paludan-Müllers nys omtalte Afhandling. Det synes desuden, som om det mær-

med Stene, og dernæst opført Gravhøien, der ikke bestod af samme Jord som den, hvorpaa den var anlagt, men rimeligviis har man opført den af Græstørv, som man har lagt oven paa hverandre, for derved at give Siderne saa meget større Hold. I Høien fandtes ikke Gravkammer eller Steenkiste, men omtrent 1¾ Alen över Grundfladen og i Høiens Midte, hvor man syntes at bemærke Stykker af en Kiste af Træ, fandtes følgende Sager: a. En Steenøxe med rund Bane bagtil, 9 T. lang. Den er særdeles mærkværdig, ved at Skafthullet blot er omtrent halvfærdigt, kun indslebet fra den ene Side, som det synes, med et kegleformigt Redskab og Sand og Vand, men fra den anden aldeles ikke. b. En Flintkniv uden bestemt Haandtag, 5 T. lang. c. Fragmenter af et Bronce-Sværd. d. Den nederste Bronce-Dop af en Spydstage, rund foroven og fiirkantet forneden, 5 Tom. lang, samt e) En Bronce-Paalstav. Da Høien senere blev aldeles bortgravet, fandtes i den sydlige Side næsten nede ved Grundfladen end en Bronce-Paalstav, smukt udziret med Ringzirater paa Siderne. I den sydøstlige Side og paa Grundfladen var et eget indsluttet fiirkantet Rum, dannet af temmelig store Kampestene, fyldt med Aske, Kul og brændte Been, og derovenpaa Kampesteen af en Størrelse, saa at en Mand kunde løfte dem. Under denne Steenkistes Dækstene laae her: a) Bladet af en Bronce-Dolk med en Stribe paa Midten, 12 Tom. lang, som bemærkedes at have været nedlagt i Skeden, der synes at have været af Læder, som holdtes stift ved indvendige Træskinner; Læderet var opløst, men af Træskinnerne findes endnu Levninger paa Dolkeblabet. b) Den øverste Deel af Haandtaget, af Bronce, formodentlig til samme Dolk, udziret med Spiral-Zirater. I Nærheden af denne Høi ere en Deel andre tildeels udgravede. Indsendtes af Hr. Capitain Reinhardt i Slesvig.

Islands Vesteramt, Myre Sysel. I Hvam Kirke har fra de catholske Tider følgende Sager været opbevarede, som nu efter Biskoppens, Hr. Steingrim Johnsens, Foranstaltning ere indlemmede i Museet: a. En ikke meget gammel Al-

mindste vist, at begge disse, vor **Christian Payngk** og hans Broder **Ahasverus**, i Udlandet antoge den katholske Kirkes Lære[1], efter al Rimelighed paa eet eller andet af de jesuitiske Seminarier[2], til hvilke endnu mange Forældre, trods Regjeringens gjentagne Forbud, vedbleve at sende deres Børn. Ahasverus vendte atter tilbage i den lutherske Kirkes Skjød, kom hjem til sit Fødeland, practiserede først i Husum og senere i Kjøbenhavn, og blev endeligen Hoflæge i Frederik III Tid. I dette Embede døde han 1667. Efter Sagkyndiges Dom skal han have været een af sin Tids dygtigste Læger. Mere navnkundig blev imidlertid Broderen. Efter en haandskreven italiensk Beretning, som Herr Etatsraad **Engelstoft** har meddeelt denne Artikels Forfatter, var Christian Payngk en Tidlang Kannik ved Domkirken i **Olmütz**, inden han kom til Rom. Efter **Bircherods** Fortælling[3], der synes grundet paa mundtlige Meddelelser af en **Henrik Steensen** til Steensgaard paa Langeland, skal Payngk derimod have opholdt sig hos Biskoppen af **Ulm**. Dennes Anbefaling — hedder det — skaffede ham Adgang til den mægtige Cardinal **Antonio Barberini**[4] (en Broder til den romerske Kirkes daværende Overhoved Urban VIII.), ved hvis Hjelp han forfremmedes til Kannik, ja omsider endog til Prælat ved en af Roms Kirker (efter **Pontoppidans** For-

---

¹) **Bircherod**, K. Knud d. Helliges Levnet (Odense 1773, 8vo) S. 72. *Eiusd. Annotatt. in Aelnothum M., ap. de Westphalen IV.* 1345. — ²) Maaskee i Olmütz i Mähren, hvor der var et dengang meget besøgt jesuitiskt Seminarium, (mod Slutningen af det sextende Aarh. havde det paa een Gang 700 Fostersønner, s. *Ant* ***Possevini*** *Moscovia et alia Opp. de statu huius saeculi adv. Cathol. Eccl. hostes. Fol. p.* 314). At flere unge Mennesker fra de nordiske Riger studerede i Olmütz, er andetstedsfra bekjendt. Den Omstændighed, at Chr. Payngk siden blev Domherre i Olmütz, gjør min Gisning saameget rimeligere. — ³) *Annotatt. in Aelnothum l. c. p.* 1345. Jvfr. K. Knud den Helliges Levnet S. 73. — ⁴) I det ovenfor omtalte Haandskrift kaldes Payngk endog en **fortrolig Ven** af Cardinalen. —

tælling ved Peterskirken)[1]. Det er ingenlunde usandsynligt, at Forbindelsen med denne mægtige Prælat, der paa flere Maader, især ved Gavmildhed mod den romerske Congregation *de propaganda fide*, havde viist sin Nidkjærhed for Alt, hvad der kunde sigte til den romerske Kirkes Fremtarv, og navnligen til dennes Udbredelse saavel blandt Hedninger som Kjættere[2], har bidraget meget til at modne den Tanke i vor Landsmands Sjæl: at grunde en dansk Helgens Dyrkelse i Christenhedens Hovedstad. „Han græmmede sig over", hedder det i den nys anførte italienske Beretning, „at Danmarks Skytshelgen savnede offentlig Dyrkelse i sit eget Rige, paa Grund af det der herskende Kjætteri, og besluttede desaarsag at skaffe ham en saadan i Rom, Hovedstaden for al Verdens Riger[3]." At det derhos aabenbare var hans Hensigt, ved dette Foretagende at fremme Katholicismens Udbredelse blandt hans Landsmænd og at lette disse Overgangen til den romerske Kirke, vil godtgjøres af det Følgende.

Naturligviis maatte Payngks Forehavende ogsaa vinde Bifald hos Cardinalen **Giovanni Battista Parfilio** — den Samme, der nogle Aar senere (1645) ophøiedes paa det pavelige Sæde under Navnet **Innocents** *X*. Det er bekjendt, at den romerske Kirke aldrig har opgivet sin Paastand paa Herredømme over de ved Reformationen frafaldne Lande. Ifølge dette Princips consequente Gjennemførelse udnævner den romerske Stol

---

[1]) Bircherods Ord (*Annotatt. l. c.*): .. „*eius* (ɔ: *Barberini*) *ope in Praelatos primum et postea inter Canonicos . . numeratus*", burde, som man let seer, have staaet i den omvendte Orden. Det er iøvrigt mærkeligt, at han ei omtales som Domherre i Rom i den nedenfor (S. 349-50) aftrykte Indskrift. *Cnfr. Annall. E. D. IV.* 560. — [2]) Jvfr. *d'Atticky, Flores Histor. S. Collegii Cardinal. III.* 768. — [3]) Ordene lyde saaledes i Grundsproget: „*Piangendogliene il cuore, che il Santo non havesse publica veneratione nel regno suo, infetto dall 'eresia, desiderò, che l'havesse in Roma, capo di tutti i regni del mundo.*" —

endnu stedse Biskopper *in partibus infidelium*[1], og enhver af de frafaldne Stater har rimeligviis endnu — idetmindste i Navnet — en Cardinal til Beskytter eller Tilsynsmand. Den nævnte Cardinal Parsilio var just paa den Tid, da Payngk kom til Rom, Danmarks eller den danske Kirkes Patron (*Protettore e Supraintendente ai Negotii di Danimarca*, som han nævnes i mit Haandskrift[2]). Det er en Selvfølge, at ogsaa Paven letteligen gav sit Samtykke til en Plan, der havde vundet tvende saa formaaende Cardinalers Opmærksomhed, og hvis Nytte for den romerske Kirke desuden var indlysende. Ved Barberinis Mægling tillod Carmeliter-Ordenens General Th. Straacio, at den danske Helgens Dyrkelse maatte finde Sted i den Ordenen tilhørende Kirke *S. Maria della Traspontina*, beliggende paa Veien mellem Engelsborg og Vaticanet (*Via di Borgo Nuovo*). Efter en Beslutning af Congregationen for Kirkeskikkene valgtes her den hellige Karls Capel, det tredie paa Epistel-Siden, dog under den udtrykkelige Betingelse, at den sidstnævnte Helgens Billede skulde hensættes paa et andet Sted. Ved Payngks Omsorg blev Capellet istandsat og forsynet med allehaande Prydelser; blandt disse nævner mit Haandskrift et Maleri, forestillende Kong Knuds Martyrdød, hvilket vor Landsmand havde ladet forfærdige af en romersk Konstner, Herr Daniel Freschié. Allerede i Begyndelsen af Aaret 1641 var Alting færdigt til vor Helgens Dyrkelse: „den 7de Januar, 1641" — skriver den unævnte Forfatter af det tidtomtalte Haandskrift — „til hvilken Dag det romerske Martyrologium henfører St. Knuds dyrebare Død, høitideligholdtes hans Fest for første Gang i vor Kirke, med Bistand af det pavelige Capel og i Overværelse af det hellige Cardinal-Collegium samt en stor Mængde Mennesker", og en anden samtidig Forfat-

---

[1]) Münters Magazin für Kirchengesch. und Kirchenrecht des Nordens, 2 B. 4 St. S. 30. — [2]) Jvfr. *Angeletti, Vita e Miracoli di S. Canuto p.* 204.

tælling ved Peterskirken)[1]. Det er ingenlunde usandsynligt, at Forbindelsen med denne mægtige Prælat, der paa flere Maader, især ved Gavmildhed mod den romerske Congregation *de propaganda fide*, havde viist sin Nidkjærhed for Alt, hvad der kunde sigte til den romerske Kirkes Fremtarv, og navnligen til dennes Udbredelse saavel blandt Hedninger som Kjættere[2], har bidraget meget til at modne den Tanke i vor Landsmands Sjæl: at grunde en dansk Helgens Dyrkelse i Christenhedens Hovedstad. „Han græmmede sig over", hedder det i den nys anførte italienske Beretning, „at Danmarks Skytshelgen savnede offentlig Dyrkelse i sit eget Rige, paa Grund af det der herskende Kjætteri, og besluttede besaarsag at skaffe ham en saadan i Rom, Hovedstaden for al Verdens Riger[3]." At det derhos aabenbare var hans Hensigt, ved dette Foretagende at fremme Katholicismens Udbredelse blandt hans Landsmænd og at lette disse Overgangen til den romerske Kirke, vil godtgjøres af det Følgende.

Naturligviis maatte Paynges Forehavende ogsaa vinde Bifald hos Cardinalen Giovanni Battista Parfilio — den Samme, der nogle Aar senere (1645) ophøiedes paa det pavelige Sæde under Navnet Innocents *X*. Det er bekjendt, at den romerske Kirke aldrig har opgivet sin Paastand paa Herredømme over de ved Reformationen frafaldne Lande. Ifølge dette Princips consequente Gjennemførelse udnævner den romerske Stol

---

[1]) Bircherods Ord (*Annotatt. l. c.*): . . „*eius* (ɔ: *Barberini*) *ope in Praelatos primum et postea inter Canonicos . . numeratus*", burde, som man let seer, have staaet i den omvendte Orden. Det er iøvrigt mærkeligt, at han ei omtales som Domherre i Rom i den nedenfor (S. 349-50) aftrykte Indskrift. *Cnfr. Annall. E. D. IV.* 560. — [2]) Jvfr. *d'Atticky, Flores Histor. S. Collegii Cardinal. III.* 768. — [3]) Ordene lyde saaledes i Grundsproget: „*Piangendogliene il cuore, che il Santo non havesse publica veneratione nel regno suo, infetto dall 'eresia, desiderò, che l'havesse in Roma, capo di tutti i regni del mundo.*" —

endnu stedse Bisper *in partibus infidelium*[1], og enhver af de frafaldne Stater har rimeligviis endnu — idetmindste i Navnet — en Cardinal til Beskytter eller Tilsynsmand. Den nævnte Cardinal Parsilio var just paa den Tid, da Payngk kom til Rom, Danmarks eller den danske Kirkes Patron (*Protettore e Supraintendente ai Negotii di Danimarca*, som han nævnes i mit Haandskrift[2]). Det er en Selvfølge, at ogsaa Paven letteligen gav sit Samtykke til en Plan, der havde vundet tvende saa formaaende Cardinalers Opmærksomhed, og hvis Nytte for den romerske Kirke desuden var indlysende. Ved Barberinis Mægling tillod Carmeliter-Ordenens General Th. Straacio, at den danske Helgens Dyrkelse maatte finde Sted i den Ordenen tilhørende Kirke S. *Maria della Traspontina*, beliggende paa Veien mellem Engelsborg og Vaticanet (*Via di Borgo Nuovo*). Efter en Beslutning af Congregationen for Kirkeskikkene valgtes her den hellige Karls Capel, det tredie paa Epistel-Siden, dog under den udtrykkelige Betingelse, at den sidstnævnte Helgens Billede skulde hensættes paa et andet Sted. Ved Payngks Omsorg blev Capellet istandsat og forsynet med allehaande Prydelser; blandt disse nævner mit Haandskrift et Maleri, forestillende Kong Knuds Martyrdød, hvilket vor Landsmand havde ladet forfærdige af en romersk Konstner, Herr Daniel Freschié. Allerede i Begyndelsen af Aaret 1641 var Alting færdigt til vor Helgens Dyrkelse: „den 7de Januar, 1641" — skriver den unævnte Forfatter af det tidtomtalte Haandskrift — „til hvilken Dag det romerske Martyrologium henfører St. Knuds dyrebare Død, høitideligholdtes hans Fest for første Gang i vor Kirke, med Bistand af det pavelige Capel og i Overværelse af det hellige Cardinal-Collegium samt en stor Mængde Mennesker", og en anden samtidig Forfat-

[1]) Münters Magazin für Kirchengesch. und Kirchenrecht des Nordens, 2 B. 4 St. S. 30. — [2]) Jvfr. *Angeletti, Vita e Miracoli di S. Canuto p.* 204.

ter[1] beskriver udførligen den Glæde, som det romerske Folk i tvende hele Dage — ved Illumination, Fyrværkeri og paa andre Maader — yttrede over den nye Helgens Dyrkelse.

Vor Landsmands Stilling var i økonomisk Henseende saa fordeelagtig, at han efterhaanden samlede sig en ikke ubetydelig Formue. Endeel af denne testamenterede han til Pavestolen, Endeel henlagde han til Vedligeholdelsen og Forskjønnelsen af det af ham stiftede Capel[2].

Kong Knud den Helliges Dødsdag var, som bekjendt, den 10de Juli. Til denne Dag burde man altsaa have henlagt hans aarlige Fest, og det er næsten ubegribeligt, hvorledes man, som vi ovenfor have seet, kunde henføre den til den 7de Januar, Hertug Knud den Helliges (Lavards) Dødsdag. I en Række af Aar vedblev man at høitideligholde vor Helgens Fest paa denne Dag, indtil Clemens X i Aaret 1670 lod det nyligen udkomne *Officium S. Canuti* optage i det romerske Breviarium og ved samme Leilighed stadfæstede en Beslutning af Congregationen for Kirkeskikkene, ifølge hvilken Kong Knuds aarlige Fest for Fremtiden, efter et derom yttret Ønske af flere Danske af den katholske Tro (*ad preces Catholicorum, nationis Danorum*), skulde henlægges til den 19de Januar[3]. Under denne Dag findes de for den danske Helgens Fest anordnede Collecter og Antiphonier i det romerske Breviarium (*Urbini* 1730. 4. *Pars hyëmalis p.* 529 *sqq.*). Saavidt vides, er ingen Forandring skeet i denne Henseende. Endnu for omtrent halvtredsindstyve Aar siden høitideligholdtes vor Helgens Festdag med stor Andagt og stor Pragt i den ovennævnte Kirke[4]; men i nyere Tider synes In-

1) *Angeletti l. c.*; jvfr. *Acta Sanctorum Iulius Tom. III. p.* 124. — 2) Wircherod, K. Knud d. Helliges Historie S. 72. — 3) *Pontoppidan, Annall. E. D. IV.* 560. — 4) „In dieser Kirche (*S. Maria della Traspontina*) wird noch jährlich im Jenner auf eine sehr feyerliche Weise das Andenken des großen dänischen Königs Ca-

teressen for den nordiske Helgen at have tabt sig. En dansk Mand, som den 19de Januar 1819 besøgte Kong Knuds Capel, fandt fire Lys brændende paa Alteret, men der læstes ingen Messe[1].

Det var udentvivl efter Payngks Tilskyndelse og Opmuntring, at en romersk Pater, **Andreas Angeletti**, Carmeliter-Ordenens Provincial i Sachsen, udarbeidede et Skrift om **Kong Knud den Helliges Liv og Undergjerninger**. Det udkom først (i Begyndelsen af Aaret 1667[2]) paa Italiensk under følgende Titel: *Vita e Miracoli di S. Canuto Martire, Re della Dania, o Danimarca, nella quale brevemente si tocca l'historia delle qualità conspicue, et esemplari di Santita riguardeuole, di glorioso Martirio, e di Heroico valore dell' Rè, e Prencipi suoi congunti di sangue. Data in luce dal Padre Maestro Andrea Angeletti, Romano Carmelitano, Provinciali di Sassonia.* 214 *pp.* 4*to.* Inden faa Maaneder udkom det samme Skrift med enkelte Tillæg paa Latin[3]. I Tilegnelsen til den daværende Pave **Clemens** IX erklærer Forfatteren, at han ved at udgive sit Arbeide paa det latinske Sprog havde havt til Hensigt at gjøre det tilgængeligt for Flere og saaledes tillige opmuntre Andre til lignende Foretagender[4], og i Fortalen „*ad Benevolum Lectorem*" angiver han den samme Grund, med det Tillæg, at han desuden ved den anden Udgave havde seet sig istand til at tilføie Eet og Andet, som var blevet ubemærket under den første Bear-

nutus gefeiert, und vom versammelten Volke gebetet: *S. Canute Ora pro nobis!*" **Adler**, Beschreibung der Stadt Rom. (Altona 1782. 4*to.*) S. 351.

[1]) Tidsskrift for udenlandsk theol. Literatur 1 B. 2 H. S. 194. — [2]) Censuren er underskreven den 1ste Jan. 1667. — [3]) Af begge disse — udentvivl meget sjeldne — Skrifter har jeg fundet et Exemplar i Hielmstiernes Bogsamling. — [4]) . . . "*quum haec* (ɔ: *Historia*) *lecta compluribus placuisset, ut plures haberet non modo lectores, sed etiam imitatores, communiore Latini sermonis charactere nunc exhibetur.*"

beldelse — nærmest paa Grund af den Skyndsomhed, hvormed hans egen og Andres fromme Iver havde bragt ham til at arbeide. Af den Skriftet vedhængte Censur (*Romae* 18 *Apr.* 1667) sees, at man betragtede det som et Middel til at fremme den katholske Tro. Det hedder her: „*Librum, cui titulus est: Vita et Miracula S. Canuti &c., ab adm. rev. et eximio S. Theol. Mag. P. Andrea Angeletti summo cum studio et industria compositum, ... non minori voluptate quam diligentia perlegendo deprehendi, non solum nihil in eo contineri, quod fidei orthodoxae, aut bonis moribus adversetur, piasque et Catholici hominis aures offendere possit: verum potius universum eius contextum pietatem ac religionem omni ex parte spirare; omnibusque, iis vero præcipue, qui aquilonarem mundi plagam incolentes, Romanae et Cath. Ecclesiae matris nostrae gremium, eiusdemque orthodoxam avitamque fidem, quam S. Canutus glorioso et regio sangvine suo obsignavit, et quoad usque vixit, a gloriosis Maioribus suis acceptam strenue defendit, propagavit et auxit: eheu deseruerunt, stimulum additurum esse efficacissimum, ex quo, cooperante Dei gratia, eorundem, si attenta illum mente pervolverint et pensitarint, haud difficilis in fide profectus non inaniter sperari possit.*" Der tilføies, at man, efter alt Dette, ikke alene anseer Bogen værdig til Trykken, men ogsaa mener, at dens Forfatter bør ansporeс til, „*ut Commentarios suos in plurium aliorum regum et principum aquilonarium (qui sanctitate vitae et Romano-catholicae fidei incredibili zelo praefulgentes, iis, qui in Aquilone, nostri temporis haeresium tenebris miserabiliter involvuntur, verae fidei exempla velut faces praeferendo, vias et semitas antiquas, quibus ad S. Matris Ecclesiae Cath. gremium postliminio redire possint, liquido demonstrent) vitas recensendas extendere et con-*

tinuare pergat." Jeg tillader mig endnu hertil at føie følgende Linier af et Æreverd, forfattet af en flandersk Carmelitermunk og vedhængt Angelettis Skrift:

— — — — — — —

„Unde novus favor hic, nova lux haec unde refulget?
Zelus dat nobis ista, Payngke, tuas.
Iussit amor patriae, fidei observantia priscae,
Quae Danis olim tam bene culta tuis.
O utinam densas, inquis, pertaesa tenebrâs
Linquat, quaque via rex suus ivit, eat!
Hunc, inquit, dabimus: dabit hic in pectora lumen.
Fors petet hinc priscas Dania versa vias.
Eligis Andream, Regemque hunc scribere svades:
Scribit et officium sic subit ille suum.

For endnu mere at forherlige den danske Helgens Minde, udgav Payngk tvende Kobbere, der skulde forestille Kong Knuds Martyrdød, i Overeensstemmelse med Ælnothi Fortælling om denne Begivenhed[1]. Det første af disse, som udkom 1669, forestiller Kongen knælende foran Alteret, paa hvilket der sees tvende brændende Lys samt tvende Skriin — i det ene af disse St. Albani, i det andet St. Osvalds Levninger — og midt imellem disse et Crucifix. Ved Kongens Fødder ligger hans Krone, bagved ham den væltede Vandkrukke, som Historieskriverne omtale. Gjennem den aabne Muur kaste Oprørerne Spyd og Stene, af hvilke nogle alt have truffet Kongen. Under Kobberet læser man følgende latinske Vers:

„Ut fueras Christi viventis imago, Canute,
Par erat, ut Diæ mortis imago fores.
Discipulus Christum famulus et prodit, utrique
Ora sitis cruciat, lancea dira latus.

---

[1]) Et af Payngk (1671) paa Italiensk forfattet Vers over Knuds Død kan læses i Birchérods Kong Knud den Helliges Historie, S. 75-76.

Crux deerat, Christi quo fata, Canute, referres,
Hinc tibi crux moriens et Crucifixus eras"[1].

Paa Foden findes denne Indskrift: "*Christianus Payngk Danus F. F. Bernandus Balliu Sculp. Romæ.*"

Efter Fortællingen hos Ælnothus (Cap. 28) havde den opværste Almue ved at nedbryde Kirkens Muur tillige omstyrtet de paa Alteret staaende Skriin samt Crucifixet. Paa det i 1670 udkomne Kobber ligge disse Ting nedstyrtede; i alt Andet er det udentvivl overeensstemmende med det første. I et Haandskrift i den thottske Samling paa det kgl. Bibliothek i Kjøbenhavn[2] findes et Exemplar af det ældre Kobber; det yngre kjender jeg kun af Bircherods Beskrivelse[3]. Begge disse Kobbere bleve efterstukne i Kjøbenhavn i Aaret 1725[4] til Brug ved Bircherods Skrift om Knud den Hellige; man veed idetmindste, at denne Forfatter havde erholdt Originalerne ved den ovenfor omtalte Hr. H. Steensen til Steensgaard; men da Bogen skulde trykkes i Aaret 1773, vare de forsvundne (see Udgiverens Fortale, hvor der fortælles, at Grev Christian Danneskiold

[1]) Bircherods Fortolkning af disse temmelig dunkle Ord er udentvivl rigtig: Versets Forf. sigter nemlig, efter hans Mening, til den Stilling, i hvilken Kong Knud døde, „med begge Arme udstrakte, altsaa ligesom han kunde været korsfæstet." K. Knuds Levnet S. 74 — [2]) Liv- og Levnets-Beskrivelse, forestillende paa det Allerkorteste den Høist-Salig Herre og Konge, Kong Knud den Fjerde i Danm., da han blev dræbt af Almuen udi St. Albani Kirke i Odense den 10de Juli 1088 *(sic)*, forf. af Christen Falster og reenskreven af Andreas Peter Oldenburg. Ms. Thott. Nr. 819 in fol. — [3]) anf. St. S. 74. Man seer iøvrigt heraf, at Hr. Paludan-Müllers Gisning: at Jac. Bircherods Tegning af K. Knuds Skriin skulde være gjort efter de payngkske Kobbere (see dette Tidsskrift II. 217), ikke er rigtig. Disse forestille nemlig, som jeg ovenfor har viist, Kongens Død, ei hans Liigkiste. — [4]) Dette Aarstal angives i Gebhardis Danm. Hist. o. Overs. II. 80. Jeg maa dog bemærke, at det til Hjemmel anførte Sted (Scriptt. RR. DD. III. 383) ikke omtaler denne Sag.

havde bekostet Pladernes Stiftning). — Endnu bør det bemærkes, at Papyngk i Aaret 1665 bestemte en Plads i sit Capel til Begravelses-Sted for alle Danske, som døe i Rom i den katholske Tro; denne Plads er betegnet med følgende Indskrift:

D. O. M.
SOLIS DANIS
IN URBE FIDEQUE ROMANA
OBEUNTIBUS MONUMENTUM
ANNO DEI MDCLXV.

Efter en Beretning af den ovenfor omtalte Landsmand, som i Aaret 1819 besøgte Capellet, findes her et Epitaphium over en apostaseret Normand, en Capitain Bredahl fra Frederiksstad, der døde i Rom 1788 som „*Vexillarius Cohortis Cyrneorum*"[1].

For paa eet Sted at samle alle Efterretninger om den danske Helgens Dyrkelse i Rom, vil jeg endnu til Slutning afskrive tvende andre Inscriptioner, som — efter det tiere omtalte italienske Haandskrift — findes, eller fordum fandtes i Kong Knuds Capel. Den første, der er opsat til de Pavers Amindelse, som havde fremmet den nordiske Helgens Dyrkelse, lyder saaledes:

D. O. M.
AETERNAE *SUMMORUM PONTIFICUM* MEMORIAE
QUI
S. CANUTI IV REGIS ET PROTOMART. DANORUM
SACROS FASTUS PROVEXERE.
URBANUS VIII
CULTUM PRIMUS IN URBE ANNUA CELEBRITATE
SANCIVIT.
CLEMENS IX
SACRAM IPSAM DIEM INDULGENTIARUM
THESAURIS LOCUPLETAVIT.

---

[1]) Tidsskr. for udenl. theol. Liter. 1833, 2 H. S. 194-95.

eller, som Andre snarere troe,
den hellige Albans Skrin,
forhen bisatte
i Kirkens østlige Muur
Ved Siden af Alteret.

Ved denne Leilighed ville vi her tilføie nogle gamle Efterretninger, fra selve Middelalderen, uddragne af oldnordiske Sagaer, angaaende afdøde indenlandske Helgeners Skrinlæggelse og dertil hørende Dyrkelse i det gamle Norden, da de give os adskillige Oplysninger, som deels opklare forskjellige Omstændigheder ved de i Odense gjenopdagede Reliqvier, og deels tillige, ved at sammenholdes dermed, bekræfte Sagaernes egen Troværdighed i de heranførte Poster.

Om den hellige Kong Olaf af Norge, den første af Nordens meest berømte Helgener, giver Historien os i denne Henseende adskillige paalidelige Underretninger, som ere des mærkeligere, som hans Død og Skrinlæggelse indtraf henved 56 Aar før Kong Knud den helliges. De meddeles i forskjellige om ham handlende Sagaer, af hvilke vi meddele vore Læsere følgende Uddrag.

Kong Olaf faldt, som bekjendt, i Slaget ved Stiklestad i Norge, som efter den hidindtil almindelig antagne Mening holdtes den 29de Juli 1030, men som dog senere, efter Hansteens mærkelige Undersøgelse med Hensyn til den Solformørkelse, som indtraf i samme Aar, maa have gaaet for sig den 31te August s. A. Anledningen til hiin Vildfarelse har sandsynligviis været den, at Helgenens første Høitid holdtes enten paa den Dag, da hans Liig først optoges af Jorden, eller da det skrinlagdes og først udstilledes i Nidaros (eller Trondhjem), enten i Clemens- eller ogsaa i Kristi-Kirken, til offentlig Dyrkelse, hvilken Dag man senere har antaget for hans Dødsdag. Med en nærmere Undersøgelse herom kunne vi (paa en kort i det Følgende indrykket Anmærkning nær) for denne Gang ikke opholde vore Læsere, skjønt vi ellers, med Hensyn til Historiens Oplysning, maae ansee den for ønskelig.

„Før Slaget paa Stiklestad[1] kom Bonden Thorgils Alma (Halmesøn eller Hjalmesøn), som boede paa denne Gaard, til Kongen, og tilbød ham sin Bistand i det forestaaende Slag. Kongen afslog dette Tilbud, men bad Thorgils derimod at hjelpe hans saarede Krigere efter Slaget og sørge for de Faldnes Jordefærd; dertil lagde han denne Bøn: Hvis jeg falder i dette Slag, saa sørg for min Begravelse saa godt Du kan, hvis man ikke formener dig det. Thorgils lovede det Forlangte, og i Følge deraf begav han sig siden, da Slaget var forbi, om Aftenen da det var blevet mørkt, til Valpladsen, med sin Søn Grim. De bare hemmelig Kongens Lig, efter at have vasket det og svøbt det i Linklæder, først til en afsides Hytte ved Gaarden, og siden derfra i en indhegnet Mark. De vare meget bekymrede for at faae det forvaret saaledes, at hans Fjender ikke skulde komme til at mishandle det, thi de hørte dem tale om, hvis Liget fandtes, at de skulde brænde det, eller føre det ud paa Havet for at nedsænke det der. Thorgils og Grim besluttede derfor at føre Liget, paa en skjult Maade, til Nidaros, til den daværende Biskop Sigurd. Da de kom til Staden, vovede ingen at modtage den dræbte Konges Lig, forbi hans Fjender da vare Landets Herrer. Thorgils og hans Medfølgere nedgravede derfor Kongens Ligkiste i en øgen Gruusmark ved Elven Nid, og vendte derefter tilbage. I den næste Vinter og den derpaa følgende Sommer, da Fortrydelsen over den indenlandske Konges Drab og Misfornøielse med hans danske Efterfølger i Regjeringen, Kong Svend, en Søn af Knud den Store og Alfiva (eller Ælfgyfa), var bleven temmelig almindelig i Norge, udspredtes mange Rygter om Mirakler, skete ved Olaf Haraldsøns Lig. Thrønderne sendte da Bud efter Biskop Grimkel (eller Grim-

1) See herom m. m. Fornm. S. V., 196, 222, 224-229. Snorre Sturlesøns Hkr. II., Kap. 222, 251, 254, 257. Disse o. fl. Beretninger ere jævnførte af os med Flatøbogens Recension, som her meest stemmer overeens med den her førstommeldte.

eller, som Andre snarere troe,
den hellige Albans Skrin,
forhen bisatte
i Kirkens østlige Muur
Ved Siden af Alteret.

Ved denne Leilighed ville vi her tilfoie nogle gamle Efterretninger, fra selve Middelalderen, uddragne af oldnordiske Sagaer, angaaende afdøde indenlandske Helgeners Skrinlæggelse og dertil hørende Dyrkelse i det gamle Norden, da de give os adskillige Oplysninger, som deels opklare forskjellige Omstændigheder ved de i Odense gjenopdagede Reliqvier, og deels tillige, ved at sammenholdes dermed, bekræfte Sagaernes egen Troværdighed i de heranførte Poster.

Om den hellige Kong Olaf af Norge, den første af Nordens meest berømte Helgener, giver Historien os i denne Henseende adskillige paalidelige Underretninger, som ere des mærkeligere, som hans Død og Skrinlæggelse indtraf henved 56 Aar før Kong Knud den helliges. De meddeles i forskjellige om ham handlende Sagaer, af hvilke vi meddele vore Læsere følgende Uddrag.

Kong Olaf faldt, som bekjendt, i Slaget ved Stiklestad i Norge, som efter den hidindtil almindelig antagne Mening holdtes den 29de Juli 1030, men som dog senere, efter Hansteens mærkelige Undersøgelse med Hensyn til den Solformørkelse, som indtraf i samme Aar, maa have gaaet for sig den 31te August s. A. Anledningen til hiin Vildfarelse har sandsynligviis været den, at Helgenens første Høitid holdtes enten paa den Dag, da hans Lig først optoges af Jorden, eller da det skrinlagdes og først udstilledes i Nidaros (eller Trondhjem), enten i Clemens- eller ogsaa i Krist-Kirken, til offentlig Dyrkelse, hvilken Dag man senere har antaget for hans Dødsdag. Med en nærmere Undersøgelse herom kunne vi (paa en kort i det Følgende indrykket Anmærkning nær) for denne Gang ikke opholde vore Læsere, skjønt vi ellers, med Hensyn til Historiens Oplysning, maae ansee den for ønskelig.

og var da[1] endnu som splinterny, og som den havde været nys høvlet. Biskop Grimkel gik hen til Kisten, da den blev aabnet, og da opstod af den en himmelsk Vellugt; derpaa blottede Biskoppen Kongens Ansigt, som da var ganske uforandret; det havde endnu sin sædvanlige Farve og Rødme i Kinderne, som om han nys var henslumret; men desuden kunde de Mænd, som havde seet ham, kjendelig mærke, at hans Haar og Negle havde voxet, ret ligesom han havde levet her i Verden den hele Tid efter sit Fald. Da gik ogsaa Kong Svend og alle de tilstedeværende Høvdinger hen at see Kong Olafs Lig. Da sagde Alfiva: Det er forunderligt, hvor langsomt Menneskers Legemer raadne i Sand; det vilde have været anderledes, hvis det havde ligget i Muldjord. Siden tog Biskoppen en Sax og klippede af Kongens Skjæg[2] og Haar, thi han havde havt sidt Skjæg (eller lange Knebelsbarter), som da var Brug. Biskoppen sagde da til Kongen og Alfiva: Nu er Kongens Haar og Skjæg saa langt som da han døde, og har imidlertid voxet saameget, som I her kunne see. Da sagde Alfiva: Først da holder jeg dette for en Helligdom, naar det ikke brænder i Ilden, men vi have ofte seet Menneskers Haar voxe og være heelt og uskadt, skjønt de have ligget længere i Jorden end dette Lig. Derpaa lod Biskoppen sig bringe et Fyrfad og viede Røgelse, og lagde derpaa Kong Olafs Haar i Ilden, men da al Røgelsen var fortæret, tog Biskoppen Haaret, som da var uforbrændt, ud af Ilden og lod Kongen og andre Høvdinger see det. Da sagde Alfiva han skulde lægge det paa uviet Ild, men Einar Thambeskjelver svarede, og bad hende tie, og talte hende meget haardt til. Derpaa erklærede Biskoppen med Kongens Samtykke og efter Almeenhedens Dom, at Kong Olaf i Sandhed var en hellig Mand. Hans Legeme blev da baaret hen til Klemenskirke, hvor der i Forveien var beredt et Sted til det over Høialteret. Kisten

---

[1]) Ordene „paa — da" ere atter en Tilsætning hos Snorre Sturlesøn l. c. [2]) Muelig rettere: Fipskjæg eller Knebelsbarter.

ketil), som havde været den ombragte Konges Ven og staaet i hans Tjeneste. Biskoppen reiste da fra Oplandene til Kjøbstaden Nidaros, hvor hele Folket modtog ham vel. Han anstillede nøiagtige Undersøgelser om de Jertegn, som da fortaltes om Kong Olaf, og fik gode Efterretninger derom. Siden sendte han Bud efter Thorgils og hans Søn Grim, fra Stiklestad, som berettede ham alle de Tegn, de vare blevne vaer, og hvor de havde skjult Liget. Derpaa havde Biskoppen og den da mægtige norske Høvding Einar Thambeskjelver en Sammenkomst i Staden med Kong Svend og hans Moder Alfiva, og forlangte at Kongen skulde give Lov til at Kong Olafs Lig blev optaget af Jorden. Kongen gav Tilladelse dertil, og bad Biskoppen bære sig ad dermed som han vilde.

Den Tid vare mange Fremmede komne (fra Landet) til Byen. Biskoppen, Einar og flere Mænd med dem droge hen til det Sted, hvor Kongens Lig var jordet, og lode der grave derefter, men Kisten var da, næsten af sig selv, kommen op af Jorden. Mange raadte da til at Biskoppen skulde lade Kongens Lig begrave ved at sænke det ned i Jorden i Clemenskirke, og dette blev virkelig sat i Værk[1]. Det var 12 Maaneder[2] og 5 Dage efter Kong Olafs Fald at hans Helligdom blev optagen; da var hans Kiste paa ny næsten kommen op af Jorden

[1]) De mærkelige Ord „og — i Værk" tillægges i en Codex af Snorre Sturlesøns Heimskringla (2 B. 258 S.) — [2]) Det er uvist, om der her, efter de gamle Nordboers forskjellige Beregninger skulle forstaaes Maaneder a) paa 4 Uger eller 28 Dage, b) paa 30 Dage, eller c) egentlige Kalendermaaneder. Herved maa det og bemærkes at det var først adskillige Aar efter Kong Olafs Død, da hans Søn Magnus var kommen i fuld Besiddelse af Norge, at „det blev vedtaget som Lov, at helligholde Kong Olafs Aarstid over hele Norge, og denne Dag blev strax feiret med samme Høitideligheds som de ypperste Festdage". Fornm. S. V., Cap. 237. Hkr. 3 D. S. 15. I den katholske Tid holdtes ellers (især i Norge og Island) to store Høitider til denne Helgens Ære, nemlig den 29de Juli og den 3die August.

og var da[1] endnu som splinterny, og som den havde været nys høvlet. Biskop Grimkel gik hen til Kisten, da den blev aabnet, og da opstod af den en himmelsk Vellugt; derpaa blottede Biskoppen Kongens Ansigt, som da var ganske uforandret; det havde endnu sin sædvanlige Farve og Rødme i Kinderne, som om han nys var henslumret; men desuden kunde de Mænd, som havde seet ham, kjendelig mærke, at hans Haar og Negle havde voxet, ret ligesom han havde levet her i Verden den hele Tid efter sit Fald. Da gik ogsaa Kong Svend og alle de tilstedeværende Høvdinger hen at see Kong Olafs Lig. Da sagde Alfiva: Det er forunderligt, hvor langsomt Menneskers Legemer raadne i Sand; det vilde have været anderledes, hvis det havde ligget i Muldjord. Siden tog Biskoppen en Sax og klippede af Kongens Skjæg[2] og Haar, thi han havde havt sidt Skjæg (eller lange Knebelsbarter), som da var Brug. Biskoppen sagde da til Kongen og Alfiva: Nu er Kongens Haar og Skjæg saa langt som da han døde, og har imidlertid voxet saameget, som I her kunne see. Da sagde Alfiva: Først da holder jeg dette for en Helligdom, naar det ikke brænder i Ilden, men vi have ofte seet Menneskers Haar voxe og være heelt og uskadt, skjønt de have ligget længere i Jorden end dette Lig. Derpaa lod Biskoppen sig bringe et Fyrfad og viede Røgelse, og lagde derpaa Kong Olafs Haar i Ilden, men da al Røgelsen var fortæret, tog Biskoppen Haaret, som da var uforbrændt, ud af Ilden og lod Kongen og andre Høvdinger see det. Da sagde Alfiva han skulde lægge det paa uviet Ild, men Einar Thambeskjelver svarede, og bad hende tie, og talte hende meget haardt til. Derpaa erklærede Biskoppen med Kongens Samtykke og efter Almeenhedens Dom, at Kong Olaf i Sandhed var en hellig Mand. Hans Legeme blev da baaret hen til Klemenskirke, hvor der i Forveien var beredt et Sted til det over Høialteret. Kisten

[1]) Ordene „paa — da" ere atter en Tilsætning hos Snorre Sturlesøn l. c. [2]) Muelig rettere: Fipskjæg eller Knebelsbarter.

blev betrukket med Peld [1] og over den blev sat en Tjelding af Purpur [2]. Der skete da strax mange Jærtegn ved Kong Olafs Helligdom. Paa det Sted af Gruusmarken, hvor Kongens Legeme havde ligget, udsprang en klar Kilde, ved hvis Vand mange bleve helbredede af deres Svagheder. Dette Sted blev indhegnet, og har siden stedse været omhyggelig forvaret. Der blev først bygget et Kapel, hvis Alter blev sat paa samme Sted, hvor Kongens Lig havde ligget, men nu staaer Kristkirken paa dette Sted. Kong Olaf Haraldsøn (kaldet den kyrre eller spagfærdige) lod denne Kirke bygge og indvie paa det Sted, hvor den hellige Kong Olaf først var bleven jordet. Derhen blev Olafs Skrin ført og der skete mange Jertegn. Mange Mænd søgte derhen paa den Aarstid, da Kirken var bleven indviet, og paa den Dag, da Guds Helgen, Kong Olaf, forlod denne Verden og gik til

---

[1]) I Originalen pell, et Ord som i Sagaerne synes at bruges om forskjellige kostbare Tøier. I gammel Dansk skrives Ordet Pel, Pell, Peld, Pelt, Pield, hvilket man forskjellig har forstaaet ved kostbart Klæde, Linned eller Silke eller Bomuldstøi, — eller ogsaa Fløiel (guðvefr); i Svensk skrives det päll. — [2]) Over Kisten eller Skrinet vare Klokker eller Bjelder anbragte, som troedes at ringe af sig selv efter den samtidige Thoraren Loftunges Beretning:

Der af sig selv
Bjelder klinge
over hans
Sengethrone;
Folk hver Dag
hører over

Konningmanden
Klokker lyde.
Og der paa
Alterbordet
Krist til Behag
Kjerter brænde.

Heimskringla har her følgende prosaiske Tillæg: „Der lod sig ofte høre over Kongens hellige Legeme en klar Lyd, ligesom naar man ringer med Klokker, og Lysene bleve tændte af sig selv ved himmelsk Ild.“ Et fuldt saa stort Mirakel meentes det dog at være, at Helgenens Søns, Kong Magnus den Godes Krigere, før Slaget paa Lyrskovshede i Jylland, mod Venderne, troede oppe i Luften at høre Lyden af den store Klokke, kaldet Glad, som hængte ved Kong Olafs Grav i Nidaros, hvilket de da antoge for at være det sikkreste Varsel om Seier i den forestaaende Kamp.

den evige Herlighed[1]. Da Erkebiskop Eisten lod opføre[2] denne store Kirke, lod han Høialteret sætte paa selv samme Sted, hvor Kongen havde ligget og hvor Alteret[3] havde været i den forrige Kirke. Man siger, at Olafskirken staaer der, hvor den øde Hytte stod, i hvilken Kongens Lig blev sat ind om Natten. — Biskoppen havde omhyggelig Tilsyn med Kongens Helligdom og klippede hans Haar og Negle, thi begge Dele voxte ligesaa fuldt som om han endnu var et levende Menneske i denne Verden, som Skalden Sigvat har sagt." — —

Efterat Olaf den Helliges Søn, Kong Magnus den Gode, havde gjenvundet sit Fædrenerige „lod han gjøre et Helgenskrin til sin Faders Legeme og lod det besætte med Guld og Sølv og dyrebare Stene. Dette Skrin var baade i Størrelse og i andre Henseender dannet som en Liigkiste, med et lavt Rækværk om nedentil (lignende Svalen i et Hus), og med et Dække over, der gik spidsk til (som et Tag) med Hoved og Rygaas. Bagpaa Overdelen vare Hængsler og foran Kramper, hvor det var til at lukke med en Nøgel. Derpaa lod Kongen mange Helligdomme lægge i Kong Olafs Skrin, og der skete mange Jærtegn ved hans Helligdom. Kong Magnus vaagede omhyggelig over Kong Olafs Helligdom og klippede hans Haar og Negle"[4]. Efter hans Død regjerede Kong Harald Sigurdsøn (Olafs Halvbroder) over Norge, og han bevarede da Helligdommen, ligesom Magnus før havde gjort; men da Harald var færdig til at drage fra Landet over til England, tillukte han Kong Olafs Skrin og kastede Nøglen ud i Floden Nid, men nogle sige han kastede den over Bord

---

[1]) Paa disse Messedage pleiede Skrinet at bæres gjennem Gaderne og endelig sættes ned paa Kirkegaarden; *l. c.* S. 254-55. Ogsaa i overordentlige Tilfælde, som ved farlig Ildebrand (for at slukke den ved Helgenens Bistand) o. s. v. — [2]) Ved at bygge en større, isteden for den ældste og mindre, som nærmere vil sees af det Følgende. — [3]) Saaledes, rimeligviis rigtigere, hos Snorre Sturlesøn; Høialteret, efter Fornm. S. — [4]) S. Ol. k. h. i Fornm. S. V, Cap. 237, 253. Magnus den Godes Saga hos Snorre Sturlesøn, 11te Kap. (III, 14).

(i Havet) udenfor Agdenæs. Siden den Tid blev Skrinet ikke aabnet"[1].

„Lang Tid hengik før den hellige Kong Olaf blev optagen af Jorden og dyrket efter Fortjeneste, med ophøiet Værdighed, og en Kirke blev bygget paa Stiklestad paa det Sted, hvor hans hellige Blod var blevet udgydet, da han forlod denne Verden. Da Kirken skulde indvies og Biskoppen var kommen derhen, hændte det sig, at Kongen var i dette Herred og var meget syg; der havde sat sig en stor Hævelse i hans Knæ, saa at baade Laaret og de øvre Dele opsvulmede, saa at han, næsten over sit hele Legeme, var betagen af Smerte. Formedelst denne sin Pine længtes han efter at besøge Gudstjenesten og at skue Guds og den hellige Kong Olafs Herlighed. Han blev derfor bragt ombord og ført paa en Baad over Floden, og derpaa droge de med ham til Kirken. Men om Dagen, da Ottesangs (Froprædikens) Gudstjenesten var ude, blev der fortalt Kongen om den Steen, som den hellige Kong Olaf havde ladet sit Liv paa, og som sagdes end at være vaad af hans Blod, hvilken Steen rager frem fra Alteret. Derpaa slæbte Kongen sig hen til Alteret og trykkede Knæet og det ømmeste Sted imod Stenen, og strax paa Dieblikket viste sig imod ham den almægtige Guds og Skabers uendelige Miskundhed og den hellige Kong Olafs Forbøn, saa at paa samme Tid ophørte Værken og hele Hævelsen."[2]

Magnus Erlendsøn, Jarl over en Deel af Orkenøerne, blev ombragt den 16de April i Aaret 1110, paa Øen Egilsey (nu Eglishay), ved Forræderi af hans Frænde, Jarlen Hakon Paulsøn, for at han kunde bemægtige sig den Deel af Øerne, som tilhørte den myrdede, der var hans Medregent. Den Plads, hvor han blev aflivet, foregaves før at have været sandet, mos-

[1]) Denne Beretning findes ikke allene i Fornm. S., men ogsaa hos Snorre Sturlesøn i Harald Haardraades Saga, 83 Kap. (III, 150), saa at efter den maa man antage, at Kong Olafs Helgenskrin ikke var blevet aabnet lige til Midten af det 13de Aarhundrede. — [2]) Tillægget DD til Olaf den Helliges Saga i Fornm. S. V. S. 223, Overs. S. 196.

begroet og ufrugtbar, men derved at være blevet grøn og frugtbar. Hans Legeme blev kort efter, med Jarlen Hakons Tilladelse, ført til Christ-Kirken i det saakaldte Byrges Herred og jordet sammestedes. Det varede ikke længe, inden man vilde bemærke Mirakler, skete ved hans Grav, hvor mange da begyndte at søge Helbredelse og meente, at have fundet den der. Nogle saae lysende Skin over den formeentlige Helgens Grav, og andre mærkede der en sød Vellugt, efter den Tidsalders Fordomme[1]. Nogle Aar derefter, da Jarlen Hakon var død, lod Biskop Vilhelm Magnus's Lig optage af Jorden og nedlægge, indhyllet i herlige Tæpper[2], i et Helgenskrin. Beskrivelsen herover fattes desværre i Helgenens Levnetsbeskrivelse, som ellers for det meste endnu haves, oversat paa Islandsk i Middelalderen efter den paa Orkenøerne eller i Skotland i Aaret 1130 affattede latinske Original. Dog staaer noget herom i et gammelt Udtog af Biographien, hvori det berettes: at Helgenens Been, før de bleve optagne, af sig selv vare næsten komne op over Jordens Overflade; at de efter Biskoppens Befaling bleve vadskede, og en af Knoklerne 3 Gange prøvet i viet Ild, da den ikke brændte, men kom til at ligne brændt (eller klart, purt) Sølv; nogle foregave, at den havde antaget Skikkelse af et Crucifix o. s. v. Jarlen Magnus's Helgenskrin blev derefter sat over Alteret. Dette skete paa Lucia's Dag den 13de December, som derefter blev den anden store Festdag, der helligholdtes i de nordiske Riger og i Island til hans Ære. Nogen Tid derefter blev Helligdommen ført fra Christkirken i Byrges Herred til Kirkevaag (nu Kirkwall) paa Hrossey (nu Pomona eller Mainland), og Skrinet ogsaa der sat over Alteret[3]. Der blev siden

---

1) Det var formodentlig paa eller ved denne Jordplet at den Kirke senere opførtes paa denne Øe, som indviedes til den hellige Magnus. — 2) Saadanne Tæpper over Helgeners Lig, figurerede paa forskjellige Maader, sees afbildede, efter ældgamle angelsaxiske Tegninger, i *Strutt* **Horda Angelcynnes**, f. Ex. over den hellige Ethelberts Lig, Tab. XXV, jfr. Tab. XIV. — 3) Saaledes skulle vel Winoths i Tidsskr. 2 B. S. 201

et herligt Tempel opført og indviet til den hellige Jarl Magnus's Ære. I Skotland selv blev senere denne Helgens vigtigste Fest feiret den 6te September (maaskee den senere Translations Dag?), men i Roskilde, efter Domkirkens Breviarium, den 19de Juli, formodentlig efter den høiere Geistligheds vilkaarlige Bestemmelse; — i samme Stad forvaredes et af hans Been, som Reliqvie, i Minoriternes Kloster; andre bragtes 1298 til Skalholts Domkirke paa Island.[1]

Thorlak Thorhallesen, Biskop i Skalholt, udmærket ved Fromhed og Gudsfrygt, døde den 23de December 1193. 1198 blev han, af det islandske Folk, optagen i Helgenernes Tal, og hans nysnævnte Dødsdag, saavel som og den Dag, da han valgtes til Biskop (d. 29de Juni), erklærede for lovlige Helligdage til hans Ære; hertil kom, noget senere, den 20de Juli, paa hvilken Dag (i ovenmeldte Aar) hans Legeme blev optaget af Jorden, og udstilt til Folkets Dyrkelse med store offentlige Festligheder. Disse beskrives saaledes i Helgenens hidindtil ikke udgivne Levnetsbeskrivelse: Til Festligheden, som var forenet med et stort Gilde, indfandt, efter Indbydelse af Skalholts Biskop, Paul Jonsøn, Helgenens Søstersøn, Biskoppen paa Holum, sig, tilligemed mange af Landets fornemste Mænd, saavel af geistlig som verdslig Stand, samt desforuden en stor Mængde andre Folk, hvoriblandt saadanne Syge, som ventede sig Helbredelse af den udstilte og da forherligede Helligdom; de vaagede i Kirken Natten førend Legemet skulde optages af Jorden. Dagen efter sang Geistligheden et høitideligt Te Deum, og begav sig

anførte Ord „*mensa vitalis convivii .... superponitur*" ogsaa forstaaes. Det bevidnes desuden udtrykkelig i Knytlingasaga, 77 Kap. (Fornm. S. XI, 309) „**var skrinit sett yfir altari.**") Jfr. Beretningerne om Olaf den Helliges Skrin, herovenfor S. 355-56.

[1]) Det ovenstaaende er tildeels uddraget af **Orkneyíngasaga**, som findes i Flatøebogen; jfr. den trykte Udgave af den og **Magnúss helga Saga**, som kun ere aftrykte efter nyere Papirshaandskrifter (Kbhn. 1780, 4. S. 126 o. f., 490 o. f., 534 o. f., samt *Torfæi Orcades* (1697 Fol.) p. 82 o. f.

derefter, i Procession, med Kors, tændte Lys, brændende Røgelsekar (baarne af begge Biskopper[1]) og andre Helligdomme, til Biskop Thorlaks Grav, i det Hymnen *Veni Creator* blev afsjunget. Efterat Kisten var optagen af Jorden, sattes den midt paa Kirkegulvet; da krøbe mange Syge deels til den, deels til den aabne Grav, for at anraabe den Helliges Hjelp om deres Helbredelse, hvilken nogle da strax meentes eller foregaves at faae. Efter nogen Tids Forløb sattes Kisten hen paa et anseet Sted i Kirken, under Afsyngelse af Antiphonen: *Ambulate Sancti Dei.* Folk tyktes at baade Kisten og de Klæder, samt andre Ting, som da lagdes over eller paa den, gave megen Vellugt fra sig, som endog mærkedes overalt i den store Kirke. Muld fra Graven blev lagt paa Alteret; noget deraf faldt ned paa Gulvet, og en af de tilstedeværende fremmede Reisende opsamlede det, og forvarede det i en Klud. Da han var kommen hjem, undersøgte en Præst Tutten og opdagede snart deri en kostelig Røgelse af rød Farve, som gav stor Vellugt fra sig, uden at den behøvede at lægges paa Ild. Man blev strax enig derom, at Muldjorden fra den hellige Thorlaks Grav saaledes, ved hans Mirakelkraft, var bleven forvandlet til den kostbareste Røgelse. Den vidunderlige Vellugt af Kisten og de Klæder, som laa over den, lader sig saaledes let forklare. De fornemste af Gjæsterne ved Høitideligheden paa Skalholt fik af Biskoppen til Foræring, som Reliqvier, Stykker af Helgenens Klædning o. s. v. De andre maatte lade sig nøie med Muld fra Graven, som og blev bortført i store Kvantiteter, og anseet for ypperligere end de bedste Lægemidler, da allehaande helbredende Mirakler meentes at fremvirkes ved dem.

Kort efter Biskop Thorlaks Optagelse i Helgeners Tal lod hans Søstersøn Biskop Paul forfærdige, ved Thorstein (paa Bægisaa), en islandsk Guldsmed, et meget kostbart Helligdoms-

[1]) Saaledes sees ogsaa tvende Geistlige at bære brændende Røgelsekar, paa samme Maade, ved begge Sider af den hellige Ethelberts Liigbaare; see *Strutt* l. c. Tab. XXV.

Skrin for hans jordiske Levninger af 3 Alens Længde, prydet med Guld, brændt Sølv og Ædelstene; det kostede i alt ikke mindre end 4 Hundrede Hundrede, eller, efter nu brugelig Pengeregning, henved 4000 Rigsbankdaler rede Sølv, som da ansaaes for en uhyre Kapital. Helgenskrinet blev og det største og kostbareste i hele Island[1].

Den hellige Thorlaks Skrin bevaredes paa Skalholt lige til det 18de Aarhundredes Udgang. Dog var det vist ikke det oprindelige, men et meget nyere, og i al Fald berøvet alle dets kostbare Prydelser. Dets Tilstand beskrives saaledes, omtrent 1756, af Eggert Olaffen som Dienvidne: „Her sees endnu den hellige Thorlaks Skrin. Det er den St. Thorlacus, som findes i Almanakkerne. — — — Skrinet er bygget som et Hus, 3½ islandske Alen langt, 2½ Al. høit og 1½ Al. bredt, overtrukket med sort beredet Læder og beslaget med emailleret Messing. Inde i Skrinet findes ingen Levninger, undtagen tvende brækkede Stykker, som siges at være af denne Helgens Hovedskal, og kunne paa en vis Maade tjene til Prøve paa de forrige Tiders Begreber og Omgang med Helgeners Levninger. Den hellige Thorlaks Been vare tildeels fortærede, deels adspredte hist og her. Nogle af Aarbøgerne fortælle iblandt andet, nemlig til Biskop Wilchins Berømmelse, under Aaret 1406, i hvilket han døde, at han havde ei allene ladet denne Helgens Hoved beslaae med godt Sølv, men og skaffet Helligdommen selv, at forstaae Hovedskallen, heel og ubruden tilveie[2] (?). Man seer og endnu rigtignok, paa de tvende overblevne Stykker, baade Sømhullerne og de Indtrykninger, som Beslaget har gjort. Men hvor kunde nu dette skee, da Hovedet var ikke mere til? Jo, foranførte Levninger gjøre Sagen begribelig, thi de ere ikke andet end en

[1]) Páls biskups Saga, 8 cap. p. 184-86 bagved Húngurvaka, Khvn. 1778, 8. — [2]) Efter de Afskrifter af Islands Annaler fra Middelalderen, som jeg besidder, seer jeg ikke rettere, end at Meningen er: at selve Hovedet var heelt, men ikke brækket, efterat det var blevet beslaaet eller dækket med Sølv.

stor Cocosnød. Dette Slags Nødder have været rare i Norden paa de Tider og maaskee ubekjendt for de Fleste. Almuen fik og ikke Lov til at undersøge eller nøie betragte Helgeners Levninger"[1].

Vi have vel forskjellige gamle Beretninger om St. Albani Skrin, ja selv Aftegninger deraf, men de ere alle fra England og give os saaledes en temmelig sikker historisk Visshed derom, at det ene af de i Odense gjenopdagede Helgenskrin ikke kan have indeholdt hans (enten foregivne eller virkelige) jordiske Levninger. Endskjønt den hellige Alban sagdes at være halshugget under Keiser Maximian i Aaret 287 e. Chr. F. (eller, efter andre, under Diocletian 293), antog man dog, at Levninger af hans Been gjenfandtes i det gamle Verulamium eller *Verlama caestre* kort efter Christendommens Indførelse i England. Kong Offa af Mercien lod et Kloster opføre der til Helgenens Ære, som bar hans Navn, der endnu betegner Stedet. Deri bevaredes et et meget prægtigt Helgenskrin, som af gamle Forfattere siges at have været forfærdiget af (vel rettere besat med) Guld, Sølv og ædle Stene (*locellus ex auro, argento et lapidibus pretiosis fabrefactus*). Dette Skrin er aftegnet i et ældgammelt angelsaxisk Haandskrift, hvis Tegning nu haves og er bleven udgivet i Kobberstik[2]. Dens Gjenstand er egentlig en Procession, som bærer Helgenskrinet. I dets Skikkelse nærmer det sig virkelig meget til de Odenseiske; kun ligner Taget aldeles et sædvanligt Huustag (ligesom det paa St. Thorlaks Skrin i Island og flere[3]); men er prydet med store Rosetter, lignende den øverste

[1]) Eggert Olaffsens og Bjarne Povelsens Reise gjennem Island, II, 1033. Jfr. *Finni Johannæi Hist. eccl. Isl.* IV, 139. Jeg har selv i min Barndom tit betragtet dette Skrin, og Levningerne af det emaillerede Broncebeslag. Ogsaa erindrer jeg, at et rundt Vindue eller Kikhul var anbragt paa dets ene Gavl. — [2]) See *Strutt* **Horda Angelcynnes**, Tab. LXIV, Fig. 1. Jfr. samme Værks Tab. XXV, som forestiller St. Ethelberts Skrin, der sees at have været fiirkantet, besat med runde Scene. — [3]) F. Ex. et Reliqvieskrin af Bronce, som

Deel af de bispelige Krumstave. I Aaret 1045, da Frygten for et Overfald af Magnus, Norges og Danmarks Konge, var meget stor, lod Abbeden af St. Albans, Nicolaus, Helgenens Levninger hemmelig nedsætte i en Hvælving under Kirken, men sendte, som det hedder, andre Been, som foregivne Reliqvier, til Ely, hvilke de Geistlige der siden paastode at være ægte, hvorimod de i Helgenens eget Kloster stærkt protesterede; ogsaa i 1077 skal Ely have faaet noget mere af disse Helligdomme. Efter gamle Beretninger besøgte Englands Konge, Henrik 3, St. Albans Kloster Aar 1244 og nedlagde der, ved hans Skrin, 3 Guld-Armringe. I Edvard den 3dies Tid (1327-1377) fandt en Procession der aarlig Sted til Helgenens Ære, da hans Legeme bares offentlig omkring[1]. Der er saaledes ingen Sandsynlighed for at det nogensinde har eller er antaget for at have været bisat i et Helgenskrin i St. Albans Kirke i Odense[2]. Det samme kan vistnok ogsaa antages om den hellige Kong Osvalds Levninger, men herom nøies vi med at henvise til dette Tidsskrift l. c. S. 220 o. f.

---

er hidsendt fra Kelbum Kirke i Island og nu bevares i det Kongelige Museum for de nordiske Oldsager. Dets øverste Deel ligner ganske Taget af et Huus, og Skrinet har saaledes i det Hele Udseende af en saadan Bygning. See Antiqvariske Annaler 3 Bind, S. 401-3.

[1]) See *Archæolog. Londin. T. XXII* (1829) *pag.* 284. — [2]) Vel vide vi, at Knud den Store erholdt af Abbeden i St. Albans Kloster et Skulderbeen af denne Helgen, men han skjænkede det til en Søn af Greve Albert den 2den af Namur, som var opdraget i det nysnævnte Kloster. I denne Anledning blev et Kapel i Namur, som erholdt Reliqvien, forvandlet til St. Albans Kirke. De Geistlige i Cölln have og foregivet, at St. Albans Been ere blevne førte dertil fra England, men dette benægtes aldeles af de engelske Historikere.

Register,

især antiqvarisk,

over

dette Tidsskrifts 1-3 Bd. og Antiqvariske Annaler (A. A.) 1-4 Bd.

Fig. 5.

a. b.

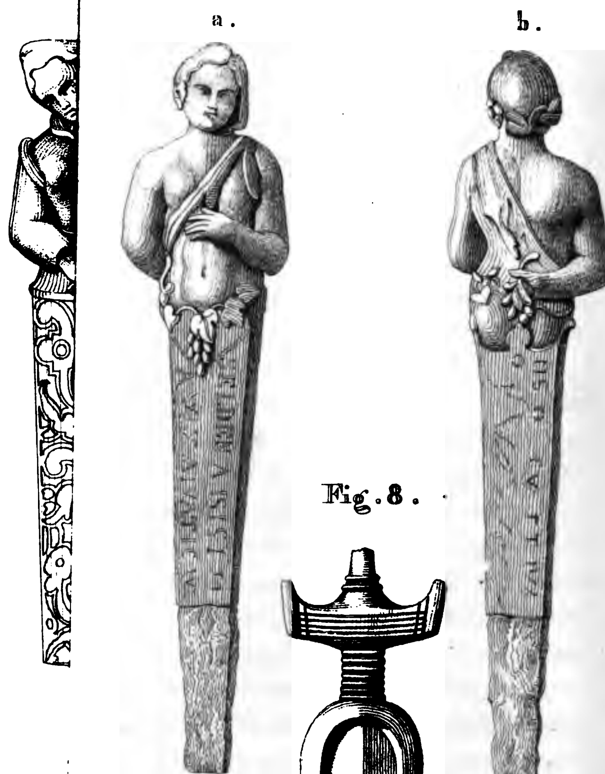

Fig. 8.

